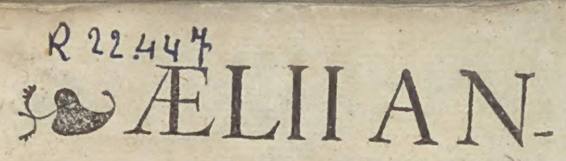

R.11
6|31

ÆLII AN-TONII NEBRISSEN-SIS RERVM A FERNANDO ET

Elisabe Hispaniarũ felicissimis Regibus gestarũ Decades duæ, Necnõ belli Nauariẽsis libri duo, nũc secũdo editi, & exactiore vigilãtia ad prototypi fidẽ recogniti, & emendati.

Imperiali cum Priuilegio.

ANNO. 1550.

PHILIPPO AVGVSTO HISPANIARVM PRINCIPI CAROLI CAESARIS Quinti filio Xanthus Nebrissensis. S.

T SI CATHOLICOrũ Regũ Historiam à patre meo conscriptam, multorum etiam efflagitionibus reluctatus, hactenus typis excudere distulerã, tamen cum nullum commodius tempus, nullaq; felicior occasio ad id exequendum se offerre posset, quam qđ te Principe, tuis auspicijs, tuoq; nomĩe ĩ lucẽ ederetur, nõ amplius cũctãdũ existimãui, quin qđ alijs optatissimũ & parẽti meo maxime honorificũ videbatur, tuo nomini sacratũ emitterẽ. Neq; vero Celsitudini tuæ magis cõsentaneũ quicquã esse duxerim, quã si librũ hũc, quo Proauorũ tuorũ monumẽta velut in sacrario reposita continẽtur, tuendũ fouẽdũq; suscipias, certe Proauis ipsis tuis nihil gratius, quã si idẽtidẽ & euoluas, & legas. Etenim si Reges ipsos & Principes (dũ à negotiorũ tumultu vacare datur) interim philosophari nõ dedecet, imo hæc etiã res eorũ dignitatẽ maxime cõmẽdat, ꝑfecto partẽ illã, quæ in gestis fortiũ virorũ narrãdis versatur, quã historiã dicimus, Principũ eruditioni vti-

liorē, & reliquæ philosophiæ anteponēdā esse, plæriq; sapiē tes censuerunt. Quis enim dubitat ad res optimas exequendas, vehementius exēplis, quā rationibus animū excitari? Quod si virorum illustrium res fortiter gestæ legentem vel incendunt, vel cōfirmant, quanto Celsitidinis tuæ anim⁹ ad ea legenda, quæ maiores tui cum tāta vniuersi orbis Christiani admiratione fecerunt, alacrior est futurus? Nullū tibi melius, nullum efficacius exemplar ob oculos proponi, nullum vehementius claßicum canere poterit ad animum excitādum, quam rerum à Proauis tuis gestarum vel lectio, vel recordatio. Fecerunt illi quidē, vt posteris suis regnorū hæreditatē cū multarum vrbium, & prouinciarū (quas ab hostiū tyrannide vendicarūt) acceßione propagarent, vt pacatā rē publicā optimis & institutis & legibus ornatā relinquerēt, illud tamen Celsitudini tuæ & felicius & gloriosius existimandum est, si cum regnorum succeßione, virtutem quoq;, qua hæc omnia effecerūt, quasi hereditario iure possessam, retineas. Quorū si vitam & acta consideres, ampliorem tibi ad imitandū virtutū congeriē, quā ad imperandū regnorū ditionem relictam inuenies. In quo enim Regum sic pariter viguisse admirabimur, ī negotiorū difficultate cōstātia ī rerū angustia magnanimitatē, ī neceßitate consiliū, ī dubijs prudentiam, in aduersis fortitudinē, in prosperis modestiā, in prælijs industriam, in victoria clementiam, in pace æquitatem, in omnibus deniq; inuictū animum? Adde etiam illud, quo cæteris omnibus præstiterunt, quod eximiam fortitudinem cum egregia pietate copularunt. Nulla enim vnquam bella susceperunt, in quibus non magis reipublicæ vtilitati,

atq; Christianæ religiõis, cuius amantißimi obseruãtißimiq; fuerunt, decori, quam suis priuatis commodis consuluisse vi si sunt. Et ego quidem hæc breuiter non perstringisse, in tã torum Regum commendatione non potui, vt animo meo mo rem gererem, cui diutius in eorum laudibus immorari iucun dius foret. Tantorum igitur Principum res gestas, Pater meus ipsius Fernandi iussu & autoritate dum literis manda re vellet, perpetuã seriem à principio regni ad exitum vsq; vitæ contexere, per temporis breuitatem nõ potuit. Extre mo enim ferè tempore Ferdinandi Regis, quo bellum Naua riense cœptum est, historiã scribere aggressus, quæ deinceps gesta sunt, continuo ductu absoluit, reliqua autem dum à prin cipio repetere, & cum his coniungere festinaret, morte præ uentus imperfæcta & aliquot locis interrupta reliquit. Quæ ego non aliunde supplere, aut resarcire ausus sum, sed eo modo, quo ab eo scripta inueni, edenda curaui. Accipe igi tur Princeps Auguste tuorum Proauorũ historiam, & offe rentis animum in primis intuere, quorum enim gesta non si ne suauitate maxima ab omnibus audiuntur, hæc patris mei scriptis contenta, dum tui nominis autoritate præmuniũtur, & auidius multo legentur, & cum honore maximo, quem à te maioribus tuis deferri par est, exibunt in lucem. Vale.

Ex officina nostra literaria apud inclytam Granatam. Anno Millesimo Quingẽtesimo Quadragesimo Quinto, Calendis Decembris.

AD PHILIPPVM HI-spaniarum Principem carmen.

PHilippe, non vno quidem, sed omnibus
Per digne regnis, qui fit, vt
Obliuione liuida Hispanorum honos
Impune carpatur latens?
Et nocte longa huc vsq; pressus, lumine
Caruerit? an quod defuit
Nostris sua olim laus, vel ampli nominis
Celebritas? an quod mari,
Terraq; non res gesserint perennibus
Chartis reponendas? nihil
Tale obstat, vt ne addamur astris & polo.
Nam siue laude virium,
Seu Marte prospero vetusta sæcula
Certent, feremus portinus
Primas, nec vlla gloriæ amplitudine
Cedemus externis locis.
Sed quando scriptorum elegantium manu,
Vatumq; caruimus sonis,
Taciturnitas nostris meritis diu obstitit:
Idem superbæ Romuli
Factura proli.ni, quod egisset, modo
Chartæ fideles proderent.

ÆLII ANTONII NEBRISSENSIS EX GRAMMATICO ET RHEtore Historiographi Regij ad Clariss. Hispaniarum atq; vtriusq; Siciliæ insularūq; maris nostri moderatorē Ferdinādū diuinatio in scribenda historia incipitur.

ON possum non magnifacere tuum de me iudiciū clarißime Princeps, qd' ex tāta doctißimorū virorū copia, qui per omne ditionis tuæ imperiū diffusi sunt, me potißimū delegeris, cui immortalia tua gesta latino sermone describenda mandares. Vereor tamē, ne hoc tuo delectu habendo tale aliquid tibi eueniat: quale Alexandro Macedonum Regi, Illi namque, vt scis, post superatā omnem Asiam & Aegyptum magni cognomen adeptus edicto publice vetuit, ne quisquam ex coloribus imaginem suam pingeret, nisi Apelles. Nemo ex typis æream duceret, nisi Lysippus. Nemo in anulorum vsus gemmis insculperet, nisi Pyrgoteles: cum essent illi tres quisq; in sua arte eminētißimus: Hoc nimirū famigeratus ille vir faciebat sapiētißime, ne quisquā opifex artis imperitia quicquā ex vera facie deprauaret. Qd' si fuisset Alexāder tā solers in nominā

dis autoribus, qui literis mandarent res ab eo gestas, & victorias, quibus totum prope orbem terrarũ illustrauit: quã fuit in deligendis artificibus, qui lineamenta & corporis ductus effingerent, nihil profectò in tanto Principe desiderare tur, quod ad summã hominis conditionẽ pertineret. Sed qñ ita fit, vt nihil vnquã natura omni ex parte absoluerit (tanquã cæteris nõ sit habitura, si vni cuncta concesserit) ille, cui neq; ingeniũ, neq; doctrina, sed neq; rerũ vsus defuit in cũctis artibus, q̃ sunt homine libero dignæ, vna tantũ in re legitur fuisse deceptus. Ex tãta nãq; poëtarũ, historicorũ, oratorũq; copia, quibus tũc abũdabat Græcia, vnũ Chœrilũ, delegit, qui res à se gestas carmine describeret, cũ esset oĩm sui temporis pöeta ineptißimus, inuitans etiam illum proposita laboris mercede, p singulis versibus aureo Philippo magni põderis moneta, quã pater Philippus percuti iusserat. Hæc sunt à me clarißime Rex tã multis repetita, nõ quo velim me Apelli cõparare ad depingẽdos fortunæ tuæ successus incredibiles, non Lysippo ad experimẽdas ingenij tui dotes innumeras, nõ Pyrgoteli ad scalpendas figẽdasq; posteritatis memoriæ animi tui virtutes. Nõ cõmemoro nũc illas, q̃ sub fortunæ dominio positæ sunt, potẽtia, victoria, felicitas, in quibus nemo te fuit superior. Nõ illas, q̃ sunt hominis propriæ, qua homo est, tẽperãtia, fortitudo, mãsuetudo, liberalitas, comitas, in quibus etiã priuatos excellis, sed illas, quæ sunt Regum propriæ, magnificentia, magnitudo animi, clemẽtia, iustitia, seueritas, grauitas, in cunctos mortales beneficentia, rerum omnium sub fortuna positarum contemptus.

Quod vero Celsitudo tua me præ cæteris delegerit, cuius humeris tantam rerum molem imponeres, non deerunt, qui existiment, te non minori fuisse in errore, quam fuerit Alexander, cum nemo sit, qui non iudicet me multo esse Chœrilo inferiorem, quippe qui fuerit posteritatis iudicio pöeta non contemnendus. Sed Alexandrum in tanta doctißimorum virorum multitudine, qui tempestate illa floruerunt, non delegisse optimum, quis non poßit iure reprehendere? Tu vero Princeps inuictißime, quos habebas Onesicritos? quos Callisthenes? quos Clitarchos? quos Aristobulos? quos Ptolemæos? quos alios complures viros eruditißimos itineris tui Comites, vt in deligẽdo historiographo nõ facilis esset ista deliberatio? Sed quod apud nos huiusmodi viri nõ facile reperiũtur, in Italiã puto eundũ fuit, vt Angelus Politianus, vt Picus Mirãdula, vt Hermolaus Barbarus, aut ex ijs, qui supsunt, vt Antonius Flaminius, vt Aldus Romanus inde adciscerẽtur. Nõ tamẽ opinor satis tuto peregrinis hoĩbus historiæ fides cõcrederetur, Italis maximè nullius rei magis (quã gloriæ) auaris. Inuidẽt nobis laudẽ, indignantur, quod illis imperitemus: cõiurarũt inter se oẽs odisse peregrinos, nosq; Barbaros, opicosq; vocãtes infami appellatiõe fœdãt. Quodq;. M. Cato ad filiũ de Græcis scribẽs. possum⁹ & nos de Italis dicere, quãdocũq; gẽs ista nobis literas dabit, oĩa corrũpet. An qui latinæ linguæ alterũ lumẽ Quintilianum, qui Siliũ Italicũ, quos Hispanos fuisse cõstat, qui alios cõplures, nõ veriti legem Fanniã de plagiarijs extorquere conãtur, purè ac syncerè Hispanarũ rerũ historiã pro

ſequentur? Quid? qđ res noſtræ non minus ignotæ ſunt il lis, quã nobis Italicæ, atq; (vt eſt in adagio illo vulgari) Mul to callidior eſt inſipiens domi ſuæ, quã ſapiens alienæ. Sed eſto æquo illis ac nobis res Hiſpaniæ ſint notæ, utri magis ex animo res ipſas ſcribẽt, illi, qui ſimulatæ cuiuſdã libertatis amore Regiũ nomẽ odere, regũq; imperia detrectãt, an nos, qui ſine Regibus degere neſcimus, qui religioſe Reges ſalu tare conſueuimus, de quorum ſalute nõ minus quã de noſtra ſoliciti ſumus, quos non minori obſeruantia colim⁹, quã ducẽ ſuũ apiculæ? Et quoniã, vt inquit poeta, vitijs nemo ſine na ſcitur, optimuſq; ille eſt, qui minimis vrgetur, vter vitia mi tiorẽ in partẽ nominabit, qui diligit, an qui negligit? Pater qui ſtrabonẽ filiũ amat, petum vocat: varum eum, qui ſit va tia, ſiue cõpernis. Apelles ille (nũquã ſatis in arte pingendi laudatus) cũ Antigoni Regis imaginẽ pingeret, qui altero lu mine orbatus erat, catagraphã, id eſt, obliquã fecit, vt quod corpori deerat, picturæ potius deeſſe videretur, tãtumq; ab honeſtiori parte oſtendit, cum poſſet totã oſtendere. Erit ita q; hiſtoria tanquã pictura, pulchra extollet: turpia, ſi tolera bilia ſunt, diſsimulabit: ſi latère non poſſunt, mitiori vocabu lo nominabit, fallatq; poti⁹ vitiũ ſpecie virtutis & vmbra, quam is, qui ſit fortis, à timido vocetur audax, ab audaci ti midus. Atqui dicet quiſpiã prima hiſtoriæ virt⁹ eſt, vt ve ra narret. Sit ita ſanè, ſed ſi paululũ eſt à veritate declinã dũ, quia non eſt cuiuſq; mediũ aſſequi, tutius atq; magis inge nuũ in fauorabiliorẽ partẽ declinare. Quãdo igitur ab Ita lia his rationibus excludimur, forſan ex Pãnonia aut ex Ger

mania, aut ex Gallia suppetias implorabim⁹? Quid? si apud nationes illas non minus literatorũ hominũ penuria est, quã in Hispania? Quid igitur in tãta rerum difficultate faciendũ fuit? Nimirũ, vt si optimi nõ possunt, eligãtur tolerabiles, aut minus mali. Hæc forsan causa te Princeps sapientißime in mediocris literaturæ hominem impegit. Qui si non sumus ex prima classe, possumus tamẽ in secũda cẽseri, & si nõ possumus magnitudinẽ rerũ gestarũ stylo exæquare, at certe conabimur, vt imbecillitatẽ nostrã atq; ingenij paruitatẽ studio ac diligentia cõpẽsemus. Et si latinas literas in Latio nõ didicimus, nec in Sarmatia quidẽ, sed in Bætica, quæ, vt inquit Strabo, prima omniũ Hispanorũ se in Romanos ritus & linguã trãsformauit. Et si Romanũ sermonẽ Romæ non didicimus, nec Lilybæi quidẽ, sed Bononiæ, vrbe scilicet omniũ bonarũ artiũ altrice. Neq; adeò ab musarũ fonte aborrem⁹, vt nõ simus corriuales Columellæ, Canio, Silio, Helnæ, duobus Senecis, vnicoq; Lucano, alijsq; pöetis Cordubensibus, quamuis scribat Cicero pingue quiddã illos & peregrinũ sonare. Quid? quod his in rebus, quas scripturi sumus, aut ipsi interfuimus, cum gererentur, aut ab ijs, qui interfuerunt accepimus: & quasi diuinarem fore, vt aliquãdo hanc operam nauaturus essem, ita omnia inquirebam, omnia explorabam, omnia notabam. Vale Princeps clæmentißime, quo sospite nunquam res Hispana detrimentum patietur. Ex municipio Complutensi ad idus Aprilis. Anno salutis Christianæ. M. D. I X.

ÆLII AN TONII NEBRISSEN-SIS EX GRAMMATICO ET RHE-

tore historiographi Regij ad beneuolum candi-dumq; lectorem, vt Ferdinandi & Elisá-bes Principum auspicijs præcla-ré res gestas legat ex-hortatio.

VLLVM FVIT TEM-*pus candide lector, in quo res Hispanæ ab idoneis scriptoribus magis illustrari cuperent, qua illud, in quo nostra respu. Ferdinando & Elisábe Principibus administrata est.*

Nunquã enim ad ætatem nostram Hispania finitimis, nunquam longinquis nationibus arma circuntulit, quin potius ediuerso semper exterarum gentiũ præda fuit. Atq; vt à cataclysmo illo ingenti exordiamur, in quo totus orbis terrarum aquis obrutus est, ac præter illas octo animas, quas literæ sacræ cõmemorant, omne mortale genus intercidit. Iubal siue Tubal, nam de nomine inter autores non satis constat, primus in Hispaniam venit missus à

Noa, quem Berosus Chaldæus Ianum patrẽ interpretatur, sub quo diluuies illa fuit memorabilis. Is Iubal regnare orsus est in Hispania anno post diluuiũ circiter centesimo quinquagesimo, ante salutem vero Christianam supra bis millesimo centesimo septuagesimo, regnauitq; annos centum quinquaginta quattuor, cuius anno centesimo sextodecimo ipse Noa venit in Hispaniam, vbi duas vrbes condidit Nöelam & Nöegam, priorem in Gallicia, qua ex nomine nurus suæ Iapeti vxoris cognominauit, alteram in Asturibus dictam ex nomine alterius suæ nurus Chami vxoris. Iubali successit Iberus, ex cuius nomine dicta putatur Iberia, atq; Iberus amnis. Cui rursus Iubalda, à quo mons Iubeda cognominatus, qui postea dictus est Aucensis supra Burgos. xxx. millia passuum, in quo sedem regni sui fixisse, autor est Berosus. Atq; ita deinceps ex eadem familia Reges alij successerunt, de quibus alibi disseremus, & quo ordine apud Celtiberos rerum potiti sunt. Curetes præterea Iouis educatores Gargoro Duce ex Creta in Iberiam venere, qui Tartesio saltu occupato .iiij. millibus passuum à Calpe Tartesi, quæ postea cognominata est Carteia, regnauerunt, vnde totam prouinciam moderati sunt. Eo in saltu bellum contra gigantes per ea tempora gestum est: quod, quemadmodum poëtæ dicunt, postea in Thessalia fuit finitum. Gargoro deinde successit Abydus ex filia nepos, atq; deinceps alij Reges ex eadem familia, donec ad Arganthonium ventum est, quem regnasse annos. lxxx. vixisse autem .cl. autores sunt

Anacreon, Herodotus, Strabo, & ex Latinis Cicero, Valerius, Plinius, alijq; complures. Ante excidium Troiæ annos prope. C C. quo tempore Israeliticum populum iudicabat Debora cum Baracho, qui fuit ante salutem Christianam annus millesimus circiter quadringentesimus, Dionysius, qui & Liber pater est cognominatus, cum exercitu in Hispaniam venit, non tam dominationis cupiditate, quã vt parem gloriam reportaret ei, quam ex superata India retulerat. Itaque victor nullum aliud sui aduentus apud nos vestigium reliquit, quàm quod in Bætica inter æstuaria Bætis fluminis Nebrissam patriam meam condidit, quodque ex Lysia itineris sui comite ac socio Lysitaniam appellauit, atque (vt in alijs multis) ypsilo verso in. u. vocalem postea cognominata est Lusitania. Eodem præterea tempore Zacynthij, & ipsi quoque Herculis Comites ex Zacyntho maris Ionij insula non procul à Cephalonia, quam superioribus annis exercitus noster expugnauit, Hispaniam petiere, qui Sagunto vrbe condita, Dianæ, quam ex patria secum aduexerant, templum insigne construxerunt. Cuius religione inductus Hannibal, cum oppidum expugnaretur, iußit parci & templo & ijs, qui se in templum receperant, autor est Plinius: qui etiam addit, adhuc suo tempore durasse trabes ex iunipero, quibus templi contignatio eràt contexta. Post Liberum patrem annos prope centum sub tempus Gedeonis iudicis Israel Hercules, quicunque

tandem ille fuerit, Hispaniam illustrauit, qui superato Gerione victor in patriam redijt, Ceretanis viæ suæ comitibus relictis, qui Pyrenæi montis radices incoluerunt. Nam quod de Pyrene nympha ab Hercule compressa Silius Italicus prodit, tanquam fabulam Plinius excludit. Illa vero, quæ de Caco siue Caio monte, & de Hispano, Liberia Pyrroque dicuntur, à nugiuendo quodam fabulatore conficta sunt. Troia euersa ex Græcorum reliquijs complures eodem quoque tempore in Hispaniam nauigarunt, atque in primis Diomedes Tydei Aetolorum Regis filius, qui post excidium Troiæ cum comperisset Aegialam vxorem à Cilleboro Stheneli filio adulteratam, præ pudore in Italiam migrauit, conditaque in Appulia vrbe Argirippa, atque inde in Hispaniam prouectus Tyden in Gallicia vrbem ex nomine Tydei patris sui dictam fundauit, populosque inter Minium & Lethen fluuios rexit, quos nomine corrupto pro Graijs, hoc est, Grecis. u. littera interiecta Grauios dixerunt. Sub idem quoque tempus Teucer Telamonis filius, atque Aiacis frater, quos pater ad bellum Troianum miserat ea lege, vt alter sine altero non rediret, mortuo Aiace cum à patre in patriam non reciperetur, in Cyprum nauigauit, vbi Salamine vrbe cõdita in Hispaniam prouectus, Carthaginem nouam, quæ & Spartaria cognominata est, à fundamẽtis excitauit, quã postea Hasdrubal Carthaginẽsiũ Dux restituit. Teucri

etiam Comites Hellen & Amphilochus in Galliciam inde profecti duo condiderunt oppida ex suis nominibus appellata. Vlysses præterea in decemnali illo suo errore Hispaniæ exteriores lustrauit oras, vbi Olyßiponem vrbem ex suo nomine cognominatam fundauit, atque ibi Mineruæ, quam peculiariter colebat, templum erexit. Autor est Asclepiades Myrleanus, qui in Turdetania prouincia Bæticæ literary ludi magister fuit.

Is monumenta quædam de Vlyßis errore in templo illo se vidisse commemorat, parmas suspensas & aplustra, rostraque naualia. Per idem tempus, quemadmodũ scribit Silius Italicus, Astur armiger Memnonis, quem Titonus ex Auriga genuit, in Hispaniam quoque nauibus est appulsus, vbi Asturicæ vrbi à se conditæ, atque Asturibus nomen ex suo nomine communicauit. In candem quoque Hispaniam Iberes Asiæ populos Albanis Colchisque finitimos venisse, autor est. M. Varro.

Sunt tamen, qui dicant nostros in Asiaticam Iberiam penetrasse, quod est consentaneum ei, quod in parte superiori de Ibero Rege scripsimus, vt in dubio relinquatur, vtri populi alteris nomen indiderint. Ex Asia quoque in Hispaniam nauigauere Phœnices octingentis annis ante Christianam salutem, quo tempore maris imperio potiti sunt. Causa vero huc nauigandi fuit mercium permutandarum ratio (auri maximè & argenti & æris) quæ ex incendio Pyrenæi montis fluxisse, autor est

Diodorus

Diodorus Siculus. Cōdiderunt etiam in ea nauigatione vrbes quā plurimas: in insulis Hispaniæ adiacētib⁹ vtrasq; Baleares, hoc est maiorē minorēq;, utrāq; Pityusam, id est, Ebusum & Ophiusā: & in oceano exteriori Gades Herculis cognominatas. In continenti quoq; in nostri maris ora Mellariā, Malacam, Hexos, Abderā. Ex Phocide inter Atticam & Bæticam regione penetrauerunt in Hispaniam Græci, vrbēq; in collimitio Bæticæ & Tarraconensis prouinciæ fundauerunt Castulonem ex nomine Castalij fontis in monte Parnasso, à quo musæ Castalides cognominatæ sunt. Ex eadem vrbe Hānibal vxorem duxit Himilcē, ex qua natus est illi Aspār in obsidione Sagunti. Massilienses etiā á Phocensibus oriūdi Emporias Indigetorum vrbē, & à qua nō longé Rhodij Rhodē, cōdiderunt. Lacædemonij quoq; Laconimurgos & Laconiū in Bætica & alterum Laconiū in Lusitania posuere. Venere præterea varijs tēporib⁹ Persæ, Massagetes, Sarmatæ, Celtæ, qui per omnē Hispaniam oppida cōplura excitarunt. Annos circiter trecentos ante Christianam salutem Gaditani cum terra mariq; florerent, atq; illorum potentia inuidiosa foret, à finitimis bello lacessiti suppetias à Chartaginensibus petierunt, qui nō modo consanguineis supplicibus opitulati sunt, sed & Hispanis bellum intulere. Quo deinceps cum validiori exercitu Barcam deinde Hamilcarem Duces suos miserunt. Hic per annos nouem magnis rebus gestis in insidias ab hostibus illectus occiditur. In huius locum Hasdrubal gener est substitutus, qui & ipse octo annis omnem Hispaniam vsq;

ad Iberũ amnẽ Carthaginensiũ dicioni subegit, & fœdus cũ Romanis renouauit, vt Iberus finis esset vtriusq; imperij, Saguntinis, qui in parte Carthaginensiũ erãt exceptis, ꝑpterea quod eo tẽpore in societatẽ Romanorũ fuerãt recepti. Sed et Hasdrubal à seruo, qui vt mortẽ domini vlcisceretur, occisus est. In eius locũ Hãnibal Hamilcaris filius Imperator ab exercitu salutatus succedit, qui Sagũto expugnata, quod reliquũ fuerat Romanorũ suo Imperio adiecit. Circa ipsa belli Punici secũdi initia. Cn. & P. Scipiones in Hispaniã cũ exercitu à Romanis missi primo aduẽtu magnã prouinciæ partẽ in studia partesq; Romanorũ flexere. Sed illis occisis cũ omnia essẽt incerta, nemoq; inueniretur, qui succedere illis vellet. P. Scipio. P. Scipionis nuper occisi filius, q postea Aphricanus est cognominatus, Imperiũ sibi depoposcit, atq; in Hispaniã profectus exclusis Carthaginẽsibus uniuersam populo Romano restituit. Atq; ita sub Romanorũ dñatione fuit ad Gothorũ, Vãdalorũ, Alanorũq; tẽpora annos propemodũ sexcentos. Hos Roderico vltimo Gothorũ Rege fugarũt, atq; Hispaniarũ possessiõe spoliauere Pœni Mauriq;: qui totã ferè aut magna ex parte per annos circiter septingẽtos quinquaginta tenuere, quoad nostra ætate ductu atq; auspicijs optimorũ Principũ Ferdinandi & Elisabes pulsi sunt, atq; Hispania tota sibi ipsi restituta est. Quod vero Plato in eo dialogo, qui Timæus inscribitur, atque iterũ in volumine, quod de bello Atlantico scribit, Atlantes ex Erythæa insula Hispaniæ adiacẽti per Galliã Italiãq; cum magno exercitu omnia populãtes inuas

si, se Athenas, atq; tandē ab Atheniensibus fusos deletosq; to tū hoc cōmentitiū videri potest, quāquā Plato, nō vt fabulā, sed quasi verā historiā se narrare testetur. Nā neq; quæ sit Erythæa insula Gadibus cōtigua ego video, neq; alios Atlantes noui, nisi qui sunt in Aphricæ cōtinēti. Nisi forte, quod refert Plinius, in totum abstulit terras mare, quod nunc Atlanticum dicitur. Illud præterea quod in historia, quā vocāt generalē, vulgo legitur, venisse in Hispaniā nescio quos Almonides: nemo arbitror dicet mihi, qui sint illi, aut quid egerint, aut quo postea concesserint. Quin potius ausim affirmare, nunquā fuisse tale genus hominū, sed totū fuisse confictum ab aliquo fabularū cōcinnatore. Nisi forte quisquā vellit dicere sumptum esse illud ex Ouidio, qui in quintodecimo transmutationum volumine scribit Micilum Alcmonidē ex Grecia in Italiam penetrasse, ibique Crotonem vrbē cōdidisse, licereq; historico atq; poëtæ, vndecūq; accepta materia suum opus contexere. Nam quod Diodorus Siculus scribit accolas Sicoris fluminis Hispani, qui agrū Ilerdensem rigat, venisse in Siciliā, atq; è suo flumine Sicaniæ nomen illi indidisse, cui Seruius quoq; grāmaticus astipulatur: quid si magis credi oporteat Solino & Martiano, qui à Sicano Rege ante belli Troiani tēpora con nauigāti, vt regnaret, dictā fuisse putāt? Sed esto, Hispani Sicoris accolæ venerint in Siciliam, hæc erit rara auis in terris, nigroq; simillima cigno, quēadmodū ab hinc annos ducētos aut nō multo amplius Tarraconēses ad Imperium acciti sunt, & ab hinc duo de septuaginta Alphonsus eorūdem

Rex fortunatissimus hui⁹ nostri Ferdinandi Regis patruus Neapolitanorum, atq; Appulorum regno potitus est. Sed vnde obsecro tanta ignauia nostrorum animos occupauit, ut per tot annorum volumina non modo non lacessierint bello exteras nationes, sed neq; se ipsos ab hostium incursu tutati sint? Quo minus ignoscendum nobis est, quod non arma, nõ equi, nõ cõmeatus, nõ reliqua belli instrumenta, nõ deniq; animus ad propulsandas atq; etiam ad inferendas iniurias deest. Quid? quod ea est regionis natura, ut ab omni latere munita sit hinc mari nostro, illinc Atlantico atq; Britãnico, atq; ubi continenti adnectitur arduis praruptisq; montibus inaccessibilis. Hispaniæ, inquit Florus, nunquã animus fuit aduersum Romanos uniuersæ cõsurgere, ni quam inferre vires suas libuit, neq; libertatem suam tueri publice, alioqui ita undiq; mari Pyrenæoq; vallata est, vt ingenio situs nec addiri quidem potuerit. Sed antea á Romanis obsessa est quam se ipsa cognosceret. & sola omniũ prouinciarũ vires suas, posteaquã victa est, intellexit. Hæc Florus. Vnde igitur tam graui torpere passa est sua regna veterno? An quia gentes extremæ aut soli malignitate, aut finiũ angustia laborantes cum nouas sibi quærerent sedes, audita cæli clementia atq; terræ fertilitate cò se cõtulerunt, cum é diuerso indigenæ omnium rerũ copia affluentes nullam haberent causã, quæ illos cogeret patriam deserere? An quia cæteræ nationes quantumuis liberæ Ducibus suis in bello haud grauate obtemperant, facillimeq; sub disciplina militari cõtinentur? Ex quo fit, vt milites neq; tam crebros cõmeatus petãt, neq;

ſint aut emanſores, aut ſtationũ ſuarum deſertores.. At Hiſpanis ea eſt animi peruicacia, vt neq; cupiditate alijs imperitandi, neq; communis libertatis defendẽdæ cauſa, neq; uitæ dulcedine perſuaſi alteri, quã Regi ſuo, parere velint. Quare euocati non facile cõueniunt, coactiq; diu perſtare nequeunt. An quia cæli vertigine impulſi, q; ſyderum ab Ortu ad occaſum lege quadam fatali regna tranſmutãtur, idq; experimento haud dubio videmus, quod cũ ex paradiſo voluptatis, qui ad Orientem Solem à Deo plantatus eſt, primi parentes egreſsi genus hominum propagaſſent, prima monarchia in Aſsirios, & ab Aſſirijs in Medos, & á Medis in Perſas, & à Perſis in Macedones, & á Macedonib⁹ in Romanos et à Romanis in Gallos Germanoſq; cũ cæli cõuerſione trãſlata eſt. Nunc vero quis eſt, qui nõ intelligat, quãquã titul⁹ ĩperij ſit in Germania, rẽ tamẽ ipſã eſſe penes Hiſpanos principes, qui Italiæ magnæ partis atq; maris noſtri inſularũ domini iam moliũtur bella in Aphricam tranſmittere, atq; miſsis claſsibus cæli motum ſecuti iam pertingunt inſulas Indorum populis adiacentes. Neq; eo contenti alterius orbis magna parte explorata parum abeſt, vt Hiſpaniæ atq; Aphricæ finis occiduus cum orbis terrarum fronte Orientali adiungatur. Sed vt ad noſtri ſermonis exordiũ redeamus, vides amice Lector, quantæ ſe nobis res deſcribendæ offerant, non modo bella, quæ fuerunt neceſſaria ad ſtabilienda Regnorum fundamenta cum Luſitanis, vt Hiſpaniæ daretur vnũ caput: cum pœnis et Gallis ad conſuendos reſarciendoſq; ſinus, qui fuerant auulſi: cum Italis ad

augẽdas Imperij vires, cũ Indorũ insulanis, ad propagãdã Christiani nominis religionẽ. Quid illa domestica? repurgasse religionẽ. vindicasse reip. vectigalia, hoc est, regale patrimoniũ. ius suũ cuiq; reddidisse. Vides inquã quã lõge lateq; pateat rerũ scribẽdarũ cãpus, vt quãquã natura neget, ipsa tamẽ materiæ amplitudo, indulgẽtissimiq; Principis nostri fauor ingenij uires ꝑ quã exiguas excitare possit.

AELII. Antonij Nebriss. historiographi excusatoria præfatio, inqua enumerat difficultates, quæ scriptorem rerũ gestarũ tã Hispanarũ quã Hispaniensium ex locorũ personarũq; & aliarũ rerũ tẽporis nostri nominibus consequuntur.

SCripturo mihi res Hispanas atq; Hispaniẽses, q̃ Ferdinãdi atq; Elisabes Principũ auspicijs gestæ sunt, ingẽs quędã sylua occursat, immẽsumq; aperitur opus, & quod ab vnius hominis integra ætate perfici nõ possit, nedũ ab homine præcipiti iam senio cõfecto. Et quãquã sunt multa, quæ mẽtis meæ aciẽ perstringũt, nihil tamen est, quod me magis à scribẽdo deterreat, quã locorũ atq; hominũ ꝓpria nomina, quæ maiori ex parte vsq; adeo sunt aspera & dura, vt nullo cultu moliri, nulla diligẽtia possint mãsuescere. Accessit altera nõ minor difficultas in nominãdis latine publicis Magistratibus, cum in plærisq; alia sit nostro tẽpore forma reipu. quam ea quæ

¶ Hoc in loco in Nebrissensis autographis desideratur folium, quod ab improbo aliquo surreptũ nõ dubitatur.

clarißima omniũ fœminarũ atque proinde omni immortali tate dignißima huius nominis tertia Hiſpaniarum Regina. Franciſcus Noianus in Sicilia Cephaleditanus Epiſcopus & Antonius Geraldinus Apoſtolicæ ſedis logotheta viri pangendis carminibus omniumque, qui apud nos peregrinati ſunt (Petrũ martyrẽ meũ ſemper excipio) eruditißimi, atq; ingenio propemodũ ſingulari, in epigrãmatis ad eandem Reginãſcriptis Eliſabetã vocabant, quã appellationẽ ipſa nõ dißimulãter auerſabatur. Baptiſta Mantuanus adhuc licẽtius alludens ad nomẽ Didus Eliſam dixit adiecto Bellæ cognomẽto. Alij ex Euangelio cognominẽ Zachariæ vxori Eliſabet vocitabãt. Quid ſi nos nõ Eliſabet, nõ forma declinabili extẽſione vnius ſyllabæ Eliſabetã, nõ Eliſam Bellã, nõ corrupto nomine Iſabelã, ſed Eliſaben cũ doctißimorũ virorum vſu ex declinatione græca dixerimus. Nam cum ſit hæc vox origine Hæbraica, eius literatura ex Hebræo fonte petenda eſt. Duas omnino huius nominis fœminas in ſacra ſcriptura legimus, alteram in veteri teſtamẽto filiam Aminadab atque Aaron ſacerdotis vxorem, alteram ex qua, vt Euangeliſta ſcribit, Zacharias Ioannem Baptiſtam genuit, quæ prioris illius Eliſabes quaſi gentilis nomen referebat, cum præſertim fuerit ex eadem familia. Vxor inquit Zachariæ fuit de filiabus Aaron, & nomen eius Eliſabe. Sic enim debere ſcribi, & non per. t. exile, vt græci, vel per. th. aſpiratum in fine, vt Latini ſcribunt, ex Hebraica literatura manifeſtum eſt. Interpretaturque Dei mei iuramentum ſiue Dei mei ſeptima,

ſiue Dei mei ſaturitas. Sabe namque per ſin. ſcriptũ, iuramentũ ſiue ſeptẽ ſignificat, per ſame vero abundantiã ex Hieronymo, Remigio, Samuele Talmudiſta, omnibuſq; Hebræis. Vnde tamen ſiue .t. exile, ſiue .th. aſpiratum in hoc nomine irrepſerit, alibi diſputauim⁹. Nos uero interim cum plæriſq; viris doctiſſimis Eliſàbe accentu in penultima accuto eademq; breui ex græcorũ regula proferemus, quæ etiam ſi ſit breuis, ex græcorum regula vltima exiſtente longa, non patitur accentũ in tertiã à fine ſyllabã transferrri.

TERTIA DIFFICVLTAS
à magiſtratibus.

TERTIA difficultas acceſſit à nominib⁹ Principũ Magiſtratuũq; & officiorũ, ex eo quod apud antiquiores aliæ fuerunt rerump. formæ quam ſint noſtro ſæculo, atq; proinde alij Magiſtratus, cum præſertim ex ariſtocratia Romanorũ latinæ appellationes in regiam gubernationem ſint transferendæ. Sed ſunt quædam nomina latina, quæ ex æquo Hiſpanis reſpondent, vt Regi, Rei: Duci, Duque: Comiti, Conde. Quædam, cum ſint multa, atq; proinde videantur eſſe diuerſa, in idem tamen recidunt, vt qui Regum temporibus fuit Tribunus celerum, ſub Conſulibus fuit Magiſter equitum, ſub Imperioribus Præfectus prætorio, is magiſtratus à noſtris dicitur Capitan dela guarda, cum alioqui Præfectus prætorio ſit prouocationum Iudex. E diuerſo idem

nomen aliquando varijs accõmodatur officijs, ut Præses ei qui præsidio tenet arcē, Alcaide vero Punico vocabulo Hispani vocant. Et ei, qui Vrbem siue Castellum, siue Montium iuga, vel fauces, siue locum alium armis tuetur, Capitan de guarnicion vulgo dicitur. Qui præterea Hispane dicitur Corregidor, vrbem siue municipium præsidio tenet, præses est, si rem fisci agit Procurator, si tantum iuridicũdo præest, prætor. si uice regis fungitur, procõsul. Sunt etiam vocabula, quibus nihil in altera gubernatione respondet, vt ei, quod est Dictator siue Censor apud Romanos, nihil respondet apud nos. et ei, quod est apud nos Marques aut Almirante, nihil respondet apud Romanos. Quare in huiusmodi rebus nomina fingenda sunt, vt illum appellemur Marchionem quasi à Marchia, hunc claßis præfectum, aut si te magis Græca delectant, Nauarchum siue Architalassum dicere licebit. Nam Archimarinus, quo aliqui vtuntur, neq; græce neq; latinæ diceretur, cum nullum sit nomen, quod ex duobus peregrinis componatur. Atq; idē de alijs rebus est faciendum, quæ non constant natura, sed hominum arbitrio cotidie immutantur: Ex hoc genere sunt vestes, arma, naues, vasa, instrumenta, machinæ. Tercentum aut non multo plures anni sunt, ex quo inuentum est hoc tormenti genus, quam vocãt bombardam, & in eo genere multæ diuersitates. Sed cum res nuper inuectas non poßis latinæ dicere, fingenda sunt nomina, vt quod vir quidam doctus nimis audacter de ostia Tiberina dixit. Tunsa iacet bombis ardentibus ostia. &c.

Alij sulphurarias aut nitrarias machinas, aut aliquid tale fingere ausi sunt. Nam sclopetra, quod à sono dicatur, hoc est, ab spiritu illo sonoro, qui ex buccarũ perflatarum cõpressu erũpit, haud dubiũ est. Cum sit igitur à nobis omniũ, quæ scripturi sumus, reddẽda ratio, illarũ maximè, quæ possunt lectorum vel auditorum aures offendere, visum est, antea quam rem ipsam aggrediamur, causas attingere, cur in eiusmodi nominibus præter aliorum communẽ vsum tanta licentia vsi simus: ne sit nobis necesse, in medio operis cursu in hæc, tametsi non penitus aliena, diuertere. Atque imprimis de ijs, quæ ad locorum rationem, hoc est, ad cosmographiam pertinent.

DESCRIPTIO totius Hispaniæ.

HISPANIA ab omnibus lateribus pelago abluitur, nisi quatenus ab Oriente, qua est angustior, aquarũ diuortijs Pyrenæi montis à Gallia distinguitur. Is à Veneris templo, quod est Promontorium prope Illiberros, initium capit: inde in ipsam Hispaniam, hoc est, in Caurum ventum incumbens porrigitur, desinit in ora Septentrionalis Oceani ad Ocasonem. Vnde ipsius Hispaniæ Septentrionale incipit latus, tenditque in Zephyrum, id est, Occasum æquinoctialem per Vasconum, Cantabrorum, Asturum, Callaicorumque littora, terminaturque in Nerio Artabrorum Promontorio. Ab eo latus Occidentale inchoatur, rectaque in Au-

strum per Callaicam, Lusitanamque oram ad sacrum Promontorium tenditur, deinde per Bæticæ littora hyemalem ortum versus ad fretum Herculeum contrahitur. Inter Calpen Hispaniæ & Abilam Aphricæ Promontoria Oceanus ab occasu influit terras, quæ ante Herculem, quemadmodum est in fabulis, fuerant continentes. Atque ita nouo Nostri maris nomine Hispaniam à læua, à dextra Mauritaniam Tingitanam relinquens, ortum æquinoctialem, & quo vlterius procedit, magisque Europam vndis obruens, dum se per Bæticæ atque Tarraconensis prouinciæ oram Meridionalem explicat, Hispaniam contrahit ad Promontorium siue templum Veneris, vnde paulo ante illam fecimus exordium capere. Atque in hunc modum longior quam fuerit eius latitudo, & iuxta Pyrenæum non modo confini Gallia, sed angustior se ipsa, quemadmodum inquit Strabo, exhibet nobis imaginem pellis vaccinæ in solo explicatæ. Interiora Hispaniæ in tres partes diuiduntur, in Bæticam, Lusitaniam, Tarraconensemq;. Hæc citerior, illæ ambæ vno nomine Hispania vlterior vocitantur. Bætica à Septentrione terminatur Ana fluuio. Ab occasu, Atlantico Oceano, qui interiacet Anæ ostium fretumq; Herculeum. A Meridie mari Nostro, quod est inter fretum & Charidemi Promontorium. Ab oriente vero terminatur linea, quæ protenditur à Promontorio eodē per Castulonē, cuius vestigia hodie mōstrātur, quindecim millibus passuū Occidentē æquinoctialem versus à Biatia, deinde recta ad fluuium Anam: vbi est oppidū, quod Oretania vetus cognominatur. Lusitania

à Septētrione terminatur amne Duria, ab ipsius ostio, qua erumpit in Oceanum Atlanticum flumine aduerso, ad pontem, qui est è regione ad Septimancas. Ab occasu terminatur pelago Atlantico, quod est inter Duriæ atq; Anæ fluuium. A Meridie habet latus, quod diximus à Septemtrione Bæticam habere. Ab Oriente terminatur linea recta, quæ ducitur ab Oretanea veteri ad pontem Durij, qui nunc est contra Septimancas. Quod reliquum est Hispaniæ complectitur prouincia Tarraconensis, quæ habet terminos á Septentrione Oceanum Britannicum, ab Oeasone ad Nerium siue Artabrorum promontorium. Ab Occasu littus, quod est inter idem promontorium & Duriæ ostium in Atlantico Oceano, & latera orientalia, quæ diximus Bæticam & Lusitaniam habere. A Meridie terminatur latere, quod à Septentrione dedimus Lusitaniæ, & nostri maris ora, quæ est inter Charidemi promontorium & Veneris templum. Ab oriente habet Pyrenæos montes, quibus diximus Hispaniam à Gallia disterminari. Ex ijs, quæ dicta sunt, conuincitur error illorum, qui eam, quæ nostro sæculo Portugallia dicitur, Lusitaniam appellant: cum Lusitania latius pateat, quippe quæ complectatur Cauriam, Castra cecilia, Castra iulia, Placentiam, Abilam, Salmāticam & eam, quæ nunc Ciuitas Roderici nuncupatur. Atq; è diuerso pars illa Tarraconēsis prouinciæ, quæ inter iacet Duriam & Limiam, qui alio nomine Lethes quoq; vocatur, Portogallensium Regi contributa est, quem tamen in historia Lusitanorum Regē nominauimus, ita ta-

men vt per totum eius potissimam partem intelligamus. Eadem præterea ratione, qui nomine corrupto nuncupatur Aragoniæ Rex, Tarroconensium Regem semper in historia diximus: cum alioqui Tarraconensis prouincia præter Bæticam & Lusitaniā, omne quod reliquum est, Hispaniæ contineat: apud antiquissimos tamen Romanos Tarraconensis tantum vocabatur portio illa breuis, q̄ citra Iberū amnem erat, dicta à Tarracone eiusdem regionis vrbe nobilissima. Neq; sunt audiendi, qui furore quodam Bellonæ perciti diuinant, aut illa quæ somniarunt, dicunt se pro cōperto habere, quod Aragonia dicta sit ab Arago nescio quo flumine appellato sic ex eo, quod Hercules, quo tempore in Hispaniam venit, ad ripas eius amnis aras erexit, ad quas egit pecudes sacrificaturas: itaq; dictus Arago ab ara & agendo, vnde sit postea ductum Aragoniæ nomē. Hæc speciosa dictu sunt, si autore aliquo vel mediocri defendi possent. Quæ vulgo nunc Audaluzia, Gothorum temperibus à Vandalis habitatoribus Vandalia nuncupata ea putatur esse, quæ fuerit apud Græcos & Romanos Bætica, & nos totam Bæticam Vandalia contineri dicimus, sed non idcirco tota Bætica est Vandalia. Nam Murgi, Mentesa, Vbeta, Biatica Tarraconensi prouinciæ cedunt, quæ tamen sub Vandalia comprehenduntur. Portio illa quoq; Bætice, quæ protenditur inter Anam fluuium montesq; Marianos, quæ Magistratibus diui Iacobi & Traiano ponti contributa est, à nemine in Vandalia connumeratur. Quare & nos non omnia dabimus

antiquitati, sed neq; semper incertũ vulgus sequemur: fugiemus tñ, quoad fieri poterit, barbaras appellatiões, sequemurq; voces sermoni latino vsitatas, etiã si tantũdẽ nõ valeant. Itaq; Portugallensiũ Regẽ, Lusitanorũ poti⁹ appellabimus: & Aragonensiũ Regẽ, potius Tarraconensiũ: & Nauarrorũ, potius Vasconũ: & Castellanorũ potius Hispanorũ, non ignorãtes Lusitaniã & Tarraconẽsem & Vasconiã latius patere. Apud antiquissimos sub Hispaniæ nomine cõtinebatur Narbonensis prouincia Nemausum vsq; & Auenionẽ, deinde sub Romanis principibus contracti sunt fines ad Pyrenæum. Atq; iterum Gothi Reges ad terminos illam priscos extenderũt. Vnde & in concilijs, quæ sub Gothorũ principibus in Hispania sunt habita, Narbonẽses & Bessẽses et Carcassẽses et Carpẽtoractẽses et Helenẽses & Beterrẽses Episcopi nomina sua in decretis sub scripserũt.

De montibus Hispaniæ.

INTER Hispaniæ montes Pyrenæi altitudine cæteros excedunt, cognominati, vt Silius Italicus in primo Punicorum volumine scribit, à Pyrene nympha Bebrycis Indigenæ principis filia, quam Hercules illac trayciens violato iure hospitij vitiauit. Aut si quis non admittit poëtarum fabulas, quẽ admodum Plinius, qui tertio libro naturalis historiæ scribit totum illud de Pyrene fabulosum esse, credat Diodoro Siculo: qui libro bibliotheces prodit, dictos Pyræneos esse à pyr vocabulo græco, quod latine vertitur ignis, quo montes illi diu conflagrarunt. Hi, sicut in superioribus di-

ctum est, postea quam à templo Veneris ad Oeasonē disterminarūt Gallias ab Hispania per Cantabros & Astures maritimos porrecti occidentē æquinoctialē versus, in Gallicia tandē euanescunt. Iidē præterea mōtes ab ortu solis in occasum porrigūt brachiū per mediā Hispaniæ longitudinē paribus interuallis ad eos, quos diximus pertēdi per orā maritimā ab Oeasone in Galliciā. Hoc Pyrenæi brachium distinguit Hispanos, vt hi vocentur Citramōtani, illi vero vltramōtani: terminaturq; ad in ora Lusitaniæ occidētali. Est & Iubeda mōs, quē Saltū aucensem hodie vocant, ab Auca vrbe antiquißima vnde incipit, cuius vestigia cū nomine adhuc visuntur iuxta Villam francā oppidū supra Burgos circiter viginti passuū millia. Dictus est autem hic mōs Iubeda à Iubalda Iberi Regis filio, qui à Beroso Chaldæo ibidē regnasse traditur. Hic mōs ab Auca pretenditur meridiē versus æque distāter Pyrenæis mōtibus, arcēs Iberū amnē ne fluat in occasum, quo cætera Hispaniæ flumina maiora influāt in mare occidētali. Mōs quoq; Orospeda initiū capit nō lōge à noua Carthagine, tēditq; in occasum p nostri maris orā maritimā tāgēs Illiberos, Malacā, Arūdā. deficitq; tādē in Atlātici maris ora cōtra Herculis Gades. Mariani mōtes incipiūt à Tygēsi saltu, porriguntur q; occasum versus p mediā Bæticā, euanescūtq; in mari Atlātico, Hos Ptolemæus corrupto nomine Temerianos vocat pro Marianis. Sunt & alij cōplures Hispaniæ montes, sed vt brachia siue articuli superiorū quatuor sunt, aut per se colles potius dicendi, quam montes.

DE MAXIMIS FLVMInibus Hispaniæ.

FLVMINA, quemadmodum & montes crebro memorantur in historijs, propterea quod sunt à natura posita quasi fines regionum æterni, per quos in cognitionem multarum rerum perueniemus. Quare visum est de amnibus Hispaniæ, qui maxime principes sunt, aliquid delibare, & imprimis de quo Lucanus. Qui ferit hesperiam post omnia flumina Bætis. Hic ortus in Saltu Tygensi non longe a Castulone fluit in occasum, atq; ab Andugaro Bæticam mediam secat, & prouinciæ nomē imponens, eius vrbes nobilißimas Cordubam, Italicam, Romuleãq; quondam Hispalim vocitatam preterlabitur. Hæc à pœnis deinde Ispilia, & à barbaris postea inuersis literas prioribus, & .p.in.b. mutata Sibilia dicta, nunc Seuilla nominatur. Tandemq; per vnum ostiũ exit in mare iuxta municipiũ qđ Luciferi tẽplũ ab antiquis dicebatur. Olim hic flumus duo habuit ostia, quorum alterum, quod erat meridionalius, oblimatum est cum aluco eodem pertendente a Nebrissa per Astam coloniam ad Turrim Capionis. Ex quibus facile soluitur illa dubitatio, quæ solet harum rerum curiosos mouere, & meipsum plærumq; ambiguum reddidit cũ Strabone, Ptolemæo, Mella, Plinio õnibusq; cosmographis autorib⁹ Nebrissa & Asta colonia inter æstuaria Bætis positæ sint, qui potuit fieri, ut hodie nõ paucioribus quam octonis passuum millibus a flumine distẽt?

Nimirum

Nimirũ, quia vt statim dixi, alue⁹ ille, qui Nebrissã et Astã præterfluebat, oblimatus est, sic tamen, vt illius vestigia hodie visantur cum æstuarijs atq; diorygibus manufactis, ut inquit Strabo, ad exportandas scaphis & lintribus fruges ex agris in vicinas vrbes. Sed quemadmodum a Bæti fluuio Bætica nomen accepit, ita ab Ibero amne vniuersa Iberia cognominata est, qui vnus ex omnibus Hispaniæ fluminibus in Austros defluit, cum reliqui omnes ab ortu in Occasum delabantur. Cuius rei causa altius mihi nunc repetenda est. Per medium totius orbis cogniti ab ortu Solis ad occasum porriguntur excelsi montes, quasi dorsum quoddam terræ, ex quo omnia prope flumina oriuntur partim ad Septentrionem, partim ad Meridiem. Hi montes, dum per Indias tendunt, appellantur Caucasus: cum per Syrias, Taurus, cum per Ciliciam, Amanus. Tum duo porrigit brachia, alterum Isthmon interiacentem sinum Arabicum atq; mare Nostrũ deinde p mediã Aphricã procurrens vsq; ad maris Atlantici Promontoriũ. Alterum præterea brachium porrigit per montes incognitos, qui iunguntur montibus, qui diuidunt Thraciam a Macedonia, qui deinceps respondent alpibus Italiæ, à quibus per omnem longitudinem surgunt in Apœninum. Tum per Cemenos montes medias Gallias pertendens applicãtur Pyrenæo: à quo, quemadmodum paulo ante diximus, porrigũtur mõtes, qui Hispaniã diuidũt per mediã lõgitudinẽ, desinũtq; in ora maris Atlãtici iuxta

Lusitaniæ oppidũ. Cũ itq; omnes fluuij capitales ex causa superius tradita partim in Septentrionem, partim in

Meridiem delebantur, sola Hispaniæ flumina fluunt ab ortu Solis ad Occasum, euntq; recta in Atlanticum pelagus, præter Iberum amnem, qui, vt diximus, a Septentrione labitur in austrum, à Iubeda monte prohibitus ire Occasum versus. Anas igitur in agro Laminitano prouinciæ Tarraconensis ortus nunc se in terræ cuniculos mergens, nunc in stagna refundens, quemadmodum paulo superius dictum est, ab Oretania veteri secundo flumine Bæticam a Lusitania disterminat, præterlabiturq; Ceciliam Gemellinam, Emeritam, Pacemq; Augustam Lusitaniæ vrbes præclaras, factoque flexu anteaquam in Atlanticum pelagus exeat, per duo ostia nõ ꝓcul a effunditur. Tagus in Celtiberia Tarraconensis regione ortus Carpetaniam secat, deinde Talabricam præterfluit, & à ponte, quem nunc Archiepiscopi vocant, Lusitaniam diuidit mediam, atq; non longe ab Olyssipone in Atlanticum erumpit Oceanum. Hic à Poëtis aureas arenas in mare traditur voluere, quod non omnino fabulosum est, cum cernamus nunc in eo bracteolas aureas per medias arenas interlucere. Durius amnis oritur in Pelendonibus prouinciæ Tarraconensis, fluitq; in Meridiem quoad perueniat Numantiam vrbem Celtiberorum clarißimam, deinde flectitur Occasum versus, præterfluensq; Cluniensis conuentus oppida nobilißima à ponte, qui situs est regione ad Septimancas, Lusitaniam a Tarraconensi disterminat per Turrem sellarum, Taurum et Occlum, tandem exit in Oceanum Atlanticum iuxta vrbem, quam uocãt portum Callaicorum. In Lusitania flumen est Munda in eadem ortũ, exitq;

in Occeanum quoq; Occidentalem. Est & in Bætica ciuitas eiusdem nominis, iuxta quam Cæsar Pompeij liberos superauit, bellisq; ciuilibus finem imposuit, quamquam sunt, qui accipiant vrbem pro flouio, & fluuium pro vrbe, cum inter flumen & vrbem intersint centum parasangæ, aut nõ multo minus. Limiam Galliciæ flumen, quod antiqui Lethen, hoc est, obliuionis appellauere, & Minium amnem quoq; insignem eiusdem Galliciæ, quem Pöetæ dicunt voluere in Pelagus arenas aureas, id quod de Tago diximus. Et de amnibus Hispaniæ magis insignibus hæc dixisse sufficiat, nunc de regionibus, populis, vrbibusq; disserendum est.

Hoc quoque in loco, quod deest, non inuenitur.

ÆLII ANTONII NEBRISSENSIS HIspanarum rerum Ferdinando Rege & Elisabe Regina gestarum Primæ Decadis Liber Primus.

Præmittit quædam necessaria ad sequentis historiæ declarationem.

¶CAP. primum.

ENRICVS HVIVS NOminis tertius Hispaniarum Rex, qui ex longa valetudine valetudinarius est cognominatus, cum obiret diem suum, Ioannem bimulum ferè puerum: quem ex Catharina filia ducis Ioannis ab Alencastro Britanni susceperat, sub tutela eiusdem Catharinæ vxoris ac Ferdinãdi iunioris natu fratris hæredem regniq; successorem ex testamento reliquit. Qui cum ad pubertatis annos peruenisset: vxorem duxit Mariam patruo atq; tutore suo Ferdinando genitam: ex qua Enriquũ primogenitum procreauit. Hæc postea quã vita functa est: alteram superinduxit Elisaben Ioannæ Ioannis Lusitanorũ regis filio natam: ex qua duos suscepit liberos, Elisaben matri cognominem, quæ postea hispanorum auspicatissima Re-

gina fuit, & Alphonsum, quia inter ipsa statim regni exordia morte immatura interceptus est. Cum vero institutum nobis sit Ferdinandi atque Elisabes vxoris historiam Latino sermone prosequi, pauca de Enriquo & Alphonso fratribus repetenda sunt: vt ostendamus quo iure, vel quo potius numine ad Hispanæ reipublicæ moderationem peruenerit: & qua uia Ferdinandum prouinciæ Tarraconensis, atque insularum nostri maris Regem designatum coniugio sortita est. Enriquus ab Enriquo illo primo huius nominis quartus Hispanorum Rex: Ioanne patre defuncto regni administrationem inijt: qui sub ipsa regnandi initia optimum principem gessit. Nam & aliquot expeditiones in Mauros Bæticæ inquilinos fecit, & regni populos ciuitatesq; in summa tranquillitate continuit. Is cum adhuc Princeps esset, sic enim vocant Hispani filium regis primogenitum, qui omnium procerum & ciuitatum populorumque iureiurando futurus Rex designatur, Blaccham Ioannis Nauariæ atque deinceps Tarraconensium Regis filiam duxit vxorem: sed ab illius nuptijs se continuit, siue importentiæ suæ conscius, siue ex alia quadam ratione incognita: vnde ingentes sequutæ sunt querelæ atque dissensiones, altero in alterum sterilitatis causam reijciente, donec controuersia ad summum Pontificem deuoluta est. qui facta partium disquisitione, illos ad certum tempus lege coniugali soluit. Facto itaque diuortio Enriquus alteram superinduxit Ioannam Eduardi Regis Lusitanorum filiam, ex qua nihilo magis quam ex priore liberos genuit. Cũque apud omnes Hispanos atque exteras

quoq; nationes constaret Regis infœcunditas, idq; multis experimentis virginum corruptarum, natu grādiorū, atq; mulierū etiā uulgo prostitutarū omnibus testatum esset, quinto anno postea quā conuenerant, Regina præter omnium spē deprehensa est concepisse: neq; fuit qui dubitaret illam a quodam ex Regis amicis adulteratam: cuius nomen honoris causa etiā nunc tacendū esse decreui. Sunt qui opinentur Regē ipsum ex cacozelia per manus, vti aiunt, in manus amico potiundā tradidisse. Quæ res cum nō solū apud regni primores, sed etiā apud infimæ condicionis homines certo certior esset, indignitate rei omnes permoti Regē aduersari, detestariq;: Reginā vero nō dissimulanter odisse: quod virū tam insigni macula dedecorauerit. Ipsum vero tanti sceleris autorē violatæ fidei publicæ atq; proditionis insimulare. Non defuerunt interea præsules & religiosi, atq; ordinis equestris boni viri, qui tum sermone præsentes, tum per literas absentes Regē hortarētur: suaderentq; fœtū illum male ominatum turpiq; ex adulterio conceptū ablegaret aliquò: vbi lateret æternum: atq; eadē via & regis ipsius ignominia diiuerteretur: & regni perniciosa illa fax interciderct. At Rex secū reputans Reginæ conceptum nō posse celari: atq; proinde si partus cuiuscumq; alterius nomine exponeretur: magnū dedecus inde subeundū: nullum exhortatiōibus monitisq; amicorum reliquit locum: quin potius quicquid Regina peperisset: decreuit tollere: atq; pro suo educare. Peperit itaq; filiam: cui inditum est nomen Ioannæ: quæ multorum postea malorum causa fuit.

la Beltraneja

IOANNA Enriqui designatur princeps: eaq; abiurata Alphonsus substituitur: salutaturq; Rex, ex partiũ dissidio pugnatur, vinciturq; Alphõsus.

Caput. II.

REX cum putaret se turpitudini suæ quasi velum quoddam posse prætendere: si puellam profiteretur ex se genitam: simul etiam vt suæ virilitatis argumentum aliquod relinqueret, ex primoribus regni alios pollicitatiõibus, quosdam etiam præmijs, nonnullos quoq; præcibus, complures & minis: cum quibus etiam & ciuitatum municipiorumq; procuratores inducens, eo rem deduxit, ut supppositiciam illam recens natam pro vera filia iureiurando principem, regniq; hæredem ex Hispanorum consuetudine designarent: id quod est Madriti gestum. Quæ res cum publice transigeretur, à plærisq; tamen secreto reclamatum est dicentibus se iusto terrore compulsos peierasse: propterea quod Regis potentia esset illis tunc formidolosa. Qui non multum post tempus conscientia tanti facinoris adacti, remq; ipsam professi palàm a Rege discitierunt missis oratoribus: qui dicerent illi, se nolle stare iureiurando, quod esset ab illis extortum, aut minis aut illicitis pactionibus, quin potius illum per superos, perq; maiorum suorum manes & per ipsius regni maiestatem obtestabãtur, puellam (vel ipso teste atq; iudice) ex fœdo concubitu genitã abdicaret: ablegaretq; aliquò, vnde nec nomen ad Hispanos vnquam redire posset. Petiere insuper vt Hispanæ reipublicæ prospiceret: ne quid detrimenti pateretur, quod fieri

non posset facile, nisi Alphonsum fratrem natu minorem de clararet principē hæredem, regniq; sussessorem. At Rex permotus siue conscientia. quæ valet pro mille testibus, siue qd' uerebatur: ne pceres atq; populi, nisi id faceret, se ab imperio subducerent, siue quod intelligebat vno omnium consensu fratrem expeti, qui sibi succederet, oratoribus respōdet, quandoquidem iusta & honesta petebant, se illorum precibus velle acquiescere, id quod est ab eo factum e uestigio. Nam & Alphonsum fratrem principem sibi successorem, regniq; hæredem declarauit. Quæ res omnibus omnium ordinum viris, qui modo erant pacis & quietis amatores, iucundißima fuit. Nam ex ea principis, hæredisq; nuncupatione pax Hispanæ reipublicæ haud dubie promittebatur. Cum deinde Rex cœpisset omnia ex arbitrio paucorum agere, quippe qui erant illi voluptatum administri, idq; regni primores ægre ferrent, cum uellent alioqui rerum nouitatem experiri, publica vtilitate neglecta, & quisq; sua commoda secutus dißidium fecère. Nam & altera pars Aphonsum principem designatum salutauit Regem, dicens non esse parendum homini tam molli & effœminato, tamq; rerum gerendarum negligenti & securo, & qui neq; proprio decori parceret, neq; publicæ tranquilitati prospiceret.

Quare Apium exemplum eum, qui sit deterior ex duobus Regibus, neci dedendum, ignauumq; fucos pecus a præsepibus arcendum. Altera uero pars Enriquum secuta excusare, quod esset Rex, & ab illo quidem vnctus in Regem cuius manu cor regis est, & per quem Reges regnāt. Quodq;

si ex ea causa Rex esset abdicandus, quod malè rem gereret, non esset tolerabilior illa gubernatio, in qua puer vndecim annorũ, cuius ætatis tunc erat Alphonsus, regnaturus erat. Attestante scriptura sacra. Væ terræ illi, cuius Rex est puer. His se vtraq; pars rationibus tuebatur apud multitudinem: re autem vera secreto sua quisq; commoda sequebatur. Nec tamen erat animus vtrisq; bello decernendi: quam cunctando vtriusq; regis potentiam infirmandi: quo facilius possent, deinde pro sua libidine regnum inter se partiri: id quod postea experimento compertum est. Sed cum vtraq; pars exercitus cogeret: atq; oportunã castris sedem exploraret: Vlmetum simul contenderunt: siue quod locus ille tali situ est, vt qui eo potiretur, meliorem esset belli condicionem habiturus: siue quod fatalis ille campus moliebatur tradere victoriam Regi: qui potiorem videbatur causam habuisse. exemplo illius pugnæ: quæ eodem in loco Ioanni Regi de Ferdinandi liberis victoriam dederat. Congregatis igitur vtrinq; copijs. cum de condicionibus pacis non posset conuenire: neq; fieri, quin signis collatis demicaretur: victoria penes Enriquum mansit. Quod vero ea pugna citra voluntatem primorum fuerit, ex eo facile coniectare licet, quod victores in persequendis belli reliquijs non persliterunt. bellum namq; non tam finire quam protrahere volebant. Cum essent in procinctu acies, diceretq; quispiam nulla ne ratio inueniri potest, qua prælium hoc poßit dirimi? Optimè, facetus quidam homo respondit, Qua nam? inquit ille. At hic rursus: si alter exercitus aufugerit.

ALPHONSVS obijt, illiusq; partes hortātur Elisaben sororē, vt Regni sceptrum arripiat: quod illa recusat. CAP. III.

ALPHONSVS acie superatus sub tutoribus illis, qui sibi in bello fuerant adiutores, vixit annos tres: obijtq; diem suū Cardiniosc agri Abilensis exiguo pago in pestilentia illa infami, quæ per id tempus grassabatur. Erant autem ea tempestate cum illo: qui suarum partium studia fouebant Alphonsus Charillus Alchiepiscopus Toletanus, Ioannes Patiequus, qui ex Marchione Villenati Magister militiæ diui Iacobi Spathiferi fuit. Aluarus à Stunica Comes Placētinus: qui deinceps fuit Areuacorū dux, Alphonsus Pimētellus Comes Beneuentatus, atq; alij cōplures omniū ordinū viri Principes: qui ex morte sui ducis animo consternati, formidātes Enriqui Regis auctā ex victoria potēciam: quē probris & maledictis per literas, perq; acclamationes sæpe lacessierant: nullū aliud sibi præsidiū ab irato Rege inueniebāt, quā se inde mortui fratris locū Elisaben sororem, quæ eodē tēpore, atque in eade erat urbe, substituerent: Regināq; salutarēt. Sic enim posse & factionē suā confirmare, & cōmissorū impunitatē assequi: cū esset præsertim Regis filia: atq; soror vnica: ad quā non minus hæreditariū regni ius, quā ad Alphōsum fratrē germanū pertinebat. Adeunt itaq; illā, & dicta, acceptaq; salute, Alphonsus antistes Toletanus, cui reliqui omnes primas orandi partes dederant, huiusmodi ferè sermonē ha-

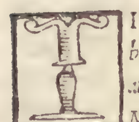
buit. Si apud Deum immortalem vota nostra valuissent optima Princeps, & tu iucundissimo fratre tuo nunc frueretis, & nos haberemus regem, quem sequeremur, obseruaremusque. Sed quando superis ita uisum est, ut ille raperetur ne malicia forte mutaret mentem, aut quia placita Deo anima illius, tu sola nūc restas altera spes, atque unica lux, quæ possit Hispanæ reipublicæ tenebras illustrare. Quanta reipublicæ labes ab Enriquo fratre orta est, ex eo tēpore quo suppositiciam illam, & quam simulabat esse filiam hæredē, Reginamque futuram, etiam iureiurando procerum interposito designauit, optime nosti. Sed fuit tempus illud primū tolerabile. Postea vero cum neglecta regni administratione, omni voluptatum genere affluens per quosdam impuratos contubernales vniuersa negotia exequeretur, iurisq́;, & iniuriæ nullum tam esset discrimen, coacti sumus quasi in demortui Regis locum, Regem alterum nobis sufficere, qui illius negligentia rem perditam instauraret. At nunc illo acerba nec indigna minus morte perempto, quid reliquū est, nisi quod bonum, fœlix, faustumque sit, vt regni gubernacula suscipias? fessisque rebus atq; luxatis operam tuam, opemq́; accommodes? Neque est, quod oblatam à nobis condicionem recuses, nisi mauis te ipsam, tuosq; ciues ire perditum. Nam si tu, ad quam regni successio ex iure manu consertum pertinet, non arripis occasionem, vide ne frater auctus hac quoq; parte, quam nos tibi tradimus, totam regni molem in subditiciam illam tui æmulam transeat. Hæc Toletanus præsul, cui reliqui primores sunt assensi. At illa ex recenti fra

tris obitu in mœrore, ac luctu degēs, paululum lachrymis, et cogitatione morata paucis tandem respondit. Ego venerāde Præsul, vosque principes mihi charissimi, uoluntatē istā, quam geritis erga me admodum laudo, atque proinde magnificacio, & si quando mihi dabitur facultas, gratiam vobis comulatißime refferam. Sed qualis ante hac mihi animus fuerit, quemque in præsentiarum habeam, quia, vt intelligo, vobis perspectum non est, breui ostendam. Quo tempore frater meus, idemque germanus mihi dulcißimus vobis adiutoribus rerum potiebatur, quia discorditer cum Enriquo fratre communi viuebat, nullo modo poterat mihi placere status ille reipublicæ. Nam quis sanæ mentis probaret fraternas acies, alternaq; bella, pfanis decertare odijs? quis fas & nefas misceri, legisq; & iura violari? Quæ omnia ex bicipiti gubernatione illa sequebantur. Sed quoniam sic fata voluerunt, vt ex duobus alter alteri cesserit, non censeo amplius repugnandum esse diuinæ voluntati, quæ bis iam manifestißimis argumentis declarauit, quid nos sequi debeamus, semel cum victoriam, atque iterum cum fratri vitam abstulit. Quod si vos ò amici Hispanæ reipublicæ cura tangit, illud potius curate, ut res ad illius imperium deferatur, cui Deus ipse deferendum esse iudicauit. Sed quia non modo omnium ordinum consensu, sed etiam ipso, qui ab aliquibus dicebatur esse pater, iudice, abdicata est illa, quam dicitis mei æmulam, si me Ioannis Regis filiam, si dignam tanto nomine putatis, efficite per ipsum Regem, perque reliquos Hispaniæ proceres, vt res Hispana in alienam fami

liam illegitime non transferatur, sed post fratris obitum ad illam deuoluatur, cuius potior videbitur esse causa.

AGITVR *de cõcilianda* Elisabe Regi *fratri: &* Archiepiscopus Hispalen. *negotium suscepit.*

CAP. IIII.

IS *rationibus cõmoti proceres abierunt addubitantes, quã potissimum viã insisterent, quos ancipiti consilio distractos* Ioannes Patiequus Magister *equestris ordinis sub diuo* Iacobo *merentis in hunc modum allocutus est.* Quæ *sit magnanimæ huius puellæ mens sapientissimi viri, quod consilium videtis, quam non libido regnandi, non odia in partis aduersæ studiosos flexerunt, eã nos miremur oratione in sententiã nostrã non potuisse impelli? Credite mihi ò proceres, magnũ quidem hæc indoles promittit.* Non *est puellæ huius ingeniũ vulgare.* Nam *quis illius rationes, quibus nunc usa est, confutare, aut refellere potest?* Quis *enim non videt reipublicæ, atq; etiã nobis ipsis magis conducere pacem, ad quam nos illa hortatur, quam bellũ, quod vtrisq; perniciosum est?* Nam *timor ille noster à* Rege. *quẽ offendimus, facile sedari potest, uel per ipsam regni participem factam sororem.* Cuius *ea est prudentia, vt uel vno verbo nos possit facere illi beniuolos.* Quid, *quod ego pulcherrime noui* Regis *ipsius ingeniũ in media iracundia, etiam minima excusatione placabilis est.* Quare *sententiam meã, ego breui vobis ostendã.* Sororẽ *censeo fratri conciliandã ea cõdicione, vt*

ille solus imperio potiatur, illa vero si fuerit superstes, in regni administrationem succedat, idque ex gentis nostræ consuetudine, procerum, procuratorūq; totius Hispaniæ iureiurando sanciatur. In Magistri sentētiam omnes pedibus manibusq; tunc ierunt, quod videbatur æquabilior, & cui nemo posšit obsistere, tametsi non erat illis ignotum ipsum iā pridem cogitasse de reditu in gratiā cum Rege, quippe qui cotidie apud omnes testaretur, prædicaretq; illum vnicum benefactorē suū, seque omnium fortunarū suarū illius esse debitorem. Ex quo factum est, vt omnes factionis illius socij, atque ille imprimis cœpissent agere de concordia inter fratrē & sororē. Is namq; autor fuit, vt Alphonsus Fonseca Archiepiscopus Hispalensis vir bonus, atq; dicēdi nō imperitus, & qui vtriusq; partis esset amicus, Regem adiret, atq; imprimis ab illo venia petita, de pacis condicionibus ageret. Qui, ut erat homo ad res agendas natus, non grauate negotium suscipiens regē adit, apud quē huiusmodi sermone vsus est. Cū in constituendo Rege clarisšime Princeps omnia virtutū genera sint necessaria, & quæ posšint illum, & bonū virū facere, & sapientem, duæ tamē iure vidētur primas sibi vendicare sedes, clemētia, & iustitia, quæ solæ possunt efficere mortales proxime ad Deū accedere, qui & ipse clemētissimus, iustisšimusq; est. His duabus ita moderatur orbē, vt in suis operibus nunquā altera sine altera reperiatur. Pars illa optime Rex, quæ fratrē tuū sequebātur, forte sibi persuaserat se à tua Celsitudine duriusculæ tractari, quod videbat te propēsiori quodā modo amicis, quos ti-

bi priuatim delegeras, indulgere: quodq; beneficia, q̃ consue uerunt à regali beneficentia proficisci, non peruenirent ad il los pro dignitate. Sed esto, partim inuidia, partim indigna tio illos á te alienauarit, iam pudet eos, pigetq; facti, iam fatẽ tur se & tuo marte & diuina sententia victos. Erit igitur clementiæ tuæ, & illos facere tibi obsequentes amicos, er rata illis condonando: et iusticiæ, si regni tui vires sparsas recollegeris, cõposueris q; rerum statum præsentem, & de inde futuræ tranquilitati prospexeris. Quod vtrumq; uno tuo singulari beneficio in remp. efficies, si sororem iam pro pe vno omnium consensu principem non modo expectatam, sed animo quoq; designatam tu tibi illam successuram, regnis q; legitimam hæredem declaraueris, atq; eadem via te ab o mni molestia liberabis, omnesq; primores obnoxios tibi fa cies, & rebus Hispanis quietem, pacemq; in longum relin ques, efficiesq;, vt misericordia & veritas obuient simul, & iustitia, & pax osculentur se. At Rex tametsi erat illis non dissimulanter iratus, à quibus hæc petebantur, benigne tamen patienterq; Archiepiscopum audiuit, respondetq; se die postero illi responsa daturum, atque ita illum in hæc uer ba dimisit. Erant familiares, atque amici Regis secti in factiones duas, altera quæ studebat Regis sorori, altera quæ partes suppositiciæ illius filiæ sustinebat Qui audita lega tione, cũ intelligerent Regis ingenium flexibile, atque par uo momento posse huc uel illuc impelli, regem aggrediũtur, tentãtque rationibus ad rem accommodatis, quæque pars in sententiam suam pellicere. Qui adulterinæ Regis filiæ

partes

partes tuebantur, dicebant venisse tempus in quo Deus tra-
deret hostes in manus suas, quando spoliati duce, atque consi-
lij inopes, nesciebant, quo se conferrent, nisi ad eum, quē re,
& verbis læserant. Reuocaretq; in memoriam, quo pacto
ab imperio suo desciuerunt, atq; contra diuina, & humana iu
ra creato sibi Rege armati, etiam in acie contra suum verū
Regem decertauerint. Meminisset, quæ probra & male-
dicta in vulgus sparserint, atq; etiam ad Principes exterarū
gentium scripserint ea, quæ de maiestate regia confinxerūt,
prædicaueruntq;, quibus etiam scorta, & prostibulæ mere-
trices abstinerent. Quare huiusmodi hominum generi. nō
modo veniam non esse dandam, aut in gratiam recipiendos,
verum etiam bello persequendos, exagitādosq; ad extremas
mundi oras, quoad luerent commissa, dignasq; pro suis scele
ribus pœnas reportarent. Exaggerabant præterea homi-
num superbiam, vel impudētiā potius, qui cum debuissent
petere veniam supplices, postularent suo arbitrio designa-
ri debere Principem, regniq; hæredem, imponentes legē,
quam victores victis imponere consueuerunt. At pars al-
tera, siue quod diffidebat Regis ingenio, quod erat magis
pronum ad ocium atq; socordiam, quam ad decertandum uin
dicandumq; bello iniurias, siue quod intelligebant regni hæ
reditatem ad sororem pertinere, siue quod videbant mala
impēdentia nullum esse habitura finem, nisi frater, & soror
redirent in gratiam, obtestabantur Regem, vt ex hostibus
faceret amicos illos, qui ante hac sibi obstiterant, simul etiā
sororem sibi beniuolam faceret, declararetq; illā Principē,

regnorumq; futuram hæredem, si foret sibi aliquando superstes. Erant, qui suaderent illi omnia superiora per simulationem esse facienda, quo ad soror in potestatem suam redigeretur: posse enim tunc illam alicui externarum gentium Principi matrimonio locare, atq; eadem via tradere filiæ, siue putatiuæ, siue ex se genitæ regnum, quod à maioribus suis recéperat.

REGEM dubium in Elisabes partes Andreas Caprarius proniorem facit. Statuunturq; pacis condiciones.

CAP. V.

EX tam varijs sententijs Regem ancipitem, dubiumq; quid faceret Andreas Caprarius, quē Magistro domus præfecerat, & cui ex omnibus amicis magis fidebat, quam nulli alteri, hunc in modum est allocutus. Et si intelligo clarißime Rex me apud Celsitudinem tuam non habere tantum autoritatis, vt audeam te aliqua de re admonere, est tamen fidei meæ, & obsequij, quod tibi debeo, testatum apud te relinquere, quid ego sentiam de hoc negotio, quo te implicitum esse video, Adiui nuper ex quodam viro doctißimo, qui se philosophum profitebatur, scriptum esse apud Platonem, tantum quemque in sua rep. debere contendere, quantum ciuibus suis persuadere posset. Nam quemadmodum patri, sic etiā patriæ non esse vim inferendam. Omnibus regni primoribus simul & vulgo, atq; omnium ordinum viris persua-

ſum eſt, hanc quam Regina vxor tua peperit, non eſſe ex te genitam, idq; factum eſt illis probabile argumentis, quæ nos amici tui, qui ſæpe cum populo diſceptamus, nulla ratione poſſumus diſſoluere. Si tibi animus eſt, quam cupis credi tuam eſſe filiam, Regni hæredem relinquere, tota erras via. Nam eſt nemo, qui non indignetur parere illi, ad quem regni ſucceſſio iure non pertinet. Quod ſi uiderint te arces munitioneſque & Caſtella præſidio firmare, atq; amicis tuis credere, vt poſt obitum tuum filiæ tradant, hoc eſt patriæ vim afferre, hoc eſt, contendere plus, quam effici poſſit, hoc eſt, Gigantum more contra ſuperos pugnare, voluntatique Diuinæ obſiſtere. Neque imperio tuo ſubditi magis id patientur, quam ſi velis illos in manus infidelium tradere. Si reſpublica Hiſpana loqui poſſet, non aliud opinor diceret, quã quod ego nunc ſentio, eſſe videlicet ignoſcendum illis, qui pro fratre tuo contra te arma ſumpſerunt, qui forte non tam offendendi tui cauſa, quã vtilitati publicæ proſpiciendi id fecerunt. Deinde ſororẽ tibi conciliandam, tractandamq; proinde ac ſi eſſet filia ex te genita, quandoquidem ita Deus voluit, vt tu ſine prole deceſſurus eſſes, illiq; regni ſucceßionem volens nolensq; decernas. Hac enim via omnes tibi fatebuntur eſſe debitores, tibiq; libentiſſime obtemperabunt, tu ſummo ocio & tranquillitate frueris, res Hiſpanæ in dies magis magisq; efflorefcent. Pro quibus in rempublicam meritis illud præmium tibi dabitur, quod omnibus, qui commiſſum ſibi imperiũ cõſeruauerint, adiuuerint, auxerint, adeo

propositum est. In hanc sententiam, quæ ex altera parte timorem intentabat, ex altera ocium pollicebatur, Rex facilime acquieuit, iubetq; vocari Archiepiscopum, cui respondet velle se reipublicæ, & cõmunis vtilitatis causa condonare illorum errata, qui ab imperio suo desciuerint. Velle præterea sororem sibi conciliare, atq; in Principem regniq; successtricem cooptare, modo illa in sua verba persancte iuret suo iniussu nuptum ire mortalium nemini. Suscipit Archiepiscopus se & illorũ, quibus est concessa venia, & sororis designandæ Principis & Hispanæ totius reip. nomine immortales gratias agere pro tam mansueto benignoq; ingenio. Tum agi cœptum de condicionibus pacis, ictũq; fœdus est in hæc pacta conuenta. Imprimis, vt soror princeps designanda, & Ioãnes Patiequus Spatharius Magister, & ex reliquis, qui in eadem causa fuerunt, qui vellent, regalem curiam frequentarent, quo per omnem Hispaniam reditus in gratiam, atq; concordiam illustrior esset, quodq; Rex intra quadrimestre tempus Reginã, & ex furtiuo illo concubitu filiam dimitteret in Lusitaniam, curaretq; per Pontificem cum illa diuortium facere, quandoquidem cum fœdus coniugale cum illa inierat, ad præfinitum tempus fuere legibus soluti, experiundi tantum gratia in vtro esset gignendi defectus, cum alioqui permanendum illi esset cum priori vxore. Tum demum, vt in alimenta sumptusq; nouæ Principis decerneret stipendiaria oppida cum iurisdictione, ex vrbibus Abilam, Optum, Molinam, Vbetam, ex municipijs Methymnam campestrem, Vlmetum, Ascalonem.

Ipsa vero Princeps iurauit stantibus his condicionibus, nisi per Regem fratrem liceret, se nemini mortalium nupturam. Constitutum est praterereca ad præfinitum diem, vt Rex et soror conuenirent æde ac cœnobio diui Hieronymi, quod est ad locum, quod vulgus Guisandi tauros appellat

HENRIQVVS & Elisabes soror conueniunt, rursus designatur Princeps, & Ioanna Regina fugit.

CAP. VI.

ERAT ea tempestate Rex in oppido, quod ipse plurimum frequentabat, antiqui Carpetaniæ Mātuam vocabant, nostra ætas Madritum nominat. Soror vero Abilæ morabatur. Quæ accepto Regis responso conuocatis primoribus, cum primum potuit, venit Zebreros comitatu virorum Principum frequenti, inter quos erant ex ordine Ecclesiastico Toletanus & Hispalensis Archiepiscopi, & Enicus Manriquus præsul Cauriensis. Ex ordine vero militari Magister diui Iacobi: & Placentinus, Benauentanusq;, & Osorninus Comites, alijq; complures vtriusq; ordinis Principes viri. Rex vero ex Madrito profectus, venit ad Cadahalsum, qui in agro Ascalonitano pergrandis est vicus. Locus, in quem constitutum est se conuenturos, distabat vtrinq; interuallo pari. Quo posteaquam conuenerunt, seque inuicem salutarunt, Rex benigne, ac comiter sororem longo post tempore visam, breuiter allocutus est, nam cætera dixit, se in

aliud tempus reseruare. Tunc accedens diui Iacobi Magister genua Regis amplexus pauca pro se, atq; pro cæteris, qui in eadē causa fuerūt, est locutus: partim excusans, partim confitens suum, atque aliorum errorem, pollicens suo, atque sociorū nomine cōpensaturos se obsequiorū crebritate pristinas offensiones, si quid fuisse, in quo læserint Regiā maiestatem. Erat in ea conuentus celebritate ad hoc ipsum inuitatus Antonius Venerius Apostolicæ sedis legatus, idēq; Legionēsis Episcopus, & qui deinceps fuit Conchensis præsul, atq; S.R.E Cardinalis. Is petēte ipso Rege absoluit, atq; relaxauit à priori iureiurando illos omnes, qui iam pridem Madriti iurauerant principem, regnique hæredem futurā illam, quæ falso dictitabatur filia Regis. Atqui Rex ipse declarauit extemplo imperij succeßionē, hæreditatēque, ac regni dominium ad sororem pertinere, quemadmodū & antea Alphonsum fratrem futurum Regem designauerat. Quo intercepto in superstitem vnicam sororem hæreditarium ius esset deuolutum. Nam quæ sua dicebatur esse filia, illam abiurabat, abdicabatque perinde atque alienam. Iurauitque euestigio in apostolici legati verba, se hanc vnicā sororem regni hæredem agnoscere, & præter eam neminē; atque hanc hæredis institutionem, declarationemque sub eodem iureiurando affirmauit, se nūquam per se, aut per aliū quempiam interpellaturum. Idemque coëgit omnes omniū ordinum viros summates & infimates, qui aderant, iureiurando sancire. Per edicta quoque præcepit, vt omnes ciues, oppidani, municipes, & populi suo imperio subditi idē

J. C.

secum iurarent, atq; si contingeret, ipsum è vita priorem excedere, haberent illam certam, legitimam, & indubitam Reginam. Edixit præterea, vt omnes ciuitates, oppida, municipia mitterent procuratores suos Ocaniam, vbi futurus erat conuentus procerum. in quo de statu reipublicæ decerneretur. Per idem ferè tempus Ioanna Regis vxor, quæ mittenda fuerat in Lusitaniam, ex certis quibusdam causis posita est sequestro in potestate Archiepiscopi Hispalensis, qui tradidit illam adseruandam Petro à Castella ex sorore nepoti suo in arce, quam ipse ædificauerat munitissimam Alahegijs. Egregia interea coniux, quo mariti dedecus magis testatum esset cunctis, oculos in adolescentē coniecit, & non multos post dies comperta est ex eo prægnans, neq; eo contenta, ausa quoq; est ingens facinus. Agit cum adolescēte, vt illam per muros noctu deducat. Composita re cum fefellisset custodes primum, deinde circitores & vigiles lapsa per funes, atq; erepens tandem veredo imposita duce adultero postridie Butracum uenit, quo in loco erat Ioanna filia, quam ex furtiuo concubitu genuerat, abseruabaturq; publice ab Enriquo Mendoza Tendillano Comite, Exactis diebus paucis, Rex cum sorore Principe, cæteroq; procerum comitatu venerunt Ocaniam, procuratores quoq; ciuitatum & municipiorum eòdem conuenerunt, quemadmodum per Regis ædicta illis fuerat imperatum, qui & ipsi procuratorio nomine iurarunt se habituros illius sororem loco Principis, hæredisque: & post eiusdem obitum pro vera, certa, legitimaque Regina.

AGITUR de coniugio Elisabes Principis cũ Alphonso Lusitanorum Rege, & cum Ferdinando Siciliæ.

CAP. VII.

ALTERA vero pars, quæ Ulmetano prælio Enriquum Regem secuta fuerat, indignabatur, qđ non fuisset habita ipsorũ ratio in illa Regis Principisq; concordia, Nihilominus tamen partim illuc accessere, partim misere procuratores suos, qui vtriq; illud idem iureiurando sanxerunt. Hi fuerunt Marchio sanctæ Iulianæ. Comes Pharius, Episcopus Secontinus, alijq; complures eiusdem factionis. At Rex siue Magistri Spatharij suasu, siue quod ipse per se natura erat varius, & mutabilis, nihil eorum exequebatur, de quibus cum sorore trãsactum erat, quin ediuerso per literas egit, vt Alphõsus Rex Lusitanorum, qui tunc orbatus erat vxore, peteret coniugio sororem Principem designatam, eoq; venit Archiepiscopus Olyssiponensis cum literis, & mandatis, & procuratorio ipsius Regis nomine. Archiepiscopus Toletanus econtrario laborabat illam iungere Ferdinando Regi Siciliæ, ac Principi hæredi Ioannis Tarraconensis Regis. Qui, vt posset commodius atq; citra vllam suspicionem peragere negocium, concessit Hyppepos dicionis suæ municipium, cœpitque exequi rem per Gutterrium Cardenium ipsius Principis structorem, vt spretis Lusitanorum Regis condicionibus, acquiesceret potius Regi Siciliæ.

Rationes autem, quæ possent illam in Siciliæ Regem pelli-cere, atque è diuerso à Lusitanorum Principe deterrere, cõplures fuere, sed illa imprimis quod Enriqui fratris consi-lia cò tẽdere videbantur, vt sororem extra regni limites ab legaret, nulla dignitatis habita ratione, dummodo efficeret, quod cupiebat, id est, quo posset commodius subditiuam fi-liam in regni successionem substituere. Ex quo illud efficie-batur, vt quoniam Lusitanorum Rex haberet ex priori cõ-iuge filium hæredem, si susciperet ex ea liberos, relinque-ret eos exhæredes, sin minus suscepisset, ipsa nihilominus maneret indotata. At rex Siciliæ, idemq; Tarraconensium Princeps designatus, qui necdum vxorem duxerat, neque liberos procrearat, non modo posset habere filium, qui succe deret in gubernationem, sed etiam posse fieri, vt auitum re gnum cum regno dotali coniungeretur. Accedebat ætatis æqualitas, quæ ad animos conciliandos valet plurimum, cũ alioqui Lusitanus esset natu grandior. Eoquoq; accedebat, quod si res in discrimen esset ventura, vt inter duos princi-pes armis decerneretur de regni possessione, quod Rex Si-ciliæ idemq; Tarraconensium Princeps habebat in Hispa-nia ex primoribus complures sanguinis propinquitate coniũ ctos, qui cuperent ipsum potius, quam alienum regnare, & qui si vires suas cũ ipsius principis viribus cõiunxissent, facile possent submouere, atque semel ex Hispania æmulã illam, atque in ipsius regni perniciem genitam eradicare. His suasionibus apud Elisaben Principem Gutterrius vte batur. Quas illa secum reputans, simul etiam quod vide-

bat fratrem Regem nolle stare pactis conuentis, neque tradere illi vrbes, & municipia, quemadmodum inter eos cõuenerat, sed illud imprimis, quod frater nihil aliud moliebatur quam ipsam ex Hispania pellere, atque perinde regni successione spoliare, facile assentiebatur structoris admonitionibus: sed pudebat illam publice fratris voluntati obsistere: qui per se, atque per amicos instabat, vt in hoc sibi obsequeretur: promittens (vt aiunt) maria, & auri montes. Quare vtriusque partis rationibus obtusa, & dubia quid potißimum sequeretur: tandem respondit se huius deliberationis curam omnem ad Hispaniæ procceres velle deferre: precata Deum imprimis, vt quod reipublicæ foret vtile, sibique honestum, id illis animum induceret. Sed cum vtraq; pars instantius vrgeret, atque intelligeret plærosq; omnes ex proceribus, atque infimæ mediocrisque condicionis hominibus in Siciliæ Regem propensiores Olyßiponensi Archiepiscopo respondit, velle se hanc rem tam grandem, & quæ non tam sua, quàm omnium communis esset, cum Hispaniæ primoribus commentari: atque ita demum re cum omnibus communicata, se per oratores summam totius negocij missuram Lusitanorum Regi. In hæc verba Archiepiscopus est dimissus. At illa secreto per structorem Toletano præsuli respondet: si per primores procerésq; regni sibi liceret: se facturam, quod ille tam instanter efflagitabat.

ENRIQVVS à pactis cõuentis discedit: atque in Baeticam profecturus Comiti Placentino Areuacum cum Ducis titulo dono dat.

CAP. VIII.

CAETERVM Rex cũ videret omnes conatus cogitationesque suas in cassum recidisse, veritus ne se inuito soror nuberet: cui minime ipse vellet: cœpit agere cum amicis, quo pacto illam posset in vincula conijcere, idque fecisset: nisi timeret, ne proceres ab eo desciscerent: illamque bello vindicarẽt. At Toletano præsuli factus est infestior: tanquam autori conciliatorique matrimonij sororis cum Rege Siciliæ. Succensebat præterea illi, quod ad pristina sua errata hinc nunc cumulus accessisset maximus, in re præsertim quæ sua omnia interturbaret consilia. Itaque cum pararet cohortes, quæ illum cõprehenderent, suspicio fuit Magistrum Spatharium fecisse Præsidem omni de re certiorẽ: monuisseque, vt caueret sibi. Idque faciebat non tam quod Archiepiscopus erat sibi aut amicus, aut sanguine propinquus: quam quod secreto fouebat alterius partis primores: vt ex illa cunctatione discordiæ in dies crescerent: vnde sibi putabat magnas fieri posse fortunæ accessiones. Quare cum ad conflictum erat veniendum: nunquam sinebat alteram partem euadere superiorem: sed sublenabat semper partem: quæ esset abiectior. His artibus & alterutra pars & illius ope indigebat:

& ipsius potentia cotidie augebatur. Rex cum neque blādicijs, neque precibus, sed neque minis posset sororem in sententiam suam attrahere, neq; auderet illam in vincula conijcere: statuit ad tempus dissimulare, atque in Baticam proficisci: vt conciliaret sibi vrbes, & municipia, atq; illius prouinciæ primores: qui Alphonsi fratris factionem aduersam secuti fuerant. Et quod id facilius assequeretur: extorsit à sorore literas: quibus significaretur cum illo redditus in gratiam: neque alia ex causa ipsum illuc proficisci, nisi vt res vtrique communes agerentur. Profectusque est cum illo Magister Spatharius alijq; complures ex primoribus. Princeps vero, vt daret inferias, iustaq; persolueret Alphonso fratri defuncto: profecta est Areuacum municipium illud ornatissimum, quod decretum erat in sumptus Elisabes Reginæ ipsius principis & Alphonsi Regis matri. Tenebatur autem præsidio à Placentino comite: qui veritus ne princeps illum excluderet: atq; municipium sibi præsidio muniret, egit per Spatharium Magistrū, vt Rex donaret ipsum & municipio & Areuacorum ducis cognomine. Magister vero reputans, si rem perageret eadem via & Regis potentiam debilitari, simul etiam & Comitem Placentinum, qui eo tempore inter Hispaniæ proceres eminebat, apprehensa municipij possessione in ea tantum re implicitū fore, egit cum Rege, vt donaret illum & municipio, & municipij titulo sub Ducis nomine. Quod rex fecit non grauate, siue vt sorori negocium facesseret, siue quod erat ingenio facilis ad euertendum regale patrimonium. Hanc

largitionem tam profusam omnes omnium ordinum viri ægre ferebant, partim inuidia, quod videbant comitẽ Placentinum in dies fieri potentiorem, partim quod regiæ vires huiusmodi largitionibus minuebantur, partim etiam, quod Reginæ viduæ miserabantur calamitatem, cum illud vnicum suæ viduitatis subsidium eripiebatur. Princeps itaque ab Areuaco pulsa, contulit se Abilam, vt defuncto fratri parentaret. Ludouicus interea Gallorum Rex factus certior regnorum Hispaniæ successionem ad Elisaben Ioannis Regis filiam esse deuolutam, simul etiam peti coniugio à duobus Principibus sibi ex factione publica infensis, quod illorum erat vterq; confœderatus Britannorum Regi, veritus ne ab altero illorum duceretur vxor, atque proinde partis aduersæ vires augerentur, & suæ decrescerent, statuit mittere legatos, qui peterent illam coniugio Caroli fratris sui Aquitaniæ ducis. Erat autem legatiõis eius princeps. S. R. E. Cardinalis. Cum interim princeps obtunderetur cotidie rationibus, vt in alterutrum ex duobus competitoribus flecteretur, ecce legatio à Gallorum Rege aduentabat. Erat illa tempestate Elisabe princeps in municipio Matricali: quod, quemadmodum de Areuaco diximus, erat decretum Elisabes Reginæ matri, quo postea quam oratores accessere, dataq; est illis copia principis adeundi, cum asisterent aliquot ex optimatibus, qui illam assectabantur, Cardinalis hanc orationem habuit.

CARDINALIS *Oratio, in qua Elisaben Carolo Gallorum Regis fratri coniugem petit, cui excusans se, illa respondet*

Caput. IX.

NISI *Galliæ regnum atq; principum Hispaniæ vetus amicitia & fœdus æternum apud omnes nationes testatum esset, atq; iam inde à multis illustribus officijs confirmata societas, poteram ego clarißima Princeps multa nunc commemorare, quæ ad eam rem pertinerent. Sed in hac causa de qua oratores aduenimus, nolo, prosit nobis fuisse Gallos Hispanis semper amicos, atque socios, idemque semper de re communi sensisse. Non nobis prosit Celsitudinis tuæ competitores semper fuisse aduersæ factionis, semperque Britannorum Regi confœderatos. Nolo commemorare nūc immortales inimicitias & incurabile odium inter vtrosq; populos confirmatum multis stragibus hincinde acceptis. Illa tantum prosequar, quæ sunt propria huius causæ, vt competitorum meritis detur tantum victoria. Petit connubia tua Lusitanorum Rex, petit Rex Siciliæ, petit Aquitaniæ Dux. Consultatio tibi est, quis ex tribus sit deligendus. Lusitanorum Rex omnino excluditur, & quod est natu grandior, & quod habet filium hæredem, vnde quot tuæ dignitati sequantur incommoda, facile est videre. Querelæ propter ætatum disparilitatem, quod filij à patre*

futuri essent exhæredes, quod inter Lusitanos, & Hispanos semper est simultas, atque vtriusque partis alterius contemptio. Atqui Siciliæ Rex tametsi ætate florescit, noster tamen illi non cedit & corporis elegantia, & ingenij acrimonia, & animi sapientia, Sed neque est illi potentia inferior. Neque enim Aquitania aut soli benignitate, aut fortunis, aut tractu cœli, prouinciæ Tarraconensi cedit. Esto tamen sint vtrique omnia paria, non valebunt in electione hinc amicitia, illinc inimitiæ paternæ & auitæ? non summus consensus maiorum huius cum Ioanne patre tuo, cum quo illius pater ingentes egit inimicias? Quod si apud eos, qui vita excesserunt, aliquis est rerum nostrarum sensus, nihil magis oblectauit vtriusque Regis defuncti manes: quare quemadmodum in vita se ipsi dilexerunt, ita & posteri sui in eadem maneant charitate. Quid? quod hac via & frater iratus tibi reconciliabitur: idque Rex Ludouicus curabit atque conficiet. Aut si tibi pro regni possessione fuerit cum æmula diceptandum, vnde tibi certius, vnde firmius subsidium putas venturum à Lusitanorum Tarraconensium ve principibus: an à Gallia-rum Rege potentissimo? Quare, vt vno verbo legationis huius mandati colligam, Rex Gallorum offert tuæ præstantiæ coniugio bellissimũ fratrem viribus ingenioq; præstantem: patrimonio amplissimo præditum, cuius maiores cũ maioribus tuis vixerũt in summa cõcordia. Quo pignore & antiqua fœdera renouabũtur: & utriusq; regni vires cotidie magis magisq; inualescẽt. Idq;, vt facias,

non solum te uehementer rogat, tibique, oblitus se regem, supplicat: atq; eo nomine omnia, quæ poßidet, non modo vtenda, sed etiam abutenda permittit. Ad hanc Cardinalis orationem illa respondet: recordationem auitæ amicitiæ atq; societatis antiquæ fuisse multo iucundißimã: & si quãdo rerum Hispanarum potiretur: se curaturam, vt idem fœdus vinculis firmioribus sanciretur. Simul etiam dicebat se agere Ludouico Regi gratias immortales pro eo animo, quem erga se, resq; suas ostendebat: quoq; dignam existimaret, cui fratrem matrimonio coniugi peteret: sed se ea de re omnem curam in regni proceres optimatesq; reiecisse: quãdoquidem sibi non esset pater, qui patrimonium fundaret: neq; frater, qui vtriusque parentis curam sustineret. Rogabat præterea Cardinalem, vt se apud Regem excusaret, quod non fuerit in potestate sua, vt illius voluntati obsequeretur: quoniam hæc deliberatio iam non ex sua, sed ex optimatum consultatione pendebat. In hæc verba oratores dimißi re infecta domum redierunt.

ELISABEN quid faceret dubiam structoris impellit oratio, vt Ferdinãdo Siciliæ Regi nubat: celebranturq; nuptiæ.

Caput. X.

AT Princeps non tam à competitoribus iam efflagitabatur, quam ab ecclesiarum præsulibus, religiosis, optimatibus ciuitatum, regni primoribus, domesticis ac familiaribus: vt ex tam lõga deliberatione

deliberatione tandem decerneret, cui potiſſimum vellet nubere: quamquam plæriſque omnibus videretur Siciliæ Regem eſſe cæteris præferendum. Id etiam, vt faceret, Enrici fratris amici, ac familiares clam admonebant. Adiurabant etiam, obteſtabanturq; illam, vt proſpiceret rebus Hiſpanis: quæ proculdubio tendebant in interitum, niſi daret operam, quemadmodum ex ſe prolem relinqueret. Sed imprimis ſtructor ille ſuus, qui hac de re ſæpius cum illa familiariter loquebatur, cogitans ſecum hunc eſſe virginum morem, vt præ pudore nolint facile connubio præbere aſſenſum, his illam verbis adortus eſt. Scio ego clariſſima Princeps, cum de maritandis virginibus agitur, non ad ipſas, ſed ad parentes, ad propinquos, ad tutores, atq; ad ipſos in quorum poteſtatem ſunt adiri ſolere. Tuæ vero Celſitudini omnia hæc propinquitatis vincula ſors ademit. Pater, qui hac de re imprimis conſultare debuit, obijt diem ſuum. Mater, quæ ſecũdas poſt illum debuit obtinere partes, vni tantum viduitatis ſuæ dolori indulgens in luctu ac mœrore degit. Frater, qui debuit vtrique ſuccedere, te indotatam regno ſpoliare nititur. Familiares, & amici reſtant ſoli, qui non ſine lachrymis tibi ſupplicant, ne ſtabiliendi regni, quod tuæ poſteritati relinquas, tantam occaſionem oblatam ammitas. Hoc te Prælati omnes eccleſiaſtici obſecrant, hoc primores populi, hoc regni proceres. hoc ciuitatum optimates, hoc omnes omnium ordinum Hiſpani conſcientiam tuã teſtantur, ne fraudes illos legitimis ſucceſſoribus, ne ſinas regnum Hiſpaniæ in alienam tranſire dominationem, ne

des locum, vt frater à te vera indubitataque hærede, in subditiciam atque ex turpi concubitu genitam transferat imperium. Vides te à tribus potentißimis principibus peti, decerne quis illorum tibi magis animo sedeat. Quod si te pudor impedit, quo minus ædas nomen, dicam ego, quod sentio, ex illis omnibus magis tibi conducere Siciliæ Regem, eundemque Tarraconensium principem, est tibi cöæuus, est robore, atque animi virtute præstans, habet regnum tuo confine, habet in Hispania tua propinquos, ac viribus & diuitijs præpollentes, proh Deus immortalis, quid dubitas vno verbo tot bona, tot commoditates, non modo tibi ipsi, sed tuis omnibus atque vniuersæ Hispanæ reipublicæ præstare? His verbis Princeps iam victa, quando, inquit, omnibus ita visum est, me debere assentiri coniugio, non credo id sine quodam numinæ, atque diuina prouidentia euenisse. Quare vos ò amici efficite, quod videbitur è republica debere fieri, neque amplius hac de re sententiam meã expectetis. Quicquid enim de me statueritis, id ratum, firmum, gratumque habebo. Sed huius meæ voluntatis facite imprimis certiorem Archiepiscopum Toletanum, qui huius mei sensus semper mihi fuit autor. Quem ego certo scio, cum acceperit hunc nuncium peculiari quodam gaudio gauisurum. Archiepiscopus certior factus his de rebus, venit Fontiueros Abilensis agri vicum per grandem, quo se iam Princeps è Matricali oppido profecta receperat, atque inde profecti sunt Valladolitum, vbi tunc erat Archithalassus Fredericus Regis Siciliæ maternus auus, alijque com

plures ex regni primoribus, qui cò conuenerant ad sponsaliorum pacta conuenta, nuptiarumq; læticiam celebrandam: Rex ipse Siciliæ, idemq; Tarraconensium princeps venit tandem comitatus Petro Manriquo comite à Triuinio, qui deinceps fuit Dux Naiarensis, atq; ex prouincia Tarraconensi alijs quamplurimis proceribus, optimatibusq;. Longũ esset enumerare, qui cõplexus, & quãta gaudia vtriusq; partis fuere. Nihil illustrius illo die Hispania vidit, in quo nuptiæ tantorum principum celebratæ sunt. Nemo enim ferè fuit, qui non læticia gestiret, non exultaret, non Deo gratias ageret: non municipium, non ciuitas, quæ non supplicationes, ludosq; publicas decerneret.

DECADIS PRIMAE LIBER SECVNDVS, DE EPIStolis Ferdinandi & Elisabes principum ad Enriquũ Regẽ missis.

Caput. Primum.

NVPTIIS fœliciter peractis, instauratisq; repotijs, visum est Principibus facere omni de re certiorem Enriquum Regem, atque per literas excusare, quod illius iniussu nupserit soror. Missæ itaque per honestos viros literæ cum mandatis in hæc verba. Enriquo Hispaniarum Regi, Fratriq; pientissimo. Elisabe Princeps eadẽq; soror bene agere. Non sum ignara te mihi succẽsere,

quod iniussu tuo Regi Siciliæ nupserim. Sed cum audieris causas rationesque, quæ me id facere cöegerunt, facile opinor, placaberis. Nam si aliqua in re culpa est, illam non mihi, sed tibi ipsi imputabis. Scis humanißime Rex, neq; enim te latere potuit, quali animo fuerim erga te, cum Alphonsus frater regium sibi nomen assumpsit, & quam mihi dißidium illud displicebat, quamque detestarer inter duos fratres decertari de regno, quod alter poßidebat, alter si foret superstes, possessurus erat. Scis præterea post illius obitum, quam sine cunctatione vlla regnum, quod mihi ab aduersarijs tuis offerebatur, abdicauerim, dicens te superstite, non licere regnare. Adhuc nihil est in meis operibus, quod tibi displicere poßit. Iussisti me venire, quo tu volebas, declarasti me Hispaniæ principem, fecisti, quod iure debuisti facere, tametsi ob id factum magnas tibi habeo gratias. Pollicitus es, te intra quatuor menses repudiaturum vxorem, si vxor appellanda est, quam neque per iura diuina, neque humana tibi habere licebat: missurumque in Lusitaniam cum filia tali matre digna. Pollicitus quoque es te mihi traditurum in sumptus oppida quædam vectigalia. Acta transacta omnia, iuraui stantibus his condictionibus, te inuito me nupturum nemini. Posses tu me eo nomine periurij accusare, si fecisses illa, quæ te facturum mihi promisisti. Nunquid repudiasti vxorem? nunquid ablegasti illam cum filia? nunquid tradidisti municipia & vrbes, vnde hoc inane principatus sustinerem? Omitto cætera, quæ sunt omnibus nota, quo me nitebaris obtrudere, alteramq; quasi

inde mortui locum substitueres? Quando igitur tu mihi nō prospexisti, prospexi egomet mihi. Conscienciam tuā recole, comperies me fecisse nihil, cuius pudeat, pigeat ve. Sed omnia hæc omissa faciamus. Mihi nunc idem est animus, qui fuit semper, te diligere vt fratrem, te colere vt patrem, te obseruare vt Regem, precariq; Deum immortalem, vt quam diutißime viuas. Quod si tu aliud cogitas, aut me cupis regni hæreditate mihi per leges debita spoliare, iniurius es in me, conquerar apud regni proceres, & apud optimates ciuitatum, contestabor vicinos reges, deferam querelam meam deniq; ad Deum immortalem. Hæc sunt, quæ putaui ex cordis mei penetralibus depromere, vt animi mei sensum tibi declararem. Quæ sequuntur meo, atq; dulcißimi cōiugis mei nomine rogo, vt quæ gesta sunt, boni consulas, probesq; nosq; ambos in filiorum numerum adoptes, vitæq; necisque ius penes te sit, perinde acsi ex te essemus procreati. Vale. At Siciliæ Rex in hunc modū. Et si decretum mihi fuerat non dare literas ad illustrißimā Dignationem tuam, quod mihi foret compertum, quali animo esses in me, coniugemq; meam, eandēq; sororem tuam non potui tamen non obsequi voluntati illius, cui nihil denegare possum, quæ me admonuit, vt aliquid omnino ad te scriberem. Sed impræsentiarum quid aliud debeam scribere non occurrit, nisi vt petam ab humanitate tua, obtester q; vt quæ facta sunt te absente, æquiori animo feras: quoniā Deo imprimis auspice, & cunctorum deinde summatum in formatumq; consensu facta sunt. Neq; te iniquorum concilia

transuersum agant, qui sua cōmoda, non tua, & quæ reipublicæ sunt, requirunt. Scis, opinor, optime Rex, quos significem. Quod si tibi animo est alienos tueri, non idcirco tuos abalienare debes, & si nobis volueris esse pater indulgēs, & nos erimus tibi filij obsequentes, & si fueris nobis Rex mittißimus, & nos erimus tibi clientes obseruātißimi. Cætera per amicū ac familiarem meum Petrum Vaccam, qui istuc cum his literis, ac mandatis proficiscitur, cōmodius loquemur. Cui, vt Dignatio tua fidē habeat, vehemēter oro. Vale. At Rex, vt erat natura incertus animi, siue Magistri illius Spatharij suasu, cuius arbitrio agebat omnia, non literis, non mandatis, non viris, qui ad eum fuerunt mißi, respondit aliud quicquam, nisi velle se ad eam rem consultandam conuocare regni proceres, vt ex illorum consilio daret responsum, quid facturus esset.

MAGISTER Sancti Iacobi agit per literas cum Rege Gallorum, vt Carolus frater Ioannam Enriqui filiam ducat vxorem.

CAP. II.

AT Spatharius Magister, qui egerrime tulerat matrimoniū illud, dies noctesq; nihil aliud moliebatur, quā quēadmodū impediret labefactaretq; succeßionem illam principum, qui iam omniū ordinum consensu fuerant adiurati. Augebat callidißimi hos

minis ſpiritũ, qđ ex illarũ nuptiarũ fœdere, diſſoluebatur patrimonij ſui fundamentum, quod ad illum deuenerat ex iactura infantium, ſic enim appellãt Hiſpani filios Regum poſt primogenitum, qui poſteaquam aduratus eſt ſucceſſor, atq; regni hæres, dicitur Princeps. Filij nanq; Ferdinandi illius, qui Ioannis Regis fuerat tutor, atq; ex tutela fuit adſcitus ad Tarraconenſium, ac Siculorum, Inſularumq; noſtri maris imperium, infantes ſunt cognominati, vnde & Gẽtilicij agri, qui hodie à Mendocinis poßidẽtur, infantatus appellãtur. Igitur cum Enriquus Princeps adhuc ab Ioanne Rege patre ſuo dißideret, hic Ioãnes Patiequus autor fuit, vt pater cum filio rediret in gratiam, vt ex ea concordia vtriuſq; copijs viribuſq; coniunctis Ioannes Nauariorum Rex, ideõq; pater Ferdinandi huius Siciliæ Regis, & Tarraconenſiũ principis cum Enriquo fratre, qui & ipſe fuit vnus ex infantibus, regno pellerentur, ſpoliarenturq; Gentilicijs hæreditatibus, quæ illis ex teſtamento Ferdinandi patris obtigerant. His regno pulſis, fugatiſq; bello, bona publicata ſunt, ex qua bonorũ publicatione Marchionatus Villenenſis Ioanni Patiæquo ceßit, quẽ deinde tranſtulit in filium primogenitum hæredem. Magiſtratus quoq; ordinis Ciſtercienſis à Calatraua cognominatus, quo fuerat multatus. Alphonſus Ferdinandi Regis Tarraconenſium filius, eodẽ iure, ſiue iniuria ad Petrũ Geryonũ eiuſdẽ Ioannis Patiæqui fratrẽ deuolut9 erat. Qui cũ uideret hiſpaniæ regnũ per illas nuptias ad Regẽ Siciliæ peruẽturũ, verit9 ne poſtliminij iure Marchionatus, & fratris Magiſtratus ab illo

F

repercrentur, nihil omittebat, nihil intentatum relinquebat, quo minus omnia interturbaret, & cœlumq;, ac terrā misceret. Itaque secreto mittit literas ad Ludouicum Galliarum Regem hortans illum, vt mitteret petitum connubio Ioannam, quæ dicebatur Enriqui Regis filia fratri suo Carolo Aquitaniæ Duci, qui iampridem fuerat repudiatus ab Elisabe Principe, quemadmodū in libro superiori diximus. Per idem tempus Enriquus Rex erat in oppido, quod vocant Methymnam ad campum Emporium illustre Hispanorum. At qui Rex Galliarū, qui ex petitione illa passus fuerat repulsam, iratus Elisabe principi, & quod sibi, atq; fratri suo cōducere videbantur huiusmodi nuptias cum Ioanna principe altera designata, atq; iterū si opus esset designanda, mittit oratores, quorum princeps fuit idem Cardinalis S. R. E. quem superius dictū est venisse ex simili causa petitum Elisaben principē. Erant cum Enriquo Rege Methymnæ cōplures ex regni primoribus, sed imprimis Magister Spatharius, Archiepiscopus Hispanlensis, Episcopi Secontinus & Burgēsis, Rodericus Pimētellus Comes Beneuētanus. Quo cū venisset Cardinalis, honorificeq; esset exceptus, vsus est eadē prope oratione, qua in petēda Elisabe principe antea fuerat vsus, commemorans Gallorum, atq; Hispanorum Regum antiquam amicitiam, sociosque Penates, quod fœdus dicebat nunc arctiori vinculo posse connecti, si Regis filia traderetur coniux duci Aquitaniæ.

Ostentabat præterea Gallorum Regis potentiam, si inter duos principes de regni possessione decernendum foret.

At Rex Enriquus, & quod sorori erat infensus, & à Magistro Spathario pulcherrime subornatus, non habita iurisiurandi ratione, quo illam Principem declarauerat, non curans, quod ex tam turpi facinore multa sequerentur mala, Respondet se libentissime velle facere, quod petebatur, seq; daturum operam, vt quamprimum fieri posset, filia Princeps, regniq; hæres, à cunctis iuraretur. Et ne res aliqua ex causa interpellari posset, dixit se statim velle exequi, quod spondebat. Itaque comitatus, quibus dictum est proceribus, & Gallis oratoribus, cœpit tendere iter Butracum, ubi erat Ioanna iunior cum Ioanna matre. Quæ aduentate Rege profecta est in occursum, cum filia virgine iam nubili ad quatuor millia passuum stipata ex primoribus Marchione sanctæ Iulianæ, & Comitibus Cluniensi, & Tēdillano, alijsq; compluribus ex eadem familia viris nobilissimis. Atq; ita in medio agro vtriq; consistentes, proh pudor Hispani sanguinis, illi ijdem, qui ad Tauros Guisandi, atq; iterum ad Ocaniam Elisaben iurauerant Principem, nunc eandem abiurarunt, atq; in eius locum Ioannam antea abiuratā, regnorum Hispaniæ Principem, hæredemque iureiurando rursus sanxerunt, perinde ac si, vt clauus clauo sic iuramentum periurio refigeretur.

SPONSALIA Caroli cum Ioanna celebrantur: & Enriquus literis Ferdinandi & Elisabes Principum incusatur.

CAP. III.

O Tempora, ò mores, strenui milites illi, & duces, qui sub priscis regibus fuere, cum pro religione, atq; pro republica multum sanguinem fudissent, equum, & arma merebant, qui regni fines propagabant: pauca agri iugera, quasi magnum virtutis suæ præmium assequebantur, sic Hispana respublica in dies crescebat. At nostri proceres pro iurisiurādi contempta religione præmia petunt. Alius perfidiæ suæ precium vrbem paciscitur, alius municipium, alius arcis præsidium, vnde iniquam poßit exercere dominationem, agrosque populetur: alius tercias decimarum ad commeatus limitaneorū decretas, alius ex decimis regalibus decies centum millia dipondium annua: alius vicies: alius tricies: alius Episcopatum: alius Magistratum, & quisque pro sui sceleris magnitudine debitam mercedem. Quod nisi ciuitates, & populi sibi ipsis consuluissent, seque integros venturis principibus reseruassent, actum erat de pulcherrima Hispanorum republica: nullam certe hodie haberemus. His transactis Cardinalis procuratorio nomine Ducis Aquitaniæ & noua Princeps se inuicem cöementes, ille promißis arris, hæc spe regni dotalis ex more antiquo, & Romanæ ecclesiæ consuetudine, sponsalia contraxerunt: signatæ tabulæ, dictum fœliciter, ingens cœna sedet, nihil aliud defuit, nisi vt iaceret gremio noua nupta mariti. Inde Segouiam regiam vrbem profecti, vnde Cardinalis cum cæteris oratoribus Collegis dimissus est, Et populi, ciuitatesque, & optimates, immo vero optimus quisque audita

sponsaliorum celebritate, quasi iam Galli transcenderent Pyreneum, & ex altera parte cogerentur exercitus ad decertandum armis ciuilibus, ita miserabantur fortunam Hispaniæ, ita flebant omnes casus impendentes, & quecunq; solent in bellis intestinis accidere. Erant tamen plærique omnes in Ferdinandum & Elisaben animo propensiores, oderantq; in dies & regem, & Magistrum tanquam omnium impendentium malorum autores, concinnatoresq;. Sed Magistrum imprimis, qui nouam Aquitanorum ducis sponsam curauit, vt in potestatem suam redigeretur, quo pignore vti, atq; abuti posset regia potestate pro arbitrio suo.

Quo nuncio ad Ferdinandum Elisabenque Principes delato, cũ intelligerent omnia iam ad arma spectare, constituerunt antequam aliud quicquam molirentur, obtestationibus ipsum regem ab incepto deterrere. Qui si nolet absistere, illum diris imprecationibus execrari, tanquam artificem & fontem malorum, quæ inde prouentura forent.

Literæ autem in hunc ferè sensum scriptæ. Superiori anno misimus ad Celsitudinem tuam literas cum mandatis, in quibus continebatur excusatio, quod te inconsulto inyimus fœdera coniugalia, quodque id non est à nobis peractum eo animo, vt regiam Dignationem tuam læderemus, quin potius, vt liberius illi obsequeremur, inseruiremusque: non tanquam alieni, sed vt filij obnoxij, atque obærati, cuius animi nostri certa quædam pignora nos daturos esse pollicebamur. Responsum est, certi nihil potuisse nobis rescribi, nisi re communicata prius cum

quibusdam ex regni primoribus, quos Celsitudo tua erat ad hoc ipsum conuocaturus. Quod responsum expectantes nihil interim omisimus eorum, quæ probos atq; obtemperantes filios facere decuit, tum honorifice de humanitate tua, & loquentes, & sentientes, tum etiam alios ad illud idem faciendum exhortantes. Testes sunt complures ciuitates, & municipia, quibus suasimus, vt tibi, tuisq; iussis obsequerentur, atq; imprimis ornatissimum hoc oppidum Valladolitum, quod à Celsitudine regia plane desciuerat. Quod si aliud officium nostrum desideratur, parati sumus illud crebritate obsequiorum resarcire. Erit itaque tuum iubere, nostrum vero iussis obtemperare. Cum vero supplicationis nostræ oraculum expectaremus, non modo nihil responsum, sed etiam facti sumus certiores te animo in nos hostili excitare exteras nationes genti nostræ inuisas in perniciem euersionemque reipublicæ Hispanæ, quodq; ægrius ferimus, id non tam arbitrio tuo, quam suasu quorumdam hominum, qui neq; tuum obsequium, neq; publicam vtilitatem, sed propria commoda sequuntur. Nam quæ alia potuit esse causa tantæ nouitatis post iuratam à te imprimis, deinde à cunctis summatibus, & infimatibus regni successionem nobis per iura diuina & humana debitam, cum præsertim nihil omiserimus eorum, quæ filios erga parentes facere oportuerit?

Quod si nos eam eo simus animo, non impetramus tanquam à patre, at liceat nobis obtinere tanquam à bono viro, iustoque iudice, vt ius nostrum non amittamus. Id autem quo pacto debite possit fieri, nos hanc rationem excogitauimus, vt

ſi alia potius tuæ videbitur prouidentiæ. Conſtituatur mu nicipium natura, arteq; munitum, idq; teneatur præſidio qua tuor ex regni primoribus ex vtraque parte duobus, qui ſub fide publica præſtent ſecuritatem de ſuo iure diſceptantibus, atq; etiam ipſis iudicibus de cauſa decernentibus. Eo conue niant omnes omnium ciuitatum Hiſpaniæ procuratores & viri religioſi probatæ fidei, iidemq; doctiſsimi quotquot in regno parari poſsint, qui per ſancte imprimis iurati ſe decreturos, quod ex iure decernendum eſſe cenſuerint. Audiant rationes, quas vtraq; pars pro ſuo iure tuendo attulerit. Quorum ſententiæ ex hoc tempore nos ſtaturos pariturosq;, neq; unquam prouocaturos pollicemur, cui diſcrimini cauſam noſtram ſubiicimus, ne ciuilibus, atq; peregrinis armis diuini cultus obſeruatio intermittatur, & regni tranquillitas perturbetur. Atq; vt ad breuiorem numerum iudices redigantur, ſimul etiam, vt ſuſpecti reiiciantur, liceat vtriq; parti quinquagenos, aut centenos, aut quotquot viſum fuerit ex omni numero reprobare. Quod ſi, vt plæruṁq; fit, inter ipſos iudices non conuenerit, eſt Petrus Veraſcus Comes Pharius vir bonus, idemq; ſapiens, vel vtriuſq; partis, vel potius omnium conſenſu huiuſmodi iudicatus. Is cum quatuor viris religioſis, quatuor ordinum prælatis beatorum Franciſci, Dominici, Hieronymi, Cartuxenſis, qui & ipſi iureiurandi addicti pro arbitrio ſuo atq; conſcientia decernant, atq; componant inter partes, quid ſequi, aut quid fugere debeant. Quando igitur non ſine vlla doli ſuſpicione ſubmittim⁹ cauſam noſtram iudicio talium virorū,

petimus, obtestamurque per ipsum, qui est iudex viuorum & mortuorum scrutans corda & renes Deus, ne deneges nobis id, quod nec infimo cuiquam ex tuis subditis denegare potes. Quod si neq; hoc quidem impetramus, ipsam cœli pietatem, que talia curat, imploramus, quæ distribuit cuique pro meritis, his præmia, illis pœnam. Nos plane omne scelere immunes erimus, tibi omnia reipublicæ, atq; diuini cultus detrimenta imputabuntur. Vale. Ad hæc omnia Rex nihil respondit aliud, quam ipsam potius sororem fuisse autorem omnium malorum, quæ ex illo connubio prouentura erant, quando se inuito (immo etiam prohibente) ausa esset maritum sibi quærere. Mala igitur omnia quæ ominabatur in se ipsam, atq; in eos, quibus talia placebant, potius esse retorquenda.

SEPVLVEDA, Arunda, Agreda, Turdesellæ municipia Ferdinando & Elisabe Principibus se dedunt.

CAP. IIII.

AT Principes habito Regis responso, quo tutiore in loco essent, ex Domnis contulerunt se Methymnam ad flumen Siccum, quod municipiū erat Hispaniarum Archithalaßi, ibiq; aliquot dies manserunt expectantes quid Rex interim moliretur. Magister vero ille Spatharius, cui nihil vnquam satis fuit, petyt à Rege artis suæ stipendium Sepuluedam municipium

ornatißimum, quod sibi, atq; posteris suis hæreditario cede ret iure. Quod Rex non grauate, quemadmodum & alia huiusmodi multa cõceßit, paratus etiam donare quicquid per improbitatem ille ausus esset petere. Id fuit initium, vt vr bes, oppida, municipia, castella, & arces non habita vlla Re gis ratione desciscerent, quando videbant patrmonium rega le tam facili ex causa dißipari. Sepuluedani itaq; facti cer tiores de municipij sui alienatione munire oppidum vallo & fossa: reficere muros & pinas: disponere pluteos & pro pugnacula: intendere tormenta & machinas, parati vitam pro libertate pacisci. Macti virtute, quos non validissimus hostis, non iniqua Regis iußa, & interminationes flectere potuerũt. Sed quia deerat illis tã præclari facinioris autor, adsciuerũt sibi principes, ad quos videbãt ei9 oppidi, quẽad modũ aliarum omnium rerum, possesionem ex iure peruen turam. Qui nuncio accepto, ne amitterent occasionem, accur rerunt. Itaq; in hunc modum oppido sunt potiti, atq; ex eis dem oppidanis disposito præsidio profecti sunt Complu tum, vbi erat Archiepiscopus Toletanus, ibiq; per aliquot dies morati sunt. Per idem vero tempus Arundam ad Durium municipium pulcherrimum, quod erat decretum Ioannæ Reginæ sumptibus, pulsis, qui eiusdem Regi næ nomine res administrabant, sequoque Principibus de diderunt. In eorundem quoque potestatem venit A greda municipium item celebre, qua Rex donauerat Ludouicum Cincinnatum Comitem Methymnæ Celi. At oppidani quanquã ex hoste detrimenta multa pertulerãt

populatis agris & parte oppidi ambusta, nihilominus tamen se in libertatem vendicarunt. Per idem quoq; tempus castri Inui præses, qui longe lateq; per vias publicas, perq; agros, vicosq; grassabatur, præsidio occupauerat oppidũ Turdesellas ad Durium flumen. Id hac ratione venit in Principum potestatẽ. Erat Alphonsus Quintanilla vnus ex familiaribus Elisabes Principis, vir ingeniosus & prudens, & cuius opera posteaquam Principes rerum potiti sunt, fuit in rep. singularis. Is egit cum quibusdam oppidanis, vt deceptis vigilibus, & circuitoribus ostenderent aditus, per quos Principum milites auxiliares in munitiones penetrarent. Re composita Princeps ipse cum Duce Albanorum intempesta nocte bipartito agmine oppidum adorti sunt, alteri à Durij fluminis parte secreto scaphis, cymbisq; inuecti alteri à parte fluminis aduersa, tandemq; admißi oppido sunt potiti. Præses vero per tenebras fugiens in castrum Inui se recepit. Hæc quatuor municipia venerunt in dicionẽ Principum, anno à natali Christiano Millesimo Quadringentesimo, septuagesimo secundo.

1472.

DE MORTE Caroli Aquitaniæ Ducis: Laborat quoque Enriquus, vt det filiæ sponsum Alphonsum Lusitanorum Regem, & deinde Enriquum Enriqui filium.

CAP. V.

ANNO

ANNO in sequenti Carolus Aquitaniæ Dux, cui auibus sinistris Ioannã filiã putatiuã, immo nec putatiuã quidẽ, Enriqu9 Rex despõderat, ueneno extinctus est, cũ esset Oeasone Vangionũ Aquitaniæ municipio nobili, Fuerunt, qui opinarẽtur à Ludouico fratre Gallorũ Rege perpetratum id facinus, propterea sentiebat cum Ducibus Britannorum, Burgundiorumque accerrimis hostibus Regis, alijsque quamplurimis, qui in illius perniciem coniurauerant. Qui nuncius cum ad Enriquum Regem peruenisset, doluit plus quam pro materia, cum præsertim hominis ingenium esset, vt ille doleret nihil, quod soleat homini dolorem incutere. Itaque exclusus illa spe aliam viam aggressus est. Agit per nuntios cum Alphonso Lusitanorum Rege, vt conueniãt ad pacem Augustam, quæ ciuitas est in collimitio vtriusque regni commentaturi, scilicet, de rebus ad vtriusque regis vtilitatem spectantibus. Igitur constituto loco, & tempore conueniunt ad præscriptum. Qui collocuti inter se quædã communia: paucaque ad rem pertinentia, cætera quæ ad sponsalia conducebant, egerunt per amicos, & familiares. Petebat Lusitanorum Rex arraboni, siue pignori earum rerum, quæ spondebantur, certas quasdam vrbes, & municipia, & Castella, arcesque in limitibus vtriusque regni: id quod Enriquus nullo pacto præstare poterat, propterea quod illius vires, & potentia erat iam per exigua, atque multo minor autoritas in alienandis maximè rebus, quæ ad regale patrimonium pertinerẽt. Quare nihil est effe-

ctum ijs de rebus, propter quas eò conuenerant. Fuit suspicio Lusitanorum Regem declinasse coniugium illud propositis conditionibus, quas intelligebat ad impleri nõ posse, re autem vera alias fuisse causas, siue quod diffidebat iuri neptis ex sorore, eo quod iam erat diuulgatum Reginæ sororis adulterium, neq; poterat salua conscientia huiusmodi vxorem ducere, cuius dos iniuria foret repetenda. Siue quod intelligebat dari sibi acerrimum competitorem Siciliæ Regem, qui præter suas vires, quæ erant alioqui satis validæ, haberet in regno, de quo certandum erat, complures ex primoribus sanguine, & affinitate propinquos, atq; alios cõplures amicos adhæc ipsius Regis Siciliæ propria. Quid quod iam præiudicata, atq; adiurata erat regni succeßio Elisabe Principi ab optimo quoque viro, atq; vrbium, populorumq; procuratoribus. Itaq; ex superioribus causis colligebat, non tam dari sibi eo nomine vxorem regno dotatam, quam bellum, quod in perniciem suam, suorumq; complures Annos videbatur duraturum, atque infecto negotio digreßi sunt. Exclusus ea quoque spe Enriquus Rex, iniecijt animum aliò. Erat Enriquus Ioannis Taraconensium Regis ex Enriquo fratre nepos, quem posteaquam ex vulnere, quod Vlmetano prælio acceperat, diem suum obijt, perinde atq; filium ex se genitum educarat. Huic Enriquus Rex destinat despondere, quam volebat nuncupari filiam, vt inter patrueles de regno dotali disceptaretur, agitq; per Rodericum Pimentellum Beneuentanum Comitẽ, qui erat Enriquo propinquus arctißimo sanguinis vinculo,

vt asc isceret illum ex Tarraconensi prouincia, exposita causa cur inde venturus esset. Factus igitur à Comite certior omnibus de rebus, non accepto, neque petito à patruo Rege commeatu, properat ad regni spem, tametsi sciebat, cum patruele sibi fore decertandum, cuius aduentus Enriquo Regi fuit iucundißimus.

MAGISTER sancti Iacobi disturbat Ioannæ sponsalia cum Enriquo Enriqui filio. Obtinet Madriti arcem, Petitque Segouiensem.

CAP. VI.

INTER Spatharium Magistrum, & Comitem Beneuentanum illius generum erat nõ obscura simultas ex eo, quod cum esset Comes in ipso articulo magistratũ illum assequendi, socer quibusdam cauillis anteuertit negotium, ac veluti ex generi manibus extorsit dignitatem, quæ post regiam in Hispania habetur omnium prima.. Videns itaque Magister Comitem fuisse autorem euocandi Enriquum alioqui propinquum suum, veritus ne si ad Regni fastigium aliquando peruenisset, inde sibi labes aliqua suboriretur, contulit se ad artes consuetas, cœpitque disturbare nuptias, cum præsertim sponsa foret in potestate sua. Cumq; Rex instaret perducere rem ad id, quod iam diu concupierat, Magister causabatur inimicitias cum genero, atq; proinde cum Principe futuro, petebatque à Rege arcem Madriti, quo posset

tuto in curia permanere, quandoquidem Rex municipium illud frequentare consueuerat. Arx illa tenebatur præsidio ab Andrea Caprario, quem Rex præfecerat domui suæ villicum, & cui ex amicis fidebat plurimum. Is semper fuerat autor reconciliandi Magistrum Regi iam inde ab eo tempore, quo disciuerat, sequebaturq; partes Alphonsi fratris, & Magister ipse fatebatur se eo nomine multum Villico debere, sed in hac re, quæ sibi esset tam conducibilis & opportuna, non debere illum dicebat, sibi obsistere, cum præsertim alijs in rebus, quæ ad illius vtilitatem, honoremq; pertinerent, posset illi gratificari. Quod si animus erat, qualem se esse profitebatur, ex lege quæ de amicicia est à Philosophis constituta, negocium erat dimetiendum. Ea est, quod amicus debeat reddere amico, si ex ipsius paruo detrimento sequantur amico grandia commoda: & quæ poterant esse maiora, quàm sui capitis securitas: quæ proculdubio sponderi videbatur arce illa occupata militisque sui præsidio munita. Sed nihil villici preces, nihil officiorum cõmemoratio, nihil querelæ, atque parum grati animi incusationes valuerunt, quin Magister ex præcepto Regis arce potiretur. Qui factus voti compos nihilominus nuptias intertiurbabat causatus iterũ pericula, quæ sibi inde tam à genero, qnam à futuro Principe impendebant, neque satis illi esse ad sui capitis incolumitatem tutandã Madriti arcem, nisi etiam Segouiensis adiungeretur, propterea quod illud quoq; oppidum, & maiori quidem anni parte Rex frequentaret, se autem non posse consistere, nisi vbi Rex senatusq; re

gius & curia esset. Quod si impetraret, se daturum operam pollicebatur, quemadmodum ex regis voto omnia conficerentur. Cæterum Rex intelligens se delusum Magistri dolis, & quod post traditam illi arcē Madriti, petebat rursus Segouiensem, quam si traderet, suspicabatur pari ratione aliud quicquam petiturum, cœpit subindignari Magistro, neque enim id palàm facere audebat, veritus ne si beneficium beneficio non cumularet, omni sua spe fraudaretur, et amicum qualitercunq; fidum perderet, maximè cum in illius potestate filia esset, quam cupiebat Enriquo infanti quamprimum collocare. In ea igitur perplexitate positus, dubiusq; quid faceret, sequutus est tādem aleatorum perditum illud cōsilium. Sic ne perdiderit, non cessat perdere lusor. Imperat præsidi, vt tradat Magistro arcem. Is erat idem Andreas Caprarius, qui cœpit illudere Regis iussa, dicens nihilomagis magistrum effecturum, quæ pollicetur arce obtenta eo argumento, quod qui vna in re fidem fefellerit, credibile esset, & in altera simili paria facturum. Inde Magistri cum Regis villico inimiciciæ confirmatæ, neque id iam occultis odijs, sed palàm, donec ventum est ad arma, Magistro nitente oppugnare arcem, præside non modo propugnare, sed ipsum oppugnatorem vrbe, atque suburbio pellere: id quod factum est, nec difficulter quidem. Nam & portæ urbis, & templa, cæteraq; munita loca tenebantur à præside, in quem oppidani erant propensiores, vti in bonum ciuem, potioremq; causam defendentem. Magister vrbe pulsus, se Madritum contulit. Per idem tempus Petrus Men-

doza Episcopus Secontinus à Xysto Pontifici huius nominis quarto creatus est. S. R. E. Cardinalis sub titulo sanctæ crucis, vocatusq; est deinceps Cardinalis Hispanus. Iisdem præterea diebus Michaelis cognomento Lucas, quẽ Rex Comestabilem creauerat, per tumultum à Mentesana plebe armis obrutus est, in cuius locum sufficitur Petrus Velascus Comes Pharius, idemque Regis cubicularius maximus.

DE aduentu Vicecancellarij Cardinalis in Hispaniam, & quod Enriquus redit in gratiã cum sorore Principe, & deinde frustratur.

CAP. VII.

ANNO insequenti, qui fuit quartus & septuagesimus supra Milesimum Quadringentesimũ Rodericus. S. R. E. Cardinalis Vicecancellarius cum potestate legati de latere venit in Hispaniam. Qui primo suo aduentu cœpit agere de concordia inter Enriquum Regem, & sororem, coniugemq; illius Principes designatos, quibus imprimis curauit Magistrum reconciliandum, quod intelligebat illum esse inimicitiarum caput, atque interpellatorem pacis. Cæterum Rex cum videret ex ea cũ Magistro reconciliatione consilia sua impediri, & ipse per amicos egit, quemadmodum Principes in gratiam secum redirent, qui cum eius accitu venissent Segouiam, eos benigne excepit, atq; verbo, & opere illos honorifice tractauit.

At Principes ediuerso se postac Regi obsecuturos, neq; ab illius voluntate deinceps vnguem transuersum declinaturos professi sunt, simul etiam se illi ostensuros dicebant, quibus præstigijs à quibusdam hominibus eluderetur, qui nõ ipsius Regis decus, non reipub. vtilitatem sed sua propria commoda sequerentur. Hic reditus in gratiam Magistro permolestus fuit, cœpitq; & ipse nouas aliunde amicitias quærere. Venit itaque Collarium, quod municipium erat Ducis Alburquerqueri. Is erat, qui putabatur à cunctis subditiuæ Principis alterius pater. Agitq; cum illo de moliendis rebus nouis contra factionis aduersæ partes, sed imprimis contra Regis villicum, qui conatus suos in obtinenda Segouiensi arce impedierit. Interim homo callidus, & qui nihil vnquam intentatum, nihil inausum relinqueret, secreto Regem solicitat, si vellet omnia ex voto sibi succedere, filiamque sine controuersia cui distinarat, matrimonio tradere, atque proinde dum viueret nullo interpellante regno potiri, atque post obitum certam regni hæredem filiã relinquere, vno facto hæc omnia facillime posse confici, si Principes simul & Archiepiscopus Toletanus cum Andrea Caprario in vincula conijcerentur. Ex altera quoque parte Comes Beneuentanus, qui summopere cupiebat propinqui sui cum subditiua Principe nuptias quamprimum confici, Regem ad properandum facinus extimulabat. Cæterum Rex homo natura quoquo versus impelli leuissimus, simul etiam maturandi filiæ matrimonij cupidus, neque minus Toletani præsulis puniẽdi auidus, nõ veritus fidei, atq;

violatæ amicitiæ iura soluere, non abnuit scelus oblatum. At quod peragendum constitutum est, vt milites clam intra vrbem certis in locis disponerentur, qui signo dato erumperent ex composito, remque conficerent. Non defuerunt, qui Regi dicerent tam pessimi exempli facinus non attentādum. Posse enim fieri, vt ciuitates, & populi indignitate rei permoti iudices, assertoresq; accurrerent, ipsiusq; regis capite lueretur, quicquid consiliarij pessimi delirarent. Certiores facti Principes omnium, quæ aduersum se gererentur, Ferdinandus in castellum munitissimum Turocanum se recepit. Elisabe vero vxor, tametsi admonebatur à cunctis, vt & ipsa quoque ad tempus secederet, voluit potius fortunam suam, atq; amicorum fidem experiri, magnoque animo, magnaque sui fiducia perstat in vrbe, curatque per Regis Villicum, cæterósque amicos fidos portas, & templa, & vrbis loca munitissima præsidio firmari, ne quid detrimenti ab aduersarijs capere posset. Rex cum videret se frustratum sua spe, cessit vrbem sorori, seque Madritum contulit, quem e vestigio secutus est Magister, vt odij stimulos acriores admoueret in sororem, coniungemque ipsius: atque imprimis in Villicum Segouiensis arcis præsidem, tanquam in præcipuum excludendi ab vrbe Regis autorem.

DE castri Iuliensis arce Magistro sancti Iacobi tradita, deq; illius obitu & cōcertationibus inter competitores Magistratus.

CAP. VIII.

NTER vrbes & municipia, quibus Rex Magistrum donauerat, fuerant castra Iulia, quod oppidum vulgo dicunt Trogilium, & ingenio situs, & ciuium opulentia in Lusitania nobilissimum. Eius arcem sub fide publica tenebat præsidio Gracianus quidam cognomine Sessius, qui nolebat Magistro possessionem cedere, quamquam esset id sibi à Rege crebro imperatum: causatus nescio quos sumptus, quos in munitiones, & milites præsidiarios distribuisset. Qua de causa Rex eò profectus non potuit alia conditione Gratianum arcis præsidio extrudere, quam si hæreditario iure cōcederetur illi castellum sancti Fœlicis Callaicorum cognomento. Quo die tradita est arx, cui Magister suo nomine tradi voluit, ipse ex abcessu quodam pernicioso in altera maxilla oborto diem suum obijt in vico sanctæ Crucis, qui distat à castris Iulijs, austrum versus, duodecim millibus passuum. Cum animam singultaret moriēs, quærebat identidem ab stantibus, an Iuliensis arx Præsidi suo iam esset tradita. Pulchra in morte cogitatio, atq; vitæ exactæ simillima. Sed pro Deus immortalis quam dißimilis hic Epaminundæ illius Thebani, qui cum apud Mantineā quo prælio Lacedæmonios superauit pro patria pugnans vulnus illud lætale accepisset, noluit ferrum ex vulnere trahere, quoad audiuit victoriam penes Thebanos esse, quærēs quo in statu res Thebana foret. Hic vero quærit moriens, an arx iniuria, & contra remp. sibi donata præsidi suo per

manus, vti aiunt, tradita sit. Sed neque qui precio arcem prodidit, superuixit diu. Siquidem à sancti Fœlicis sui inquilinis lapidibus per tumultum obrutus, pœnas suæ proditionis debitas exoluit. Ex obitu Magistri aliquot secutæ sunt simultates, atq; Spatiferorũ ordinis dißidiũ inter duos acerrimos Magistratus competitores Rodericũ Manriquũ Parietinum Comitem eiusdem militiæ commendatarium à Secura, & Alphonsum Cardeniẽsem prouinciæ Legionensis commendatarium maximũ. Cumq; illius ordinis duæ sint prouinciæ, Legionis altera, cuius conuentus est sub primore diui Marci, altera Castellæ, cuius cõuentui præsidet Primor Velensis, vterq; ex competitoribus curauit ab altero Primoribus fieri conuocationẽ tredecim commendatariorũ, ad quos Magistri electionẽ ex ipsius ordinis cõsuetudine atq; decreto pertinebat. Parietinus namq; Comes conuocationẽ illã dicebat fieri debere ex antiquo ritu, à Primore Velẽsi. Cõmendatarius maximus ediuerso, à Primore sancti Marci, cum præsertim in ipsius ordinis cõstitutionibus esset diffinitum comitia debere fieri in illius prouinciæ conuentu, in qua Magister diem suum obiret: obijsse autẽ decessorem in agro Castroiuliensi, qui proculdubio ad legionis prouinciã pertinebat. In hac controuersia suffragatoribus ab vtroq; primore conuocatis, vterq; ex competitoribus eligitur, salutaturque Magister Comes parietinus Castellanæ prouinciæ cõmendatarius maximus Legionensis. At parte ex alia Iacobus Patiæquus Ioannis Patiæqui decessoris Magistri filius, idemque Marchio Villenatium dicebat patrem cũ

adhuc viueret, abdicasse Magistratum in manus summi Põtificis, spectaretque in dies Apostolicæ sedis confirmationem, habereque sui studiosos, fautoresque non nullos ex tredecim viris, atque imprimis Osornini Comitis Castellanæ prouinciæ commendatarij maximi suffragationem non contennendam.

DE INSTITVTIONE primi ordinis militiæ Sancti Iacobi, & quomodo deinde propagatus est.

CAP. IX.

SED quando in Spathiferorum ordinis, ipsiusque Magistratus, quæ dignitas post regiam apud Hispanos habetur prima, mentionem incidimus, neque satis constat inter autores quo tempore, aut quibus initijs, & per quos fuerit tam insignis militia constituta, visum est hoc in loco, quid hac de re pro comperto habeamus, exponere. Sunt qui dicãt hunc ordinẽ cœpisse sub Alphonso, cui foret cognomẽ casto, Christianæ salutis Anno circiter Vigesimo supra Octingẽtesimũ. Sed neq; pdũt, quis fuerit ordinic iustituẽdi autor, aut quis illi tanta vectigalia donauerit, vnde tã numerosus exercitus ali poßit, aut quid tam longo temporis spacio per

ensiferos equites sit gestum, cum nulla ipsorum in historia-rum libris, quos ego legerim, mentio sit habita. Quantum vero ex priuilegijs huic ordini cõcessis colligere possumus, haec militia videtur initium habuisse sub Alphonso Hispano rum Rege huius nominis nono. Extat in monumentis Alexandri tertij Pontificis maximi, anno Pontificatus sui septimo decimo, salutis vero Christianae sexto & septuagesimo supra Millesimum Centesimum in fauore ordinis priuilegium concessum. In quo refertur fuisse in Hispania temporibus illis, viros quosdam nobiles ordinis equestris, qui se ipsos, omniaq; bona sua Christi militiae deuouerunt, professi quoad viuerent, se gesturos bellũ contra nominis Christiani hostes Sarracenos, qui totã prope Baeticam magnãq; Tarraconensis prouinciae partem occupauerant, tenuerãtq; per annos circiter quadringentos. Fuerunt autem ea tempestate equitum illorum facultates per quam tenues, quippe qui nõn multo plura quam viginti Castella, & ea quidem munitissima possiderent, quae sub obscuris nominibus in ipso priuilegio numerantur. Per idem tempus Magister ipse, cui Petro Ferdinandi nomen erat, cum plerisq; sui ordinis equitibus Romam profectus, suo atq; suorum omnium fratrum nomine, rem omnem cum personis Apostolicae sedi subiecit, supplicauitq;, vt ab eadem in proprios, ac peculiares filios admitterentur, traderetq; illis viuendi normam, id quod est à Pontifice factum. Nam & illos in filiorum suscepit locum, et bona omnia sub Apostolicae sedis patrimonio reposuit, normamq; viuendi tradidit, quam deinceps in

ordinem cum monitorio pœnali Magister Albertus. S. R. E. Cardinalis vir planè optimus, atq; eiusdem militiæ admodum studiosus, qua nostra quoq; ætate recensuit, confirmauitq; Iulius secundus Pontifex Max. Anno Christianæ salutis septimo supra Millesimum Quingentesimũ. Ex paruo itaq; illo principio per quosdam incrementi gradus eò potentiæ hæc equestris ordo peruenit, vt nostro sæculo mille cataphractos equites bello armare posit: quas copias beneficio principũ acquisiuit, ob insignes res gestas in bello, quod sine intermißione cõtra mauros Bæticæ iniustos possessores ad hæctẽpora geßimus. Nã & pugna illa memorabili, qua Miramamolinũ superauim⁹ sub Petro Ario eiusdẽ ordinis Magistro singularẽ operã nauauit, quæ victoria parta est Anno salutis duodecimo supra Millesimũ Ducẽtesimũ Hispanorũ Rege Alphõso nono. Atq; deinceps Ferdinãdo Rege in oppugnatiõe Vbetæ, et Cordubæ per quam strenue hic ordo militauit, sed præcipue in obsidione Hispalensi, vbi Pelagius Corrigia cognomento, ensiferorum equitum Magister firmißimum tenuit præsidiũ. Fuere deinde huius ordinis Magistri viri splendidißimi, quorum insigni opera in bellis Reges vsi sunt, quæ cõtra nominis Christiani hostes Mahumetis cultores sunt gestæ: vnde militia hæc diui Iacobi nomine instituta ex præda hostium, Regumq; beneficia, & Pontificum benignitate opulentam, ex crebris victorijs immortalem gloriam consecuta est. Sed de ordinis huius origine, atq; regulæ primordijs fortasse plura hoc in loco, quãm oportuerit dicta sunt,

cum de magnis rebus ſatius fuerit omnino ſilere, quam pau-
ca dicere.

DE Marchione Villenate comprehenſo, & abſo-luto. Et de obitu Enriqui Regis, eiuſque habitu & moribus.

CAP X.

SED vt eò, vnde digreßi ſumus, aliquando reuertamur, dum Iacobus Patiæquus Magiſtratus obtinendi cauſa ſuffragatores ambit, ſimulans innocentiæ ſuæ fiduciam, ſed re vera cupiditate quadam præcipiti Oſornino Comiti, qui & ipſe eò dignitatis aſpirabat, ſe ſatis inconſiderate credidit, à quo ex inſidijs, quas parauerat, comprehenſus, & in arcem commendati ſibi oppiduli Fontis dominæ cognomitati, perductus cuſtodiæ ad ſeruandus traditur. Cuius rei nuntius cum ad Regem eſſet delatus, magis quam pro materia, & quam Regem decebat ægre tulit. Amabat namq; præ cæteris omnibus amicis Marchionem, atque illa potißimum cauſa fuit Oſornino comiti eum comprehendendi, quod putabat illo pignore ſe habiturum magis propicium ipſum Regem ad magiſtratus conſequutionẽ. Erat autem Rex licet natura & voluntate abſtemius, lithanicus tamen & nephriticus & ileoſus, quibus morbis eo tempore vehementius vrgebatur. Qui tametſi à medicis prohiberetur iter

facere, minitantibus imminens periculum, quod inde seque batur, nihilo tamen segnius iter arripuit. Quem assectati sunt Cardinalis Hispanus, Comestabilis, idemque Comes Ppharius, Marchio sanctæ Iulianæ. Beneuentanus Comes, item Cluniensis, alijque complures ordinis equestris primores. Conuenerunt præterea eòdem Archiepiscopus Toletanus, & Episcopus Burgensis. Qui omnes pro parte sua negotio insistentes, rem sic transegerunt, vt Marchio sub certis conditionibus tandem absolueretur. Cœptum est præterea ibidem agi, de concordia Regis cum principibus, sed dum altera pars Regem placat, exulcerat altera, nihil est confectum. Rex vero, cum in dies morbi conualescerent, nihil iam medicis promittentibus, Madritum rediit, vbi vita defunctus est, quinto decimo posteaquam eo concesserat die, qui fuit tertius ante idus Decembris, Anno à natali Christi Quarto & Septuagesimo supra Millesimum Quadringentesimum. Regnauitque Annos viginti, Menses quatuor, Dies duos & viginti, Vixit Annos quinquaginta. Depositum est corpus in cœnobio diui Hieronymi iuxta Madritum, deinde non multos post dies, translatum est in monasterium Guadalupi, vbi cum moreretur se humandum præce perat. Inferias duxit, curauitq; funus, & cum deponeretur cadauer, & cum transferretur Cardinalis Hispanus: qui Mausolæum quoque illi, vt benefactori suo, simulacrumque faciendum locauit. Instituit præterea duorum sacerdotum collegium, qui bis illi cotidie parentarent. Testamentum

quod cum solennitate, quemadmodum dicitur, fecerit, repertum est nullum, nisi quatenus cum moreretur dictauit pauca voluntatis suæ verba, quæ notis excepit Ioãnes Ouetanus, cui ex omnibus secretarijs maiorem habebat fidem. In quibus continebatur tantum dare se conficiendi testamenti facultatem, atque voluntatis exequendæ Cardinali Hispano & Marchioni Villenati. De principe vero, quæ diceretur ipsius filia putatiua, fieret, quod ab eisdem testamentarijs & insuper à Marchione sanctæ Iulianæ & Areuacorum Duce & Comite Beneuentano faciendum decerneretur. Fuit statura aliquanto procerior, corpore bene compacto, facie latiuscula, nasoque complanato, citra deformitatem tamen. Delectabatur plurimum in venationibus, propter quas frequenter petebat solitudines, & loca deserta. Insumebat multum temporis in musica, tum audiens cantores fidicinesque, tum ipse per se fidibus accinens, & quidem cum vocis quadam suauitate. Erat mirum in modum ædificandi cupidus, vnde & arces complures muniuit, ædesq; sacras à fundamẽtis excitauit, monasteriaq; construxit: locupletauitq; uectigalibus & donarijs. Fuit natura clementior, quam regnorũ gubernatores decet: profusior in largitionibus, quam regũ magnificentia postulat, sed præcipue in excipiendis exterarum gentium legationibus. Vtebatur vestibus, neq; ex preciosa materia, neq; figura exquisitiori, sed qualibus mediocris conditionis ciues honeste vti possent. Exercitum pergrandem alebat, tum prætorianarũ cohortium, quæ semper exuberarent in armis, tum etiam euocatorum, quibus vtrisq;

summa

ſumma fide ſtipendia, ſtatutis temporibus reddi curabat, & hæc omnia vſq; ad regni ſui annum decimum in dies conualuerunt, vnde non ſubditis modo, verum etiam finitimis Regibus erat verendus, cum ſubito paulatim omnia defluere, atq; deinde in præceps ire cœperunt, alteroq; decimo tantarum gloria rerum intercidit, vt ne veſtigium quidem illius vllum relinqueretur. Nam & amicorum ſuaſu, quæ prima labes mali fuit illi, prætorianas cohortes emiſit: quibus exarmatus cum voluptatibus ſuis indulget, primum ab ijs, quibus fidebat, deinde ab alienioribus contemptui ſimul & ludibrio haberi cœptus eſt: atq; eò tandem calamitatis deuenit, vt ex publicis vectigalibus nihil aliud reciperet, quam quod per regni primores, gubernatoreſq; ciuitatum licebat. Quæ omnia fortiſsimè patiebatur, non tam ex inſenſibilitate, cum alioqui natura eſſet ingenioſiſsimus, quam ex quadam ſibi innata animi æquitate. Iocabaturq; ſæpe in fortunam ſuam, nam fuit & in hoc emunctæ naris, ac per quam facetus. Cum aliquando inſimularetur quibuſdam de rebus, quarum non erat ſibi conſcius, miror, inquit, cur me non inſimulant quoq; quod monetam ferio, quod de falſarijs dici conſueuit. Cumque illius iuſsis non obtemperaret quiſpiã, non abibit mihi impune dicebat, nemo enim me vnquam læſit, qui non e veſtigio debitas mihi pœnas exoluerit. Sed de vita & moribus plura, ſi contigerit nobis aliquando illius hiſtoriam latiori ſtylo proſequi.

PRIMAE DECADIS LIBER TERTIVS, ELISABE *cum Ferdinando coniuge Rex & Regina declarantur, & ex primoribus, qui obsequium exhibuerunt, qui restitere contumaces.*

Caput. Primum.

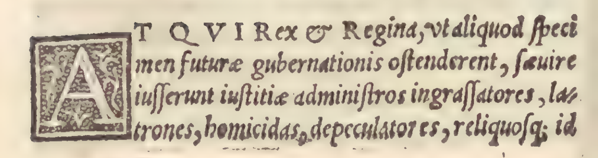
VO tempore Enriquus Rex vita defunctus est, Elisabe princeps agebat Segouiæ. Quæ cum primũ facta est de obitu fratris certior, inferias illi, iustaq; magnificentißime persoluit, seq; Reginam declarari, salutariq; ab omnibus curauit. Nam cõiux ea tempestate aberat ex bello Ruscinonensi multis negotijs in Tarraconẽsi prouincia implicitus. Paucis enim mensibus ante Ioannes pater Perpiniana obsidione à Gallis oppressus, suppetias à filio implorauerat qui, comparato quam maximo potuit exercitu ex Hispanis Tarraconensibusq; tum grauis, tum leuis armaturæ militibus, patrẽ de faciẽda sub iniquis conditionibus deditione cogitantẽ, repentino suo aduentu obsidione liberauit. Segouiẽses ciues editißimo suggesto facto, quo omniũ ordinũ viri cõuenerant, signa vexillaq; regia substulerunt, inclamãtes identidẽ Ferdinandũ Regem, Reginãq; Elisaben iustos, legitimos, & indubitatos hæredes ac dominos Hispaniarũ naturales. Ipsi deinde Reginæ in subiectionis argumẽtũ ex patria cõsuetudine manus exosculati, sub fi

de publica iurarũt. se futuros illi, atq; suo cõiugi subditos fideles, obnoxios, atq; iussorũ omniũ obtemperantes. Comes deinceps Beneuentanus, Marchio sanctæ Iulianæ, Dux Albanus, Comestabilis, idemq; Comes Pharius, Beltranus Dux Alburquerquerus, Comes Triuinius, Archithalassus quoq; Alphonsus Enriqui ipsius Ferdinãdi Regis auũculus, aliiq; cõplures regni proceres, optimatesq; ciuitatũ. Ac præterea ex Antistitũ numero imprimis Cardinalis Hispanus, idẽq; Archiepiscopus Toletanus, aliiq; Præsules eòdẽ cõuenerũt, qui Reginæ fidẽ quoq; suam iureiurando simili obstrinxerunt. Quibus aliqua ex causa facultas veniendi nõ fuit, misẽre procuratores, qui suo nomine, idẽ munus exequerentur. Qui omnes postea eandẽ fidelitatẽ se præstaturos Ferdinando Regi per sancta polliciti sunt Is nãq; accepto nuntio, rerum omniũ, quæ gerebantur, ad Reginã vxorẽ magnis itineribus cõtendit. Atqui alia ex parte Areuacorũ Dux, Villenas Marchio, in cui⁹ potestate adseruabatur Ioãna, quæ falso dictabatur princeps, Magister à Calatraua, Vrenas Comes, Marchionis vterq; patruelis, neq; eòdẽ venerũt, neq; suos miserũt ꝓcuratores, qui obsequiũ debitũ Regibusq; nuper creatis exhiberi solitũ, deferrẽt. Areuacorũ nãq; Dux petebat Areuaci titulũ, atq; Ioãni filio Magistratũ à Traiani põte cõfirmari. Marchio petebat Marchionatũ, quo Ioãnes Tarraconensiũ Rex fuerat superiori bello ciuili spoliat⁹, uerebaturq; à Rege filio repetẽdũ. Insup & urbes, municipia, castella, vectigalia, quæ pater suus Ioãnes Patiæquus ex patrimonio regali fuerat depeculat⁹. His adiũgebat Magistra

tum diui Iacobi, quo pater fuerat perfunctus, debere sibi reddi, cum reliquis omnibus, quæ sibi hæreditario iure obuenerant. Neq; tantum ea efflagitabat, quæ ad se pertinere diceret, sed quæ ad fratres, ad propinquos, ad cliẽtes, ad amicos: quæ omnia, si principes illis indulsissent, magnum regale patrimonium, atq; proinde respu. Hispana detrimentum pateretur. At Principes interim tempori cedere, responsa in longum protrahere, dubios præmijs pollicitacionibusque allicere, amicos honorifice alloquendo, comiterq; tractãdo in fide retinere. In perduelles nihil noui decretum. Creati sunt Quæstores maximi Gutterius Cardenius, quem superiori parte diximus fuisse matrimonij conciliandi autorem præcipuũ. Gondisaluus Caconius, & ipse quoq; Reginæ antiquus familiaris. Adiectus & tertius Rodericus Vlloa, qui & ipse Enriquo Regi fuerat quæstor quoq; maximus.

LEGATI ad Regem Gallorum mittuntur, qui de fœdere confirmãdo, & de Ruscinone cum illo agant, interq; Regem & Reginam disceptatio.

CAP. II.

AT QVI Rex & Regina, vt aliquod specimen futuræ gubernationis ostenderent, sæuire iusserunt iustitiæ administros ingrassatores, latrones, homicidas, depeculatores, reliquosq; id

genus facinorosos homines. Quæ res quemadmodum optimum quemq; ad bene de republica sperandum erexit, ita criminosos alienauit, cöegitq; scelerum suorum impunitatē quærentes se perduellibus adiungere. Horum cum esset magna copia, ex qua partes aduersæ videbantur inualescere, tēperari iussum est ab hac iuris animaduersione, data maleficiorum impunitate ab ea die, in qua regni gubernacula inierunt. Ex antiqua præterea consuetudine obseruata inter Hispanorum & Gallorum Reges, vt cum eorum quispiā descederet, alter de illius obitu fieret certior, missi oratores, qui Ludouico Galliarum Regi nuntiarēt Enriquum vita functum, fœdusq; & antiquā societatē renouarent, simul etiam Regem admonerent, vt si amici, si boni, si iusti principis munere fungi vellet, restitueret Ioanni Tarraconensiū Regi Comitatum Ruscinonis, quem illi Gothalanico bello sub certis conditionibus oppignerauerat, quibus non obseruatis ad pristinum dominium deberet reuerti. At Gallus accepto nuntio de Enriqui obitu aliquot sui doloris argumenta monstrauit, atq; ediuerso de noua Regis & Reginæ successione oratoribus est gratulatus, velleq; se libentissime antiqua fœdera instaurare, respondit. Quod vero ad Ruscinonis Comitatum attinebat, dixit se nihil ex conditionibus oppignerationis immutasse, quinpotius deberi sibi summam illam aureorum stipendij nomine, quod bello Barcinonensi suus exercitus meruerat: velleque se mittere iurisconsultum, qui suam causam tueretur, doceretque penes se debere pignus retineri, quoad stipendium sibi redderetur. Ve-

nit itaque consultus, cum principes essent Valladoliti, disputataque est causa in senatu regio, cumq; nihil inter partes ea de re conueniret decretum, vt tam ad iuris disquisitionem, quam ad fœdera renouanda mitterentur vtrinque orotores ad vtriusque regni collimitium, qui procuratorio nomine rem omnem transigerent. Per idem vero tempus, cum Rex & Regina Segouiæ agerent, cœptum est inter virum & vxorem de iure successionis, gubernationisque disceptari, non tam æmulationis, dißidijque causa, cum alioqui omnibus in rebus esset inter illos tanta concordia, quanta nunquam inter alios binos coniuges fuerit: sed quod ea iuris disceptatione prospiceretur in futurum, ne regni administratio in alienam familiam transmutaretur, si filia superstite eademque hærede succederet ex propinquis is, qui esset ex consanguinitate proximus, id quod in Gallia, alijsque in nationibus obseruatur. Ex primoribus Hispaniæ, qui erant Regi sanguine propinqui asseuerabant, quandoquidem Enriqu9 sine prole decessęrat, succeßionem ad Ioannem Tarraconensium Regem esse deuolutam, quippe qui esset Ferdinandi Tarraconensis Regis filius, atque Ioannis primi Hispanorum Regis nepos. Eodemque iure ad Ferdinandum huius Reginæ coniugem pertinere succeßionem, regnique administrationem non quasi dotalis, sed quasi hæreditarij. E diuerso, pro parte Reginæ obijcitur ex legibus, atque Hispanorum consuetudine Castellanorum præsertim, virili sexu ex stirpe regia deficiente, fœminas esse legitimas hæredes, regnique idoneas moderatrices,

afferebanturque exempla iam inde ab infante Pelagio repetita, cuius filia Ormisinda, cum virilis ille sexus liberos non haberet, in Legionensis regni hæreditatem successit, nupsitque Alphonso, qui Catholicus est cognominatus. Odisinda quoque Froila fratre defuncto sine liberis in eodem regno successit, nupsitque Siloni. Eodem præterea iure Xanthia Ferdinandi cognomento Magni vxor ad eiusdem regni successionem peruenit, Veremundo fratre sine liberis extincto. Eregione etiam Castellæ afferebantur exempla, quod Eluira ex Vasconum Regina hæreditario iure obtinuit Castellæ Comitatum, cuius filius Ferdinandus primus Castellanorum Rex fuit. Vrraca etiam, quæ Raimundo Tolosatum Comiti primum, & deinde Alphonso Tarraconensium Regi nupsit, Castellani atque Legionensis regni hæres fuit. Berenguela quoque Enriquo fratre immatura morte Pallantiæ intercepto, regni hæreditatem adiijt. Catharina præterea Britanni Ducis filia cum Enriquo primi Ioannis filio omnium ordinum consensu adiurata est Hispaniarum Princeps. Iidem econtrario asseuerabant ex historijs, nusquam exemplum reperiri in Hispania, quod relicta hærede fœmina ex laterali serie quisquam in Regni gubernationem adscisceretur, quo iure Ioannes Tarraconensium Rex omnino excludebatur. Quod vero ad Regni administrationem attinebat, pro parte ipsius Reginæ obiectum est ad eandem pertinere, ad quam & Regni dominium pertinebat.

Quod si quemadmodum legibus definitum est, regnum do tis nomine marito non potest tradi, neque gubernatio quo que. Nam quo iure, qui rei dominus non est, aut regale pa trimonium administrare, aut in bene merentes ex regio cẽ su collocare beneficia, aut arcium præsidia sub publica fide alicui potest credere? Hæc partium concertatio tandem hunc in modum composita est: Regni hæreditatem, succeßio nemq; ad ipsam Reginam pertinere, tametsi fœminam, pro pterea quod esset vnica Ioannis Regis filia superstes à Re gibus Castellæ & Legionis recto stemmate descendens: ne que posse ad alium quemquam pertinere hæredem, qui per lineam lateralem ab eisdem Regibus descenderet. Defini tum præterea ad eandem pertinere regni administrationẽ in tribus præsertim illis, quæ in parte superiori memorata sunt. Hunc itaque in modum rebus compositis, Regina his verbis Regem alloquuta est.

POST *disceptationis definitionem*
Oratio Reginæ ad Regem.

CAP. III.

NIL *opus fuerat ò iucundißime Coniux alter catione tam longa, vbi tanta est animorũ con iunctio. Nam si, quemadmodum audiui ex quo dã antiquitatũ peritißimo, in spõsalib⁹ hæc fuis se verba spõsæ ad spõsum, ubi tu Cai⁹, ibi ego Caia, hoc est,*

vbi tu dominus, ibi ego domina, Cur mihi nō liceat inde mutuari, vbi ego Regina, ibi & tu quoq; Rex? qui cū sis mihi Coniux dulcißimus, idemq; dominus, non modo meus, sed rerum omnium mearum, quidquid ab his legum consultis decretum sit, nihilominus tu Hispaniarum Rex es, quam ego Regina: mihique hoc animo sedet, æternūque sedebit, me atque omnia mea tuo arbitrio administranda permittere, cū præsertim futuri sint nobis omnium rerum nostrarum communes hæredes. Sed quando ita visum est regni primoribus, qui hoc negotium in controuersiam deduxerunt, non abre fuerit hanc iuris ambiguitatem, quæ aliquando in dubiū venire poßit, ex legibus & consuetudine Hispanorum decidisse. Vides optime Coniux vnicam esse nobis filiam Elisaben, ad quam, nisi quicquam Deus interim prospexerit, regni succeßio ex Hispanorum legibus pertinebit. Quod si quispiam ex regia stirpe stemmate recto non descendens asseret rem Hispanam ad se pertinere, quia vir, non ad cōmunem filiam, quia fœmina: labefactaret profecto: aut, qđ Deus auertat, forsan posteritatis nostræ seriem conuelleret.

Quæ res, quam sit indigna, vel miseranda potius, nemo est, qui non intelligat, Sed esto, sine vlla contrauersia rerum, potiatur ex nobis genita, nubatque cuipiam externo Principi, num minus periculum inde sequetur, si regnorū gubernatio in illum transferatur? Fieri namque potest, vt illi quisquis est nobis futurus gener, arcium præsidia, publicorum vectigalium quæsturas, dignitates Ecclesiasticas, atque publicos magistratus ad eos sit delaturus, nō qui

ſint Hiſpaniarum indigenæ, ſed qui exteri ac peregrini. Quare illa iuris deciſio, quod ad nos attinet, nihil profuerit, nihil nocuerit, ſed fuerit quaſi quoddam præiudicium ad ea, quæ poſſunt aliquando contingere. Atqui Rex intelligens, que ſunt ab vxore perorata non ſolum veritati cōſentanea, ſed eſſe quoque iuſta & æqua, imperatum eſt ab vtroque, ut hac de re impoſterum non diſceptaretur. Conſtitutumque inter eos, vt diplomata, & edicta, literæque publicæ ſub vtriuſque nomine ederentur, quodque ſigilli characteres ſub Hiſpani, Tarraconenſiſque regni inſignibus fierent. In moneta quoq; percutienda vtriuſque imago cum nominibus in typis excuderetur.

VILLENATIVM Marchio & Archiepiſcopus Toletanus prætendunt cauſas à Regis & Reginæ obſequio diſcedendi.

CAP. IIII.

DVM hæc Segouiæ geruntur, Marchio Villenatium literas cum mandatis ad Regem Reginamq; mittit, quibus poſtulabat Magiſtratum ſancti Iacobi ſibi debere decerni, quod dicebat patrem ſuum Ioannem Patiæquum adhuc viuentem ſe abdicaſſe, ea conditione, vt ſibi traderetur, quodq; ſubditiua illa Princeps, quæ ſuæ fidei credita erat, locaretur viro decenti pro perſonarum dignitate conſtituta dote. Quorum vtrūque ſi denegaretur ſibi, ſe habiturum cauſam iuſtiſſimam,

vt aliunde sibi rebusq; suis prospiceret, quasi vellet intermi nari se facturum dißidium cum reliquis primoribus earun- dem partium studiosis. Ad hanc Marchionis postulationē responsum est, tametsi Ioanna, quæ falso diceretur esse Princeps, non erat ijs natalibus procreata, cum qua ho- mines rerum nouarum cupidi possent in Hispania dißi- dium facere, cum satis constaret non esse neque vnquam fuisse habitam Enriqui Regis filiam, quodque Magi- stratus iam esset partim in potestate Comitis Parietini, partim Commendatarij maximi Legionensis Prouinciæ, quorum vterque fuerat de republica Hispana pulcherri- me meritus, vt tamen res ad concordiam, Regnique tranquillitatem perduceretur, sibi placere Ioannam decen ti marito collocare, libellosque supplices ad Pontificem ma ximum mittere, quibus peterent Magistratum eidem Mar chioni à Sanctitate sua decerni, sed interim Ioannam se- questro deponendam, ne ante, aut post illius nuptias quic- quam emergeret, vnde Hispana respublica aliquid detri- menti pateretur. Ad hæc Marchio respondit, se non tra diturum mulierem fidei suæ creditam mortalium cuiquam, nisi cui fidem ipse haberet, cumque de sequestro non con- ueniret, cœpit res in dißidium tendere. Marchioni accede bant omnes, qui scelerum suorum pœnas extimescebant, quique erant rerum nouarum studiosi, sed imprimis eiusdē Marchionis fratres patrueles, omnesq; illorū clientelæ, quæ per Hispanias longe, lateq; patebant. At Marchio interim perfidos inter nuntios clanculum agebat cum Alphonso

Lusitanorum Rege, eodemq; Ioannæ auunculo, vt neptem ex sorore vxorem duceret, seq; habere dicebat eiusdem cõsilij socios ex primoribus Hispaniæ tantam multitudinẽ, quæ sufficeret rem incœptam conficere. Arhiepiscopus Toletanus, qui vsq; ad id temporis fuerat anceps vtras partes sequeretur, audita Marchionis rebellione, cœpit prætendere causas, quibus honeste posset à Regibus ad perduellium partes desciscere. Poscit ab illis munera, quæ diceret sibi promissa iam inde ab eo tempore, quo fuerant adiurati Principes, & quæ fuerant iam in benemerentes collocata, petit & alia complura, qualia solent ab ijs, qui occasionem quærunt ab amicicia discedendi. Atqui Rex memor obsequiorum, atq; hospitalitatis, qua fuerat aliquando vsus apud illum, cœpit hominem placare, tum datis præsentibus, tum futurorũ pollicitationibus, tum honorifice compellando, tum communes mittendo amicos, qui illum in fide retinerent, obtestarẽturq;, ne vellet ab officio desistere. Ipse præterea Rex per se ipsum eadem omnia exequebatur etiam diuersorium adeundo, quem honorem ad ea tempora alteri præstiterat nemini. At ille nihilomagis flecti, aut sententia sua pelli potuit, quin immo quo magis rogabatur, eò obstinatius incœptis persistebat. Neque fuit, qui dubitaret, pertinatiæ suæ causam extitisse æmulationem, quam non dißimulanter gerebat cum Petro Mendoza. S. R. E. Cardinale Hispano, cui ex oĩbus Rex & Regina plurimũ indulgebãt, cũ esset Archiepiscop⁹ alioq natura factiosus, et qui plurimũ delectaretur armorũ stripitu, familiaq; nobilißimorũ hominũ am-

pliori. Atque ita cum neq; blandicijs, neq; precibus, neq; pollicitationibus Principum vllum reliquiſſet locum, frendens, fremenſq;, & minabundus ex curia diceſſit: ſtimulosq; perduellibus, facesq; ad bellum ciuile concitandum admonuit. Non multos poſt dies Rex & Regina Segouia profecti Methymnam Campeſtrem venere, petieruntq; à Duce Albano eiuſdem municipij arcem, quæ ipſius Præſidio tenebatur, id quod ille haud grauate fecit: nam continuo arcem tradidit, cui Principes tradi iuſſerunt. Deinde Valladolitum iter facientes, ab oppidanis magnificentiſſime excepti ſunt, vbi per aliquot dies omnigenis ludis, atque celebritatibus operam dedere. Veniebant præterea eòdem ciuitatum, populorumq; procuratores, qui antea non venerant, obſequium debitum ſub fide publica oblaturi, inualeſcebantq; in horas cauſæ iuſtioris auxilia.

MARCHIO per literas Luſitanorum Regem ad bellum capeſſendum hortatur, Regiſque ad Marchionem reſponſum.

CAP. V.

INTEREA Marchio non ceſſat ſolicitare, quos ſecum ad ſtudia Ioannæ Principis trahat, ſimulq; mittit ad Luſitanorum Regem literas cum mandatis in hanc ſententiam. Iam ſibi exploratum eſſe, quemadmodum ex obitu Enriqui Re

gis hæreditas cum administratione deuoluta erat ad Ioannã filiam, quam omnes primores bis iam iureiurando declarauerant Principem, regnique paterni hæredem vnicam.

Quodque Rex Siciliæ, atque Elisabe coniux, humano, atque diuino iure contempto, rem Hispanam (nihil omnino ad se pertinentem) arripuerint. Ioannam ex sorore sua neptem, paterno, atque auito imperio spoliatam, non habere alium quemquam, ad quem confugeret, quàm ad ipsum, quippe qui esset sibi auunculus, & quidem potentißimus, & qui posset illam solus ab iniuria vindicare. Obtestabaturq; vt puellam (omni Præsidio destitutam) aut cum regno dotali vxorem acciperet, aut propinquitatis iure, vt legitimus tutor, non pateretur ab iniustis possessoribus bona illius occupari, idque fore factu facillimum, si comparentur vtrarumque partium vires. Habiturum se illum ex primoribus Hispaniæ belli firmißima robora, atque imprimis se, fratresque suos patrueles Magistrum à Calatraua, atq; Comitem Vrenatem, nec non sororum suarum maritos, Gaditanum Marchionem, Alphonsum Aquilarium, Comitem Beneuentanum, Archiepiscopum præterea Toletanum, Ducesque Areuaci, atque Alburquerqueri cum suis appendicibus, & clientelis, atque hos omnes hosti ex professo infestissimos. Quatuordecim quoque vrbes, quæ nihil aliud expectant, nisi ducem, quem in bello sequantur. Quod si semel Hispanorum Regis sibi nomen assumpserit, atq; in ipsum regnum potenter penetrauerit, complures alios ex Hispaniæ principibus futuros, qui declarent odia sua in aduer-

ſarios, quæ nunc futuræ dominationis timore occultant. Adiungebat ſuperioribus omnia Hiſpaniæ oppida in duas factiones eſſe diuiſa, quarum alteræ neceſſe erat, vt Luſitanorum partes ſequerentur. Iam vero quod ad ipſos belli gerendi Imperatores attinet, Regis Siciliæ vires eſſe perquam exiguas, quippe qui eſſet in ſumma rerum omnium egeſtate, & in maximo ære alieno, & qui non modo non haberet, vnde poßet ſtipendia militibus ſoluere, ſed neque ad ſumptus cotidianos pecunias, niſi emendicatas, aut violenter extortas. E diuerſo Luſitanorum Regē habere exercitum robore, ac numero firmißimum. Habere pecuniarum tantam vim, quæ ſufficiat ad alendum milites, quo ad res conficiatur. Habere commeatus, cæteraque alia belli adiumenta. Cumque ſemel per Hiſpanorum agros, vel vnam excurſionem populabundus fecerit, fore vt ciues, oppidani, agricolæ, mercatoreſque illum ſequantur, ſeque eius arbitrio, ac fidei continuo tradant. Adhæc Luſitanus, tametſi animo ſecum verſabat, quantum facinus aggrederetur, quamque foret arduum cum poſſeſſore in ipſis regni penetralibus decertare, reſcribit tamen uelle ſe oblatam belli conditionem accipere, neque tantum ex ſorore ſua nepti regnum aſſerere, ſed & illam cupere matrimonio ſibi complecti. Seque ad breue tempus cum exercitu quàm maximo poſſet: intraturum per mediam Hiſpaniam, qua ſibi via commodior videretur. Hortabatur præterea Marchionem ipſum, vt cœptis inſiſteret, & quod maximo animo inchoauerat, multo maiori exequeretur.

Simul etiam ſcribit ad regni primores, ciuitatumque optimates, tam ſuarum partium, quam alienarum: ad illos, vt in fide retineret: ad hos, vt præmijs, pollicitationibuſq; ad ſtudia ſua pelliceret. Stimulabat eius animum repulſa, quam fuerat paſſus ex eo tempore, quo Eliſaben Principem coniugio petierat. Regnādi præterea immoderata cupiditas, imperijq; terminos pulchritudo prorogandi. Obuerſabatur illius animo regni (quod appetebat) amplitudo, ſimul & opulentia, tantarumq; gloria rerum. Sed anteaquam rem ipſam adoriretur, placuit experiri ſui regni proceres, & quali animo erga ſe forent explorare. Conſilio itaque ex omnium ordinum viris habito, ſuam illis mentem aperit. Qui omnes vno prope conſenſu pedibus, manibuſq; in Regis ſententiam iere, ſiue quod intelligebant, id ſibi animo ſedere, neq; poſſe iam à propoſito dimoueri, ſiue quod illorum quiſq; ſperabat, aut ex bello prædam ingentem, aut ex victoria dignitates ampliſsimas, aut ex rerum nouitate fortunarum ſuarum acceſsiones, quorum omnium eſſet in Hiſpania per magna facultas. Dicebant præterea non eſſe amplius hac de re conſultandum, ſed cum primum fieri poſſet, rem exequendam, antea quam hoſtium vires magis magiſque inualeſcerent.

LVSITANI Regis per legatos obteſtatio, vt Rex & Regina iuri ſuo cedant, cui reſpondent.

CAP. VI.

CERTVS

CERTVS propositi sui Lusitanus, compositis belli gerendi conditionibus cum Marchione Villenate, cum Areuacorum Duce, cum Archiepiscopo Toletano, cũ reliquis omnib⁹ carũdem partium studiosis, mittit ordinis equestris virum quendam nobilem, qui procuratorio nomine despõderet sibi Ioãnam ex sorore sua neptem, cuius rei facit per literas certiores ciuitatum optimates, orbisque Hispani proceres, atque primores. Mittit præterea oratorem Rodericum Sosium equitem auratum, qui diceret Regi & Reginæ, eo ipso tempore Valladoliti commorantibus, iam debere illis esse compertum Ioannam ex Ioanna sorore sua neptem, fuisse filiam Enriqui Regis legitimam, hisque iuratam Principem, Regnique hæredem, successtricemque bis declaratam, eoque iure post obitum patris Regni gubernationem ad eandem pertinere. Se autem constituisse illam sibi coniugio copulare. Rogareque illos, obtestarique: vt sibi Regni possessione cedant, & ne se inuito rem ad illos non pertinentem attrectare vellent. Et quamquam suo iure, atque futuræ coniugis nomine posset autoritate propria, hæreditaria bona inuadere, se tamen velle tantisper à violentia temperare, quoad iure decerneretur, vtri debeat Regni possessio cedere. Itaque debere illos quoque interim se Regni administratione abdicare, & veluti sequestrò deponendam, donec composita lite, ex iure daretur bonorum possessio, cui dandam esse leges, iuraque decreuerint. Quod si nihilominus perstare obstinate vellẽt,

neque ab incœpto desistere, se ius suum armis vindicaturum, obtestabaturque Deum immortalem, vt omnia mala in illius caput conuerteret, cuius fuerit culpa perpetrata. Ad hanc Lusitani Principis legationem, Rex & Regina ex consultatione procerum, qui eo tempore in curia manebant, responsum est se mirari, velle eum causam tam iniquam suscipere, atq; exulcerare vulnus antiquum, & quod iam cicatricem obduxerat, cum præsertim sororis adulterium esset illi compertißimum, neptisq; spurcos natales, vel ipso teste per omne Christiani nominis imperium diuulgatos. Neque tantopere mirarentur, si is qui huiusmodi causam defenderet, esset temerarius quispiam, & nullius consilij particeps. Rogabant etiam obtestabanturque, ne violaret affinitatis, propinquitatisque tot pignora, ac præterea inter Hispanorum Lusitanorumque Regis amicitiam, multis & illustribus officijs confirmatam. Neque auscultaret hominibus perditis, qui non æquitatis amore, sed proprie vtilitatis cupidine ducti, aut suorum scelerum impunitatem quærentes, non illi obsequium, sed negotium potius essent exhibituri. Meminisset etiam illos eosdem fuisse, qui per omnes Hispanias, perque exteras nationes diuulgarint hanc Ioannam, non modo non fuisse, sed neque esse potuisse Regis Enriqui filiã: ob eamq; causam deciuisse à suo Rege, comparatoque exercitu collatis signis contra illum depugnasse. Homines perfidos, qui (quod nunc tuentur) antea impugnarunt: quod nunc abiurant, antea iureiurando sanxerunt. Recordaretur quoque illius temporis, quo

Enriquus Rex offerebat illi coniugio hanc eandem Ioan- nam cum successione dotali, seque noluisse conditionem ac cipere, non ob aliam causam, nisi quod de Regni hæredi- tate sibi non satis ex iure constaret. Quæ omnia si ani- mo defæcato, omnibusque mentis perturbationibus libero pespiceret, non aggrederetur negotium, quod esset cum vtri usque populi cædibus tot incommoda illaturum. Quod si persistere vellet, neque ab incepto desistere, id potius iure ageret, quam iniuria, se paratos esse ius suum bono- rum, atque proinde sapientissimorum virorum iudicio sub mittere. Nã qđ' ille de possessionis cessione dicebat, tãtisper dũ de iure disceptaretur, neque nostrũ, neq; honestum pete- re. Sin vero potius ferro, quam iure velit decernere, se curaturos, vt Regnum quod Dei benignitate possidẽt: viribus, & armis tueantur, imprimis Deum immortalem obtestantes, vt omnia mala quæ inde sequutura sunt, in illo rum autorem, incentiuumque retorqueat. In hoc respõ- sum Lusitanus orator dimissus est.

REX & Regina Marchionem, atq; Archiepiscoporum frustra tentant in officio retinere, atque vtraque pars se bello parat.

CAP. VII.

REX vero & Regina ex postulatione Lusitani, responsoque illius oratori dato perspicientes omnia iam esse hostilia, & ad arma spectare, ne quid tamen intentatum relinquerent, decreuerunt admonere perduelles, obtestarique, ne vellent mala malis accumulare: atque igni fomitem, oleumque addere camino, non quo timidè, aut summißè agerent, sed vt ostenderent cunctis, sibi non placere bella ciuilia, neque suorum ciuium sanguinis effusionem. Mittunt itaque bonos, atq; prudentes viros imprimisque ad Marchionem, qui suaderent illi, vt aliquando in saniorem mentem rediret, reduceretq; in memoriam fuisse patrem eius, qui fuerit primus autor desciscendi ab Enriquo Rege ad Alphonsum fratrem. Vnde quod Hispanæ reip. detrimenta sint sequuta, neminem esse, qui ignoraret. Nunc vero filium patris vestigia insistendo, quid aliud esset, quam Patiæquorum familiam ad Hispanorum perniciem Principum lege quadam fatali fuisse ortam. Videret ne maiorum suorum scelera ipse cum posteritate sua lueret. Recordareturq; originis familiæ suæ, quæ pari ex causa Lusitaniam amisit. Quis enim ignoraret Patiæquos fuisse Lusitanorum exules? Quod si res suæ in eo statu forent, vt reparari nullo modo possent, neminē mirari, si in occasu proprio decerneret, omnia secum inuoluere. Nunc autem si velit, posse illum rupta conuulsa resarcire. Velle nanq; ipsos publicæ vtilitatis causa omnia errata illi condonare, atq; obliuione sempiterna delere, Qui ad Archiepiscopū missi sunt oratores, nihil benigniꝰ rettule

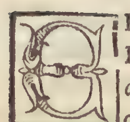
runt. Respondisse namq; perquam superbe, ac minaciter, seq; habere iustissimas deciscendi causas, quod non sibi debitus honor haberetur, quodq; in alia fortuna promissis, pollicitationibusq;, nunc in prospera fraudatus esset. Minabaturq; ostensurum se nunc, quid esset Archiepiscopum Toletanum lædere. Exulcerabat hominis atrocitatẽ Ferdinandus quidam Alarconius, cui Archiepiscopus nimium indulgebat, vir superstitiosus, ac plane impostor, & callidus, seu versare dolos, seu certe occumbere morti, quem Marchio subornauerat, præmijsq; corruperat, vt se in familiam illam insinuaret. Atqui Petrus Acunia Comes Hemerocali9, idemque Archiepiscopi frater, cui fratris consilia non placebant: exhortabatur illum, atq; etiam liberius increpabat, quod ex causa tam leui, tam insignem communi familiæ vellet infamiæ notam inurere, quodq; iustissimorum Principum gratiam, tot annorum obsequijs collectam, occasione minima effunderet. Hoc ipsum familiares, & amici, hoc ipsum orabant omnes, qui bene consultum illi esse volebant.

Sed qui obstinato animo semel obdurnerunt, deteriores admoniti fiunt, quare neq; blandicijs Principum, neq; fratris exhortationibus, neq; amicorum consilijs locum reliquit vllum, neq; magis incœpto mouetur, quam si dura silex, aut stet Marpesia cautes. Ex insolenti Marchionis, & Archiepiscopi respõso grandis amicorum sequuta est immutatio, non eorum modo, qui suorum scelerum conscij, nihil magis quã rerum omnium perturbationem optabant, sed eorum etiam, qui antea putabantur esse pacis amatores. Nam viri re-

ligiosi, optimates, ciues, opifices, agricolæ, atque ferè optimus quisque spemq; metumq; interdubij animo peiora vere bantur. Omnes itaq; in duas factiones diuisi, suum quisq; Ducem insequi statuit. Lusitanum illi, hi vero Regem, & Reginam. Prima igitur prouidentißimis Hispanorum Principibus cura fuit scribere ad ciuitates, quo in statu res esset, hortarique, vt vrbes, oppida, Castella muris, foßis, aggeribus, vallisque munirent: machinisque instruerent: uigiles, circitoresque adhiberent: excubias exploratoresque dimitterent, qui hostis consilia, quidque moliretur, captarent. Ad primores quoque Regni literas dederunt, quibus faciebant illos, & de Lusitani legatione, & de respõso illi reddito certiores. Hortabantur etiam eosdem, rogabantque, vt ad belli expeditiones, quod proculdubio impendebant, omnes essent parati. Interim Lusitanus audito Hispanorum Principum responso, simul etiam factus certior, quo animo in se forent Marchio, & Archiepiscopus, Areuacorumque Dux, atque eorum appendices: auxilia undecumque potest sibi contrahit: &, quam maximum potest, exercitum comparat, Hispanorumque perduelles admonet, ad certum diem sint in armorum procinctu, vt communi consilio, atq; ex composito vno tempore rem gerant.

REX Valladoliti manet, & Regina Toletum proficiscitur.

CAP. VIII.

RANT illa tempestate Valladoliti Rex & Regina, qui nuncio accepto de hostium expeditione nihil amplius cunctandum esse rati, constituere, vt Rex Valladoliti maneret prospecturus citramontanis regionibus. Regina vero Toletum proficisceretur, vnde Bæticas, aliasque vltramontanas Hispaniæ regiones in fide retineret, prospiceretq;, ne quid detrimeti paterentur. Fuerunt in Comitatu illius Duces Infantatus, atque Albanorum: & Comestabilis, idemque Comes Pharius. Tentauit Regina ex medio itinere reconciliare sibi Archiepiscopum Toletanum, qui eo tempore Compluti morabatur, non quo putaret illius vires in alterutram partem magni esse momenti, sed familiaritatis antiquæ memor, atque obsequiorum illius erga se in superiori fortuna. Voluit & ipsa præsens, hominem conuenire, Blandicijsq; ad pristinam familiaritatem reducere, sed verita est, ne ea res aut timori, aut maiestatis regiæ imminutioni tribueretur. Itaq; per Comestabilem decreuit experiri omnia, qui tametsi homo prudens, idemq; singulari quadam facundia præditus erat, nihilo plus ex eo potuit exculpere, quàm qui ad illud ipsum antea missi fuerant, quam frater eius Comes Hemorocalius, quam alij propinqui & familiares, qui ferè omnes præter vnum Ferdinandum illum Alarconium, quem diximus à Marchione subornatum, studebant ad iustiorem causam ipsum reducere. Atqui Rex cum videret in huiusmodi temporum motibus, omnia (etiam tuta) esse timenda, statuit ire Salmanticam, atq; deinde Zamorā,

vt illarum ciuitatũ optimates, decuriones ordinis equestris viri, atq; tribuni plebis iurarent iterum in sua verba, renouarentq; fidem publicam, quam sibi, atq; Reginæ coniugi obstrinxerant, cum primum regnare cœpissent, id quod omnes præstiterunt, atq; imprimis Alphonsus Valentinus castrorũ metatus, qui Zamoranam arcem præsidio tenebat. Taurum vrbem noluit adire, quoniam illic omnia erant incerta. Et si enim arx oppidi tenebatur à Roderico Vlloa regio quæstore maximo, Regisque & Reginæ per quam studioso: Frater tamen illius natu maior Ioannes Vlloa, disposuerat præsidia per loca vrbis munitißima, obfirmaueratque contra arcem stationes latronibus armatis perpulchre instructas. Idem sæuiebat in ciues, quos putabat suæ tyrannidi obstaturos. Nam & Enriquo Rege suspendio adegit Rodericum quendam regium senatorem, atq; pari supplicio extinxit alterum ordinis equestris virũ, aliosq; complures nobilißimos ciues, quos dominationi suæ formidolosos existimabat, bonis spoliatos in exilium miserat. Is igitur timens scelerum suorum debitas pœnas, statuit ad Lusitanum desciscere, illiq; vrbem tradere, sperans se eo munere admissorum impunitatem assequuturum. Erat castri Inui præses, & ipse quoque parium facinorum conscius, atq; grassatorum, latronumque receptator, qui non satis fidens Regis & Reginæ fidei publicæ, atque promissis, quibus illum non solum patratis criminibus donabãt, sed etiam se multis illum beneficijs cumulaturos pollicebantur, deserta potiori causa Lusitano se adiunxit. Regina inte-

rim Toleti agens, ciuitatem populosq; finitimos confirmat: Bæticæ Colonias, & oppida: quæ illi ab initio obsequia sua detulerant, vt in fide permaneant hortatur. Suspectos & dubios, partim muneris, partim pollicitationibus, ad studia sua trahere conatur. In eos vero qui se hostes ex professo declararent, inimicitias bellumq; gererent. Roderico Manrique Comiti Parietino, qui se diui Iacobi militiæ Magistrum profitebatur, rei administrandæ negotium commendat. Ipsa Valladolitum ad Regem proficiscitur. Alcaracium oppidum non ignobile, ex patrimonio regum Hispaniæ diuulsum, præsidio Marchionis oppressum tenebatur. Oppidani vero indignati parere domino, qui non iuste, sed violenter in ipsos iniquam exerceret dominationem, de excutiendo ex ceruicibus suis iugo, deq; se in libertatem asserẽdo, seq; suis principibus dedendo agere incipiunt. Arma corripiunt, arcem impositam vrbi obsident: Marchionis amicos, & qui ab illo iuridicundo, aut vectigalibus exigendis præfecti erant, vrbe fugant. Parietinum Comitem orant, vt auxilio veniat, aut copias auxiliares ad conficiendum negotium mittat. At ille non impiger cum præsentibus copijs accurrit, præclarum facinus illorum laudat, suamq; operam ad id pollicetur: oppidanorum animos erigit, atq; hortatur, vt arcem obsidione arctiori premant. Qui nuntius cum ad Marchionem peruenisset, contrahit copias quàm maximas potest, tam ex suis, quam ex amicis, quam etiam ex ijs quas Magister à Calatraua improcinctu habebat paratas, vt se Lusitano coniugerent. Cumq; satis magno exercitu

se ad soluendam obsidionem accingeret, iamque aduentaret, oppidanos trepidantes, ac dubios, iamq; incœpti pœnitentes, Parietinus Comes, vt magno animo sint, neque se Duce quicquam timeant, hortatur. Confirmauit illorum animos, opportunus aduentus Alphonsi Fonsecæ oppidi Caucensis, & Alahegiorum domini, cum altero Alphonso Fonseca Episcopo Abilensi, quos Rex, & Regina miserant cum expeditis cohortibus in succursum illorum, qui arcem obsidione cingebant. Quo auxilio aucti stationes extra vrbem, & in agrum spectantes, firmiori præsidio muniunt. Itaq; Marchio à dissoluendæ obsidionis cogitatione destitit, & in alias curas animum transtulit, atque imprimis oppida, & castella, arcesque suæ ditioni subditas munit, ne incolæ (Alcaracenorum secuti exemplum) ad hostes deciscerent. Ad Lusitanum præterea literas mittit, nihil esse actum, scribens, nisi properet, atque suo aduentu opem ferat, partesque dißipatas atque conuulsas confirmet. Arcis præses soluendæ obsidionis spe amissa, se cum arce Comitis fidei ex pacto conuento tradit.

MARCHIO Lusitanum hortatur per literas, vt properet, & veniat. Rex & Regina Lusitaniæ bellum inferunt.

CAP. IX.

ARCHIO cum intelligeret posse fieri, vt alia quoq; oppida, castella, & arces, quæ pro illo stabant Alcarazenorũ exempla sequerentur, literas ad Lusitanum dat, vt quam celerrimè veniat: omnẽ benegerendæ rei in celeritate positã esse, scribit: quod si remißius agat. fore vt partium suarum feruor, quẽ spes excitauerat, cum illius mora refrigesceret. Ioannã vero principem, quam Enriquus moriens illius fidei credidit, ab Ascalone in castra Iulia transfert, aut quo tutiori loco foret, aut si Lusitano nuptui tradenda esset, commodius inde duceretur. Lusitanus Rex, & si iam paratus erat, vt viã ingrederetur, hostiũq; fines armis inuaderet, Marchionis tamẽ literis excitatus, rẽ exequi festinat. Veniebant cum illo omnes regni sui proceres, tam ecclesiastici, quã sæculares, quorũ et ex ordine equestri elegãtißim9, & strenuißim9 quisq;, sed neq; superiorib9 inferiores cedebãt, & armorũ, & equorũ, & ornamẽtorũ apparatu: alij agros uẽdebãt, alij oppignerabãt, alij pretio viliori locabãt. Atq; vt est hominũ gen9 superbũ, & arrogãs, ex sumptuosiori cultu, facti arrogãtiores, nihil nõ sibi pollicebãtur, et imprimis Regis, & Reginæ Fugã in suã Tarraconẽsem, neq; spectaturos vel minimũ fortunæ euẽtũ. Partiebãtur inter se ꝓfugorũ spolia, deinde oppida, municipia, castella, uicos, agros eorũ, q fuißẽt Siciliæ Regẽ Reginãq; cõiugẽ sequuti. Atq; ita Placẽtiã perueniũt, quæ tũc sub Arcuacorũ Ducis ditione erat: eodẽq; Marchio deduxit, quæ se Hispaniæ Reginã

profitebatur. Deinde in media vrbis area suggesto Rex & Regina resident, dataq; & accepta fide sponsalia contrahunt, acclamant Lictores & omnes, qui aderant, vna voce viuant, viuant Alphonsus Lusitaniæ Rex & Ioanna Hispaniæ Regina. Tunc nouorum Principum ex Hispanorum cõsuetudine manus auersas exosculantur, fidemq; suam illis iure iurando obstringunt. Habitaq; deinde consultatione, quo potißimum iter arriperent, Areuacum placuit, propterea quod & commeatu rerum omnium abundabat, & ad belli cũ hostibus, paciſq; cum finitimis res gerendas erat locus oportunus. Cæterum Rex & Regina cum accepissent nuntium earum rerum, quæ Placentiæ gesta sunt, atq; hostes Areuaci, hoc est, in medijs regni penetralibus consedisse, seq; Hispaniæ Reges iußisse appellari, & ipsi quoq; se Lusitaniæ Reges appellari, atq; Limitaneis in ipsam Lusitaniam bellum inferri iusserunt. A Paceaugusta visum est Lusitaniam inuadere, atque in ipsis regni penetralibus Nodarum castellum expugnant, & Regi Reginæq; Hispaniarum subijciunt, qui arcis præsidium Martino cuidam Septempublicano ciuitatis Hispalensis Vigintiquatuor viro credunt. Is triennio in fide permansit Lusitanorum finitimos agros populatus, armenta pecudesq; in prædam agens: captos, nisi qui se redimerent, in vinculis seruans. Cumq; omnia hæc hostiliter exequeretur, nullius interim sceleris generi etiam inter suos pepercit. Tandemq; Lusitano accepto precio arcem prodidit. Cumq; patria extorris in exilio esset, alteramq; proditionem moliretur, deprehendi ti-

mens, nescitur, quò profugus exilium mutauit. Alphonsus quoque Monroius, qui se Traiani pontis Magistrum profitebatur, alia ex parte Lusitanorum fines transgressus Alegretum cœpit, biennioq; tenuit multa incommoda finitimis inferens. Tandemq; à Lusitanis obsessus, cum non potuisset mitti auxilium, quo ab obsidione liberaretur, coactus est deditionem facere. Alphonsus præterea Cardenius Legionẽsis prouinciæ Commendatarius maximus, & qui se ex parte Magistrum militiæ sancti Iacobi profitebatur, sexaginta passuum millia intra Lusitaniæ fines pergrandi æquitatatu coacto excursiones maximas fecit, prædamque ingentem reportans, domum se recepit. In ea quoque Tarraconensis prouinciæ parte, quæ inter Durium & Limiam flumina Lusitaniæ contributa est, & ea Gallicię, quæ è regione ad Septemtrionem adiacet, nihilosecius excursiones, populationes, & latrocinia vtrinq; aguntur, atque intra ipsos Galliciæ terminos Petrus Aluarides à Soto maiori, qui pro Lusitano stabat, Tydem vrbem, quæ ad Episcopum Tydensem pertinebat, non magno negotio capit, iussitque se eius regionis Vicecomitẽ appellari. Atque vt est genus illud hominum à labore in libidinem: & ab alienarum rerum abstinentia procliue ad latrocinia & rapinas: post peractum bellum longo tempore apud eos mos ille perdurauit.

LVSITANVS Gallorum Regem fœderat.
Taurum & Zamoram capit. Hispanus
copias parat. Lusitanum obsidit.

CAP. X.

ALPHONSVS Lusitanorũ Rex auctus amplißimis regnorum titulis, reputans secum quantam rem inchoasset, quodq; sine ignominia non posset iam ab incœpto desistere, præter illos, quos in Hispania habebat, ex professo hostium suorum hostes, statuit à finitimis auxilia sibi asciscere, atq; in primis à Gallorum Rege, cum quo sciebat aduersarium suum pro Ruscinonis Comitatu repetendo belligerãdi causas Tarraconensium Principem, eundemq; Regem Siciliæ habere necessarias. Mittit itaq; Legatos ad Gallum, atq; per illos ostendit, quam iusto titulo Hispaniæ regnum dotale poßideat, se habere in ipsa Hispania exprimoribus partem maiorem potioremq;, & ad rem conficiendam nihil aliud deesse, quàm fautorem moderatorẽq;, cuius auspicijs res tãta gereretur. Hũc esse vnũ Regẽ Gallorũ, & præter eum neminem Hispanos omnes æstimare. Gallus suæ gentis vitio non satis constans in fœdere, quod iam inde ab initio cum Rege & Regina contraxerat, in quo de Ruscinonis Comitatu mentio facta erat, quem non reddere statuit, iuratum fœdus abiurat, nouumque cum Lusitano icit. Et quo expeditior esset ad bellum Hispaniæ inferendum, cum Eduardo Britannorum Rege, qui bellum Galliæ illaturus ex Britannia ingenti classe cum exercitu quam maximo mare traiecerat: is namq; veniebat in primis vt Carolo Burgundionum Duci suppetias ferret, atque deinde, vt ipse per se auitas, maiorumque suorum antiquas inimicitias persequeretur, transegit vero in hunc

modum, vt induciæ in septennium proximum constituerentur. Gallus Britanno centum coronatorum aureorum millia statim daret, atque deinceps quotānis quinquagenos millenos, quodque Gallorum Delphinus (sic enim à Gallis appellatur, quem Hispani Principem Regis regnique hæredem vocant) Britannorum Regis filiam duceret vxorem. Liber itaque in præsentiarū Gallus ab Oeasone Aquitaniæ oppido in Barduliam Hispaniæ regionem bellum infert. Ioannes Vlloa Taurum Lusitano tradidit, qui arcem expugnauit, quæ pro Roderico Vlloa fratre suo Quæstore maximo Hispaniæ stabat, eidem Ioanni credidit. Ioannem deinde Porrium, qui Zamoranæ ciuitatis per partem populi facile Princeps erat, pollicitationibus allicit, vt vrbem sibi tradat: generumque suum Hispaniæ Metatum, qui vrbis arcem præsidio tenebat, secum inducat, vt suam factionem sequatur. Magnam pecuniarum vim illico se daturum promittit: atque deinde post rem peractam agri Zamorani ad certum incolarum numerum vicis & Castellis se illos donaturum. Quod cum Rex Ferdinandus persensisset, mittit ad illos nuntium, rogans, vt in fide permaneant, neque ius iurandum, quo se sibi Reginæque consorti obstrinxerant, cum magna ipsorum infamia violarent, fideiq; suæ ingentia præmia illos relaturos pollicetur. Quodsi ad tenēdā urbē grādiori præsidio erat opus, se missurum cohortes, quæ illis viderētur sufficere. Ad quæ Porrius rescribit, satis præsidij in ciuibus esse, dolere vero se perfidiæ insimulari, nō se ijs maioribꝰ ortū, qui talia facerēt.

Nihilominus tamen de proditionis conditionibus cum Lusitano agit, atque accepto precio vrbem illi prodit, secumq; in eandem proditionem Metatum arcis præsidem trahit. Lusitani vexilla cum suis vulturibus attollunt, Regemque Hispaniæ cum vxore identidem inclamitant. Vrbe Rex potitus arcem eidem Metato credidit: pontis vero præsidium Francisco Valdesio Ioannis Porrij ex sorore nepoti committit: atque Zamoranis rebus compositis Taurum ad Reginam coniugem redit. E diuerso Rex & Regina copias suas recensent, euocantque omnes, quos ante monuerãt, vt essent in procinctu, & parati ad bellum futurum, & qui equo merebant, suas immunitates ex antiquo Hispaniarũ more promittit, & alios quoq; propositis præmijs & honoribus prouocat. Conuenerunt præterea omnes ex omnibus oppidis, ciuitatibus, & municipijs totius regni, qui ab initio studia sua & obsequia obtulerunt, præterquam illi, quibus alterius factionis Duces negotium facessebant. Ex primoribus regni adfuerunt Petrus Mendoza Cardinalis Hispaniarum cum illius fratre Iacobo Furtato Infantatus Duce, atque ex eadem Mendozarum familia duo illorum fratres Enicus Lupus Tendillanus Comes, Laurentius Suarius Cluniensis Comes, Alphonsus Enriquus Archithalassus Hispaniæ, Garsias Aluarus Albanorum ad Tormim Dux, Enriquus Enriqui ad Alistam Comes, Petrus Verascus Hispaniarum Comestabilis, idemque Comes Pharius, Rodericus Pimentelus Beneuentanus Comes, Petrus Manriquus Triuinius Comes, Petrus Osorius Asturicensis Marchio, Iacobus Sarmentus

mentus Salinarum Comes, Petrus Mendoza Montis acuti Comes, Ioannes Manriquus Castaneti Comes, Gabriel Mãriquus frater eius Osorninus Comes. Alij quoque summates & infimates, Praesules, atque ordinis equestris mediocrisq; conditionis & opibus censiti viri superioribus accessere runt. Dux à Methymna Asindica cum sibi affectis Hispalensibus, & Aegabrensis Comes non venerunt, sed neque fuerunt vocati propterea, quod alteri cum Marchione Gaditano, qui Asindũ opprimebat, alteri cum Alphonso Aquilario, qui per fauorem populi omnibus omnium ordinum ciuibus imperitabat, erat dißidium. Qui proculdubio diuersarum prrtium habebantur, neque dubitabant, quin Marchionem Villenatem, atque totam factionem illam sequerentur: cum praesertim duae illius sorores vtrique essent nuptae. Beltranus à Cueua dubius erat vtrã in partẽ traheretur. Hinc amor in supposititiã illam, quae vulgo putabatur esse illius filia, quod neque ipse inficiabatur: hinc timor, quod in huius belli discrimine victoria in Regem & Reginam videbatur esse propensior. Hi omnes, quos enumerauimus, Valladoliti congregatis accesserunt, quos à Toleto Regina exciuerat, atque obiter quos à Segouia & ab Abila locis finitimis cõegerat: eumq; exercitum cum Regis exercitu coniunxit. Placuit debere lustrari militum numerum, censaq; sunt cataphractorum equitum quatuor millia leuis armaturae octo millia: peditum vero ex Callaicis, Asturibus & Bardulis, Citraque montanis ad triginta millia. Tot tantisque copijs Rex auctus distribuit exercitum in quinque & tri

gintacohortes, motisque signis ad Dorij dextram secundo flumine Taurũ petit, vbi eo tempore Lusitanus erat. Qui, cernens hostem & militum numero atque robore & populorum fauore longe superiorem, continuit se intra muros, vrbisque munitiones: cessitq; tempori, non ausus credere se campo Martiq; communi. Hispanus ad quinq; horas in procinctu armorum ordinatisq; cohortibus in medio campo stetit, expectans an Lusitanus quicquam auderet, velletq; fortunam belli experiri.

ÆLII ANTONII NEBRISSENSIS RERVM HISPANARVM ac Hispaniensium Historici Decadis Primæ Liber Quartus.

DE NVNTIIS HINC INDE missis, ac prouocationibus vltro citroq; ad pugnam factis. deq; penuria, quam exercitus noster est passus.

Caput. Primum.

ERDINANDVS vbi se Frustra in armis esse, neq; ab hoste copiam pugnandi fieri videt, Gomezium Manricum ad Lusitanū mittit, qui hæc illi nunciaret. Meminisse eum, debere Rodericum Sosiam domesticum suum nuper à se missum, postulatū, vti Ferdinād9 atq; Elisabe eius vxor ex ijs regnis, quæ ad Ioannam eius neptim, quam vxorem sibi desponderat, attinere diceret, egrederentur. Per quem eundē eos benigne placideq; respondisse, mirari se, quod tantus Princeps, tot egregijs artibus præditus, rem tam arduā aggredi, tamq; iniustam petere vellet. Rogasse etiam se, ne tantā seditionem cædum, incendiorūq;, non solū in Castellæ Legionisq; regnis, sed in ipsa etiā Lusitania excitaret, vt armis relictis, æquitatis iurisq; partes amplexus ab eo incœpto, quod nulla ratione tutari poterat, desisteret. Quod eum minime facere voluisse, quin exercitu infesto eorum inuasisse regna, Regioq; titulo abusū esse. Proinde Ferdinādū hæc in summa dicere, se instructis copijs ad oppidum suum Taurū eo animo opperiri, vt lacessenti quouis modo respōderet. Petere se, vt ex tribus vnū, quod malit, Alphonsus eligat. Primū vt ex ea parte regni, quam vi occupasset, regio etiā nomine, quod perperā sibi arrogasset, abnegato, quā primū egrediatur. Si quod autē ius sponsa eius sibi esse contēderet, causa corā Sūmo Pōtifice ageretur, quod is decreuisset, id vtriq; parti ratum fore. Deinde, vt quoniam Alphon-

ſus collatis ſignis cũ Ferdinando ſe dimicare uelle, profeſſus eſſet, ne cunctaretur in pugnam deſcendere, nullam per eum moram fieri. Quod ſi neutrum placeret, quoniam opibus & copyſ impar eſſet, ne tot homines innoxij duorum cauſa prelijs & cædibus conficerentur, ſingulari certamine cum eo de regno certaret. Sperare Ferdinandũ dei ope, quam iniuſte Alphonſus id negotium aggreſſus eſſet, eo duello planum fore. Ad hæc Luſitanus per Alphonſum Ferreram reſpondit. Sibi ius eſſe Caſtellæ, Legioniſq; regna repetendi, vt pote ſponſo Ioannæ Reginæ, quam Enriqui Regis filiam hæredem eſſe conſtabat. Cuique etiam tres regni ordines publico conſenſu ſimul & iureiurando patris regnũ tradiderant. Quare poſtulare ſe iterum, vt Ferdinandus cum vxore ſua Regina Siciliæ à Caſtella, quam occupatam habebat, primum diſcederet: deinde placere ſibi, vt coram Pontifice maximo ius ſuum vterque perſequeretur. Nam quod ad pugnam, ad quã Ferdinandus prouocat, attinet, ſe regni ſui proceres vna cum copijs, quas diuerſis in locis diuiſas haberet, quam primum euocaturum, vt exercitu coacto in aciem deſcendat. Quod vero de ſingulari certamine Ferdinandus propoſuiſſet, ſe id pro ſtatu & cõmuni ſalute omnium non detrectare, modo inter ipſos prius conueniat, qua ratione, & loci, & pugnæ inter vtrumque conſerendæ periculum præſtari poſsit, ne victor ſuo fruſtretur præmio: aliter enim fruſtra alterutrum victurum eſſe. Cuius rei firmitudinem aliomodo obtineri non poſſe, niſi ab vtroque Rege Iſabella ſimul & Ioanna, pro quibus ambo Reges

in contentionem de iure regni venissent, obsides darentur. Quæ vbi Ferdinando nuntiata sunt, videri sibi respõdit, Alphonsum uerbis non armis de iure regni certare uelle, frustra etiam ea causari Lusitanum, cum iudex præsto nõ esset, qui litem dirimeret, neque sibi honestiores validioresque causas defore, quod Enriquus Rex cum regni sui proceribus, approbante etiam rem summi Pontificis Legato, Isabellam principem hæredem declarasset. Accessisse item ex ciuitatibus Hispaniæ procuratorum omnium consensum iureiurando vallatum. Ad hæc Enriquum ipsum, paulo ante quam è vita decederet, Conuentum Segouiæ agere decreuisse. Vbi conuocatis totius regni magnatibus & ciuitatum procuratoribus, de more maiorum regnum Isabellæ confirmaretur. Eiusque decreti autores fuisse, cum proceres multos Castellæ Primates, virosque alios religione, consilio, literisque præstantes, Tum Marchionem Villenatem, qui nunc pro Lusitano staret. Conscium etiam sibi Alphonsum esse, si ex animi conscientia loqui vellet, quã nullo iure ad regni petitionem Ioãna niteretur. Iam vero, quo liberi9 inter cos singulare certamẽ fieri, & uictor victoria facilius frui poßit, quando per alios Reges aut nationes securitas ea præstari nequiret, & res in longum protraheretur, hanc rationem iniri oportere. Vt duos pro se Castellanos Alphonsus, duos itẽ Ferdinandus Lusitanos eligant, notæ probitatis & fidei viros, qui solennibus sacramentis astricti, pari equitum numero ab insidiis & violentia campum certaminis tutum liberumq; reddant, vt in tali re fieri

solet. Paratum esse se intra triduum, quod sua intersit, exhibere. Indecorum enim esse tantis Principibus, negotium id in longium tempus differri. Quod autem de obsidibus Alphonsus peteret, indignum nimis esse, Ioannam cum Elisabe conferri, longe maximum inter vtramq; esse discrimen, quod cum omnibus, tum Alphonso ipsi ignotum esse nō poterat. Daturum se tamen Principem filiam obsidem, & alia insuper, quæ ad præstandam fidem idonea forent. Rursum Lusitanus, nisi Elisabe obses deponeretur, omnia irrita sibi videri respondit. Nam etiam si ipsi victoria obtigisset, bellum nihilominus aduersus eam iterum suscipiendum esse. Eo modo sæpe ab vtroque mißis remißisque nuntijs, vbi neque acie dimicare velle, & singulari certamini causas Lusitanū quærere Ferdinandus intelligit: prope oppidum Taurum ad Durium flumen castra locat. Triduoq; ibi statiua habita sunt. Quo tempore tanta commeatus inopia in castris fuit, vt ad decem denarios in eas mensuras annona peruenerit, quæ pridie duobus aut eo minoris venundabantur. Quæ res in dies magis ingrauescebat. Nullum enim frumentum aliunde in castra supportari poterat. Ex ijs nanque oppidis & castellis, quibus circa Taurum Lusitanus præsidia imposuerat, eorum præfecti cum magna armatorum manu egreßi, frumentatū euntes prælio lacessere, prædas vndique agere, importata omnia intercipere, denique itineribus interclusis nostros frumento facile prohibere. Quod cum Rex animaduertisset, de ratione belli cum Ducibus consultare cœpit. Nouerat enim, Lu-

ſitanum copia rerum omnium abundare, ſibi non commeatum modo, ſed pecuniam etiam deeſſe, vnde militibus ſtipendia perſolueret, aliaque ad vſum belli neceſſaria compararet. Præterea hoſtem obſidione premi non poſſe. Nam neque Durius vado tranſiri poterat, & vltra eum magna vi militum opus erat, quæ egredientibus oppido Luſitanis obſiſteret, quorum magna manus cum Rege mœnibus continebatur. Nullas denique ad impugnationem pontis machinas habere. Placuit igitur, ne maius in exercitu detrimentum in dies fieret, caſtra moueri. Hoc autem cum militibus ijs cognitum eſſet, qui ex ciuitatibus in auxilium Regis conuenerant, indignari primum, quod cum tantas copias Rex coëgiſſet, quibus facile bellum patratū iri omnibus perſuaſum eſſet, ita diſcederet, quin aliquid memoratu dignum egiſſet, neq; enim poſthac tantam vim militum contrahendi copiam fore. Deinde culpā in magnates reliquoſq; Duces trāſferre, quod ea Regi cōſulerent, quæ non ex dignitate ipſius, ſed ex vſu atq; dignitate ſua eſſent. Qui nō contēti ſeditionibus belliſq; priſtinis, nūc denuo protrahēdi belli cauſas quærerēt, ut interim ab utroq; Rege fauorē & præmia emererentur, ſuiſq; priuatis cōmodis conſulerent, & poteſtatē Regiam imminuerēt. Poſtremo aliquot eorū Regem ipſum adire, proceres criminari, quod fidem ei debitā non ſeruarent, quod aperte illi imponerent, quod ſuæ ipſorum vtilitatis potiuſquā dignitatis Regiæ rationē haberēt. Sibi ipſi Rex prouideret, ſe ad omnia, quæ aggredi vellet patranda, paratos eſſe, Regem ſuum nō

deserturos, quoad bellum conficeretur. Quae cum magnatibus comperta essent, tumultus in castris oriri coepit. His indigne ferentibus, quod à vulgo militum falsoque accusarentur, dum ex commodo Regis atq; è republica cuncta prouiderent illis in suspitione sua, atque accusatione perseuerantibus: Denique Rex, vt qui vtrorumq; fidem integram esse sciret, magnatum, qui vrgenti necessitati & damnis imminentibus occurrerent, militum, qui magna erga Regem suũ pietate affecti nihil non formidarent, nunc hos nunc illos seorsum alloquutus, magnates apud milites defendere: commeatum, rerumque aliarum inopiam excusare, belli deniq; difficultatẽ ostendere. Ad haec militibus gratias agere, fidẽ collaudare. Sic animis eorum sedatis, non amplius immorandum ratus, castra confestim mouere iussit.

REX & Regina ex Segouiensi arce aerarium accipiunt, ex ecclesijs argenti dimidium. Villena & Requena capiuntur.

CAP. II.

Conclamatis vasis castrisq; desertis, Hispanus Methymnã, atq; ex Turdesellis Regina eòdẽ tẽdit, coeptũq; est cõsultari de cõquirẽdis pecunijs: vndecũq; honeste possent neq; enim erat vnde militibus stipendia soluerẽtur. Nã in superiori militia

iam exhaustum erat ignotum illud argenti pondus & auri, quod Enriquus Rex in Segouiensi arce deposuerat, quodq; Andreas Caprarius arcis Præses, idemq; eiusdē Regis villicus Lusitano postulanti denegauit, Regique ac Reginæ vltro tradidit. Quod facto magnam ab illis gratiā iniit, & Marchionatu Moiano & perpetuo arcis præsidio atque aliis compluribus beneficiis donatus est. Cumque ex superioribus bellis & ex præsenti rerum omnium perturbatione ciuitates & populi essent extenuati, non sunt ausi ab illis mutuo petere, aut impata exigere, ne exactio illa eorū aīos alienaret, atq; à se in aduersariū trāsferret. Plærisq; oībus visum est, argentū, qd' erat in ecclesiis diuino cultui dedicatū, in præsentes vsus debere mutuo accipi. Idque non esse nouum, sed iam inde ab antiquis temporibus, atque etiam in lege veteri vsitatum: Vt pecuniæ & templorum vasa, quæ ornamenti causa fuerant donata, in huiusmodi necessitates conuerterentur, quando & in ipsam ædium sacrarum vtilitatem erogatio illa esset cessura, neque minus emolumenti prouēturum esset ecclesiis & monasteriis, vnde argentum illud tolleretur ex tranquilitate, quam bene iuuante Deo sperabāt omnes, quam ipsæ ciuitates & populi ex pace, quæ victoriam sequeretur. Quid? quod negotio confecto superer at tempus, in quo possent ablata multiplicato fœnore restitui. Quod senatusconsultum cum ad Regem Reginamq; delatum esset, principio auersati sunt, atque à tali sacrilegio abstinendum esse censuerunt. Sed cum illos præsens necessitas vrgeret, neque instans periculum remedii moram

pateretur, cōacti sunt ad prouerbium istud, quod est freques in ore Hispanorum. In extrema necessitate res Deo etiam dicatas non esse nefas ex sacrario tollere.. Constitutūq; est, vt argenti dimidium tolleretur ex vasis, quæ diuino cultui minus essent necessaria. Cautū est præterea ecclesijs, vt ex tricies centū millibus dipondiū, quæ in belli auxiliū ciuitatibus & populis imperata erant, solutio fieret. Quod ecclesiarum Præsules atq; omnis clerus habita ratione temporum & Regiæ necessitatis non grauate fieri passi sunt. Prioribusq; monasteriorium diui Hieronymi in sua cuique ꝓuincia ea cura demandata est, vt sine vlla fraude argentum illud, aut tantum daretur, quantum fuerat acceptū. Interea Parietinus Comes, qui se Diui Iacobi militiæ Magistrum dici volebat, & Aegabrensis Comes iussu Regis & Reginæ Magistrum à Calatraua & Vrenatium Comitem fratrē eius, & vtriusq; patruelem Villenatium Marchionē bello lacessebant. Atq; imprimis ciuitatem Regiam, quæ grandi præsidio violenter à magistro tenebatur, in libertatem asserunt, in obsequiūq; Regis & Reginæ reducunt. Deinde ex eo oppido municipia, vicos, agros & Castella, quæ ditionis Magistri erant, bello vastant, aut à tributarijs vectigalia exigunt. Quod negotium impedimēto fuit, ne à Magistro in auxilium belli Lusitano auxilia mitterentur, cū neque ipse ad Magistratus sui tuenda loca satis præsidij haberet. Comes deinde Aegabrensis ex certis causis in Beticā suam se recepit, in Comitē Parietinum omnem rei gerendæ curā reijciens. Ille vero ex ciuitate regia Velesium se reci

pit, vt inde Marchionatus incolas infestaret, aut tributa exigeret. Sed incolæ, quod Lusitanos totamq; factionē illā oderant, libentius Magistro quam Marchioni suo tributa reddebāt. Villenates oppidani cū cernerēt finitimis in locis Regiū Præfectū, qui sibi cum exercitu subsidio esse posset, arcē obsidione cingunt. Marchionis clientes & amicos partim trucidāt, partim bonis spoliatos oppido fugāt. Ex Tarraconensi prouincia venere auxilio copiæ, quæ obsessos adeo coarctarunt, vt paucis diebus seipsos, arcēq; victori dediderint. Villenatiū exemplū cæteri Marchionatus incolæ sequti, partim sponte sua, partim formidine in imperiū se regiū transtulerunt, sed omnes Rex & Regina in tutelā suam reposuere ea lege, ne vnquam à corona regia, vt aiunt, abalienarentur. Requenatis quoq; arcis Præfectus, quā Marchionis nomine præsidio tenebat, cum intelligeret oppidanos de arce obsidenda cogitare, præuertit & ipse illorum conatus, arcēq; Regi & Reginæ traddidit. His difficultatib9 Marchio in angustias positus, nesciebat, quo se potißimū conuerteret. Angebant præterea illū reliquarum arcium suarum Præsides, vt mitteret pecunias, commeatus & subsidia, quibus possent munitiones fidei suæ commissas propugnare. Coactus est igitur quidquid militum habebat per cætera municipia, castella arcesq; suas dimittere. Non minori rerū omnium difficultate laborabant Magister à Calatraua, eiusq; frater Vrenatium Comes, & Dux Areuacorum, alijq; eiusdem sectæ fautores, qui ex eadem causa non poterant Lusitano auxilia promissa transmittere.

AGITVR *de concordia cum Lusitano, sed frustra. Burgensem arcem Rex obsidet. Regina Legionis Germanicæ turres.*

CAP. III.

ATQVI *Lusitanus videns se ab ijs destitutum, quorum pollicitationibus moliri res nouas cœperat, simul etiã regni sui penetralia diripi, agros expilari, Nodarum & Alegretum teneri ab hoste, cogitans copiarum partem ad patriæ tutelam remittere, petit ab illis ex pactorum conuentorum formula, mittant quinq; mille illos cataphractos equites, quos se missuros ad commune bellum administrandũ polliciti sunt: incusans etiã illos, quod nõ ante miserint, cum sæpe fuerint ab ipso requisiti. At illi non minori perplexitate confusi respondent, se habere in armis promissum exercitus numerum, sed eo esse opus ad tuendas vrbes, oppida, Castella & arces, quæ pro illo stabant. Se quodq; ipsos multis periculis obnoxios, rerumq; suarum detrimenta cotidie pati, vt illum ad Regni fastigium euehant. Quam temporis occasionem Cardinalis Hispanus arripiens, secreto literas ad Lusitanum mittit, consulens, an placeret illi, vt cum Rege & Regina de concordia ageret, & quibus condicionibus ea de re vellet agi.*

Ad quæ Lusitanus, cum cerneret se desertum ab ijs, quibus maximè fidebat, respondet sibi placere concordiam, seque

in Lusitaniam suam rediturum, si cedatur sibi possessione Tauri & Zamoræ vrbium, quas obtinebat, & Callaici regni, quæ omnia Lusitaniæ suæ annecteret. Petebat insuper magnam pecuniarum vim, quas dicebat se in militum stipēdia reliquosq; expeditionis illius apparatus distribuisse. Ad hæc Lusitani postulata per eundem Cardinalem magno animo Regina respondet, tametsi omnia sub dubia etiam nū fortuna belli penderent. Se tamen non permissuram, vt vel minimus vicus ex regno à maioribus suis accepto imminueretur, cum e diuerso nihil magis animo sedeat, quam quemadmodum imperij fines propagare poßit. Passuram tamen, vt pro redimenda Hispani orbis tranquillitate dependeretur illi tantum auri, quantum bonis viris vtriusq; partis æstimatoribus videretur. Sed cum ea de re vltro citroque per honestos viros ageretur, neque satis inter partes cōueniret, nuntius à ciuitate Burgensi est allatus, qui diceret: Ioannem à Stunica, qui pro Areuacorū Duce patruo suo arcem præsidio tenebat, militum auxilio ad id misso eruptiones in vrbē crebras diu noctuq; facere, ciues trucidare, prædas in arcē conuehere: iamq; demolitum ex armorum vico ad tercentum domos, quæ fuerant arcis munitionibus proximæ, neq; posse iam erumpentium impetus sustinere, nisi quamprimum sibi mittatur auxilium. Lodouicum præterea cognominatum Acunia Burgensem Episcopum, qui & ipse factionem Lusitanam sectabatur, excursiones longe lateq; per agros facere, ad quas compescendas equitatum implorabant. Ad hūc nuntium Principes grauiter commoti, curam animi quam a-

cerrimam intendunt, vt ciuitati bene de se meritæ, & quæ totius regni caput esset, semperq; habita fuisset, auxiliares copias quam primũ mitterent, quas Rex cum grandiori exercitu mox sequeretur, qui arcẽ obsidione cingeret. Subsidiarijsq; militibus dati Duces Alphonsus Arellanius, Comes Aquilarius, Petrus Manriquus, Xanthus Rogius, Stephanus Villacrecensis. Qui cũ primum in vrbẽ venerunt, stationes quam maxime possunt, arci admouent, atq; ædiculæ diuæ genitricis proximæ, quam vallo, fossa, ballistis, tormẽtis, machinisq; munierant, vnde facilius erũpere, cõmodiusq; ciuibus detrimẽta inferri possent. Ex arce præterea per musculos egreßi agros populabantur frumentatores, lignatoresq; intercipiebant. Rex vero, quo in statu res esset, factus certior, conuocato peditatu ex Asturibus, Cantabris, Vasconibus, finitimisq; populis cum equitatu, quem pro tempore contrahere potuit, subsidio venire maturat. Venit quoque eodem Alphonsus à Villa formosa Dux ipsius Regis frater nothus. Venit magnus Comestabilis. Iubet Rex ab intima extimaq; vrbis parte muniri stationes, valloq; ac fossa duplici arcẽ ædẽq; illã sacrã cingi, ne cui aditus aut reditus pateret. Interim Regina, quæ Valladoliti manserat, a Germanica legione nũtium accipit: Alphonsum quendã cognomẽto Blancam secreto agere cũ Lusitano de tradendis turribus, quas vrbi superimpositas præsidio tenebat. Illa vero nihil morata illuc proficiscitur, ciues conuocat, arcis præsidem accersiri iubet, petit ab eo sibi tradi munitiones, quoniam e republica id esset. At ille cum tradendi moram faceret, præ

textu sarcinulas exportandi, non antea permisit à se abire, quàm imperata exequeretur, Xanthoque à Castella munitionem traderet. Ordinatis deinde rebus ciuitatis Valladolitum rediit. Interim Rex non cessat parare scalas, ballistas, tormenta, aliasque machinas, quibus arcem oppugnaret, & quia ædis illa sacra videbatur oppugnatu facilior, simul etiam quod ea capta obsidio angustius præmeretur, iubet intendi machinas, atq; quantum fieri potest ecclesiæ admoueri. Inuadunt ædis munimenta omni genere mißilium, scalas applicant, gradusque per ipsos nituntur, propugnacula muri prensare. At illi iam summa tenentes deturbant, oppugnatur, propugnaturque vehementer, vtrobiq; cadentum gemitus, & plurima mortis imago. At Rex cum videret suorum cædem, quamquam multo maiora damna inferebant obseßis, quam ab illis accipiebant, iussit tamen receptui canere, itaque ab oppugnatione desistire, vulneratos foueri, fessos recreari. Ipse vero pro concione omnibus collaudatis: præclarum, inquit, facinus hodie gestum est à vobis milites fortißimi, quod hostibus intra munitionum septa circumuallatis maiorem cladem intulistis, quam vos acceperitis. Sed hoc vos consolari potestis, quod illi contra patriam impiam arma sumpserunt, vos pro patria in proditores insurrexistis. Illos scelerum suorum grauißimæ pœnæ, vos pietatis vestræ debita præmia expectant. Illos indelebilis ignominia, vos egregium decus manet. Nunc igitur re bene gesta ite domos, curate corpora, vosq; oppugnationi castrinæ parate, quam

non opinor expectaturos, nisi illos rerum omnium desperatio agit præcipites. Erant in ædis præsidio viri circiter quadringenti, quorum magna pars cæsa, maior vulnerata, reliqua exantlatis laboribus defessa erat. Deerant præterea illis non solum fouendis vulneribus medicamenta, sed etiã victui necessaria. Itaq; timentes insequentis diei futuram multo acriorem oppugnationem, cœperunt de facienda deditione cogitare. Erat munitionis Præfectus Ioannes quidam Sarmentus Burgensis Episcopi frater. Is pacíscitur cum Rege, suisque vitam, membrorumque integritatem, qđ facile impetrauit, non quod Rex victoriæ diffideret, sed qđ natura erat clæmentißimus, & quod volebat rem conficere minori suorum sanguinis effusione.

LVSITANVS parat se ad soluendam Burgensis arcis obsidionem, & Centifontani Comitis cum Lusitanis pugna tumultuaria

CAP. IIII.

AEDIS munitione obtenta promouentur arci stationes. obseßi angustius laborant. Nostris accrescit potiundæ arcis fiducia, illis propugnandi desperatio. Est in medio arcis impluuio profunditatis immensæ puteus, vnica obsessorum aquationis spes. In hũc Rex imperat à sex partibus agere cuniculos. Quos cum hos-

cum hostes præsentiscerent, cœperunt & ipsi transuersarios effodere. Neque segnior in visceribus terræ oppugnatio erat, quam in subdialibus. Sed eorum, qui obsidebantur, eò deterior conditio erat, quod numerus cotidie imminuebatur, crescebatq; rerum omnium penuria. Eos tamē vnica fauebat auxilij spes, quod à Lusitano expectabant, idq; cum viderēt differri, mittunt literas cum mandatis ad Areuacorum Ducem, significantes, in quanta rerum omnium difficultate versarentur, futurumque, vt non possent diutius obsidionem hostium sustinere. Habebat Areuacorum Dux in ciuitate illa complures clientellas, tum per se ipsum partas, tum à maioribus veluti hæreditario quodam iure susceptas, ex eo tempore, quo arx sub fide publica fuerat ab Hispano Principe Stunicarum familiæ credita. Erat illius arcis præfectura non solum honorifica, sed etiam firmißimum sui patrimonij fundamentum: quod alioqui ab Aquilone in Austrum per totam Hispaniæ latitudinem diffunderetur. Is itaque cum accepisset, præsidiarios suos in tanta rerum omniū angustia versari, dat eidem Ioanni Sarmento literas cum mandatis ad Lusitanum, quibus facit illum omnibus de rebus, quæ apud Burgos gererentur, certiorem. Quodque si castellum illud, à quo, tanquam à capite, Hispaniæ regnum Castella est cognominata, in hostium potestate deueniret, se non modo facturum grandem patrimonij sui iacturam, sed neq; ipsum quidem facile regnaturum, si ex regni culmine deturbaretur. Cum præsertim vtriusque partis fautores, qui se indifferentes continebant, in hoc vnum certamen

oculos coniecerint spectantes, quem fortuna rerum sequatur euentum, haud dubium, inclinaturos omnes ad victorem studia sua. Quare ipsum orabat, obtestabaturque, vt obsessis quamprimum ferret suppetias, nisi mallet hostibus cum Regni possessione victoriam tradere. Stimulatus eo nuntio Lusitanus, reputans secum vera esse omnia, quæ ab Areuacorum Duce dicerentur, tametsi habebat copias imminutas ex eo numero, quem à principio belli ex Lusitania secum adduxerant, quod pars suorum desiderio ex longa mora in patriam redierat, pars ex cæli mutatione morbo erat extincta, pars in tumultuarijs quibusdam pugnis profligata, statuit tamen (quantum posset) exercitum contrahere, opemque obsessis ferre, antequam de facienda deditione cogitarent. Tauroque profectus Areuacorum se cum præsenti exercitu contulit. Cui se Archiepiscopus Toletanus, & Villenas Marchio coniunxerunt, perpulchre aliquot instructas cohortes secum adducentes: eidemque non modo auxiliares manus, sed etiam fidem suam iterum addixerunt, seque non agnituros alium Hispanorum Regem attestati sunt. Erat illa tempestate Regina Valladoliti, quæ facta certior de aduentu hostis Areuacum mittit præfectos cum cohortibus ad loca finitima Gutterium Cardenium quæstorem suum maximum Methymnam ad Campum: Ioannem Syluium Comitem Centifontanum Vlmetum, qui non paterentur Lusitanos liberè per agros vicosque excursiones facere. At Centifontanus Comes iuuenili ardore commotus egregium aliquod facinus moliri non desinit, re-

étaque Areuacum profectus, vbi se Lusitani continebant, in cōdenso quodam spineto insidias collocat, mittitq; excursores, qui agros populentur. Quos ingentem præ se agentes prædam, Lusitani facta ex oppido eruptione e vestigio insequuntur, quoadventum est in insidias. Vnde Comes prodiens iubet signa inferri, anteaquam subsidio augeretur hostium numerus, qui haud dubie erant adhuc multo plures. Militum sententia fuit anceps: erant enim, qui dicerent cedendum esse tempori, propterea quod omnia essent hostibus superiora, numerus amplior, ex quiete peditum, equitum, equorumque recens alacritas, à tergo subsidia in horas succedentia. Nostris vero militum paucitas, ex noctis hesternæ laboribus corporum laßitudo, auxiliorum præterea nulla spes. Quare canendum esse receptui censebant, anteaquam hostes ab exploratoribus cognoscerēt, non esse dispositas, quas timerent, alteras insidias. Alij dicebant turpem esse fugam, neque committendum, vt Lusitani aliquando possent dicere, Hispanos ab ipsorum conspectu fugisse. Dum tempus consultando teritur, iam vultimis nostrorum excursoribus primi Lusitanorum instabant, neque poterant pauci multorum impetum sustinere. Mißi, qui ferrent opem laborantibus, crescunt vtrinque paulatim auxilia, donec totis viribus pugnari cœptum est. Editur strages maxima. Comes vero cernens hostium auxilia increbrescere, suos vero partim occisos, partim vulneratos, partim ex multo labore defessos in proximā se v. rrus

cam recipit, collectisq; ex pugna reliqijs Vlmetum contendit. At Lusitani non incruenta victoria potiti cum erepta ex hostibus præda, spolijsq; Areuacum rediere.

REGINA Lusitanum Burgos euntem subsequitur, Pallantiæque residet, Comes Beneuentanus Baltanasij capitur.

CAP. V.

LVSITANVS interim non cessat partium suarum fautores, vt ad præscriptũ diem sibi adsint, conuocare, & quam maximis copijs ferre opem obsessis festinent, hortatur Ipse cum Archiepiscopo Toletano & Marchione Villenati Pinnam fidelem, quod erat Comitis Vrenatis oppidum, proficiscitur: vt illic auxiliares copias expectaret. At Regina eius rei facta certior Pallantiam ire properat. Erat in Comitatu illius Cardinalis Hispanus, & Archithalassus, Comesq; Beneuentanus, & alij complures Hispanorum viri Principes. Dimittitque exploratores & excubias, qui captent hostis consilia, vt quam primum iter arripuerit, faciant se certiorem, vt illum à tergo insequeretur, si Burgos ad soluendum obsidionem ire contenderet. Simul etiam, vt hostibus commeatus intercluderet, disponit præsidia in locis Pinnæ Fideli finitimis, inter quos erat Baltanasium oppidulum neque arte, neq; natura satis munitum, sed muro semirupto

fossaque non bene erudérata. Hoc sibi Comes Beneuentanus præsidio suorum collocando depoſcit, vnde multa incommoda ab hostibus inferre posset. Statiões in locis iniuriæ obnoxijs disponit: vigiles, Circitoresque distribuit, ne aduentu hostium repentino opprimatur: alioqui erat animo tam excelso, vt nihil à partis aduersæ copijs omnibus formidaret.

Socij vero, clientes, familiares, & amici Comitem hortabantur, vt locum non multo negotio munitum desereret. Neque enim Lusitanos quieturos quoad illum exmunitione tam propinqua deturbent: idque haud difficulter effecturos, quando tot aditus oppugnationi paterent. Sed ille neq; precibus, neq; exhortationibus vllum reliquit locum, quin potius in incœpto perstans excursores cotidie mittit, qui populentur agros, pabulatores, lignatores, frumentatoresq; intercipiant. At qui Lusitanus videns se ab hostibus contemni, paucosq; intra macerias, parietesq; potius quam muros se continentes commeatus sibi intercludere, decernit Castellum oppugnare, atq; tam insigne opprobrium ex oculis tollere. Arripit iter nocte intempesta, atq; sub lucem per ruinosas murorum partes Castellum agmine octipartito iubet oppugnari. Muri erant formacei ex terra sine calce, quos longa dies & ruina cæli deiecerant, magnaq; ex parte per interualla nudauerant incolas. Eos aditus Lusitani inuadunt. Stationarij milites vigilum Circitorumq; clamore excitati ad loca sibi designata accurrunt, seq; ab hostibus non tam muro quam acie defendunt. At Comes hortatur suos, quemq; nomine proprio cum honoris præfatione appellans, statio-

nes circuit laborantibus auxilia submittit. Hinc spes oppidi capiundi, illinc desperatio, si hostis admittatur, vtrorum animos irritat, neutris pedē referentibus. Editur vtrobiq; strages maximima: vis vi repellitur. Atq; ita partim instādo, partim cedendo, pugnatum est ad horas vespertinas. Bis Lusitani fuerant intra munitiones recepti, bisq; sublato clamore Beneuentani hostem in murorum ruinas deturbant. Sed tandem per muri partem difractam irrumpunt Lusitani, obstantes impellunt, fundunt, fugantque per vias: omnia disturbant. Comes cum paucis ex suorum numero angiportum quendam occupat, vbi fortiter pugnās vulneratur, capiturque. Lusitanus ea victoria spolijsq; superbus cum Comite alijsque Principibus viris quasi in pompa triumphi præmißis Pinnam Fidelem redijt. Eam calamitatem Rex & Regina magis quam pro materia ægre tulerunt. Nam præter id, quod Pimentelorum familia est in Hispania facile Princeps, Comesque ipse per se vir ingentis animi, atque rei militaris peritißimus, talem amicum tamque obsequentem suæ partis socium amisisse, non poterant, non dolere. His duabus cladibus per præfectos acceptis Regina secum reputans, hosti ex victoria elato creuisse animos, simul etiam, quod rumor increbrescebat, illum habere iter ad Burgensis arcis obsidionem soluendam, contrahit præsidia, quæ per locos hosti finitimos disposuerat: vt cum primum ille castra moueret, ipse euestigio consequeretur, copiasq; suas cum mariti Regis exercitu iungeret, aut ex communi consilio alter à fronte, altera à tergo hostem ancipiti pugna distra

herent. Rex quoque non cessat interea obsidionem vrgere, tormentis ac machinis munitiones pertundere, cuniculos in arcem agere. At Lusitanus videns nostrorum vigilantiam, alterius in obsidione præmenda, alterius in auxiliaribus copijs vndiq; contrahendis, seque duobus exercitibus futurum imparem, si foret illi collatis signis cum hoste decernendum: simul etiam, quod audiebat, Zamoranos velle ad hostes deficere, diuertit ab instituto itinere, ut Zamorã Taurumque validiori præsidio firmaret, putans illas duas vrbes esse Regni futuri vel maxima fundamenta propterea, quod erant & ciuibus frequentes & Lusitaniæ suæ confines, eoque consilio Arcuacum redijt. Erat Arcuacorum Ducis coniux Leonora ex Pimentelorum familia Beneuentani Comitis soror patruelis, quæ illis temporibus non modo omnem Ducatus administrationem sustinebat, sed etiam coniugis affectus moderabatur. Ea cum Lusitano agit, quemadmodum Comes cum socijs, qui in eadem fortuna fuerunt ex fide, quam victi victoribus dederant, soluerentur ea conditione, vt partis aduersæ arma non iuuarent. Dantur obsides Comitis filius primogenitus, tria oppida ornatissima sequestro ponuntur, Maiorica, Portellum, Villa alba, quæ Lusitanus firmissimo præsidio instruxit. Comes itaque solutus fide, tametsi magnis conditionibus inuitaretur, vt studia sua in Lusitanum transferret, noluit acquiescere, sed in reliquum belli tempus medium sequestremq; se exhibuit.

MARCHIO *amissa Ocania, quam præsidio tenebat, Lusitanum hortantur, traiectis montibus ad Carpetaniam veniat.*

CAP. VI.

ANNO *insequenti, qui fuit à salute Christiana sextus & Septuagesimus supra Millesimum Quadragintesimum, in ipso statim Anni exordio, Ocanienses, quibus Marchio grauissimũ imposuerat præsidium, cœperunt agere cum Centifontano Comite, cumq; Ioanne Ripario, qui eo tempore Toleti commorabatur, de tradendo per illos municipio Regi & Reginæ, modo ipsi ad tempus adessent cum exercitu. Atq; imprimis oppidanos ob suspicionem domo pulsos à Marchione reuocant, vnoque omnium consensu præsidiarios milites oppido pellunt. Accurrunt extemplo à Centifontano Comite subsidia, quem sequitur cũ Toletani cohortibus Ioãnes Riparius. Regina eius rei facta certior oppidum Roderico Manriquo Spathiferorum Magistro tradi iubet. Hoc nuntio permotus Marchio, simul etiam videns opes maximas & patrimonium, quod à patre acceperat amplissimũ, indies minui, commeatum à Lusitano petit, & quàm maximis potest itineribus in Marchionatum suum peruenit: vbi comperit omnia multo deteriori conditione, quàm ex nuncio acceperat. Vrgebat illum omni ex parte hostis acerrimus diui*

Iacobi militiæ Magister, nitebaturq; paucis oppidulis, quæ supererant, spoliare. In qua rerum omnium difficultate positus dat literas ad Lusitanum, commemorans quanto studio et fide sit illius signa sequutus, quodq; sibi pollicit⁹ fuerit co tempore, quo illi vxorem nuptui tradidit, se pro illius capite ac fortunis dimicaturum: neq; passurum, vt quicquam detrimenti pateretur, non etiam si sciret omnes vires suas fortunæ belli opponere. Addebat insuper, quod noluerit sequi partis aduersæ duces, quamquam magnis conditionibus inuitaretur. Nunc verò cò se calamitatis deuenisse, vt parū absit, quin omne patrimonium à suis maioribus acceptum amittat. Quam iacturam non tam esse suam, quam ipsius Regis, ad quem pertinebat, suarum partium studiosos tueri, atq; seruare incolumes. Itaq; orabat, obtestabaturq; Regē, vt cum exercitu, copijsq; omnibus quamprimum Taurinos montes traijceret, conferretq; se Madritum, quod oppidum cum arce ipse præsidio teneret: futurum namq;, vt inde cōmodius assequeretur, quod concupiebat. Erant namq; in ea regione Madrito proximi Archiepiscopus Toletanus, atq; Magister à Calatraua, qui essent in tota prope Carpetania facile principes, suas quoq; vires non esse adeo exhaustas, vt ex cæde, quam esset hostibus illaturus, nō sequeretur sanguis. Quod si Madriti vellet considere, fore, vt Ocania imprimis recuperetur, atq; deinceps Toletani, ac totius Carpetaniæ Lusitaniæq; proximæ vrbes, municipia, & castella se illius fidei, maiestatique dedant. Esse præterea in Bætica Marchionem Gaditanū, qui Asindum armis, & equis,

oppidum perquam nobile, firmißimo teneret præsidio, & Alphonsum Aquilarem, qui Cordubam, qua nulla est in Bætica ciuitas equitatu frequentior, quasi vnum è suis municipijs poßideret, vtrumque duarum sororum viros, vtrumque rei militaris peritißimum. Esse alios complures, qui cum primum audierint ipsum cum præpotenti exercitu in Carpetania consedisse, declaraturi essent animi sui sensum, quem ante hac occultauerint. Quod si suis rebus afflictis, vltimæque neceßitati non opitularetur, neminem esse tam perditum, tamque consilij inopem, qui vellet sequi ducem, cuius animum suorum cura non teneret. At Lusitanus exhortationes, querelasque Marchionis ad proceres, senatumque suum refert, illorumque sententiam exquirit. Omnibus visum nullo modo illi montes esse traijciendum. Afferebantq; rationes complures, cur illud neq; cogitandum quidem esset: atque illam imprimis, quod semper is habitus est Hispaniarum Rex, qui poßideret Citerioris Hispaniæ oppida Valladolito & Methymnæ adiacentia, in qua ipse obtinebat duas vrbes, & situ, & ciuium frequentia munitißimas, atq; Lusitaniæ suæ finitimas Taurum, Zamoramque: quas haud dubie videbatur ire perditum, si præsidia inde transferret, aut cum exercitu longius discederet. Quid? quod omnes interpretarentur illam non disceßionem, sed fugam: cum esset hostis in conspectu, iam iamq; decernendum esset ferro, vtri Deus victoriam vellet tradere. Rescribit itaq; Marchioni, vt cõsuleret interim rebus suis, qua ratione melius posset: se daturum operam pollicetur, vt cum primum

per temporis occasionem posset, omnia damna resarciantur, amissa restituantur, seque illum amplißimis beneficijs cumulaturum. Hoc Lusitani responso consternatus Marchio, cœpit animo fluctuare, occasionemq; (modo honestè poßit) ad Regem Reginamq; desciscendi quærit, modo sibi amissa: ex quo Lusitanum sequi cœpit, restituantur. Erat eo tempore Tauri Lusitanus, qui cum accepisset Zamoranos de prodenda hostibus vrbe cogitare, eò profectus coniurationem patefecit, quatuorq; ex primoribus oppidanis deprehensis non est ausus in illos iure suo vti, metuens ne per tumultum populus concitaretur. Regina quoq; videns hostem à mittendis ad Burgensem arcem auxiliaribus copijs destitisse, & ipsa Valladolitum redijt, præsidiaq; quàm maxima potest, in vicinis locis disponit, ne libere per agros vicosq; Lusitani vagarentur. Neq; cessat interim blanditijs, donis, pollicitationibus, precibusq; aduersæ partis sectatores pellicere.

ZAMORANI Pontis, atque vrbis præter arcem Ferdinando facta deditio.

CAP. VII.

ERAT Zamorani Pontis præfectus, quemadmodum in superioribus dictum est, Franciscus Valdesius, qui fuerat quondam ipsi Regis atque Reginæ familiaris, & à quibus honoris

bus honoribus amplißimis, atque muneribus fuerat donatus. Cum hoc agit Regina, vt sibi Pontis munitionem tradat, aditusq; in vrbem patefaciat. Non abnuit ille conditionem. Cum petro Mazarieco, quem ipse Pontis praefectur æ substituerat, de re commentatur, qui cum esset vir bonus, idemque pacis amator, Franciscum impellit, vt Reginæ per omnia obsequatur. Constitutum est, vt Rex ab obsidione Burgensi adcisceretur: sine quo, tantam rem non posse peragi, existimabatur. Neq; enim sola modo Pontis munitio, sed & tota ciuitas cum Lusitanorum principe, vna opera videbatur tradi. Huius consilij perpauci fuere conscij. Rex eius negotij factus certior, simulat se minus recte valere, & quo valitudinem suam cõmodius curare posset, velle se intra cubiculum ad paucos dies continere. Obsidionis curam fratri Notho reliquisq; primoribus, qui cum eo tunc erant communicata re commendat. Ipse cum duobus tantum ex familiarißimis de media nocte Valladolitũ arripit iter. Nec latere potuit Lusitanum ea res, siue quispiã secretum prodidit, siue quod audiebat exercitus ab hostibus conuocari, siue quod multis suspicionibus non nimium fidebat iam Francisco illi Valdesio. Quem iubet Rex ad se accersiri. Respondent sui, abijsse nescio quò. Statuit ea nocte, siue dolo, siue viribus Pontis munitione potiri. Mittit Ioannem Porrium, qui erat Valdesij propinquus, atque omnium consiliorum socius, qui diceret Petro Mazarieco, qui præsidio Pontem obtinebat, aperiret Pontis aditus, simulãs se ea nocte milites trans flumen velle mittere, qui hostium

fines popularentur, re autem vera, vt intra munitionem recepti, præsidem cum præsidio loco deturbaret. At præses id, quod erat suspicatus, respõdet, non esse illud tempus, quo deberent armati intra arcem recipi, se tamen postridie sub lucem imperata facturum. Quod responsum tametsi visum est Lusitano suspicionis aliquid habere, expectat tamen euentum rei prope diem declarandum. Interea præses ex immani lapide ducit alterum murum à parte munitionis interiori, quæ spectat vrbem, nuntiumq; ad Ferdinandum Regem mittit, qui dicat conspirationem esse detectam, Lusitanoque esse in animo Pontem oppugnare. Quamobrem properaret ferre suppetias, nisi mallet cum Ponte spem omnem potiundæ vrbis amittere. Prima luce mittit Lusitanus Ioannem Illum Porrium cum equitibus centũ cataphractis, qui iussa exequerentur. Qui cum ad Pontis primum accessissent caput, sagittis, sclopetris, lapidibusq; pulsi, fugati sunt: inclamatumq; est à præsidiarijs Ferdinandũ, atque Elisaben se agnoscere Hispaniarum principes, at præterea neminem. Quæ vox cum ad Lusitanum perlata esset, ira percitus omnes ad arma vocat, ipseq; armatus adest, Pontemq; omni tormentorum genere oppugnari iubet. Milites vero partim indignatione, partim sui Regis pudore, partim formidine commoti, testudine adacta, munitionis portas incendio corripiunt, putantesq; nihil esse aliud quod aditus intercluderet, non sine maxima clade irrumpunt. Cumque negotium sibi iam confectum existimarent, offendunt alterum murum à parte munitiõis interiori. Pugnatur vtrinq;

vehementer, hi vt vallum (quod obsistebat) demolirentur, illi vt vallum cum vita propugnarent. Lusitanos tamen ab incœpto arcebat fumus ex incendio, quod ipsi portis admouerant, quodque ex tanta ipsorum multitudine cum pauci pugnarent, plures vulnerabantur, nullum namque telum erat inane: cum e diuerso Pontani præter laborem sudoremque defendendi, nullum aliud detrimentum ab hostibus acciperent. Durauit ea oppugnatio à prima luce ad horam eius diei vespertinam: cum interim Lusitanus non suorum strage permotus, non quod tanto dispendio nihil proficiebatur, suos exhortari non cessat: quemque ex amicis nomine appellans, stimulosque admouens, increpans etiam segniores, quæ res illos haud dubiam in mortem adigebat. Atque illum sic affectum, Archiepiscopus Toletanus hunc in modum alloquitur. Non est mihi ignotum clarissime Rex indignationem istam in proditores illos esse iustissimam: Sed quid opus est tanta sanguinis effusione, vbi nihil proficitur? Quod si te in vltionem ira præcipitat, non minus commiseratio in tuos reuocare debet. Audiui ego quendam ex numero illorum septem, quos Græcia iactat sapientes dicere solitum, victoriam non esse optandam, quæ sanguine constatura esset. Quid igitur ille diceret de pugna, quæ sine effectu cruore redundat? Vides quanta fiducia, vel constantia potius, patientiaq;, rebelles illi Pontis munitiones tueantur. An putas id futuros fuisse, aut te præsente tale aliquid ausuros, nisi expectarent quam celerrime sibi auxilia missum iri? Noui ego hostium mores, neq; omis-

suros tantam sibi oblatam occasionem. Quod si à me prin ceps optime, sententiam exigis, censeo tempori cedendum, neque expectandum quoad hostes robore ac numero plures intra mœnia recepti sint. Neq; arbitror cum illis esse pugnã dum, per vrbis vias, per domos, perque religiosa Deorũ templa, cum præsertim habeamus ipsos ciues nobis infensos, atque in partis aduersæ studia pronos. Lusitanus hac Archiepiscopi oratione persuasus, iubet ab oppugnatione re ceptui canere, timensque nequid per tumultum populus aude ret, conclamatis vasis imperat suos omnes in armis excubare. Comportatisque in arcem sarcinis, omnique preciosa supellectili, de media nocte cum noua coniuge Taurum proficiscitur. Quem sequutus est Porrius ille Ioannes, veritus iram principum, quos iam pridem offenderat. Vix dum Lusitanus discesserat, cum e vestigio Aluarus Mendozius, cum exercitu per alteram portam vrbis ingreditur. Lusitanorumque reliquias per totam ciuitatem sparsas, explorat, spoliat, comprehenditque: quorum bona pars se cum omni re sua in ædem recipit maximam. At Mendozius templum obsidione cingit, summisque viribus oppugnat, illi contra, se acriter defendunt. Adest sub lucem ipsam Ferdinandus ipse Rex cũ Archithalasso, Duceq; Albano, alijsque principibus viris eiusdem causæ studiosis. Quos Lusitani cum cernerent intra mœnia receptos, cœperunt ipsi priores de deditionis conditionibus agere, vt sospites cum rebus, quas possent comportare, secum dimitterentur.

Quod Rex clementissimus haud difficulter induisit, &

quod natura mitißimus erat, & quod nolebat in tam parui momenti negotio tempus consumere, cum præsertim ad arcis oppugnationem, cui potißimum intendebat, ecclesia illa, quòd arci proxima erat, plurimum conducebat. Lusitani facultate abeundi data, se cum bonis suis omnibus ad Regem suum conferunt. Quos, vt consolaretur, simulat fiduciam, simul etiam vulgo iactare cœpit, totum hoc regni potiundi negotium non constare capiendis, amittendisq; arcibus, castellis, aut vrbibus, sed vno prælio, in quo decernendum foret in Hispania regnaturus. Mittitq; continuo ad filium Lusitanorum principem designatum literas cum mandatis, quibus imperat, vt omne Lusitaniæ robur, in vnum exercitũ contrahat, sibiq; cum quam maximis poßit copijs, cum primum euocaretur, adsit. Rex vrbe potitus, metati bona Ioannisq; Porrij aliorumq; rebellium publicat. Atq; imprimis murum, vallo, fossaq; munitum inter arcem & vrbem duci iubet. A parte quoq; vrbis extima, vndecim munitißimas stationes disponit, firmißimisq; præsidijs instruxit. Imperat præterea ex locis finitimis omnia tormentorum, machinarumq; genera comportari, & reliqua omnia parari, quæ obsidioni, oppugnationiq; futuræ vsui forent.

BVRGEN. Arcis obseßio continuatur, & quæ ab vtraq; parte fiunt exponitur.

CAP. VIII.

DVM

DVM hæc ad Zamoram geruntur, Burgensis interim arcis oppugnantio non cessat, sed neque præsidiorum crebræ in obsessores vrbemque eruptiones, vnde crebri ab vtraque parte milites cadebant. Sed cum viderent obsessi suorum numerum cotidie minui, hostium vero augeri, decreuerunt se intra munitiones continere: rem satis magnam se facere arbitrantes, si fidei suæ arcem commissam tuerentur. Quæ res obsessores admonuit, stationes arci ad iactum lapidis admouere. Ex qua vicinitate, orta est ab vtraq; parte colloquendi familiaritas: illis iactantibus se in dies Lusitani auxilium expectare, idque se pro comperto habere, Gallorum quoque Regem aduentare cũ ingentibus copijs, populaturumque Vasconum Cantabrorumq; fines, tandẽ longa obsidione fessis opem laturum, quæ spes faciebat eos obstinatiores, inclamitabantq; diu noctuq; voce quadã stentoria geminantes identidem Alphõsi, atq; Lusitaniæ nomen. At nostri contra, ò stulti dicebant, qui ab vsque Lusitania expectetis auxilium in Cantabrorum finibus positi, qui in Gallorum leuitate spes vestras posueritis. O perituri, atque temeritatis vestræ pœnam prope diẽ luituri, non pudet vos pro illis stare, quorum maiores maioribus vestris semper fuere hostes? Ecquis putarat Zamoranos Lusitanis finitimos paucorum potentia oppressos, ad nos desciuisse, Burgenses vero Castellanorum columen à suis principibus Castellanis ad Lusitanos deficere? Resipiscite miseri ciues, atque ad vos tandẽ redite. Reuocate in mentẽ vestrũ vulnus, quod

vobis cotidie obijcitur, sub Ioanne primo horum principum nostrorũ proauo acceptum. Qui cum Beatricis vxoris dotali iure regnatur⁹ esset, vsq; adeo Castellæ Castellanorũq; nomen illis fuit odiosum, vt potius sint paßi Magistrũ Auisium, quãuis Nothum & ex professione fratrẽ religiosum, nihilq; ad illum regni administratione pertinente, in Lusitania regnare, quam Regem Castellanorũ ipsis præsidere. Nunc vero vos cum habere poßitis Regem Castellanum, Castellanisq; Regibus procreatũ, coniugaliq; fide cum vera indubitataq; Ioãni secũdi Regis filia, legitimaq; hærede, potius sequimini generis inuisi Regem, præsertim coniunctum matrimonio vxori ex turpi adulterio conceptæ. Qui neq; vobis auxilio esse potest, neq; vestris laboribus, quos ipsius nomine exantlastis, gratiã referre: qui ex medio itinere, cum ad vos laturus auxiliũ properaret, nostrorũ principum timore reuocat⁹, Zamorã (quasi ex limine ad sui regni latebras fugiturus) se recepit: atq; inde iterum pulsus Taurũ (hoc est ad latronũ speluncam) potentißimus iste Rex vester aufugit. Circumspicite demũ ò miseri ciues, & cernetis bonam murorũ partem tormentis machinisq; labefactatã impendere: quæ si vos destituerit nudos, saciabitis, opinor, sanguine vestro inimicorũ hostiumq; oculos: atq; vxoribus, natis, cognatis, affinibusq; spectaculum perquam triste exhibebitis. Itaq; dum licet, ad victorum potius, clemẽtiam misericordiamq; confugite. Mitißimi sunt, erroribus vestris ignoscent. Neq; vos solum vobis, reiq; publicæ vestræ, sed & opes, dignitates, & omnia ornamẽta vestra restituent, atq;

etiam fortasse cumulabunt. His vocibus obsessi visi sunt paululum acquiescere. Videbant namq; propemodum vera esse, quæ ab hostibus dicerentur, atque illud imprimis, quod muri pars maxima ruinam minabatur, quodq; auxiliatorũ nulla spes certa esset, quodque commeatus in dies minueretur. Erant tamen qui dicerent, potius illis esse pereundum, quam faciendam turpem deditionem. Alij non poterant adduci, vt putarent se auxilio ab Areuacorum duce destituendos, aut consilio saltem, aut admonitione quid esset illis faciendum. Plerique tamen censebant non esse illis vltimã necessitatem expectandam, cum victor daturus esset, quas vellet conditiones, non quas victi peterent. Dum tempus consultationibus teritur, pars muri ad longitudinem passuum viginti repente corruit, alterumque patefecit, quem illud ipsum metuentes, in subsidium ex terra fecerant, qui & ipse cum tormentis pertundi cœpisset, alterius muri collapsus impediebat, quo minus solo æquaretur. At præses animo iam consternatus, quod neque muri possent illum ab hostibus dirimere, quodque præsidiarij milites partim vulneribus, partim langore, partim lassitudine, atq; simul omnes cunctarum rerum penuria laborarent, cœpit assentiri illis, quorũ sententia fuerat, agendum esse conditionibus, quibus se victori dederent. Conuocatoq; ad id Comestabili, cui Rex discedens fratrique Notho summam belli commiserat, pacti sunt se tradituros arcem, si à Rege Reginaque vitæ incolumitate atq; erroris venia & bonis amissis donarentur. Sub his pactis conuictis Regina ex Valladolito accersi-

tur, illa properanter Burgos venit, arcem recipit, rebelles venia cõdonat, illisq; bona restitui iubet. Cõpositisq; ciuitatis clarißimæ rebus, Valladolitum redit, atque inde Tordesellas, vt esset hosti propior, ad incutiendum terrorem, captandũq; quid ille consilij caperet, & qua ratione cum illo esset belligerandum. Per idem tẽpus venit eodẽ Petrus Stunica Ducis Areuacorũ filius primogenitus, qui dißidebat plurimum à via, cui pater institerat. Nam & ipsius obsequia in Regem Reginãq; fuerant non obscura, semperque de illis bene sentiebat, honorificeq; loquebatur, quod ipsum principes non latebat. Is cum primum facta est Reginam alloquendi copia, cœpit exponere quanto studio ac diligẽtia, quanta obseruantia & pietate regalibus iußis obtemperauerit, quodq; nihil vnquam reliquerit faciendũ, quod putaret ad ipsius Reginæ Regisq; statum pertinere: eaq; fiducia venire dixit, vt peteret patri veniam, ne filio plecteretur parentis culpa, si culpa dicenda esset, quæ senectutis delirio sit commissa: addebat quoq; id, quod omnibus erat compertum, iampridem illum fragilitatis propriæ conscium, omnẽ rei domesticæ curam, administrationẽq; ad vxorem, quæ sibi esset nouerca, trãstulisse. Ea quoq;, vt Ioannẽ filiũ ab Alcantara Magistrum ordinis Cisterciensis faceret, omne fas atq; nefas, omnia iura diuina, simul & humana miscuisse: omne Ducis patrimonium, vt id consequeretur dißipasse: omnemq; totius familiæ statum, qui non ad illam, sed ad seipsum pertineret, sæpe maximis periculis obiecisse. Nunc vero dicebat se venisse missum à patre, qui illius nomine

sua omnia poneret in ipsius Reginæ potestate, vt omnibus rebus, quæ ad se, quæ ad patrem, quæque ad nouercam pertinerent, pro arbitrio suo vteretur. At Regina tametsi ad condonandos errores erat paulo duriuscula, tamen habita ratione ipsius Petri, ad quem spectabat familiæ illius hæreditaria successio, quodque pater senio confectus, omnem domus atque voluntatis suæ administrationem ad vxorem transtulerat, quæ cupiditate quadam omnibus parentibus ingenita filios extollendi viam illam inuasit, omnes venia cõdonauit, sibique eo beneficio reddidit imposterum obsequẽtißimos. Arcuacum eo pacto recuperatum est, Ducatus titulo in Placentiam ciuitatem translato. Magistratus Ioanni filio cum insignibus, & titulo confirmatus, quem ob suffragatorum discordiam, ad sedem apostolicam conferendi iure deuoluto, summus Pontifex illi contulerat. Dictum est in superiori parte Ludouicum Galliarum Regem cum primum Ferdinandus & Elisabe regni administrationem adierunt, renouasse cum illis antiquum fœdus, quod fuerat à multis annis inter Gallorum Hispanorumque principes obseruatum. Sed cum postea vidisset inter Tarraconensem Lusitanumque, de regni succeßione disceptari, iniecit animum in Ruscinonis Comitatum, quem Ferdinãdus à Ludouico petebat debere restitui. Repudiatoque priori fœdere cum Lusitano fœdus nouum percutit. Quos cum videret bello implicitos, ratus illud esse tempus rei bene gerendæ, bellumque hostibus inferendi, compositis cum Britannorum Rege simultatibus, mittit Ocasonem armatorum

quadraginta millia, qui Vasconum fines Hispaniæ contributos ferro ignique vastarent. Imprimisque castellum & loci situ, & hominum structura munitissimum, Fontem Rabiam nostro sæculo indigenæ appellant: quod in ipso Hispaniæ citerioris Aquitanicæq; Galliæ collimitio situm est, habens portum in secessu Britannici maris, atque à latere flumen nomine Alduidam, quod in Cantabrorum iugis erumpens, Castellumque præterfluens, in ipsum portum influit. Itaq; Galli traiectio flumine, quod per æstus reciprocationē non erat difficile, vicos populantur, Castellaq; finitima diruunt. Erat ea tempestate Regina Burgis, nā Rex interea Zamoranam arcem obsidione premebat, quæ facta rerum omnium certior, mittit cum equitatu Iacobum Sarmentum Comitē à Salinis, cū facultate habēdi delectus, cōuocandiq; ad arma finitimos, & cōportandi cōmeatus, faciendiq; alia, quæ forēt usui ad bellū gerēdū. Ipsa præterea mittit literas, ad omnes Vasconū Cātabrorūq; & Asturū populos, vt cūcti ad regni fines ab hostibus tuendos confluant, seque Salinarum Comiti agglomerent. Ioannem quoque Gamboā virum rei militaris peritum præsidio castelli præficit, qui cum mille delectorum militum indigenarum numero ingressus oppidum, fossas eruderat, vallum, stationes, turres & murorum propugnacula scorpionibus, catapultis, tormentis, machinisque instruit. Neque Galli segnius omnia, quæ ad oppugnationem castelli erant necessaria, vndique comportant. Erant cum Gallis ex Vasconum finitimis gregarij leuis armaturæ pedites complures, qui per anfractus

deuiosque tramites, callesque occultos, in nostrorum fines penetrabant, multaque detrimenta inferebant. Horum præfecturam gerebat Ioannes quidam cognomento Purgeta vir strenuus, atque regionum illarum peritissimus, qui cum in vico Fonti Rabiæ propinquo cum Vasconibus ad mille numero consedisset, indigenæ stimulati, partim detrimentis, quæ ab illo acceperant, partim quod videbant se à tam paucis contemni, collecta manu trium millium leuis armaturæ peditum, nocte intempesta illos adoriuntur: & somno vinoque sepultos alios trucidant, alios fundunt, fugantque in Gallorum castra, quæ non procul aberant. Domum in quam præfectus diuerterat, cum expugnare longum videretur, incendio corripiunt, ipsumque præfectum cum ducentis, qui erant cum eo, comburunt, seque in Fontem Rabiam ad suos recipiunt. Tribus millibus passuum ab oppido aberant Gallorum castra, nam bombardis, colubrinis, serpentinis, alijsque sulphurarijs machinis, propius accedere prohibebantur. Itaque statuunt ducere fossam decem pedum altitudinis, non rectam, ne oppidanorum telis vulnerari possent, sed flectentes nunc ad dextram, nunc ad sinistram. Id oppidani prospicientes, & ipsi propugnacula contra fossam opponunt: constituuntq; non ex loco superiori, sed ex aquo fossaque & vallo cum Gallis pugnare, quādo loci angustia nō his magis quā illis faueret. Murorum quoq; altitudinem demoliuntur, ne ruinæ ex machinarum concussu labefactatæ in ipsorum propugnatorum capita deciderent. Galli per fossam illam tortuosam, vallo & fossæ Castelli admotam non tam

oppugnabant, quam in medio veluti campo cum oppidanis confligebant. Ex vicis populisque finitimis confluebat maxima hominum multitudo, qui ex arduis præruptisq; mõtium iugis, in plana descendentes, pugna lacessebant eos, qui tuendis castris relinquebantur: pugnatur vtrobiq;, à Gallis pro castris, ab Hispanis pro murorum defensione, cadunt ab vtraque parte complures. Sed oppidanis crescebat spes, quod lacessiti non referebant pedem. Gallis desperatio, quod cum maxima suorum clade parum detrimenti hostibus inferebant, quodque non poterant obsessis auxilia, & commeatus intercludere propterea, quod per æstus pelagi naues non poterant prohiberi ad muros accedere. Ipsi è contrario, victus, omniumque rerum in qua laborarent, quod ad Hispaniarum classe commeatus sibi importari vetarentur. Itaque cum dies nouem frustra tumultuarijs pugnis potius quam oppugnationibus consumpsissent, Oeasonem redierunt: quod oppidum à fonte Rabia millibus passuum viginti abest.

GALLORVM REX

à Fonte Rabia suo exercitu pulso, maiori apparatu obsidionem repetit.

CAP. IX.

GALLORVM Rex indignatus tantas copias nihil effecisse, addit milites ducesq;, addit machinas omnium generum, iubet maiorem commeatus abundantiam comportari, ne ob eam causam, id quod antea fecerant, ab obsidione desisterēt: imperat ne ab oppugnatione diu, noctuq; cessent, quoad negotium conficiatur. Nec minus interea Fonte Rabiani reditum verentes hostium, fossas faciunt profundiores, muniunt vallos, propugnacula disponunt, & strenuißimum quemq; militem adsciscunt. Regina quoq; mittit eodem grauis armaturæ militum tres cohortes, quibus præficit Xanthum à campo, Ioannem Lezcanum, Ioannemq; Salazarū, sulphurariamque ingentis magnitudinis machinam, aliaq; tormentorum genera, machinariosque præfectos, earum rerum peritißimos. Igitur cum nuntius attulisset, Gallos cū ingēti rerum omniū apparatu aduentare, oppidani magna spe attolunt animos, neque se intra munitiones continent, sed machinas & tormenta extra muros disponunt. Rex igitur vtrinque mißilibus telis, machinarūq; globis lapideis, plumbeis, ferreis. Editur vtrisq; cædes maxima: sed Gallis multo maior, quod ex aperto pugnabant. Qui videntes suorum coaceruatas cadauerum strages, castra reduxerunt ad vicum illum, in quo diximus Ioannem Purgetā cum socijs incendio conflagrasse: Is aberat à Fonte Rabia quatuor ferè millibus passum. Die postero Galli negotium repetunt, volentes experiri, an possent castra proprius oppidum metari. At oppidani anfractuum, diuerticulorumq;

& tramitum peritißimi, magnam hostium partem circumue niunt, atque ex tutiori loco, miseranda cæde conficiunt, complureſque cum ſpolijs machinas ceperunt. Galli ea clade consternati in hesterna se recipiunt castra. Dieque insequenti cautius exercitum mouent, vitantque insidias, perq; fossam illam machinas oppido admouent, castraq; locant, neque potuerunt ab oppidanis arceri propterea, quod hostium numerus erat multo amplior, & ex laßitudine diei hesterni fatigati, statuunt se intra munitiones continere, oppidumque modo tueri, atq; ita per bimestre spacium illi muros, hi castra, machinis pertundunt, nonnunquam etiam tumultuarijs se pugnis laceſſunt.

REX obſidionem continuat, neque à Lusitano laceßitus deſiſtit: tandem Reginæ ſuaſu in certamen deſcendens, ille non ſuſtinet.

CAP. X.

REX interim Zamoræ non ceſſat hoſtes obſeſſos urgere, atque Metatum alia ex parte blandicijs pellicere, vt tradat ſibi arcem, pollicens nõ modo erroris impunitatem, omniumq; bonorum dignitatumq; reſtitutionem: ſed etiam maximorum præmiorum acceßiones. Ex parte alia præconijs, & acclamationibus declarabat illum, eoſq;, qui cum illo ſentirent infidelitatis, proditionis, læſæque maieſtatis reos. Illi vero con-

tra suorum scelerum conscientia, nihil fidum sibi fore putan-tes, simul etiam, quod in horas expectabant Lusitanum sibi auxilio venturum, perstabant incœptis, seq; in summa rerũ omnium difficultate patientia obdurabant. Videns itaque Rex, tempus longa obsidione teri, iubet machinas validio-res, aliaq; necessaria futuræ oppugnationi comportari. Lu-sitanus certior factus, ingentis magnitudinis bombardas, ali-asq; sulphurarias, ligneasq; machinas Zamoram aduehi, o-mnesq; copias armari iubet: atq; ipse proficiscitur contra, vt illas intercipiat. Exploratum nanq; habebat, hostis exerci-tum non esse tantum, qui obsidioni continuandæ, & machina-rum subsidio posset sufficere. Itaq; alterũ è duobus erat illi necessarium, aut machinas amittere, aut obsidionem soluere.

Cumq; à Zamora non amplius quatuor millibus passum di-staret, nuntium accepit, machinas omnes iam in hostium ca-stra receptas. Ea spe Lusitanus delusus, mittit caduceatores, qui dicant Regi se venisse, vt cum illo armis decerneret, me-dioq; illum campo expectare, nisi mallet sibi regni posses-sione cedere, seq; in Tarraconensem suam cum coniuge reci-pere. Iuuenes & strenuißimus quisq;, ac bello viuida vir-tus, eã conditionẽ oblatã libentißime accipiũt, pugnãq; ala-cri animo deposcunt. At Rex Lusitani mãdata refert ad proceres, & quod respõsum hosti redderetur, exquirit. Atq; imprimis placuit rogare sententiã Comitẽ Albensem, cuius fides egregia in principes, prudẽtia singularis, atq; militaris disciplinæ admirabilis quædã sollertia fuit. Is pro cõsuetudi-ne sua, hac breui oratione est vsus. Maluissem ego Clariss-

ſime Rex aliorum ſententiam hac de re prius audire, quam dicere meam. Sed quando præter ordinem à Celſitudine tua iubeor, paucis pro ingenio meo abſoluam, quid ego de præſenti negotio ſentiam. Si nobis eſſent duo exercitus, optime Rex, vt altero poſſes obſidionem hanc continuare, & altero collatis ſignis cum hoſte confligere, adhuc ſubdubitarem, an vtrumque certamen nobis eſſe ſubeundum propterea, quod victoria propemodum parta fortunæ belli committeretur. Nunc vero neque copiæ ſunt tantæ, vt vtrique negotio ſufficiant, neque vllo modo ſemel incœpta obſidio ſoluenda eſt. Tu Regum Clariſſime cinxiſti obſidione hāc arcem, quæ ad hoſtes deciuerat. Luſitanus cunctis artibus nititur obſidionem ſoluere. De hoc eſt inter uos certamen, ut tu perſtes incœptis, ille vero ſuis opem ferat: quod quia non poteſt recta efficere, aliam aggreditur viam. Laceſſit te ad pugnam, quam ſi admiſeris, ille aſſequitur, quod vult, tu ab incœpto deſiſtis: ille fit voti compos: tu operam & impenſam perdideris. Neq; eſt quod quis poſſet obycere, tibi non eſſe animum & vires ad decernendum cum hoſte, quando quidem non audes credere te campo Martiq; communi. Immo vero tu, o Rex, in medio campo ſtas, hoſtemque in omnes horas illius arcem obſidens expectas. Quod ſi tu non inuadis illum, cur ipſe non inuadit te? Iam vero ex diſciplina militari ſatis conſtat illum eſſe victorem, qui perſtat in eo, quod ſemel cœpit. Tu niteris arcem oppugnare, ille vero arci opem ferrè: de hoc inter vos nunc omnis contentio. Tu igitur victor ſi perſtas, ille victus, ſi quod

profitetur non efficit. Atq; , vt vno verbo sententiam meã colligam, nullo modo censeo ab hac obsidiõe cessandum, quo ad negotium conficiatur. Eo confecto, tunc poteris liberè, quo velis exercitum ducere, atque alias cohortes, quæ ad intercludendos hosti commeatus nunc sunt in præsidia distributæ, vt se tibi adiungat euocare. Conuenient præterea ex obsidione Burgensis arcis copiæ, & quas in dies expectas ab amicis tuis auxiliares, & tunc bene iuuante Deo poteris hosti facultatem pugnandi offerre. In hanc Albensis Comitis sententiam: quia videbatur tempori accommodatior, omnes pedibus, manibusq; ierũt. Per caduceatores vero responsum est Lusitano, si cordi illi erat acie decertare, veniret opem suis laturus, & à parte vrbis extima experiretur armis, vter exercitus foret superior. Nam Regi statutum esse in obsidione persistere, quoad expugnaretur arx, pœnasq; ab ijs, qui illam præsidio tenerent, exigere. Lusitanus videns se delusum ea spe qua fuerat egressus, Taurũ redijt, expectans Zamorensis obsidionis euentũ, simul etiã & copias, quas filius Princeps erat ex Lusitania ducturus.

Complures interea frumentatorũ, pabulatorum, lignatorum, explotorumq; vtriusq; partis occursationes, atq; pugnæ tumultuariæ fiebant, in quibus nunc hi, nunc illi euadebant superiores, nunc illatis acceptisq; vulneribus mutua cæde conflitabantur. Vnum tamen prælium non est silentio dißimulandum, quod ab Hispania duce Aluaro Mendoza, à Lusitania Comite Pinnamacorio commißum peractumq; est. Nam cum ad intercipiendos hostium commeatus hi à Tau-

ro, à Zamora illi fuissent progressi, atq; se in medio campo procul conspexissent, tanta ferocia inuicem irruerunt, adeoq; obstinate pugnam ad horas quatuor produxere, vt neq; iam eminus hastis & mißilibus, neq; cominus gladijs & pugionibus, sed pugnis & lacertis rem gererent neutri alteris cedentes, cum ex quingentis vix iam ducenti superessent, qui possent arma tractare. Lusitanis demum fusis fugatisq;, Hispani spolijs potiti sunt, ipsumq; hostium Ducem cum aliquot ex commilitonibus captum, Zamoram victores non incruenti deportarunt. Regina, quæ eo tempore Valladoliti erat, cum accepisset Lusitani audaciam, vel potius temeritatem eò progressam, vt etiam Regem coniugem fuerit ausus ad pugnam prouocare, verita ne ea fama studia populorum erga se alienaret, quod laceßitus ad certamen non descenderit, iubet euocari prætorianas cohortes, & eas, quæ fuerant sparsæ per diuersa præsidia ad intercludendos hostium commeatus. Cardinalem Hisppanum rogat, vt cum præsentibus copijs ad Regem proficiscatur, ad quem dat literas, vt det operam quemadmodum non intermissa obsidione, detur ediuerso hosti pugnandi copia: id esse magnum momentum asserens, ad retinendos in fide animos illorum, qui leui opinione ducti huc & illuc impelluntur. E Gallecia interim Petrus Aluarus Osorius Lemnius Comes misit cataphactorum equitum cohortem, peditatumque pulcherrimam ad duo millia hominum belli peritißimorum. Venit præterea Comes à Monte Regio cum alteris copijs ex eadem regione. Instructis itaq; stationibus,

paratisq; reliquis, quæ ad premendam obsidionem videbantur necessaria, placuit ire quæsitum hostes, qui se in Tauri latebris continebant. Proficiscebantur acies instructæ sine vllis sarcinis, sine impedimentis vllis. Neq; enim ibant ad ludicra feriati, sed expediti ad pugnam. Cumq; iam abesset exercitus à Tauro duobus ferè passuum millibus, missi sunt caduceatores, qui offerent hosti pugnandi facultatem. At ille videns se prælio imparem, conditionem oblatam noluit accipere, seq; intra vrbis munitiones continuit, nisi quatenus quidam armaturæ leuis equites vrbe egressi tumultuarias quasdã pugnas proludentes inierũt.

Hispanus vero cum per horas quatuor hostem in medio campo esset opertus, iussit canere receptui, seque Zamoram ad continuandã arcis obsidionem recepit.

PRIMAE DECADIS LIBER QVINTVS, QVOD IOANNES

Princeps ex Lusitania cum exercitu per grandi ad patrem venit, qui suis atque filij copijs, & Archiepiscopi cohortibus obsidionē Zamoræ parat solûere.

Caput Primum.

LVSITANVS cum videret se Burgensi arce, Zamoranaq; ciuitate exclusum, atque proinde illorum studia, qui sibi fuerant autores alienos fines inuadendi, paulatim ad hostes deficere, euocat filium Lusitaniæ Principem, quem antea iusserat habere militum delectus: imperatq; (vt cum exercitu quam maximo poßit) ad se venire festinet Qui patris iussui obtemperans, coactis ex omni regno equitum, peditumq; ad viginti hominum armatorum millia, qua potuit hostem fallere, magnis itineribus Taurum contendit, copiasq; suas paternis, auxiliarijsq; & gregarijs coniunxit. Auctus itaq; atq; recreatus Lusitanorum recenti exercitu Alphonsus, putansq; se habere satis virium ad decernendum acie cum hostibus, anteaquam belli fortunam experiretur, mittit literas ad partium suarum Duces, atq; imprimis ad Aluarum à Stunica Ducem Placentinum, quem nescibat, aut se

aut se nescire simulabat ad hostes defecisse, nuntians venisse sibi ex Lusitania sua filium cum ingentibus copijs, velleque se hostem ex latebris in medium campum elicere, aut si prælium recuset, arctiori cum obsidione premere, quam ipse arcem obsideret. Sed quo firmiori exercitum conficeret, rogabat Ducem, vt sibi adesset, aut saltem cohortes suas mitteret. Venisse namque dicebat tẽpus, in quo vel vno conflictu posset hostis profligari, & arx Burgensis cũ reliquis suis ornamentis in suam potestatem redigi. Ad hanc Lusitani postulationem, Dux, non pudet, inquit, Regem vestrum ab eo petere auxilium, quem in summa rerum omnium difficultate deseruit? Inde quærat sibi suppetias, ubi non sit cognitum quo pacto Burgensis arcis præsidium reliquerit hosti trucidandum, nisi victoris clementia præsidiarios nostros, vt cumque meritos, seruasset incolumes. Itaq; se nõ agnoscere nunc alios Principes, nisi à quibus acceperit beneficia: neq; alios habere hostes, nisi à quibus acceperit tãtam rei familiaris iacturam. Accepisse autem à Ferdinando Rege, atque ab eius consorte Regina, non modo vitæ securitatem, sed etiam patrimonij sui certam firmitudinem, ab illo autem venisse sibi complura detrimenta. Quare se illum pro hoste habiturum, si quidem ille hostis est habendus, qui nobis affert incommoda. In hæc verba Lusitani dimissus est nuntius. A Marchione Villenate reliquisque vltramontanis nihil copiarum potuit accedere Lusitano propterea, quod et ipsi erant eodem bello impliciti cum Regis & Reginæ præfectis. Constituit itaq; cũ suo, atq; exercitu

filij, cumque auxiliaribus Archiepiscopi cohortibus, nam is solus cum Lusitano mansit, quærere hostem, non qua debuit via. Nam cum ciuitas, ciuitatisq; arx obsessa posita sit in ripa Durij, quæ pertinet ad prouinciam Tarraconensem, ipse de prima nocte exercitum per aduersam ripā secundo flumine adducit. & postridie à prima luce, cum omnibus copijs ad pontis caput exercitus hostibus apparuit, contra quod stationes opposuit, ne per pontem quisquam ad sua castra posset accedere. Rex cum videret hostem interposito grandi flumine castrametatum, non poterat perspicere quid sibi vellet illa castrorum dispositio, aut quid sibi detrimenti, aut hostibus emolumenti afferre posset. Nam neq; poterat illa carcem obsidione liberare, neque suis commeatus intercludere, sed neq; cum suo exercitu (etiam si cuperet) decertare. Erant tamē complures ex nostris, qui vellent per ipsas pontis angustias in Lusitanorum castra erumpere, sed ballistis, & tormentis repellebantur. Consilium autem Lusitani post ea fuisse compertum est, quod cum perspiceret se imparem soluēdæ arcis obsidioni, volebat captare aliquid fauoris ex rumore, qui solet per vulgum spargi. Mittit nanq; literas ad partium suarum studiosos, atque etiam ad alieniores, quibus significabat se venisse Zamoram, cinxisseque Regem hostem suum obsidione, quem Deo propicio putabat se tenere conclusum, quoad caperetur, aut se in fugam proriperet. Neque solum fecit eum rumorem spargi in finibus Hispaniæ, suæque Lusitaniæ, sed & dimisit tabellarios ea de re ad Galliarum Regem, ad Italiæ Principes, ad Imperatorem, ad sum-

mum denique Pontificem, quasi posset ex mendacio illo credulitateque falsa, quicquam vtilitatis sibi comparare, aut verbis & inani fama, non viribus & armis res foret decernenda. Ea fama, tametsi vana, nonnihil Hispanos mordebat, quod ea ex parte vellet hostis honorem aucupari, vnde si campi libertas daretur, esset reportaturus malam crucem. Sed id multo ægrius Regina ferebat, quæ per id temporis Tordesellis morabatur. Mittit itaque Ducem à Villa formosa, & Comitem à Triuinio, cum millenis equitibus, qui teneant præsidio fontem Sabuci, & Alahegios, quæ oppidula distant à Zamora ex ea parte qua Lusitanus castra metabatur vicenis millibus passuũ, vnde commeatus hosti intercluderentur. Sed erat Lusitanorum conditio eo deterior, quod per mediam hyemem erat illis agendum sub dio, nudoque sub ætheris axe, nostris vero ex domibus, & diuersorijs, si quando esset opus ad pugnam exeundum. Cœptum est per quosdam honestos viros agi de concordia inter duos Principes, constitutumque vt Lusitanus secreto per noctis tenebras cymba traijceret flumen ad partem ripæ, in qua Hispanorum Rex illum ad certam horam operiretur. Cũque hora constituta fefellisset vtrunq; semel atque iterum, cessatum est ab ea commẽtatione, neque defuerunt qui interpretarentur, non sine diuina quadam prouidentia rem interturbatam. Eratq; alioqui Reginæ in animo, quo auerteret mala, quæ solent in bello contingere, cum Lusitano decidere ingenti summa auri & argenti: qua & Ioannæ Principi dos constitueretur, &

in Lusitani exercitus stipendium pars consumeretur. Sed fata aliam quærebant viam, qua honorifiscentius & minori dispendio fieret tanti belli exitus.

QVOD Lusitanus de mutandis castris cogitat. petitque inducias, quo id commodius agat.

CAP. II.

CVM eo in loco Lusitanus casso labore quindecim dies consumpsisset, videretq; commeatus ab hostium præsidijs interceptos, quodq; alia ex parte aëris inclementa vexabat suos hybernantes sub dio, statuit mutare castra, seque in Taurum suam in hiberna recipere. Idq;, quo posset commodius exequi, excogitauit huiusmodi commentum. Mittit noctu clam Aluarũ Brigantini Ducis filium, atq; Antonium Nunium iurisconsultum percelebrem, qui procuratorio nomine constituat cum Rege aliquot induciarium dies sub eò prætextu, quod illo tempore posit agi de concordia inter ipsos Principes, re autem vera, vt sine detrimento sui exercitus posset castra relinquere, seque ad hospita nota conferre, Qui cymba per flumen traiecti adeunt Regem, mandata exponunt, offerunt, petuntque certas componendi belli conditiones. Rex defert negotium ad suum illud angustius, secretiusq; consilium. Omnibus visum est, neq; iusta, neq; honesta Lusitanum pe

tere Tunc ventum est ad id, cuius causa venerant, vt daretur tempus, quo posset agi de concordia: constitueruntq; induciarum dies quindecim, quibus vtrique possent hinc inde libere commeare, conuẽtusque ea de re fieri: tum etiam ipsius Reginæ, quæ tunc aberat, sententiam exquirere. Erant qui Regi suaderent concedendas inducias, esseque opus regium hosti supplici petita condonare, cum vel eo ipso se inferiorẽ fateretur. Quod si ea ex causa inducias petebat, vt ex eo loco tutius castra moueret, & illud quidem esse Regi per quã honorificum, si quis veniebat suis opem laturus, re infecta rediret. Addebant præterea Lusitanum esse in solo alieno, sibique alioqui infesto: faceretque indies sumpt9 maiores, quam sua vectigalia censusque paterentur. Quare necesse erat illius neruos indies debilitari, atque aut illi tandem turpiter esse fugiendum in patriam, aut cladem maximã accipiendam. At Cardinalis Hispanus, & quibus erat melior sententia menti, nullo modo inducias esse concedendas decernunt, quas non alia ex causa hostis peteret, quam vt eo tẽporis interuallo tuto posset vasa conclamare, impedimenta colligere, & cohortes ordine suo circumactas deducere. Quod vero altera pars dicebat, esse op9 regium supplici postulata hosti concedere, Immo vero inquiunt esse animi degeneris, atq; dimissi ab hostis temeritate in tanta occasione pœnas non exigere, qui sit ausus castra castris conferre, nõ quidem medio in campo iusto exercitu, Marteque communi, sed sola fretus loci commoditate, atque dolis, quibus non virtus vera, sed simulata fortitudo confidit. Quod ve-

ro illi dicebant, si hostis re infecta discederet, vel eo ipso se inferiorem, victumque fateretur, neque vnquam posthac vires resumpturum: immo vero isti subijciunt, iam hostis assequutus est, quod ab initio concupierat, disseminare per omnes Hispanias, perque totum nominis Christiani orbem se habere copias, quibus posset intercludere aduersarium, qui tam & si arcem obsideret, ipse arctiori obsidione permeretur. Qui rumor, & si vanus erat, non nihil falsæ opinionis apud homines credulos, rerumque nouarum auidos generabat, qui ex leuibus huiusmodi causis, aut in officio perstant, aut à fide publica deciscunt. Quare non esse dißimulandam tantam hostis temeritatem, qui penetret in Regna aliena, metetur castra, & tollat vbi & quando libuerit: atque dolo malo aucupetur honores falsos, vnde sit ignominiam reportaturus. Quod si hoc esset in ipsis imperij nostri limitibus dedecorosum, neque vllo modo tolerandum, quin totis viribus in tanti facinoris vltionem iretur. Quid non faciendum est in illum, quem non puduit tumultuaria castra statis, legitimisque castris opponere, non quidem campo explicito, & aperto, & qua oportuerat suis inopia laborantibus opem ferre, sed quasi latro ex insidijs rem gerens occupatis angustijs, atque medio flumine intericcto ne posset cũ illo æquo marte confligi? Quas ob res inuictißime Princeps si nos consulis, quid aduersarij tui oratoribus sit respondendum, non modo decernimus inducias non esse concedendas, qui pro arbitrio suo huc atque illuc castra mouendo, nos

deludat, sed in eo potitus insistendū, quo pacto temeritatis debitas pœnas luat: simul etiā, ut qui ex falsis rumoribus ab illo sparsis acceperant, tuas copias ab illius tumultuario exercitu obsessas: cognoscant etiam non impune id ab illo attentatum, atque stultitiæ suæ iusta præmia tulisse. Nam quid opus est, inquiunt, inducias illi concedere, cui velit nolit castra deserere, seque in latibula sua, siue cedentem, siue fugientem conferre necesse sit? Neque enim diu possunt durare, quibus omnia sunt aduersa, castra in media hyeme sub dio, detrimenta ab hostibus in horas illata: &, quod omnium est difficillimum, commeatus interclusi, atque proinde rerum omnium penuria. Quod si tibi ò clarißime Rex, atque dulcißimæ coniugi animo sedet pro communi vtilitate, id quod aduersarius petit, quodq; tuis omnibus non displicet, cum hoste decidere, modo pacis conditiones sint tolerabiles, præscribe illi tempus breue, intra quod negotium transigatur, ea tamen lege ne liceat illi interim loco vsquam discedere. Quæ sententia, quia videbatur conducibilior, cum Regi placuisset, iubet secundum eam per Cardinalem Hispanum oratoribus responsum dari. Quos in secretius, altiusque consilium accitos, in hunc modum est alloquutus. Quod Regis vestri nomine postulatum est oratores nobilißimi de componenda simultate hac inter Hispanos, Lusitanosque, non omnino displicet religiosißimis Principibus nostris, neque illorum senatui prouidentißimo, modo interueniant pacis conditiones honestæ, non quæ paulo ante sunt à vobis expositæ,

ſed quas vtriuſque partis ratio exigit. Nam quis non videt, quo in ſtatu res Hiſpana, atque proinde Luſitana ſit? Nos numero plures, atque robore præſtantiores, arcem veſtram obſidione premimus, cui vos infirmitatis veſtræ conſcij aperto Marte ſuppetias ferre non audetis: nos domi noſtræ omnibus rebus abundantes rem gerimus, vos omni cõmeatus genere deſtituti in ſolo alieno fortunam laceßitis.

Nos medio in campo expectamus hoſtem, vos veluti ex arce tumultuarias eruptiones facitis. Sed hac diſputatione in aliud tempus omiſſa, Princeps noſter iubet impraſentiarum hoc breuiter vobis dari reſponſum, Regi veſtro referendum. Si illius animo ſedet, vt de pacis conditionibus agatur, & ſibi quoque placere dicit, quando tam prope ſunt, vt internuntij crebro commeare, atq; in horas ſingulas ire, & reddire poßint, conſtituatur breue induciarum tempus, in quo negotium tranſigatur. Alioqui, ſi de pacis cõditionibus inter eos non conuenerit, ſe non permiſſurum, vt pro arbitrio ſuo caſtra mutet, bellumque de die in diem protrahat, quin prius experiatur, & ſentiat vter illorum viribus & armis euadat ſuperior. In hæc verba oratores dimißi, in caſtra redierunt.

QVOD Luſitanus caſtra mutat, atq; Hiſpani abeuntem perſequuntur.

CAP. III.

HOC responso Lusitanus accepto, cernens omnia sibi aduersa, loci importunitatem, inclementiam temporis, commeatus interclusos, statuit medio noctis silentio castra movere, seque in Taurum suam recipere, & quia hostium excubitores, Pontisque custodes non longe aberant, imperat omnia clanculum, atque sine vllo strepitu expediri. Itaque præmittit calones, lyxas, cocos, & alia exercitus impedimenta. Ipse interea equites, peditesque in suos ordines redigit, ac tempore noctis antelucano castra deserit, impedimentaque Taurum versus subsequitur. At vigiles, excubitoresque sub primam lucem castra viris, equis, & iumentis vacua cernentes, Regi nuntiant hostes abijsse. Qui extemplo imperat omnes armari, atque per Pontis angustias, qua maxima possint celeritate, in aduersa fluminis parte consistere, atque expectare, quoad dispositis ordinibus hostem insequatur. Obstabant erumpere volentibus, non modo Pontis angustiæ, sed & vallum, fossæque, & aliæ munitiones, tum castris, tum etiam Pōti à nostris prætentæ. Obstabat etiam ipsa erūpere volentium festinatio, qui quo magis properant, eò magis retardantur. Alij tam longas moras non paßi, per fluminis lapideos obijces euadunt, aut flumen tranant, aut scaphis, & lintribus traijciunt, tanta erat cum hoste congrediendi libido: sed non potuit fieri, quin in tanta difficultate trāseundi bona pars diei laberetur. Et quia, vt quisque prior eruperat, ita hostem insequebatur, atque agmine incomposito procedebat, mittit Rex Iacobum à Castris Cæcilys cum

bis centum equitibus, qui præuertant, immorenturque temere incendentium profectionem, ipse interim cohortes ordinari iubet, atque imprimis prætoriam instrui ex contubernalibus, & regijs amicis purpuratis, ac familiaribus, quibus adiungit copias auxiliares, quas à Gallia Comes Lemnius, quas Salmantica, Vlmetum, Methymna, Valladolitum cataphractis equis, atque equitibus insignes miserant. Huic præfecit Enriquum Enriquez regiæ domus Oeconomum maximum. Instrui quoque imperat sex alias cohortes, quas ad dextram prætorianæ ordine suo disponit. Primam ductabat Aluarus Mendoza, quem Rex & Regina nuper Castri cognomento Xericij Comitem crearant, hanc quoque sequebantur duo quæstores maximi Gutterius Cardenius, & Rodericus Vlloa. Alteram cohortem ducebant patrueles duo Alphonsus Fonseca Episcopus Abilensis, & Alphonsus item Fonseca, cuius oppida erant Cauca & Alahegij. Tertiam, Petrus Guzmanus. Quartam Bernardus Francus. Quintam, Petrus Verascus. Sextam Vascus Viuarius Gonsalui Salmanticensis Episcopi frater, viri nobiles, strenui, atque rei militaris periti. Ad cohortis prætoriæ sinistram Cardinalis Hispanus primam cohortem ducebat. Alteram, Garsias Albanorum ad Tormin fluuium Dux. Tertiam, Enriquus Enriquez Albensium ad Alistem Comes. Quartam, Garsias Osorius, qui nepotis sui Marchionis Asturicensis copias equestres, pedestresque ad id bellum duxerat. Inter hæc duo cornua sclopetarios, sagittatores, hastatos, velites, omnemq;

que peditatum collocat, atque sic totum exercitum seruatis ordinibus iubet procedere, quoad ventum est ad angustias, quæ media regione inter Taurum, Zamoramque, hoc est, decem millibus passuum, vtrinque sitæ sunt. Has cliuorum arduitas flumini à dextra incumbentium, atque à leua ipsius fluminis impetus facit, cum alioqui pars agrorum finitima ripæ plana sit, latioresque vias admittat. Et quia posituri sumus ante oculos inter potentißimos Reges duos pugnam illam memorabilem, ex qua victor regnandi auspicia erat reportaturus, non importune locus, vbi tanta res geritur, impræsentiarum est à nobis explicandus, cum præsertim à nobilißimis historiarum scriptoribus huiusmodi locorum descriptio non solum particularis, verum etiam totius regionis nunquam sit prætermissa.

QVOD NVMANTIA non est ea, quæ vulgo dicitur Zamora, sed Soria, aut vicus in agro illius.

CAP. IIII.

POST exactam studiorum meorum rationem, cum primum in Hispaniam ex Italia redij, offendi opinionem disseminatam non modo inter homines omniũ bonarũ artium ignaros, verũ etiam inter peritos, atq; inuestigandæ anquitatis

curiosos, qui dicerent, asseuerateq; stultitiam suam defenderent, Numantiam illam nobilem, quæ per annos viginti Romanorum duces non solum sustinuit, sed pluries fregit, profligauitq;, eam esse, quæ sit nostra tempestate Zamora. Non alia ratione ducti, quam quod vulgus incertum, & Neoterici quidam scriptores hoc dicũt, & quod antiquißimi cosmographi, & historici scribunt Numantiam ad Dorium flumẽ esse sitam. Sed si percontcris, qui sunt autores illi, quos isti suæ peruicaciæ testes citant, obyciunt nescio quem Lucã Tydensem, & Fratrem quẽdam Aegidium Zamoranum, atque alios eiusdem claßis viros obscuros, quos ego nunquam legi, neque me non legisse pudet. Atque, vt nos autoritate regia perterrefaciant, afferunt Historiam generalem, quæ sit ab Alphonso huius nominis decimo Hispaniarum Rege perquam illustri, aut illius iussu concinnata. Sed quantæ sit autoritatis imperita multitudo: alijs quoq; in rebus experimento cotidie discimus. Nam quod ad nouos attinet scriptores, ego non magis illorum dictis credam, quam illorum, qui meras fabulas fingunt, aut ægroti veteris imitantur somnia. Quod vero de Alphonsi afferũt historia, nemo reperiretur hodie, qui operis illius patrocinium susciperet. Sed quid opus est in re tam manifesta verbis contendere? Stant contra probatißimorum autorum testimonia, qui manifeste ostendunt, neque sub vlla dubitatione relinquunt, quid hac de re tenere debeamus, atque huius artis princeps Ptolemæus, qui Dory fontes ad occasum solis vergere facit, si ad Numantiæ situm comparen

tur, cum sit Zamora illis occidentalior, atque per longitudinem distet à Numantia partibus quatuor, quibus in Parallelo, qui declinat ab æquinoctiali partibus duabus, & quadraginta, in quo sitæ sunt Numantia, & Zamora, respondent circiter biscentum millia passuum, quæ distantia nunc propemodum reperitur inter Zamoram, & Numantiam, quam nos Soriam interpretamur, vel Garrai potius in agro Soriano, vicum antiqui adhuc Pontis vestigia seruantem. Est & alia ratio breuiter demostrans Numãtiam non eam esse, quæ sit hodie Zamora ex Strabone, qui Numantiam facit octingentis stadijs, hoc est, centum millibus passuum à Cæsarea Augusta distare, & Antonini Pij itinerario duobus & nonaginta millibus, hoc est, octo minus. Atqui Zamora, inquiunt, ad Dorium sita est, id quod omnes de Numantia dicunt, esto, sed non ex eo colligitur eandem esse vrbem, cum alia complura oppida idem flumen præterfluat, ad dextram Septimancas, Turdesellas, Taurum, & de qua nunc agimus Zamoram, quod vel ex eo nouum esse putamus, quod neq; Gotthorum temporibus, sed neque Romanorum vsquã Zamoræ sit mentio, nisi forte, quod alijs compluribus oppidis accidit, in Occlum, Dorij successit. Sed vt eo, vnde digressi sumus, tandem redeamus, qui Hispaniam in tres pronincias diuisere, per Dorium amnem Lusitaniam à Tarraconensi distingunt, atque ita, vt fluuius ab ortu solis ad occasum incedens Lusitaniam ad leuam, ad dextram vero Tarraconensem relinquat, in qua posita est Zamora, numeraturque inter populos, quos antiqui vocabant Vacceos, hos

à Vectonibus Lusitaniæ populis Dorius amnis disterminat, atque vtrosque per Pontem, de quo dictum est, ad commertia peragenda coniungit. Cumque Lusitanorum statiua Tauri residerent, atque Zamoranæ arcis obsidio ex eadem fluminis parte fieret, oportuit illum, qui suis laborantibus opem ferre volebat secundo flumine, atque eadem ripa exercitum ducere. Sed quia se, vel militum numero, vel robore, vel vtroque hostibus imparem putabat, Taurinum Pontem traiecit, & quod ad dextram fluminis ripam faciendum erat, in leuam traslatum est.

DELIBERATVR A nostris vtrum in castra sit redeundum, an potius hostis Taurum vsq; prosequendus.

CAP. V.

CVM itaque ventum esset in fauces illas, in quas paulo ante diximus coarctari viam, quæ à Zamora Taurum ducit, quia non admittebat amplius quam binos, aut ternos milites substitit exercitus, atque in se conglobari cœpit. Regique nuntiatum est hostes iam eo progressos, vt prius se possent in Taurum suam recipere, quam nostros angustias illas euadere. Iubet itaque vocari proceres, cohortiumq; præfectos, & quid pro tempore locoq; faciendum sit, exquirit. Quibusdã

videbatur redeundum esse in castra, & diuersoria nota, quoniam antea quam tantus exercitus fauces trayceret, iam foret nox, in qua nihil aliud ageretur, quam suos frustra vexare, & viros, equitesq; fame, sitiq; confectos periculo exponere. Nam quod ad vulgi opinionem attinet, nemo futurus erat, qui non diceret, & Lusitanum fugisse, & Hispanum eo vsq; persequutũ, quoad illum in latebras suas occultaret. Ad hæc Cardinalis, nõdum (inquit) satis liquet Rex clarißime, hostis ne fugiat, an agmine composito proficiscatur, quoniã adhuc neq; exercitus noster vidit hostẽ, neq; ille nos: nõ deerit, qui dicat, neq; hostes fugatos, neq; nostros fuisse ausos abeũtes prosequi. Liceat itaq; mihi per tuam Celsitudinẽ angustias illas euadere cum paucis equitibus, vt colle hoc superato, poßim libere de hostiũ copijs iudicare, atq; inde ea de re meam sententiam dicere. Alioqui non ausim decernere fugiant ne hostes, an potius læti, exultantesq; se in tabernacula sua recipiant. Assensus est Rex Cardinalis sententiæ, hortaturq; illũ, vt id quod decreuerat, exequeretur. At ille Petrũ Guzmanũ cũ parte cohortis, quã ductabat, acciri iubet, cliuũq; fauciũ illarum superat, ad verticẽq; mõtis peruenit, vnde Lusitanorũ copias æstimare posset quàm facillimè. Videt omnia per suos ordines incedere, nihil turbulentum, nihil temerarium, nihil deniq; per tumultum fieri. Igitur ad Regem redit. Quæ viderit, exponit: atq; sententiam suam præter aliorum opinionẽ dicit. Vidi, inquit, inuictißime Rex, atque meis oculis contemplatus sum, Lusitanorum acies ordinatas incedere, magisq; expectare insequẽtes, quã

fugere. An non Lusitanorum superbia, verbaque magnifica sunt omnibus nota? Pudet certe magna loquutos cedere, atque timidissimo cuique aliquando redit in præcordia virtus. Estque credibile vtroque similimum Lusitanum animo extimare quantum subiturus sit dedecus, si hostem fugiat, quem vltro ad certamen lacesserit. Idque nunc agit pedetentim incedens, vt possit aliquando dicere, se non fugisse, sed medio in campo expectasse hostem, cum præsertim nemo fugientem possit vere appellari ab eo, quem non videt. Quod si hoc ex loco nostræ copiæ domum redierint, antequam hostem videant, atque ab hoste videantur: relinquetur in dubio apud absentes, eosque, qui nasci turi sunt, vter vestrum ex hoc die victoriam reportauerit. Quid? quod ante hac ex militibus nostris strenuissimus quisque illum diem sibi dari optabat, in quo decerneretur quæstio illa inter Hispanos, Lusitanosque diu agitata, vtri forent viribus animisque præstantiores. Quod si nunc in tanta occasione subtrahantur à pugna, refrigescet profectò ardor ille, virtusq; inexercitata languebit. Atqui dicet quispiam, si citra cruorem victoria ex hostibus cõparari potest, quid opus est acies in pugnam committere? Immo vero Rex optime, si hodie in fortunam prælij non descendis: bellum hoc de die in diem protrahetur, neque vnquam tuto in Hispania solus regnabis. Nunquam Cæsar imperium orbis obtinuisset, si non cum Pompeio conflixisset, nunquam Augustus cum Monarchiam, si non cum Antonio. Atque vt est in fabulis, Cœlum suo seruire tonanti, Non nisi sæuorum potuit

potuit post bella Gigantum. Sed vt vetera illa omittamus, non hoc in Hispania nostra experimento sæpe didicimus? Si Ioonnes socer tuus non cum patre patruisque tuis ad Vlmetum conflixisset: neque regnasset vtique postea securus: neque Enriquus coniugis tuæ frater regnum illud suũ qualecumq; continuasset: si non cum Alphonso germano itẽ fratre in eodem loco fortunam quoque belli fuisset expertus. Quid igitur reliquum est clarißime Rex, nisi vt bene iuuante Deo, tuisque auspicijs hostem regni alieni affectatorẽ inuadas: ex quo, siue fugerit trophæum, siue expectauerit, triumphum haud dubium sis hodie reportaturus?

QVEMADMODVM exercitus vterq; se parat ad pugnam.

CAP. VI.

ATQVI Rex cui non minus erat curæ salus & vita suorum, quam rei bene gerendæ voluntas, visus est aliquantulum Cardinalis sententiæ assentiri. Sed cum cerneret suorum omnium alacritatẽ, atque animi præstantiam, clamoresque dari sibi hostem deposcentium: iubet exercitum angustias illas euadere, atque rursus in suum ordinem redigi. Vocatisque ducibus cohortiumq; præfectis, admonet illos, vt magno animo sint, meminerintque verborum, quæ cotidie in aula iactabant, quoties de Lusitanorum arrogantia,

temeritateque sermo exoriebatur, iubet deinde illos ad suã quemque prouinciam bonis auibus ire: atque, vt rem bene gerant, hortatur. Illi in suam quisque cohortem profecti, quid cuique faciendum sit docet: atque ita euasis faucibus eodem in ordine, quo prius steterant, consistunt, deinde agminatim hostem subsequuntur. Lusitanus cum intellexisset Hispanos aduentare, reputans secum quantum dedecus esset in fuga, potiusque pulcherrimam mortem esse obeundam, quam turpe aliquid committendum, iubet stare acies, atque in hostem conuerti, & collatis signis cum illo dimicare. Pollicebatur illi magnam victoriæ spem, quod equitum numero erat superior, atque hunc in modum disponit exercitum. Cohortem prætoriam constituit ex amicis, & familiaribus, atque aulicis purpuratis: ac præterea ex Hispanis viros quosdam non obscuros, qui sub illo stipendia faciebãt, quibus addit Comitem Pharium, qui & ipse turmam equitum ex suis adduxerat: his omnibus præfecit Pereiram cohortium prætorianarum ducem Huius ad læuam erat cohors, quam Ioannes Regis filius, idemque Lusitanorum princeps ductabat: in hac erat robur toti⁹ exercitus firmissimum. Hanc sequebatur Eborensis Episcopi cohors, quibus duabus accedebat ingens stlopetarum, & sagittatorum numerus, atque diuersorũ generum tormenta, & machinæ carris impositæ. Ad dextram cohortis regiæ erat Pharij Comitis manus ex suis, atque fratris Guimarani Comitis militibus structa: hanc sequebatur Archiepiscopi Toletani cohors, post quam villæ Regiæ, montisque Sacri Comitum

cohortes duæ. Peditatus omnis quatuor in partes distributus non procul à prætoriana cohorte ad fluminis ripam dispositus erat. Tunc Rex acciri iubet duces, primoresq; exercitus, quos in hanc sententiam dicitur alloquut9. Quo in statu res nostræ sint commilitones videtis, venit dies, in quo decernetur quæstio illa inueterata inter vos, aduersariosque vestros: vtri sint armis, animisque potiores. Sumus numero non pauciores, superamus equitatu, habemus causam pugnandi iustiorem, decertandum est cum illis, quorum maiores à maioribus nostris sunt ad Aliubarotam superati. Neque obstiterit, quod illi intra patriam, nos extorres: illi omnibus rebus abundantes: nos omni commeatu destituti sumus. Necessitas hæc debet facere vos ad pugnam alacriores, & rabie concitatos in hostem ire præcipites, vt post victoriam bonis illorum iuste fruamur, quibus nunc illi iniuste abutuntur. Sic animati Duces à Rege discedunt, suos quisque hortatur, vt forti magnoque sint animo. Quæ præmia victores maneant, aut quæ victos detrimenta sequantur, illis ante oculos ponunt. In hunc igitur modum exercitus vtriusque cohortes militari gradu contra se inuicem tendunt, quoad ventum est ad spacium, vnde à ferentarijs res agi posset.

DE pugna inter Hispanos Lusitanosque ad Taurum.

CAP. VII.

INTERIM Alphonsus Fonseca, quem diximus ad Regis Hispani dextram secundæ cohortis præfectum, petit à Rege dari sibi primas certaminis ineundi partes, idem petit Aluarus Mendoza, idem alij eiusdem ordinis, quibus erat incurrendum in Lusitanorum principis aciem. Quibus Rex, immo simul omnes inquit, inuadite: cuius agmen video equitatu peditatuque consertißimum. Sex igitur illæ cohortes quas diximus, ad Hispani dextram positas, signo vtrinque tubarum dato, in Lusitani principis, atque Eborensis Episcopi cohortes signis collatis incurrunt, sed magna pars tormentorum globis, stlopetarumque glandibus excepta, aut cecidit, aut ictibus saucia ex pugna discedit. Alij cum in hostium robur firmißimum incidissent, facile pulsi sunt, seque partim ad cohortem prætoriam, partim ad cornus sinistri cohortes receperunt. Igitur cornu nostrorum dextro fuso, fugatoq; in sinistro, quod erat ad fluminis ripã, meliori euentu pugnatum est. Nam cohors prætoria cum eiusdem cornus reliquis cohortibus, hostem sublato clamore inuadit, æditur hinc, atque illinc magna strages: pugnatum est ad tres horas nusquam inclinante victoria. Sed fortuna tandem cœpit aspirare nostris, atque hostem cedere cogit, quem neque pudor retinere, neque persequentium illata cædes, neq; princeps suus integro adhuc exercitu ad pugnam reuocare. Itaque fusi pallanteſque alij alia via Taurum petebant, alij se in flumen præcipites dabant, mortemq;

timore mortis oppetebant, quorum cadauera secundo amni deuecta, postridie eius diei cum armis, spolijsque visa sunt. Illud pro certo compertum est, ex Lusitanis multo plures flumine absorptos, quam ferro cæsos occubuisse. Lusitanus cum fusas, fugatasq; cerneret copias suas, hostemque fugientibus instare, neque subsidij quicquam à filio superuenire: ne in aduersæ partis armatos incideret, viam, quæ Taurum ducebat, declidans cum paucis, dubia iam luce ad Castrum Inui tendit, ubi ab arcis præside suarum partium fautore excipitur, magnificeque tractatur. Captum est Lusitani vexillum, cuius erat insigne vultur, sed Petri Verasci, & Petri Vaccæ ignauia, quibus traditum est, vt asseruaretur, ab hostibus postea est receptum. Vnde non sine causa inter Hispanos Lusitanosque in hunc vsque diem disceptatur: captum ne fuerit, an non, vexillum illud regium. Illud certe inter vtrosque satis constat, signiferum ipsum in prælio comprehensum, Zamoramque deuectum, armisque spoliatum: quæ Regis et Reginæ iussu in Hispanorum Regum conditorio, quod est Toleti in maximo diuæ Mariæ tẽplo, vsq; in hunc diem suspensa cernuntur. Capta sunt & alia quoque octo signa, & cum Antesignano complures alij viri nobiles. Eorum, qui ex alterutra parte desiderati sunt: non potuit certus numerus colligi: fuisse autem cæsos multo plures, quam toto huius belli tempore nemo vnquam dubitauit. Ex nostris vnus tantum captus est Enriquus Enriquez Albensium ad Listim Comes, qui putans se non deserendum à suis, dum persequendi fugientes ardore fertur, ad

Taurini pontis caput exterius vsque progressus est. Vbi circumspiciens, an se quisquam ex suis sequeretur, à Lusitanis est comprehensus: Taurumque perductus. Atqui Lusitanorum Princeps cernens patris copias fusas, profligatasque, contrahit suam cohortem, atque locum editiorem occupat, vt fugientibus subsidium præstet. Et quamquam (nocte iam aduentate, dubiaque luce) supererat animus quibusdam ex nostris Ducibus, cohortem illam inuadendi, non potuerunt in ordinem redigere equites, peditesque per omnem campum sparsos, partim in hostibus persequendis, partim in cadaueribus occisorum spoliandis: instabatq; nox, in qua nihil insigne agi poterat, cum præsertim in horas pluuia increbresceret. Tum Hispanus cum intelligeret in campo nihil iam hostile, nihil infestum, sed victoriam penes suos manere, iubet receptui canere, atque relictis Cardinale, atque Albanorum Duce, qui campum colligerent, ipse per noctis tenebras, pluuiaque vrgente, ad incœptam obsidionem redire properat. Erat namque suspicio Lusitanum per alteram fluminis ripam: copiarum partem potuisse præmittere, quæ stationes raris custodibus munitas disturbarent, & obsessis cum commeatu recentes armatos immittere.

QVID LVSITANI
fugati fecerunt Tauri, Rege suo amisso.

CAP. VIII.

QVO tempore Lusitanus acies ducebat eo cōsilio, de quo in superioribus dictum est, reliquit Tauri Guimaranorū Ducem cum præsidio, ne interim oppidani ad hostem deficerent. Qui videns Lusitanos suos fusos, fugatosque, inermes, cæsos, mutilatis membris truncos, atque interrogatos quo modo se Lusitanorum Rex haberet, aut vbi esset, nihil certi respondere, suspicatus proditionis aliquid ab Hispanis subesse, iubet portas obstrui, muros, turresque præsidio firmari, ne cum Lusitanis Hispanos quoque intra munitiones admitteret. Toletanus præsul, & qui sub illo militabant Hispani, & qui ex prælio fugerant Lusitani, Ducem orabant, ne de Rege suo benemeritos excluderet, simul etiam à persequentibus imminere periculum dictitabant, si non intra mœnia reciperentur. Vulneratique imprimis ad cælum vsque clamores tollebant, crudelitatem in se à suis exprobrabant. At Lusitanus Princeps posteaquam ex suis, quos potuit, in suam cohortem recipit, Taurum repetit, & intra muros admissus Archiepiscopum deducit secum, atque alios omnes in suum quemque diuersorium excipi iubet.

Qui posteaquam partem suorum numero abesse comperit: vt erat ingenti animo, vix dißimulat Regis amißi damnum, premitque altum corde dolorem. Sed quod magis illum torquebat, erat præsulis Toletani fides suspecta, atque aliorum Hispanorum, qui in partibus suis merebant. Nam quæ potest miserior esse conditio, quam illo-

rum, qui neque amicis audent confidere? Iubet itaque vulneratos curari, fessos recreari, mœstos bene sperare, atque in dubia fortuna ne deficiant, hortatur. At non Guimaranus Dux, cui fuerat à Rege custodia vrbis credita, potest se continere, quin omnibus manifesta doloris signa depromat, prorumpit in lachrymas, pulsat pectus, comam vellit, vestes dilacerat, atque in quoscunque obuios deserti Regis inuidiam concitat. O degeneres, inquit, & ingrati, beneficiorumq; immemores. Vbi est Dux vester? vbi Rex? vbi Dominus? vbi specimē? vbi Lusitanæ reip. columen? Non potuistis seruare vnum, in quo salus omniū continebatur, vitaq; omnium sita erat? Non pudet vos venire, postq; Ducem vestrum desertum, proditumq;, hominum conspectum intueri? Ab apibus saltem condiscere debuistis obseruare Regem, quæ ductorem circumstant suum fremitu denso, stipantque frequentes, & sæpe attollunt humeris, & corpora bello obiectant, pulchramque petunt per vulnera mortem. At non hæc illa sunt, quæ in pace quondam pollicebamini? in Regis aula frequentes & officiosi, sed nunc in prælio ignaui, & desertores. Itaque non solum facti estis læsæ maiestatis rei, sed etiam amicitiæ legem violastis: quæ iubet amicos in aduersis, antea quam vocentur, adesse, in prosperis non nisi vocatos. Hæc & huiusmodi mœstus, ac lugubris Dux iactitabat. Illi vero præ pudore, scelerisq; admißi conscientia, nihil respondebant: sed fortunam suam lamentabantur, quæ illos tali in tempore obcæcauit. Sed Hispanos, atque imprimis præsulem To-

letanum non tam res male gesta, damnaq; in prælio accepta cruciabant: quam quod relicta potiori causa, pro trāsfugis ab omnibus habebantur, & quod ab ijs, in quorum partibus erant, suspecta fides haberetur. Dum hæc Tauri peraguntur, Lusitanus apud hospitem suum varijs sermonibus noctē producit, quid de filio, quid de cohortium præfectis, quid de tanto exercitu sit actum ignarus: & quamquam animi dolorem vultu dissimulabat, stupor tamen illi omnem abstulit mentem, quippe qui non statim suos fecerit certiores, quo illum pugnæ tempestas appulerit. Sed iam primo diluculo respiciens, omnibus de rebus dat literas ad filium perferendas, quas deinde subsequitur ipse, seque suis expectatū reddit. Hispanus interim exercitum victorem laudat, gratulantibus se hilarem, benignumq; exhibet, atq; Reginæ literas tantæ victoriæ nuntias mittit, quæ Turdesellis eo tempore morabatur, belli euentum expectans. Supplicationes itaque solennesq; pompas decernit: puluinaria in templis iubet sterni. Ipsa nudis pedibus ex aula regia ad ædem vsque diui Pauli extra muros progreditur, laudans, & magnificans Deum, atq; gratias agens pro tantis in se, consortemq; suū, omnemq; exercitum collatis beneficijs.

ZAMORANA arx capitur. Magister à Calatraua, & Vrenatium Comes à Lusitano desciscunt, à quo Toletanus discedit.

CAP. IX.

INTEREA Rex imperat obsidionem arctari, stationes & machinas arci admoueri, vtque se ad oppugnationem parent, uoce preconis edicit. Quod Alphonsus Valentinus arcis præfectus cum videret à Lusitano nihil auxilij amplius expectandum, quippe quem acceperat in aciem profligatum, agit per Cardinalem, cui erat consanguinitate propinquus, vt pristinis erroribus sibi condonatis, in obsequium, famuliciumque Regium restitueretur: dicebat velle se, omniaque sua vitæ, necisque arbitrium regiæ maiestatis dedere. Cardinalis propinqui misericordia commotus, excusare apud Regem ætatis leuitatem, omnem culpam in Ioannem Porrium illius socerum conferre: spondere pro illo fidelem deinceps operam, perpetuamq; in Reges Hispanorum obseruãtiam. Annuit Rex Antistitis tam bene de se meriti precibus, condonat adolescenti reatum, omnia bona restituit, arcem recipit, in quam Lusitanus preciosas vestes, aurum, argentum, ac pulcherrima quæque domus ornamenta congesserat. Erant qui à Rege peterent illa omnia spolij nomine in manubias redigenda, vnde resarcirentur damna in eo bello à multis accepta. At Rex neque sibi quicquam inde accepit, neque alijs habendum sibi permisit, sed omnia fide summa Lusitano reddi iubet. Accepta arce validiorique præsidio, commeatuque munita, Methymnam ad Campum proficiscitur, quò se venturam ad certam diem ex Turdesellis Regina constituerat. Comestabilis interea non minus apud Regem, & Reginam laborat de reconciliandis obse-

gaio regio duobus egregijs fratribus, altero à Calatraua Cistercienſis militiæ magiſtro, altero Comite Vrenatu, quos Villenatium Marchio patruelis natu maior ad Luſitani partes illexerat, & quò citius rem conficeret, deſpondet Comiti filiam, atq; à Principibus impunitatem erratorum pollicetur.

Principes vero noſtri tam & ſi intelligebant ex ignoſcendi facilitate, quantum mali ſequeretur, reputantes tamen ſi duos iuuenes ætate florentes, armis inſtructos, opibus copioſos ab aduerſario ſubtraherent, ſibique obſequentes redderent, magnum fore momentum in vtranque partem, & ſuas augendi vires & hoſtiles debilitandi, Comeſtabilis precibus acquieſcunt, errata condonant, illoſque deinceps ſuorum numero eſſe iubent. Toletanus quoque Archiepiſcopus cum fieret cotidie certior, omnia, quæ ad ipſum præſulatus ratione pertinebant, iura impediri, atq; oppida, municipia, caſtella, & arces partim a circumſtantibus præſidijs vexari, partim deficere, aut de defectione cogitare, petit à Luſitano cõmeatum, facultatemq; ad ſuos abeundi, antea quam noui quicquam molirentur. Petit præterea turmam equitum, quæ illum comitetur, quoad ſe ad ſuos reciperet. Id cum Hiſpano Regi compertum eſſet: mittit Petrum Marriquum Comitem à Triuinio cum ſua, cohortiſq; prætorianæ parte, qui illũ perſequeretur, præhenſumq; ad curiam perduceret.

Sed ille antea ſe Complutum, quod erat ſuæ ditionis oppidum, recepit, quam comes eum conſequi potuiſſet: ea itaque fruſtratus ſpe, ad Regem Reginamq; redit. Inter illos, qui Luſitani partibus fauebãt, erat Attenciæ arcis præſes, natura

hominumq; labore munitiſsimæ, qui non contentus regijs uectigalibus, quos ex Salinis opima percipiebat, finitimos populabatur agros, atq; in remotiores quoſq; excurſiones faciebat. Erat præterea terræ illius indigena Garſias quidam Brauus ordinis equeſtris vir acer, & ſtrenuus. Is agit cum famulo quodam præſidis, vt qua nocte ſortiretur vigiliam, ex muro demitteret funem, per quem ſcalæ ſurſum attollerentur: quod cum ex voto proceßiſſet, ſcandit primus omnium Garſias ipſe, tum alli centum inſtructi armis, quos ad negotium peragendum duxerat: comprehenſiſque præſide, vxore, omniq; familia potitus eſt opimis ſpolijs, quibus propter inſignem viri operam in arce recuperanda, à Rege, atque Regina donatus eſt: æſtimata ſunt ſpolia centum millibus ducalium aureorum. Idem Brauus paucis poſtea diebus oppugnat Camarenam, opidulum id erat, quo ſe recipiebat Ioannes quidam Touarius famoſus alter latrunculus, atque viarum graſſator inſignis, qui & ipſi Luſitani partes ſequebantur. Quibus duobus monſtris e medio ſublatis, pax regionibus illis reſtituta eſt.

LVSITANVS redit in regnũ auitum, petiturus inde Galliæ Regem: & quæ Madriti geſta ſunt.

CAP. X.

LVSITANVS cum videret se acie superatum, amißis duabus arcibus, quibus plurimum fidebat Burgensi, ac Zamorana debilem, & ab ijs, qui fuerunt autores tanti belli inchoandi desertum, suarum quoq; partium fautores indies minui, quid consilij caperet ignarus, huc atq; illuc mētis aciem vertebat. Pudebat illum reditus in patriam, quam iturus ad bellum peregrinum pecunijs exhauserat. Turpe putabat venire in conditiones, quas victor hostis proponebat. Vires suas impares iam prælio expertus erat. Pecuniæ vnde nouum exercitum conduceret, aut stipendia præsenti solueret, non suppetebant. Placuit tandem ab externis gentibus auxilium petere. Sed vnde peteret nisi ab eo, cum quo nuper fœdus inierat, & qui pro Ruscinonis Comitatu repetendo, iam bis nostros bello laceßierat? Sed antea quam in Galliam proficisceretur, statuit Lusitaniam suam repetere, vnde facilius, tutiusq; nauigare posset. Itaq; partem copiarum per arces, castella, & munitiones, quæ adhuc pro se in officio perstabant, in præsidiarias cohortes distribuit, partē secum in patriam reducit. Et quia interim Ioānes ille Vlloa, qui sibi Taurum vrbem cum arce ad futuri belli vsum tradiderat, diem suum obierat, Marialbanorum Comitem in vrbe cum validiori præsidio relinquit. Præsidiorumque præfectis edicit, vt quam diu ipse abesset, hostium agros populentur, ferro & igni omnia vastent, seque breui ex Gallia cum auxiliaribus copijs venturum pollicetur. Erant eo tempore Madriti, quod oppidum nos Carpetanorum Man-

tuam interpretamur, erant, inquam, duæ factiones, quarum alterius caput erat Ioannes Zapata vir, qui inter indigenas nobilis, & factiosus Marchionem Villenatem sequebatur: qui non modo arcem, verumetiam totum oppidum firmißimo præsidio tenebat, cui præfecit Rodericum Castanetum Cifontani Comitis fratrem, pulsisque alterius factionis principibus propterea, quod Regis & Reginæ partes tuebantur, soli Marchionarij oppidum habitabant. Nam plebs se sequitur fortunam, vt semper, & odit præsentem statum, & concupiscit nouum. Erat pulsæ factionis caput Petrus Nunius à Toleto equestris ordinis vir. Is agit cum clientibus, & amicis, quos in oppido habebat quam plurimos, quemadmodum intra mœnia reciperetur, si maiores copias, quam essent præsidiariæ, conduceret. Communicat rem cũ Petro Ario, atque vterque cum Duce Infantatus: omnibus visa est res digna, in quam omnes intendant neruos, putantes se in eo singularem operam non solum Regi, & Reginæ, sed etiam vniuersæ Hispanæ reipub. nauaturos.

Dux Reginam consulit, quid sibi in tali negotio faciendum esset. At illa, vt ad rem conficiendam totis viribus insistat, non modo hortatur, verum etiam atque etiam rogat, obtestaturque. Mittit præterea ex cohorte prætoria tres cataphractorum equitum turmas, cum suis quamque præfectis, Iacobo ab Aquila, Ioanne à Roboribus, Ioanne item à Turribus: quibus imperat, vt Ducis iussa facessant, atque omnibus in rebus illi obtemperent. Dux igitur auctus copijs à Regina mißis, simul etiam cum Petro Nu-

nio, & Petro Ario, qui & ipsi magno poterant esse adiumento, cum omnibus suæ domus grauis, & leuis armaturæ militibus rem aggreditur. Id cum Marchionis præfectus sensisset, neque enim tantus belli apparatus latere potuit, fugat ex oppido, quos suspicabatur partis aduersæ fautores: plebem in partes regias procliuem minis terret, muros: portasque oppidi præsidio validiori firmat, subsidiarios milites opportunioribus in locis disponit. Atqui Dux ea spe frustratus in oppidi suburbio metatur, oppidum arctißima obsidione cingit, commeat[9] intercludit, vt quos non potuit viribus expugnare, caperet fame. Iubet præterea cuniculos agere ad portam, qui itur Guadalaiaram, cui præsidebat Petrus Aiala ex ordine equestri diui Iacobi cōmendatarius, qui suspicatus id quod erat, portæ munitiones cum muri parte suffosas iam lignis incumbere, atq; supposito igni non magno negotio ruituras, ne hostis irrumpens oppidum diriperet, atque factio extorris, quæ inter obsessores merebat, in aduersæ factionis partes acrius sæuiret, cœpit agere cum Duce de tradēdo oppido certis condicionib[9], quibus præcipue de oppidanorum indemnitate cauebatur, illorum maxime, quibus cum erāt inimicitiæ ex inueterato factionis aduersæ odio. Duce igitur cum suo exercitu intra muros recepto, Marchionis præfectus cum omni præsidio se in arcem recipit commeatu, armis, tormentisq; munitissimam. Sed nihilo secius illā Dux arctiori obsidione premit. Musculosque duplices à parte arcis extima ducit, atq; viris, armis, machinisq; munit, vt nō modo quisquam in-

gredi, aut egredi non posset, verum etiam si grandior exercitus aliunde veniret, auxilio nihil obsessis vsui esse posset. Alterum quoq; murum duxit per arcem, quæ est inter arcem, oppidanorumq; domos intermissis quibusdam aditib9, per quos tumultuarijs pugnis se inuicem lacesserent. Ibi cecidit Iacobus ab Aquila, vnus ex tribus illis Ducibus, quem diximus ad hoc bellum misisse Reginam. Ceciderunt & alij complures viri nobiles, & obscuri, tam ex obsessis, quã ex obsessoribus. Ex munitionibus præterea, quas in agro Madritano insederant Ioãnes ille Zapata, & Petrus à Corduba, cotidie fiebant excursiones, incendia, cædes, populationesq; pecundum, & armentorum, vsq; ad oppida, loca suburbana, quoad profectum est à Duce, vt certis in locis equitum præsidia disponerentur, qui latrunculos illos passim exultantes in latebras suas coegerent se recipere, atq; hunc in modum obsidio in duos menses protracta est.

PRIMAE

PRIMAE DECADIS LIBER SEXTVS, MATRICALI panhispanion celebratur, vbi cœptum est de societate, quam fraternitatem vocant cōstituenda agi.

Caput Primum.

CVM hæc Madriti geruntur, curia, hoc est, Rex, & Regina senatusq; regius Matricali citra montes in vectonibus oppido celebri erat. Ibi quoq; panhispanion, id est, omnium ciuitatum, municipiorumq; Hispaniæ conuentus agebatur, curias in numero multitudinis indigenæ appellant, in quibus cum aliæ res complures decretæ sunt, tum vel maxime quod Elisabe iunior vno omniū consensu declarata est Hispaniarum Princeps atq; hæres, regnorumq; successtrix, quod et iure iurando sanxerunt ciuitatum municipiorumque procuratores, si modo proles virilis Regi, & Reginæ non contigisset. Cœptum est agi præterea de fraternitatibus, ita Hispani vocant populorum inter se societates ad hoc potißimū institutas, vt latrocinia, cædesque in vijs publicis, & agris perpetratæ vindicarentur,

quæ mala, in vrbes quoq; & municipia, vicoſq; tyrannorũ arcibus ſubiectos adeo ſerpebant, vt domi foriſq; nihil eſſet tutum, ſed vbiq; terror, vbiq; pauor, & plurima mortis imago, eòq; miſeriarum deuentum eſt, vt graſſantibus ſceleratis hominibus, nemo iam eſſet vir bonus, & pie, iuſteq; viuendi cupidus, qui pro recuperanda libertate libentiſſime dimidium fortunarum ſuarum non paciſceretur. Idq; cum omnes vellent, omnes cuperent, deq; nulla re alia frequentius alter ad alterum loqueretur, quàm de inueniendo tãtis malis aliquo remedio, nemo tamen erat, qui negotium aſſumeret, atq; rem tam deſperatam aggrederetur, & morbo tam pernicioſo medicamentum aliquod inueniret. Prim⁹ omnium quaſi ſignum aliquod ad bene de Hiſpana rep. ſperandum ſubſtulit Alphonſus Quintanilla equeſtris ordinis vir nobilis, ingenioſus, acer, & vehemens: idemq; fiſci rationumq; regiarum quæſtor maximus. Hic ortus ex aſturibus montanis facile oſtendit, ſummos viros in obſcura quoq; patria plerumque naſci: at econtrario ignobiles in patria illuſtri. Et quo maior tantæ rei peragendæ accederet autoritas, aſſumit ſibi ſocium Ioannem Ortegam. Ambo regem, reginamq; conueniunt: quo in ſtatu res Hiſpana ſit, cõmemorant: quod in tanta rerum omnium perturbatione debeat, et poßit fieri, demonſtrant: hoc bonos omnes, hoc in cõmune populos expoſcere: nil aliud deeſſe, quam regiam facultatem, vt bene iuuante deo negotium perageretur. Placuit iuſtißimis principibus opportunus ſermo: ad rem exequendam hortantur: autoritatem ſuam omnibus in rebus decer-

nendis pollicentur. At illi oppidorum procuratores adeūt: mala, quæ sustineant impræsentiarum, quæque in futurum expectent, ante illorum oculos ponunt: ex negligentia quot pericula impendeant, atq; e diuerso ex prouidentia quot bona sequantur, identidem repetunt. Sed quia de tanta re consulendi erant ij, quorum procuratorio nomine res agebant: placuit constitui diem, & locum, in quibus hæc disputanda essent. Locum in quem vndiq; confluerent, placuit esse Donias, quò posteaquam ad constitutum tempus cōuenerunt, cœptumq; esset de re, cuius causa venerāt, disceptari, alij aliud sentiebant: altercationibusq; tempus consumebant frustra, & contentio illa eò tandem est deducta, vt omnes in eo iam essent articulo, vt quisq; ad suos re infecta rediret. Quorum dissensionem cum Alphonsus Quintanilla sensisset, videns omnes suos conatus cessisse frustra, ne quid inexpertum relinqueret, hac, aut non multum dissimili oratione, illos in concionem vocatos aggressus est.

ALPHONSI Quintanillæ concio, pro iucunda Hispanorum societate.

CAP. II.

SI quisquam ex vobis est viri Hispani, qui miretur: cur ego qui neq; ingenio, neq; doctrina, neq; multa rerum experientia præditus desum pserim mihi, vel potius arrogauerī hoc dicēdi

munus, desinet profecto mirari, cum vitæ meæ rationes, in stitutaq; ab ineunte mea puricia suscepta cognouerit. Ego viri optimi, cum statuissem omne tempus meum in aula re gia consumere, atq; sine æqualium meorum inuidia, obsequi um meum infœlicissimo Regi primum, ac deinde inuictissi mis his Principibus meis præstitissem, nunquam destiti cogi tare, si qua in re Hispanis meis accommodus esse possem. Habeo huius animi mei testes, cum alios quàm plurimos, tum maximè ex vestro numero non paucos, qui ex me sæpe audierunt partim publicæ in huiusmodi loci verba facien tem, partim priuatæ in sermone familiari, quam me hic sta tus reip. non delectaret, in quo bonorum nulla, aut certe per quàm exigua ratio haberetur, Malorum vero passim gras saretur impunitas. Neq; id quidem Principum nostrorũ vitio, quibus nihil iustius, nihil indulgentius, nihil humani⁹ excogitari potest: sed temporum culpa, quæ non sinunt illos animaduertere in facinorosos: atque pro dignitate bonos præmijs afficere, & quod ad commutatiuam pertinet iusti tiam, ius suum cuique tribuere. Itaq; cũ nuper ego cum hoc collega meo honestissimo viro retulissemus ad illos de ser monibus, quos de ineunda inter Hispanos societate Matrica li habere cœpimus, per quam omnia in meliorem statum re formari possent, incredibile dictu est, quanta sint voluptate affecti, quanta gestierint lætitia, quanta nobis diligentia, stu dio, & cura commendarint, vt vobiscum de tanto, tamque inopinato bono ageremus operam omnem, atque autorita tem suam polliciti, si quibus in rebus opus esset. Sed ad

rem, cuius causa huc venistis redeamus, negotium est, quod non modo animos vestros à sūmo excitare, verum etiam ad facinorosorum hominum vltionem inflammare debeat. Agitur de priuatis facultatibus vestris, quas in agris, in pastionibus, in mercaturis, in vestris domibus habetis, quarum bona pars pactione, aut vi ab his latronibus intercipitur.

Agitur de amicorum oppreßione, de filiorum integritate, de filiarum pudicicia, de vxorum castitate, de clientum vestrorum incolumitate. Agitur de fisco, regijsq; vectigalibus, quæ si non fide summa, & sine fraude exigantur, necesse est per capita siue censum vestrum distribui omnia, quæ ad illorū sumptus necessaria sunt. Agitur de vestra omnium securitate, qui neque per noctem domo egredi, neque per diem extra vrbium munitiones prodire audetis.

Agitur de pietate, de religione, deque omni cultu diuino, quem videmus in dies refrigerari, atque indubitatum tendere interitum. Quid igitur reliquum est viri Hispani, nisi vt bonis auibus ineatur societas, quæ tot nobis calamitates propulsatura sit, totque commoditates paritura, quæ dabit vitam cum tranquillitate iucundam, restituet virtutes, quæ nos Deo, atque proinde hominibus faciant beniuolos, quæ nos ira, atque proinde libidine superatis duabus animi pestibus ingenitis reddant nobis ipsis amicos. & quoniam satis demonstratum est, hanc societatem siue illam libet fraternitatem appellare, debere fieri, super est, vt ostēdamus, an poßit fieri, & à nobis quidem fieri, ac praeterea facile & à nobis fieri. Nam de impoßibilibus, aut sim-

pliciter, aut à nobis fieri, quia in potestate nostra non sunt, nemo deliberat per se, neque alios in cõsultationem admittit.

Quod autem id, de quo est præsens consultatio, posset fieri, & à nobis quidem fieri, & facile fieri notius est: quam quod demonstrari debeat. Suppetunt namque pecuniæ, neque deest plerisque omnibus conferendi voluntas: abundamus viris, armisque, neque opus est aliunde illa accersere. Habemus autoritatem principum, qui nostris incœptis fauent. Habemus causam potiorem, hoc est, iustam contra iniquos, quietis amatorum contra seditiosos multos, & fortes viros contra paucos, & ex scelerum consciẽtia pauidos. Hoc experti sumus in ipso statim initio, quo iustißimi nostri principes regnare cœperunt: cum iußissent in huiusmodi homines acriter animaduertendum id, quod est Segouiæ gestum. Mirum dictu, vno atque altero ad suspendium adacto, repente omnes alij aufugere, neque vsquã deinde visi sunt. Qui status in hunc vsque diem permansisset, si non Lusitanorum illa tempestas quietem nostram interpellasset. Nam quid ego de societatibus illis dicam, quæ sub Enriquo Rege fuerunt institutæ, cum omnes viæ latrunculis, & grassatoribus essent obsessæ? cum viatores agminatim, ac nec sic quidem iter facere auderent? nonne ad primã præconis vocem subito latuerunt? Durauit certe mos ille, quo ad ipsi administri suis legibus abusi sunt, atque dicionis suæ terminos transgressi. Ex quo necesse fuit ab Enriquo societates illas dissolui, quod certe nobis accidere non potest, quibus non est alia cura, quam itinera pacare, latrocinia, furta, homicidia cöercere, ac præterea nihil. Erunt fortasse

nonnulli, qui huic ſententiæ meæ obſiſtant, dicantque non poſſe ijs de rebus facile conuentus fieri ex tam longinquis regionibus: aut ſi fiant, in conferendis ſtipibus non fore concordes. Erunt prætcrea, qui dicant huiuſmodi ſocietates, nõ poſſe diu cõſiſtere. qd' in alijs quoq; huiuſmodi ſocietatibus factitatum, ſumus experti. Et quos interim æquo iure cogerimus venire, aut illi, in quos fuerit acrius vindicatum, reddentur multo peiores, quam antea fuerint.

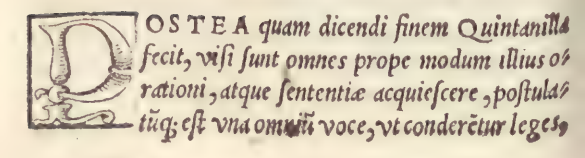
Immo vero ſi opus fuerit non magna erit difficultas ſemel, aut bis in anno, per prouincias certis in locis conuentus, aut nundinas fieri, quemadmodum paſtores menſtruas faciunt, quas vocant meſtas, atq; etiam nunc annuas, quæ ſunt ſolenniores. Illi pro re tantum pecuaria hoc faciunt, nos pro omni ſubſtantia noſtra, pro vita, pro libertate, pro religione non faciemus? Nam quod ad ſtipium collationem attinet, nemo eſt, qui paruo ære mercari nolit, quod alioqui ſit omni patrimonio redimendum. Nemo eſt, qui cum hac de re ſum loquutus, qui non geſtiat, qui non pruriat, qui non percupiat, vndecumque depromere, æruſcare, extricare, quod ſit tanto operi erogandum. Quod vero nonnulli timent, ne, ſi aliquando diſſoluantur iſtæ ſocietates, acrius inſurgant arcium præſides in ſubiectos populos, in quos ante hac exercebant iniquam dominationem, qui receptabant latrones, qui facinoroſos tuebantur: Quin potius ſi nos intra ditionis noſtræ terminos continuerimus, ſi nos nobiſmet ipſis non defuerimus, ſi condiderimus leges, quibus ſacrum hoc collegium

santiatur, non modo non dissoluetur, sed manebit, æternumque durabit, quandiu pessima hominum seges suborietur.

An inter ciuitatis regiæ incolas Talabricensesq; potuit per annos quam plurimos permanere, qualiscumque illa fraternitas ab hominibus obscuris instituta, quæ tot commoditates per omnem regionem illam grassatoribus refertam attulit, & vos Hispani, proceres illos saltem imitantes, non facietis in toto, quod illi fecerunt in parte? *Expergiscimini aliquando viri Hispani, & a maioribus vestris ingentes animos concipite: quam iustam habeatis causam, recogitate: cum quo hostium genere vobis res gerenda est, intelligite: in facinorosorum hominum vltionem insurgite: pro quibus meritis non solum in hac vita mercedem opimam laborum vestrorum consequemini, sed etiam in beatorum numero vestra nomina transcribentur.*

HISPANORVM *societatis leges, legumq; executores constituuntur.*

CAP. III.

POSTEA *quam dicendi finem Quintanilla fecit, visi sunt omnes prope modum illius orationi, atque sententiæ acquiescere, postulatumq; est vna omniū voce, vt conderētur leges,*

quibus sacra societas illa sanciretur, atque stipis conferendæ statueretur modus, & militum numerus, qui decreta exequerentur. Sed ne in ius regium contributio illa æternũ cederet, cautum est, vt esset temporaria, duraretq; in æternum, Summa consilij ad principes deuoluta est, & ab illis ad secretius illud Augustumque senatum, quo res Hispana gubernatur. Principio quod ad condendas leges pertinebat, data est facultas optimis quibusdam viris ex ordine equestri, atque vtriusque iuris agendarumq; rerum peritis, numerus militum decretus bis mille equites, per classes vero stipibus distribuendis, præfecti sunt viri boni suarum rerum frugales, alienarum vero abstinentißimi. Constitutum est præterea collegium ex bonis, prudentibusque viris, quos Hispani consueuere deputatos appellare. His præsidere voluerunt Lupum Riparium Carthaginensem Episcopum. Nemo vnquam à principio putauit societatem illam tandiu permansuram, siue quod in primo illo triẽnio putabant à viarum latrocinijs, grassationibusque posse Hispaniam purgari, siue quod populi grauatè ferrent tam crebras fieri exactiones, siue quod antiquarum societatum exemplo, aliqua ex leui causa hæc quoque posset dissolui. Cõstitutæ itaque sunt ab initio tumultuariæ quædã leges, quippe quas putabant non longo tempore duraturas, sed qualescumque illæ fuerint, nihilominus confirmatæ sunt, additũq; robur, regiaq; autoritas, cum esset curia Matricali Anno salutis sexto & septuagesimo supra millesimum quadringentesimum. Cumq; postea ex triennio in triennium & deinde

ceps, societas illa propagaretur, & ex negotiorum varie tate cotidie noui casus emergerent, opus quoque fuit nouo principum remedio. Fuerunt autem casus, in quibus societas illa iuris dicendi, exequendique iudicij facultatem haberet, quinque. Primus in illos, qui furtum, aut latrocinium, aut mortem, vulnusq;, aut vim aliquam in loco deserto intulissent. Secundus in eos, qui illa eadem facinorosa in populo commisissent, perpetratoq; scelere solum uer tissent, in fugamq; se proripuissent. Tertius in eos, qui aut fores effringerent, aut domorum parietes effoderent, aut incendia valuis apponerent, aut scalis admotis diætas noctu conscenderent. Quartus in eos, qui stuprum in cuiusq; ætatis, aut sexus, aut conditionis hominem inferrent.

Quintus in eos, qui iuris, iudicijq; executores impedirent, quo minus rem demandatam exequerentur. Constituuntque, vt in omnibus ciuitatibus, oppidis, municipijs, castellis, vicisque grandioribus, bini pedanei iudices quotannis crearentur, & executor vnus, qui haberent facultatem iudicandi, determinandi, absoluendi, condemnandi, sententiamq; exequendi in ijs, dumtaxat, casibus quinque.

Si quid autem præter hos quinque casus legibus expressos emersisset, de quo merito dubitari posset, ad societatem ne illam, an ad ordinarios recurrendum esset, placuit rem in tegram ad ipsos principes deferri, ex quorum arbitrio ea de re, aut nouæ leges conderentur, aut si videretur iuri cõ muni definiendum, relinquerent. His itaqne ordinatis omnes ciuitates, oppida, populique sanctam & salubrem il-

lam fraternitatem inierunt, præter quam illi, qui dominos priuatos habebant, veriti ne inde sibi exactiones geminas exigerentur: alteras, quas priuatis dominis dependerent.

Quæ res cum ad Comestabilem Hispaniæ delata esset, non modo non renuit, sed vltro illos, qui dominationi suæ subditi erant, hortatus est, ne tam vtilem, iustam, honestãque societatem recusarent. Huius exemplum reliqui omnes Hispaniæ proceres sequuti sunt, neq; sequutos fuisse postea pœnituit.

DE CANTAPETRA REGIS & Reginæ iussu obsessa, Deque Beneuentani Comitis liberatione.

Caput. IIII.

POST victoriam partam ex ea pugna, qua in agro Taurino Dorij fluminis pugnatum est, Lusitani partes paulatim defluere, Regisque, ac Reginæ procedere in melius cœperunt. Amissæ namq; munitiones, quæ pro Lusitano steterant, ad Hispanos principes accrescebant: & ij, quibus autoribus ille tantum negotium inchoauerat, partim suis difficultatib9 impliciti, partim fortunã sequuti victoris, auxilia præmissa non mittebãt. Sola itaq; Taurus cum paucis adiacentibus castellis, & oppidulis in fide permansit.

inter quæ fuerunt Castrũ Inui, Septem ecclesiæ, Cantapetra, vnde Lusitani excursiones crebras in agros finitimos faciebant. Quas, vt compescerent, visum est principibus nostris Cantapetram in primis debere obsideri, propterea quod & captu facilior videbatur, & ad res deinceps gerendas locus opportunior, & quod impræsentiarum latrones, grassatoresq; plura nocumenta quàm aliunde inferebãt, non solum in vicos, agrosq; finitimos Salmanticensium, Methymnatium, Matricalensium, sed etiam in longinquiora loca, excursiones, populationes crebras facientes. Erat oppidum illud non ingenio loci, quippe quod erat in planicie situm non arte, neq; hominum cura munitum, cuiusmodi sunt episcopia, hoc est, episcoporum prædia, quorum vsus fructus non perpetuus, sed temporarius est, & cum illorum vita terminatur, neq; tam futuris prospiciunt, quam præsentibus vtuntur, fruunturq;. Hoc tamen Lusitanus quanta potuit diligentia muniuit, atque aggere, vallo, fossaque præcipiti, & cuniculis rectis, transuersisq;, & murorum cauis inexpugnabilẽ reddidit, ex equitib⁹, peditibusq; addidit strenuißimum quemq;, quibus præfecit Alphonsum Petridem Viuarium, paris strenuitatis & audaciæ virum. At noster ballistas, tormenta sulphuraria, machinasq; eo comportari iubet, stationes à tergo, & à fronte munitas disponit, militesq; per illas distribuit, præfectosq; accõmodat, quid cuiq; sit agendum præcipit. Cõtra Castrum inui, septemq; ecclesias certis in locis præsidia disponit: ad compescendas latronum excursiones per agros: ne pabulatorum, lignatorumq;

ac frumentatorum ministeria interciperent, & quia necesse erat Regem ipsum Panhispanio, quod Matricali agebatur interesse, obsidionis curam Duci à villa Formosa fratri Notho, & Comiti à Triuinio commendat. ipse itq; reditq; viā, toties quoties vtrobiq; illius præsentia opus erat. Nullum interea tempus otio dabatur, quin stationarij milites stationes muris promouerent, machinarij tormentis mœnia quaterent, stlopetarij glandibus, arcuarij sagittis, fustibularij lapidibus obsessos lacesserent. At illi contra eruptionibus crebris non cessant ex improuiso securos impetere, tumultuarijsq; pugnis medio in campo cum illis decertare. Editur vtrinq; cædes maxima, sed in Lusitanos proportione multo maior, quia ex paucis numerus minuebatur, qui suppleri non poterat, nisi auxilia mitterentur. Scribunt itaq; ad Regem suum, quo in statu res sit, certiorem faciunt: nisi supplementum cohortibus reficiendis mittat, non posse diutius obsidionem substineri, neq; fieri, quin se aut victori dedant, aut ferro, fameq; mors oppetenda sit. At Lusitanus recensitis copijs, quas habebat imminutas, tum suorum abitu, qui desiderio domus sine commeatu in patriam redierunt, tum morbis ex laboribus, victuq; maligno, tum quod ex auxiliarijs nemo apud eum remanserat: cum non auderet ad soluendam obsidionem recta proficisci, ad alias artes se contulit, exercitum statuit in Salmanticensem agrum ducere, vicos igni, ferroque vastare eo consilio, vt noster intermissa obsidione, suis laborantibus opem ferret, & obsessis respirandi locum daret, & ad commeatus, aliaq; necessaria im-

portanda, & ad permutandos bene valentibus ægrotos, vegetis, integrisq; fessos, atque vulneribus confectos. Erãt, qui Regi dicerẽt, huiusmodi populationibus insistere, non esse opus regium, sed latronum, grassatorumq;. Illud vero magnificum, generosum, atq; ingentis animi opus, suis laborantibus opitulari, in summis periculis positos me dia ex morte recipere. Quod si non suppetebant vires, vt cum hoste signis collatis decertare posset, vastationem illam vicorum, agrorumq; populationem honestius, tutiusq; per præfectos fieri posse dicebãt. Erant, qui suaderẽt, vt ad Gallorũ Regis pacta, promissaq; recurreret, quãdo inclinatis rebus, ac propemodũ perditis, nõ erat vnde subsidiũ mai⁹, certiusq; sperari posset. Alij cõtra, leuitati Gallicæ nõ multũ esse fidendũ, cum præsertim quo tempore fœdus illud initum fuerat, Lusitanis rebus fortuna aspirare videbatur, quæ nunc aduersa refragaretur. His sententijs Lusitanus incertus quid faceret, pergit, vt id exequeretur, quod ab initio constituerat: in agrumq; Salmanticensem ducit exercitũ. Quod vbi noster comperit, cum parte exercitus comitem à Triuinio mittit, qui Lusitani conatibus aduersetur, seq; cum Salmãticensibus iungat. Id cum Lusitanus ex inter ceptis exploratoribus accepisset, simul etiam & Hispanũ, cui non erat par, comitem subsequi, reputans secum non esse è dignitate regia cum comite pugnare, neq; prudentis cum superiore confligere, cœpit se paulatim in Taurum suam, hoc est, in latebras notas recipere. Sed ne suos in tanto periculo desereret, cœpit cũ victore de permutandis captiuis

agere, vt ipse Beneuentanum Comitem data fide absolueret, oppidaq;, & castella, q̄ sequæstro data erant, redderet, noster Comitem Pinnamancorum liberum ex vinculis abire iuberet, obsidionemq; Cantapetræ tolleret ea lege, vt præsidiarij milites anno ab armis cessarent, id quod Pherij comitis interuentu peractum est. Beneuentano comiti in dāni accepti compensationem à Rege & Regina aureorum ducalium millia decem dono data, Cluniæ quoq; ciuitatis, cū portu iam pridē illi facta donatio, rursus cōfirmata est, imperatumq; arcis præsidi, vt illam comiti traderet. At oppidani, tametsi seditionibus intestinis erant discordes, ad hoc vnū facta conspiratione arcem in Comitis potestate positam videntes, seq; à regali corona alienatos, pro cōmuni libertate acriter insurgunt, arcem obsident, terra, mariq; oppugnant. Cæterum comes ex familiaribus, cognatisq; & amicis, ac gregarijs militibus cohortes parat, quas in auxilium obsessis mittat. Oppidani vero ex instanti periculo facti acriores, obsidionē premunt: stationes à terra, mariq; muniunt: diu, noctuq; obsessis negotium facessunt. Comes deniq; cum in eo, quod semel intenderat, nihil proficeret, spe frustratus, cum oleum perdidisset, & impensam, ab incœpto desistit. At ciues magna cum sua ex Comitis seruitute in perpetuam se libertatem vendicarunt.

DE profectione Regis ad Patrem, deq; Fontis Rabidi obsidione ab eodem Rege obiter soluta.

CAP. V.

CVM hæc apud Vectones in Hispania gerun tur superiori, Ioannes Tarraconensium Rex, huius nostri Ferdinandi pater, per literas sæpe cum mandatis filium pellexerat, vt cum sibi per instantium negotiorum intermißionem liceret, veniret ad se commentaturus de rebus, quæ ad vtriusq; commoda, regniq; gubernationem pertinerent. Erant eo tempore Rex & Regina Valladoliti. Sed Rex vt patris voluntati obsequeretur, in Tarraconense regnum proficiscitur. Regina vero Turdesellas cum præsenti exercitu, vt se Lusitani conatibus, si quid interea moliretur, opponeret. Per idem quoque tempus Gallorum Rex Fontem Rabidum obsideri iusserat, atque in Bardulos finitimos vicorum direptiones agrorumque populationes fieri. Cuius rei accepto nuntio Rex noster, postea quam patris desiderio satisfecerat, & rebus, propter quas venerat, ordinatis, ad Cantabrorum vrbem, Victoriam uenit, atque ex Asturibus, Bardulis, Cantabris, Vasconibus, superiorisque Hispaniæ populis, ad quinquaginta peditum millia diuersorum generum armaturæ cöegit: omnique hoc belli apparatu ad Fontis Rabidi obsidionem proficiscitur. Iam Galli de aduentu Regis cum exercitu intellexerant, Regemq; suum quid illis faciendum esset, consulerant, illisque responderat, vt cederent tempori, seq; Ocasonem reciperent, ibique hibernarent, vere proximo eandem

eandem obſidionē redintegraturi: nec ſecus, atque ſunt iuſsi, faciunt. Noſter vero de Gallorum abitu factus certior, & ipſe quoque ſuas copias dimittit. Vtroſque Bardulos, Montanoſque populos luſtrat, imperio ſuo legibuſque obſe-quentes laudat, in crimino ſos animaduertit, totamque pro-uinciam pacatam relinquit, atq; ad res inchoatas Reginãq; rediens, controuerſias procerum ex regno Nauariæ obiter componit. Nam erant ex illis, qui Pompeiopolim vrbẽ totius regni Metropolim, aliaq; oppida, & caſtella vellent illi tradere, atque ſe ipſos, omneſq; fortunas ſuas illius fidei permittere. Quod Rex aduerſatus renuit, Phœboq; ex ſorore ſua nepoti adiudicauit. Inter Lermatem comitem, Petrumq; Peraltanum ſimultates compoſuit, & cum æter-nam pacem non poſſet, inducias temporias indixit. Car-dinalis interea pontificalis officij partes eſſe ratus operam ſuam interponere, literas cum mandatis ad Gallorum Re-gem mittit. Hiſpanorum, Gallorumq; antiquam ſocieta tem, amicitiamq; commemorat. Bardulorum officia in Gallos, inimicitias in Britãnos ex profeſſo narrat, in quos nunc ſæuire, armaſq; inferre iubeat in illorum fauorem, qui quondam fuerint illi hoſtes acerrimi. Rogat, immo ob-ſecrat, obteſtaturq;, vt à tanta rei indignitate ſe abſtineat, neque vellit amicos veteres inimicis permutare. Nam, quod ad Ruſcinonis comitatum pertinebat, non erat tanti, vt tam inueterata ſocietas ſolueretur: cũ præſertim, ſi quid fractum, aut diſſutum erat, facile poſſet refici, ac reſarciri, ſi ad vtriuſq; regni collimitium mitterentur vtrinq; viri bo-

ni, & sapientes, quorum arbitratu & sententia lites, contentionesque sedarentur. Per eundem Cardinalis familiarẽ Gallorum Rex rescribit, non displicere sibi redditus in gratiam cum principibus Hispanis, si conditionibus æquis negotium transigeretur, & Lusitani quoque, qui se illi commendarat, ratio haberetur. Ad perficiendam rem incohatã vltro citroque internuncius commeat, remeatque, quoad ventũ est ad illud, vt in annũ induciæ cõstituerẽtur, quo tẽpore dissensiões inter Hispanorũ, Gallorũq; Reges trãsigerentur, ex qua transactione totus Lusitani conatus pẽdebat.

PARIETINVS Comes Velesium capit, arcem obsidet, ac deinde in dedicionem accipit.

CAPVT. VI.

QVO tempore in Hispania superiori à Rege nostro hæc gerebantur, Dux infantatus in Carpetania Madriti arcem, quæ adhuc pro Marchione stabat, iussu principum obsidione cingebat. Comes Parietinus, qui, vt sæpe dictum est, diui Iacobi Magistrum militiæ se profitebatur: Velesium oppidum illius ordinis alterum caput, proficiscitur: oppidoque potitus arcis præsidem hortatur, quando ratione Magistratus ad se pertineret, eam sibi traderet, & cum sæpe antea precibus, blandicijs & pollicitationibus nihil profecisset,

minis agere cœpit: & nisi pareat, se arcem obsessurum, neque quieturum, quoad illam expugnet, pœnasque ab illo exacturum, quas proditores solent pendere. At præses vir constans, fortisque nihilo magis quam antea mouetur, arcẽq; armis & omni cõmeatũ genere munit, seq; ad oẽm belli fortunã aptat. Cæterũ Magister hominis pertinaciã cernens, arcem obsidet, perque bimestre spaciũ obsessos eo angustiarum redigit, vt iam & ad ægrotantium medicamenta, & ad vulneratorum remedia omnia, quibus erat opus, deficerent. Quo in statu sit res, Marchionem præses certiorem facit, & nisi quam primum suppetias ferat, nullam esse moram, quin qualicunque conditione faciat deditionem. Erat eo tempore Marchio Compluti cum Archiepiscopo Toletano, cuius vtriusque idem erat sensus de re communi. Qui videntes ex illa arcis cum oppidulo amißione, quam magnum detrimentum sequeretur ad impendentis, ac futuri belli opportunitatem, simul etiam quod Lupus Vascus Archiepiscopi frater, atque eiusdem factionis perquam studiosus, qui præsidio tenebat Optum ciuitatem finitimam, redderetur infirmior, ex familiaribus, & amicis, propinquisque & alios eiusdem sectæ participes cogunt grauis & leuis armaturæ equitum ad tria millia, qui numerus multo superabat obsessores. Non potuit Magistrum latere tantus belli apparatus, qui contra se fieret. Rem ad commendatarios, cohortiumque præfectos, ac primarios viros refert, quæ sit eorũ sententia, exquirit. Omnibus vi-

ſum tempori eſſe cedendum, neque expectandum, vt tanta ſpes fortunæ belli committeretur: poſſe nãque alio tempore obſidio illa commodius repeti, & tutius continuari.
At Magiſter, vt erat natura ingenti animo, & ex magnitudine rerum, quas geſſerat, magnam ſui fiduciam habens: fretus quoque meliori cauſa, & cui non dubitabat diuum Iacobum, cuius teſſeram, belliquc inſignia gerebat: propicium fautorẽq; fore, obfirmat animum, cõmilitonibuſque reſpondit ſe velle in obſidione perſtare: vitamque, ſi opus ſit, pro laude, atque maiorum ſuorum dignitate paciſci. Cum vidiſſent illum commilitones animo tam obſtinato, vt neque paſſum ab incœpto retrocedere vellet, alacres operi ſe accingunt: foſſas murorum eruderant, aggeres, valloſque erigunt: propugnaculis mœnium, pinniſque pluteos appendunt. Stationes vero crebras vallo, foſſaque munitas contra arcẽ diſponunt, & fortißimo quoq; milite cõplent. Nunquã putarãt Archiepiſcopus & Marchio Magiſtrũ tantas copias expectaturũ. Sed cũ ad oppidi muros acceßiſſent, ſtlopetarũ glãdibus, ſcorpionũq; ſagittis repulſi: per extrariã arcis portã, poſticũq; admißi, in ſtatiões agmine facto irrſtpũt. Pugnatum eſt vtrinque vehementer ab ortu ſolis ad occaſum. Cadebant ex vtraque parte multi, ſed à Marchionis & Archiepiſcopi multo plures: propterea quod iniquitas loci hos impediebat, illos vero adiuuabat: & quia ſuccincti venerant, putantes Magiſtrum non expectaturum hoſtes, neque machinas ad oppugnandum, neque victum ad permanendum, neque commeatum & neceſſaria ad arcem

instruendam, opus intermittunt: atque in tempus aliud differunt, receptisque vulneratis, & ægrotis, atque in eorum locum validis, robustisque suffectis, ad suos quisque reuertitur: intra paucos dies cum machinis, & tormentis, magnoque commeatu, grandiorique exercitu redituri. Eodem tempore, quemadmodum paulo ante diximus, Dux Infantatus Madritanam arcem Regis & Reginæ iussu obsidebat. Qui factus certior Toletanum, Marchionemque à Compluto Vclesium versus copias ducere, carrisque & plaustris, numerosas, grandesque machinas, magnamque vim commeatus secum vehere, partem exercitus retinet ad continuandam obsidionem, partim Magistro mittit in auxilium ad disturbandos Marchionis, & Toletani præsulis conatus: copijsque Furtatum fratrem præfecit: monetque, quid illum facere oporteat. Ille, qua hostes uẽturi erant, locum opportunum occupat. Magistrum de aduentu suo, & qua de causa venerit certiorem facit.

Ille vero refectus, recreatusque tam insperato auxilio, munitis stationibus, tantum relicta obsidione cum reliqua exercitus parte, auxiliaribus se cohortibus adiungit. Iamque hostes aduentabant, iam se medio in campo mutuo conspiciebant, neque amplius inuicem aberant, alteros irruerunt: quia orto iam vespere non supererat lux ad decernẽdum armis. Itaque locum tutiorem ad pernoctandum vtrique sibi eligunt: ordinatisque cohortibus in armorum procinctu, vtrique expectant, quid alteri molirentur. Marchio vero & Archiepiscopus cum perspicerent se non

posse exequi id, cuius causa venerant, nisi armis viam aperirent, veriti summam omnium rerum suarum fortunæ vnius prælij committere, sub ipsum mediæ noctis silentium in castellum quoddam, quod pro ipsis stabat, neque longe aberat, se recipiunt, posteroque die sine vlla spe arcis recuperandæ, Complutum rediere. Atqui Præses, præsidiarijque milites cernentes se omni auxilio destitutos, neque in rerum omnium penuria posse diutius famen tolerare, deditionem faciunt rebus proprijs, quæ ante obsidionem possederant, & vita, quæ iam in potestate victoris erat concessa.

LVSITANORVM Rex Tauro relicta in regnum suum redit, atq; inde ad Gallorũ Regẽ proficiscitur, & quid illic egrit.

CAP. VII.

LVSITANVS Rex cum videret se delusum ab ijs, quibus autoribus tantum negotium susceperat, atque omnia cesßisse aliter, quam ab initio putauit, Marialbano Comiti arcis, vrbisq; tauri præsidiũ commendat: nam Ioannes vlloa ille, qui sibi vrbem tradiderat, repentina morte interceptus erat: dispositisque præsidijs per castella, & arces, quæ pro illo stabant, ducta secum Ioanna ex sorore nepte sua, Lusitaniam suam repetit. Diuque se-

cum reputans quam turpe illi foret non modo apud suos, sed etiam apud amicos & alieniores, quorum aures falsis rumoribus impleuerat, neque iam spes vlla esset reliqua, nisi in Gallorum Regis fœdere, quod pepigerat, pollicitationibusque, quas illi iure iurando sanxit, statuit iam non per literas, non per nuncios, legatosque, sed per se ipsum res suas agere, ordinataque regni administratione classem armat, & omnibus ad viaticũ necessarijs implet: conscensa naue, præter oram Galliæ Narbonensis nauigat, Maßiliæque vrbis portum subit. Regemque Gallorum, qui in Turonensibus turribus eo tempore morabatur, de suo aduentu certiorem facit. Gallus eo nuntio lætus, aut lætitiam vultu simulans: honorifice hospitem excipi, benigneque tractari iubet, & pro Regia dignitate omnia ministrari. At Lusitanus iter suum eò dirigit, vbi Rex Gallorum esse dicebatur. Rusticabatur autem Rex eo tempore non longè à turribus Turonensibus, qui factus certior Lusitanum aduentare, oppidoque propinquum esse, mittit in occursum, qui rogent, dicantq;, vt ex nauigationibus viæq; laborib⁹ in oppido quiesceret, seq; ad breue tempus venturum dicit, & venit quidem: dataq; & accepta salute, se comiter atque honorifice alloquuntur, tractantq;: & multis verbis vltro citroque habitis rerum suarum commentationem in aliud tempus differunt. Post aliquot dies Gallorum Rex Parisios proficiscitur, quem subsequutus est Lusitanus, qui videns Regẽ alijs negotijs implicitum, sua vero, quorum causa tam longam viam ter-

ra marique fuerat emensus, de die in diem protrahi, adhibet bonos & graues viros Regisque amicos, qui exponant illi causam sui aduentus in Galliam: commemorentque ictum fœdus, spemque auxilij, quam sit pollicitus ad gerendum bellum contra communes hostes, ipsius Regis, quo Ruscinonis Comitatũ repetere audẽt, suos, cuius dotale regnũ cõtra oĩa diuina & humana iura retinẽt. Esseq; tãti Regis etiam si non de sua vtilitate ageretur, prohibere iniurias, subleuare lapsos, supplicibus opem ferre, atque regno expulsos in pristinum statum erigere. Hoc esse Regum opus honorificentius, quam regnare. Quare oblitus se Regem, genuaque amplectens orabat, obtestabaturque, ne in causa tam iusta & honesta desereret, fortunæque Regum misereretur, eorum maxime qui vim paterentur iniuste. Sed neque fortunas suas tam esse perditas, vt non haberet regnum auitum adhuc incolume: atque in ipso, vnde summouerentur vrbes, oppida, castella, proceres, viros, principes ac primarios, quorum idem sit cum illo sensus de rep. Hispana. Ad rem tamen conficiendam vnum tantum deesse caput, ducem, moderatoremque, cuius auspicijs omnia gererentur, eum esse Regem Galliarum, ac præterea neminem. Ad hanc Lusitani petitionem, ac potius promissi, ac debiti exactionem, Gallus per eosdem internuncios respondet, non debere mirari Lusitanum, si homo tot tantisque negotijs implicitus ad res illius non respexerit. Sum (inquit) o amici solicitus bellorũ, q̃ mihi (vt videtis) impendent, alterũ

hinc à Burgundionum Duce, alterum illinc à Britannorum Rege: quorum conatibus reprimendis binæ copiæ sunt comparandæ: quas iam oportebat fuisse conscriptas præter eas, quæ sunt Oeasone contra Bardulos Hispaniæq; superioris incolas, quibus erat sibi animus alias adiungere. Vt tamen causa pro qua bellum erat gerendum fieret iustior, debere ipsum imprimis neptem ex sorore iuxta consuetudinẽ Romanæ ecclesiæ vxorem ducere. Alioqui neq; ille posset esse Rex, nec se illi posse iure opem ferre. Et quia intercedat illi cum ducenda vxore propinquitas sanguinis, quæ esset impedimento, quo minus iure posset fieri, supplicandũ esse à summo Pontifice, vt illos a legibus solueret, quæ prohiberent in iura connubij, matrimoniumq; conuenire. Hoc Regis Gallorum responso Lusitanus non multum lætus: exequitur tamen, quod Gallus monebat. Literæq; suplices ab vtroq; ea de re ad summum Pontificem datæ, cœptumq; in curia de negotio disceptari, neq; defuerunt vtriusque partis aduocati, qui rem in summam difficultatem deducerent. Vrgebant Pontificem Regis & Reginæ Hispaniarum Legati, dicentes ex illa dispensatione, si concederetur, sequerẽtur multa detrimenta per omnem Hispaniam, cædes, latrocinia, agrorum populationes, viarum grassationes, atque dari materiam vnde religio mortalium & cultus diuinus minueretur. Cumq; dispensationes huiusmodi conciliandæ pacis, & tollendarum litium, contentionumq; causa concedi debeant, nunc concederetur in seminarium discordiæ, ac simultatis: non modo ipsorum Regum, sed etiam summatum, &

infimatum, & mediocris conditionis hominum odia, inimimicitiæ, dissensiones orirentur, & quæ bello implicitos sequi consueuerunt. Instabant ex altera parte Gallorum Regis Legati & procuratores: dicentes iniuste sibi denegari, quod alijs concedi solet, neque Regem suum ita meritum esse de sede Apostolica, vt eius petitiones in cassum cederēt.

Quibus Pontifex videbatur fauere: propterea quod opera Gallorum Regis indigebat, ad certas quasdam res ad Cameram Apostolicam pertinentes. Tandem vicit vtilitas, dispensationem concedit, datq; Lusitano perferendam, secreto tamen ne res aduersarijs nunciaretur. Interea Lusitanus ad Burgundiæ Ducem proficiscitur, cum quo erat illi arcta sanguinis propinquitas: experiri volens, si posset illum cum Rege Gallo in concordiam reducere, quo facilius auxiliares copias à Gallo posset habere. Erat eo tempore Burgundionum Dux occupatus in bello, quod cum Lotoringiæ duce gerebat. Loquutiq; inter se multa de conditione reditus in gratiam Ducis cum Rege Gallo: Lusitanus partes negotij peragendi suscipit, rediensque Parisios nuntium accipit de morte Burgundionum Ducis in prælio, quo pugnatum est cum Lotoringiorum Duce. Burgundiæ Ducatus, propterea quod Dux sine liberis decesserat, sexus virilis ex Gallorum legibus ad coronam corpusq; regnorum Galliæ deuoluebatur. Rex occasionem ex morte Ducis Ducatus capiendi arripit, hoc vnum agit, Lusitanum dimittit, in Hispaniam vt redeat, hortatur, seque confecto Burgundiæ negotio missurum maiores copias, quæ se limitaneis coniun

gant, qui erant Ocasone, pollicetur. Lusitanus omni iam spe fraudatus, eò miseriæ fortunarum suarum deuenit, vt de religionis ingressu cogitaret, idque Hierosolymis, vt esset longius, quam quò rerum Hispanarum nuntius peruenire posset: fecissetque, nisi à familiaribus, atque imprimis à Phario Comite, qui illum in tota peregrinatione illa fuerit sequutus, mutare sententiam fuerat coactus. Tunc abeundi copia à Gallorum Rege petita, & obtenta, eadem via remenso mari in Lusitaniam suam, qua venerat, reuersus est.

DE Segouiensi Arce dolo à Maledonato capta, & à Regina rursus in potestatem suam redactam.

CAP. VIII.

ANDREAS Caprarius, quem in parte superiori sæpe diximus, sub Enriquo Rege fuisse regiæ domus villicum, atq; Segouiensis Arcis præsidem, ex quo tempore Lusitanus in mediam Hispaniam irruperat, Regi & Reginæ familiarißimus fuit, propterea quod fortuna belli adhuc ancipiti Lusitano relicto partes illorum sequutus est, thesaurosq; Regis Enriqui, quos in Arce seruãdos deposuerat, opportuno tempore illis tradidit. Quo facto ita Principum voluntatem demeruit, tantamq; ab illis gratiam inierat, vt non modo nihil ex ijs, quæ antea poßidebat, immutarent, sed illum postea multum beneficijs & honoribus accumularent: inter quæ arcis p̃sidiũ

vrbisque tutelam, & quod grande pignus amoris erga illũ, & illius erga se fidei fuit, quod vnicam filiam Elisaben iuniorem iam principem designatam, nondum enim Ioannes erat natus, illi adseruandam educandamq; commendarunt. Erat *Alphonsus quidam cognomento Maledonatus, cui Caprarius Arcem sui loco tenendam crediderat, quam postea Petro à Bouadilla socero suo Beatricis Bouadillæ vxoris suæ patri tradi iusserat. Maledonatus sensit eam honoris diminutionem, indoluitq; amplius, quàm pro materia decebat. Habitaque temporum ratione, in quo non modo sceleris, quod parabat, impunitatem assequeretur, verum etiã grande aliquod sibi prouenturum, cœpit cogitare quemadmodum Arcem prẽderet: Elisabenque Principem in potestatem redigeret, quibus obsidibus cum Rege & Regina, si posset, proditionis precium pacisceretur: quod si non liceret, ad Lusitanum confugeret. Erat illi tanta, familiaritas in ea domo, vt ingrediendi Arcem, et exeundi facultas semper pateret. Fingit sibi opus esse saxo quodam magno, quod erat in Arce. Id sibi Maledonatus petit, ad nescio quos domus suæ vsus, et cum vix à pluribus versari posset, armat quatuor facinoris, quod incepit, conscios. Arma fuerunt occulta, et quæ facile tegi poterant, cum præsertim ab illis nulla posset oriri proditionis suspicio. In Arcis portas irruunt, Ianitorem trucidãt, Præsidem in vincula coniiciunt. Cuius satellites cum putarent tantum scelus non potuisse nisi à plurimis attentari, in turrim per pulchre munitam, vbi Elisabe Princeps erat, se recipiunt. Cũ*

illam proditores oppugnarent, nihilq; proficerent, reliquas Arcis munitiones & propugnacula occupant: & quia pauci erant ad tantam rem tuendam, ex ciuibus, qui alterius erant factionis, complures admittunt. Ioannes Arius ciuitatis præsul, qui propter simultates, quas cum villico habebat, eo tempore aberat, ad rei actæ nuncium accurrit, seq; vrbis primorib9 agglomerat. Ciuitatis portas, quæ ꝓ villico stabãt, non magno negocio capiunt. Regina certior facta earũ rerum, quæ Segouiæ gerebantur, eò iter arripit. Iamq; urbi aduentabat, cum ciuitatis proceres legatos ad illam in occursum mittunt, qui supplicent illi, ne admittat secum in vrbẽ Comitem Beneuentanum, quippe qui pedibus manibusq; fauebat villico, eiusq; vxori Beatricis Bouadillæ. Quod, nisi prohiberetur vrbem intrare, posse fieri, vt populus ira percitus aliquid auderet, quod in ipsius Reginæ offensam & villici, atq; eius vxoris perniciem caderet. Ad quam petitionem Regina respondet, iniquum esse, quod Segouienses ciues vellent imponere leges principibus, quas subditis consueuerunt imponere Reges, victoresque victis. Ite igitur (inquit) atq; meis verbis dicite illis, vt desinant insanire, moliantur q; aliquid, quod postea in ipsorum caput retorqueatur. Hæc dicens, vrbem cum vniuerso comitatu ingreditur, atque deinde arcem petit. Cumq; arcis pars à ciuibus teneretur, pars ab ijs, qui in auxilium villici, præsidisq; confluxerunt, neque cessarent mißilibus se lacessere, Cardinalis, & Beneuentanus Comes, alijq;, quibus Regina auscultabat, suadebant illi, vt Arcis portas claudi iuberet,

ne si furor populi frequentis arcem occuparet, pugna conserer etur, quam nemo, nec ipsa quidem, posset dirimere. At illa contra, iubet omnes portas aperire, populumq; admitti: quantum Arcis impluuium capere posset. Quos Regina ex superiori loco comiter alloquuta: Dicite (inquit) o amici: quis furor agitat vos, aut quid sibi vul in media rerum omnium tranquillitate hic armorum tumultus? Si quid est, quod in rem vestram sit, aut male tractationis aliquam habetis in villicum actionem, en ego adsum: quæ remedium ponam, neq; patiar à quoquam ex ijs, quibus iustitiam, aut partem aliquam reip. administrandam commendaui, iniuriam fieri. Omnes vna voce conclamant, excludatur villicus, cuius insolentias, atque suorum, pati non possumus.

At illa iubet omnes, qui à ciuibus stabant, & qui ab Andrea Caprario ex munitionibus pelli, eiusque præsidium Gonsalo Chaconi Regiæ dom⁹ Oeconomo & quæstori maximo sub publica fide tradit. Ciuibus autem imperat, vt deputent certos, bonos, sapientesque viros, qui deferant ad ipsam, aut ad eos: quibus ipsa causæ cognitionem commiserit querelas illorum, quos Caprarius, aut suorum quispiam læserit. Ille vero innocentiam suam purgauit, & si quid obiectum est, & omnem culpam in suos reiecit. Nam cōpertum est postea, totum illud inuidia & maliuolentia quorundam nobilium esse conflatum. Quare Regina, & arcis præsidium & alia ornamenta dignitatis, illi restitui iubet.

DE Archiepiscopi Toletani & Marchionis Villenatis cum Rege & Regina reditu in gratiam.

CAP. IX.

QVANTA pertinacia & rebellione Archiepiscopus Toletanus & Villenatum Marchio, Lusitanorum Regis partes sequuti sunt, in libris superioribus demonstratum est, eóq; fortuna illos deduxerat, vt nihil iam quærerent, nisi honestam viam ab officio male promisso discedendi, seq; ad melioris causæ principes transferendi. Spem vero omnem, fiduciamq; rei conficiendæ magnā in Rege Tarraconensiū habebant, qui de illorum reditu in gratiam cū Rege & Regina sæpe egerat. Sed interim mittunt bonos prudentesq; viros & religiosos, qui errata excusent, pœnitentiamq; erratorum exponant, & petant veniā, voluntatēq; imposterū, intermissa obsequia emendandi, declarent. Acta est causa diligenter apud Regem & Reginam per amicos, quorū orationi & precibus accesserunt litteræ à Tarraconensium Rege, qui in cōficiendo negotio plurimū studebat. At principes nostri habita rōe tēporis & fortunæ, quæ in reb⁹ bellicis plurimū dominatur, & paruo momēto huc et illuc impellitur: deīde qđ meminerāt officiorū Archiepiscopi, q̄ apud ipsos fuerūt illustria, quo tempore in multarum rerum difficultate laborabant: & quod Marchio trahebat secum multas no-

biliſsimaſq; familias propinquorum & affinium, amicorumq;: qui illum ſequebantur, ſtatuunt illos donare venia, vt hoc vno beneficio, & Rex patri & Regina Socero obſequeretur: ſimul etiam vt illos ex hoſtibus amicos facerent, exequerenturq; Vergilianum illud, quod fuerat Romanorum peculiare, parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos. Atq; vt beneficium beneficio cumularent, vectigalia & bona (quorum vſu illis fuerat interdictum) reſtitui iubent. Sed & Lupus Vaſcus Archiepiſcopi frater Optum vrbem cum Arce tradidit, tametſi ab Enriquo Rege hæreditario iure fuerat ea donatus. Madriti quoq; Arcem, quam Dux infantatus longa obſidione premebat, Regis & Reginæ arbitrio relinquit. Caſtrorum etiam Iuliorum Arcem, quæ Præſide Petro à Beatia pro ſe ſtabat, ſequeſtro tradendam Gonſalo ab Auila pollicetur, quo ad ſibi ſatisfiat quibuſdã de rebus ex pacto conuento, quod cum illo pepigerat. His in hunc modum peractis iureiurando ſanxerunt, ſe permanſuros in fide atq; obſequio Regis & Reginæ, ſeq; pro hoſtibus habituros, quos illi hoſtes eſſe: & pro amicis, quos illi amicos eſſe decreuerint. Archiepiſcopus inſuper ad ſummum Pontificem, ſedemq; apoſtolicam dat literas de ſuo reditu in gratiam cum Rege & Regina, partim excuſans ſe, quod fecerit tot mutationines in exhibendo ſuis principib⁹ obſequio, partim accuſans, pœnitentiamq; agens, quod abiurata Eliſabe Principe, ac deinde Regina, quam antea iurauerat, Ioannam ſubditiuam Enriqui Regis filiam iureiurando Principem Reginamq; poſtea deſignauerit. Nunc vero

ro se bona fide rediisse in ipsorum gratiam, quos læserat: idq; assequutũ non tam suis meritis, quam illorum singulari humanitate atq; clementia: quare a sanctitate sua præcabatur supplicabatq;, vt quod à se factum erat boni consuleret, atq; in bonam partem acciperet. Per idem vero tempus Othomanus Turcarum Rex trecentarum & eo amplius nauium Euböeam Insulam Boeotiæ adiacentem petit, & primo aduentu Storam & Basilicon oppida non magno negotio expugnat, captaq; funditus delet, deinde Chalcidem vrbem nobilissimam obsidet, atq; posteaquam triginta diebus oppugnat, tandem per totam noctem tormentis machinisq; muros quatiens, atq; vicißim militibus oppugnans, sub lucem acrius insistit, secundaq; diei hora capit. Turci victores debacchati sunt in omnem sexum & ætatem, eo, vel maxime irati, quod in ea oppugnatione ingentem cladem acceperant.

PRIMAE DECADIS LIBER SEPTIMUS. QVA RATIOne Taurus ciuitas, quæ pro Lusitanorum Rege stabat pastoris cuiusdã industria recepta est.

Caput Primum.

CVM ad huc per ea tempora Rex esset cum Ioanne patre in prouincia Tarraconensi, Regina vero Segouiæ, quo venerat, pacificandæ Ciuitatis causa ex turbulenta illa seditione, quam induxit Maledonatus, de quo dictum est in superioribus: Venit ex insperato nuncius, qui fecit ipsam ipsa lætitia lætiorem. Taurum vrbem in potestatem Præfectorum suorum venisse sine vllo militum sanguine, sine vllo dispendio, sine detrimẽto deniq; vllo. Quæ res in hunc modũ gesta est. Pastor quidam ouiũ Bartholomæus, nomine ipsius ciuitatis incola, venit ad Alphonsum Fonsecam Abilensem Episcopum, dixitq; daturum se viam, qua vrbs illa caperetur, si ei auscultatum fuisset. Quonam (inquit) modo Episcopus, aut vnde id compertum haberet? Ego (inquit) iam inde à puero pastor sum, qui in suburbanis pascuis semper oues meas paui,

atq; obseruaui, frequenterq; illas egi pastum in cliuum illum arduum, quæ est ad murum ascensus adeo præceps, & anfractibus concisis interruptus, vt nemo vnquam attentarit, nec reptando quidem per eum ascendere: Sed neque vnquam in vrbe fuit suspicio ea parte muros superari posse. Itaq; Lusitani ab illa murorum parte securi non vigiles, non circitores, non excubias adhibent. Mittit Episcopus armatos decem expeditos cum pastore: qui illum sequerentur, viderentq; an esset credibile, posse fieri, quod pastor promittebat se præstaturum. Eunt itaq; cum illo, & reptando ad murorũ radices euadunt, ascendunt, descendunt, mediaq; in vrbe consistunt, non canis, nõ gallus, nõ anser, non denique vllus mortalium strepitus auditur. Neque id mirum, quod illa pars vrbis erat deserta. Redeunt itaq; ad Episcopum, quid viderint, quid senserint, immo quod nihil senserint, narrant. Episcopus munitionum duces, qui in locis finitimis erant, cõuenit, qui in longinquioribus per literas facit certiores. Omnibus placuit rem debere experiri. Mittunt itaq; sexcentos armatos, qui pastorem sequãtur, & quid agere illos oporteat, monent. At illi duce suo præuio reptando per cliui ardua eunt, qua possunt. Sed inter eundẽ venit illis in mẽtẽ posse fieri, vt oportunitas illa, tantũq; rerũ omniũ silẽtiũ ex composito cũ pastore fuisset factũ, neq; cõmittendum, vt vnius hominis dicto, siue simplicis, siue subdoli tantæ copiæ periculo exponerentur. Tumultuantibus itaque omnibus, & quid facerent dubij, Petrus Verascus vnus ex ijs, qui partem copiarum ducebant, in hunc modum loquutus est.

Audite, obsecro vos commilitones mei, esto, istam cautionem vestram laudo, atq; probo, neq; enim vnquã nocuit prospicere, vnde pericula poßint ingruere, sed in hoc homine quo duce nunc vtimur, ego non video vnde suspicer dolum aliquem subeße. In eum statum res iam deducta est, vt non poßimus, nisi magna cum ignominia negotio inexperto redire. Audendum igitur est, & aliquid fortunæ arbitrio relinquendum, Nam audaces fortuna plerumq; iuuare solet, quemadmodum & timidum perdere: & ingens gloria sine magno labore, atq; periculo, comparari minime potest. Cũq; omnes hærerent inter spem, metũq;, dubij nescirent, quid facerent, Antonius Fonseca adolescens animo sus, ætatis feruore percitus in muros tendit, sequitur illũ Petrus Verascus, atq; hunc Vascus Viuarius: puduit reliquos non suum quẽq; Ducẽ sequi: neq; cessatum est, quoad omnes in vrbem sunt recepti. Fuerunt autem hi sexcenti milites, reliqui omnes iußi sunt tenere locum, qui erat contra certam quandam ciuitatis portam, vt cum illi fuissent admissi, hi quoq; fracta porta reciperentur intra vrbem. Qui vrbem tenebant in partes duas distributi, altera forum occupant, altera portam vrbis inuadunt, portarum claustra, serasq; refringunt: suos, qui expectabant, admittunt. Prima coitio fuit cũ Lusitanis, qui vrbem circũibant armati. Sed cum cognouissent omnia teneri ab hostibus, & ciues omnes putassent eiusdem facti conscios, cum Comite, ac Duce suo in Arcem se recipiunt. Qui cum vidisset totam vrbem in potestatem hostium redactam, arce deserta se cum suis in Castrum Inui

recipit. At Maria Sarmenti Ioannis Vlloæ vxor arcẽ occupat, cumq; notis & domesticis familiaribusq; suis propugnat. Non quo proposuerit sibi à Lusitanis aliquam spem, sed vt cum ipsa Regina meliori conditione arcis deditionem faceret. Ad huius rei nuncium Regina accurrit. Vrbem magno omnium plausu, atq; lætitia ingreditur: ciuib⁹, qui exulabant, bona restitui iubet. Pastori, qui tam præclari facinoris autor fuit, in alimenta hæreditario iure, & quod ad posteros illius transiret, decreuit, quantum ad honestum victum sufficeret: illum præterea, omnemq; illius posteritatem ab omni exactione liberauit. Maria Sarmenti, quæ Arcem tenebat, erat soror Iacobi Sarmenti Comitis Salinarum, qui in toto illo bello Regẽ, Reginamq; sequutus, non vltimam operam nauauit. Erantq; multi alij affines, & propinqui, qui in eodem bello merebant. Hi susceperunt partes supplicandi pro illius vita, fortunisq;. Causaq; supplicandi præferebant, quod erat fœmina, quod vidua, quod mariti causa omnibus inuisa: quodq; omni tempore belli, nunquam maiestatem Regiam verbo læsisset, nam re qui poterat? cum esset in potestate mariti, quo nihil fuit importunius, neq; minus suorum amicus? Non post illius mortem cum Arcem Lusitanus occupauit. Nunc vero cum munitio illa videretur esse in eius potestate, illamque armis tueri, non esse causam, vt aliquid eorum, quæ in hoc bello gerenda essent, impediret, sed vt fidei, & misericordiæ illius se dederet.

His præcibus Regina cõmota, illius viduitati, & fratris Salinarum Comitis, & affinium, propinquorumq; obsequijs

omnem culpam condonauit, omnesq; illius clientes domesticosq; ac familiares scelere absoluit. Arcem capit. Munitionem molis quam in agro Taurino Ioannes Vlloa maritus vi, atq; iniuria tenebat, Iacobo Benauidio metatori Regio iubet restitui. Atq; in hunc modum ciuitate composita, omnibusq; rebus in ordinem redactis, Valladolitum proficiscitur. Nam eò Rex dicebatur esse venturus, vt reliquias belli omnes in illis locis conficerent.

MORTVO Comite Parietino Ferdinandus Rex pro Magistro creatur, & Lusitani bellum renouant.

CAP: II.

EO tempore Regina nuncium accepit de obitu Roderici Enrici Manriqui Comitis Parietini, qui se Magistrum dici malebat diui Iacobi. Nā partem illam Magistratus, quæ pertinet ad prouinciam Castellæ poßidebat. Accipit etiam, Alphonsum Cardenium prouinciæ Legionensis Commendatarium maximum cum multis cohortibus Vclesiū properare, vt à tredecim Commendatarijs, qui ex instituto illius ordinis antiquo, soli habent ius nouum creandi Magistrum, eodem iure & ipse crearetur, id quod ex ordinis instituto fieri deberet. At quia Regi & Reginæ omnes tres regni Hispani magistratus Regio censui annumerare animus erat, quod &

postea fecerunt. Regina, vt instantis electionis comitia impediret, triduo Vclesium ex Valladolito venit, quo iam suffragatores illi tredecim conuenerant, quos Regina iubet aduocari, atq; illos in hunc modum alloquitur. Scitis spathiferi, immo vero cruciferi milites, quod Magistratus diui Iacobi ab initio constitutus est tuendæ, atq; ex occasione ampliandæ religionis causa, & ad hos vsus tot oppida, tot Castella, tot Arces, tot munitiones à regibus, prælatis, a bonis viris, & honestis sunt concessæ. Sed quoniam aliquando ad eosdem vsus hoc magistratu fuit opus, illis maxime, qui cum Granatensibus Mauris bellum gerebant, autoritate Sedis apostolicæ administrationem eius inierunt, aut cõcedi filijs Regum primogenitis, aut viris illustribus procurarent. Nunc vero cum sit nobis in animo, postea quã Hispaniarum bella quieuerint, omnem armorum impetum in Mauros transferre, è re publica nostra esse duximus, vt interim Magistratus iste collocetur in Rege, quo facilius ab vno Imperatore viribus aucto vniuersa res bellica gubernetur. Quod vero ad Commendatarium maximum attinet, ego curabo, vt boni consulat, & pro fide, qua erga me, Regemq; habet, non ægre laturus sit. Ad hoc vero perficiendum, duas modo à vobis res peto, primum, vt suffragationem istam impræsentiarum differatis, alterum, vt ab apostolica sede per libellos supplices petatis, vt pro magistro, sine quo ordinis corpus esse non potest, det vobis Hispanorum Regem, quod non modo erit vnicuiq; vestrum vtile, sed & vniuerso ordini honorificũ. Cõsilij huius sui

Commendatarium maximum facit participem: idq;, vt aequo animo ferat, ab eo petit: seq; pollicetur, si de iure suo experiri vellet, non obstaturam, quo minus ius suum persequeretur. Commendatarij, quod à Regina sunt iußi, faciunt libenter, nam & comitia dißimulant, & à summo Pontifice pro administratione ordinis Regem sibi deposcunt. Commendatarius vero maximus, vt cumq; Reginae imperium acceperit, assensus est illi, Et vultu hilari nihilo segnius ad bellum cum Lusitanis gerendum in suam prouinciam redit.

Interim dum haec Velesij à Regina geruntur, Rex è Bardulia Taurum venit, recensitisq; cohortibus, quae erant in stationibus, & praesidijs contra Castrum Inui, aliaq; Castella, & munitones, quae pro Lusitano stabant, commendataq; bellicae rei summa Duci à Villa Formosa fratri Notho, & Comiti Phario Hispaniae Comestabili, ipse Ocaniam proficiscitur, vbi Regina erat: & inde vterq; Toletum se confert, vbi pro victoria toties parta, & periculis euasis in bello Lusitano concepta vota persoluunt. Diui Francisci coenobium, & templum illi annexum sub nomine diui Ioannis aedificant, & omnia quidem magnificentißime, & pro dignitate Regia absoluta. Inde Madritum profecti accipiũt nuncium, per fines Pacis Augustae, & ciuitatis Roderici duobus exercitibus Lusitanos in Hispaniam rursus hostiliter irruere, atq; omnia ferro, igniq; vastari. Scribunt itaq; ad cõmendatarium maximũ Legionensis prouinciae, & ad Laurentiũ Suarium Comitem Emporitanum, quibus commendant tuendorum finium custodiam cum facultate, quo

ties opus esset euocandi ad arma omnes, qui aut stipendia regia merebant, aut ex ea causa immunitatibus fruebantur. Fiunt vtrinq; in aliorum finibus excursiones, agrorum populationes, mortaliũ captiuitates, vulnera, cædes, captiuorũ venditiones, permutationesq;, & multo maiora facinora, quã ab hostibus nominis Christiani fieri cõsueuerũt. Nec segnius in ciuitatis Roderici finibus res agitur, Nã ex munitionibus, q̃ pro Lusitano stabãt, erũpebãt latrones, grassatoresq; eo audacius, frequẽtiusq;, quod audiebant Lusitanos inter fines Hispaniæ versari. Negotio itaq; in regium consilium misso, cum alij aliud sentirent, & à qualibet deliberationis parte pericula & incommoda sequerentur, placuit tandem, vt Regina in partem illam Lusitaniæ, quæ ad pacẽ Augustam pertinet, adiret, Rex vero traiecto mõtes Tauro contra Castrum Inui, & eiusdem factionis reliquos proficisceretur.

FERDINANDVS Rex castella, quæ pro Lusitano adhuc stabant, simul obsideri iubet.

CAP. III.

CVM primum Rex Madrito in Methymnã ad campum venit, conuocatis fratre Notho, & Comestabili cum cohortibus, quibus illos præfecerat, de obsidendis castellis illis vnde

tot mala oriebantur, animum intendit, & quo modo id fieri posset commodius in consultationem mittit. Euocatisq; *equitibus, peditibusq; omnis generis armaturæ, ex ciuitatibus, oppidisq; finitimis, vno die quatuor castella distributis cohortibus obsidione cingi iubet.* Alphonso Fonsecæ Abilensi Episcopo, *& alteri* Alphonso Fonsecæ Caucensium, *&* Alabegiorum *domino, &* Vasco Viuario Salmāticensis Episcopi *fratri* Cantapetræ *negotium mandat.* Septem *ecclesiarum munitionem fratri* Notho, Cappularū Petro Guzmano, *Castri vero* Inui Ludouico Hemerobij *comitis filio, &* Frederico Manriquo. *Paucis post diebus* Cappularum *præses concessa sibi, & vita, & fortunis deditionem fecit, præfectusq; obsidionis illius ad castrum* Inui *ire iubetur.* Dux à Villa formosa, *posteaquam* Septem *ecclesiarum munitionem bimestri tempore tormentis, machinis, crebrisq; oppugnationibus afflixisset, adeo cōcußit, eóq; angustiæ rem deduxit, vt tantum vita concessa cogeret obsessos in deditionem venire.* Omnes *latrocinio infames, atq; sceleribus insignes, quos interim poterant intercipere,* Rex *iubet patibulo suspendi.* Quo *terrore perculsi, qui* Cantapetram *præsidio tenebant, & ipsi de diditione facienda cogitare cœperunt, quod & factum est illis facultate libera in* Lusitaniam *suam redeundi.* Solum *restabat iam castrum* Inui, *in quo* Rex *transferri iubet totam belli, & aliarum obsidionum molem, iußitq; metari bina castra, altera ad* Dorium *flumen, altera in agro suburbano, quæ prohiberent, ne terra, aut aqua commeatus in oppidum im-*

portaretur. Post aliquot dies Regi videbatur oppidũ debere oppugnari, quia, ita erat omnibus necessarijs instructum, vt longo tempore obsidio esset duratura. Erant, qui oppugnationem illam in aliud tempus esse differendam censerent, quo ad obsessorum vires, & victui necessaria deficerent, & rumor ad eos perueniret de sociorum deditione. E diuerso alij instandum esse oppugnationi dicebant, propterea quod instabat hyems, in qua neq; milites sub dio hyemare, neq; equi pasci, neq; machinæ, puluisq; nitrarius defendi posset, quin corrumperetur. Capto vero oppido posse obsidionem arcis continuari, quoad caperetur à militibus facile tolerantibus sub tecto temporis iniuriam. Huic sententiæ Rex accedit, iubetq; postridie sub primam lucem tormenta, & machinas intendi, fossas ea parte, qua oppugnatio erat ineunda rudere, atq; materia compleri, testudines, pluteos, arietes, scalasq; parare. Erumpunt, obseßiq; hostes accedere prohibent. mißilibusque submouent, pugnatur aliquando cominus. Editur vtrinque cædes maxima, durat pugna per totum diem, quo ad nox aduentans vtrosque dirimit, postridie repetunt idem opus, atq; deinceps idem faciunt vsque in decimum diem, quoad & fossæ sunt oppletæ: valli, & propugnacula diruta, scalæ admouẽtur muris, quos præsidiarij feßi, laboribusq; confecti deserunt, atq; in arcem moliũtur, diu noctuq; pugnatur. Erant, qui arcẽ præsidio tenebãt, plures quam quadringenti strenui milites, & ex scelerũ conscientia fortes, & qui nullũ periculum formidarent. Rex hoc in statu obsidionẽ relin

quens, cæteraque præfectis commendans, Methymnam ad campum se confert, res alias creaturus.

REX Ferdinandus Montis Leonis munitionem in agro Salmanticensi recuperat.

CAP. IIII.

ERAT Salmanticæ prætor maximus Garsias Osorius, is detulit ad Regem, Rodericũ quendam Maledonatum ordinis equestris virum, eundemque Salmanticensem ciuem tenere præsidio arcem munitam, quæ ad ciuitatem pertineret, cognominatum Leonis montem, vnde in finitimos agricolas, pastoresque, atque in viatores interdum longinquius iniquam exerceret dominationem, quem nihil puderet iura diuina, & humana violare, non æquo iure cum suis ciuibus viuere, non maiores obseruare, non à minorum iniuria se abstinere. Accedebat his omnibus falsarij crimen, quod monetam autoritate sua feriebat, veraque permutabat, fugitiuorum deniq; receptator erat, & facinorosum omnium asylum. Quod vbi Rex pro comperto habuit, cum paucis comitibus Salmanticam iter arripit: ad Prætorem clanculum diuertit. Vbi sit Rodericus ille Maledonatus, requirit. Domi suæ aiunt, cum alijs ordinis sui, esse. Conscendit equum Rex, pretorẽ cum executore officiali satelli-

tibuſque ianuam obſideri iubet. Atqui Maledonatus interclusam ſibi viam, qua fugeret, cernens, per ſolaria, tabulataq;, perq; tectorum imbrices elapſus, in diui Franciſci ædem ſe recipit. Rex imperat monaſterium obſideri, & niſi à fratribus dedatur, templi ianuas reuelli, atque ſi fuerit opus, effringi. Egreditur cum fratribus ſacræ domus cuſtos. Regis genua complectitur, ſupplicat, ignoſcat homini, vel ob eam cauſam, quod ad religioſam domum confugerit. Atqui Rex, vt erat ingenio facilis, naturaq; indulgentiſsimus, precibus fratrum commotus, hominem quãtumuis criminoſum vita condonat, modo arcem, quam iniuria tenebat, Regiæ poteſtati traderet. Fratres Regis iuſſa exequuntur, fugitiuum ex latebris produnt, cum Regis miniſtris in vinculis ducunt, quoad arcem tradat, ducitur ad Leonis montem. Cui Rex, quid ſuis dicere debeat, præſcribit. Ille ſuos ex arce ſub fide publica egredi ad ſe iubet, & vos inquit, o amici quo me mea traxerit fortuna videtis. Libertas mea in poteſtate Regis eſt, ſed vita in veſtris manibus. Nunc experiar, an quo tempore vos mihi autoraui, præſtaſtis fidem, quam mihi dediſtis, iidemq; permanetis, quos fore vos eſtis polliciti. Dicite hæc meo nomine vxori, atq; vt Regi ſuam arcem, quia iam mea non eſt, ſine mora tradat, niſi mauult & maritum perdere, atq; omnem familiam noſtram proditionis ignominia æternum notari. Cæterum illi in arcem receepti, ſiue vxore volente, ſiue nolente, clamant, ſe nolle arcem tradere, niſi magnis, atque inſignibus donentur præmijs. Quod ſi Rex

in præsidem sæuierit, se facturos minantur, vt ille non inultus ad Manes descenderet. Nam Lusitanorum res non vsque adeo erant deperditæ, vt non possent redintegrare bellum in Hispania, seque non adeo parui esse momenti, vt quo ipsi inclinarent, non & eodem statera propenderet. Hæc & huiusmodi verba ex munitione homines perditi blaterabant. Cumq; iam vinctis manibus, & lugubri veste, vultuque miserando eò loci deduceretur Maledonatus, vnde crudele spectaculum ex arce videri posset. Iam iamq; carnifex gladium stringeret, iuguliq; partem tentaret, qua ferrum immergeret, clamabat identidem, miserabilis homo, perfidiamq; suorum exprobrabat, sed præcipue in vxorem querelas suas referebat. Hæc est illa fides, inquit, ò Vxor, qua matrimonij fœdus iniuim⁹? hic amor, hæc pietas est illa, quam te mihi exhibituram in prosperis & in aduersis pollicebaris? Nunc demum experior, quanti viuum feceris, cum sic morientem parui facias. Neq; me Rex iubet occidi, cum suum repetit, neq; carnifex hic, qui iussus ligauit manus, mucronemq; iugulo intentat, sed familiares, & amici mei, sed tu simul cum illis, quibus fortunas meas credidi. His vocibus, qui munitionem tenebant commoti deditionem faciunt, atq; ex pacto præsidem suum à morte redimunt, sibiq; libertatem abeundi, quo velint, à Rege impetrant. Arce tradita, & in Regis potestatem redacta, Rex Salmanticam, & è Salmantica Inui castrum regreditur obsidionis statum reuisendi causa.

CASTRORVM *Iuliorum arcem, quam Præses adhuc pro Marchione tenebat, Regina tandem obtinet.*

CAP. V.

REGINA *Madriti à Rege, quo tempore digressa est, Fanum illud in toto orbe famigeratum, quod est ad amnẽ Lupi religiose adit, atq; inde mittit vnum è secretarijs suis ad Petrum è Biatia, qui castrorum Iuliorum arci pro Villenatũ Marchione præsiderat, atque vt ex pacto conuento, quod cum illo factum erat, munitionem Gonsalo ab Abila traderε sequestro tenendam postulat, quo ad Marchioni de certis quibusdã rebus fieret satisfactio. Præses per eundẽ secretariũ respõdet, se viuo nunquã in Regiã potestatẽ arcem sibi creditã esse venturã. Non si sciat se omnia perpessurũ, q̃ longo tẽpore obsessi perpeti cõsueuerunt. Ad hoc præsidis respõsum Regina quid faceret dubia, ne frustra inciperet, quod exequi non posset, arcemq; sine effectu obsideret, mittit alterũ, qui blãdicijs, & pollicitationib9, præmijs, & muneribus illũ pelliceret. At ille multo durior factus, nõ modo ab incœpto nõ mouetur, sed orat, hortaturq; Reginã, ne ad vrbem accedat, ne cogatur aliquid contra Celsitudinẽ suam committere, quod tamen sui defendendi causa iure*

suo poßit facere. Regina hoc responso indignata, dignas tanta principe iras concipit: omnis armaturæ milites conuocari: & ex eadē prouincia, vbi res agebatur, finitimos acciri, parari oĩa, q̃ ad obsidionē, oppugnationēq; forēt necessaria, ipsaq; ad Castra Iulia proficiscitur. Vbi quia expectata ueniebat, apparatu magnifico, sed maiori lætitia omniũ, est excepta. Igitur oēs, qui è Bætica, & ex prouincia, locisq; finitimis erant euocati ad præscriptũ tēpus, eò cōuenerunt. Quibus à Calatraua Magister, qui cum Marchione patruele suo iam in Regis & Reginæ gratiam redierat, & Alphonsus Monroius, qui se Magistrum à Traiani Ponte profitebatur, se agglomerant. Accesserunt præterea proceres alij, qui aut stipendia regia merebant, aut qui gratuitã operam in hoc bello nauare cupiebant. Machinarij quoq; omnia tormentorum genera ex finitimis locis comportare iußi, cæteraq; parari, quibus erat opus. Tum Regina nõ iam blanditijs, & pollicitationibus vt antea, sed comminationibus terrorem incutiens, præsidem aggreditur, atq; nisi pareat, se non cessaturam minatur, quoad illum proditionis, atq; maiestatis reum peragat, pœnasq; debitas scelerum suorum pendat. Ad hæc præses Reginæ supplicat, vt iubeat Marchionem acciri, quem non dubitabat imperata facturũ, si Regina iuberet. Nam se, qui autoratus obnoxiusq; illi esset, non debere, nec posse facere, neminem esse, qui non fateretur. Placuit Reginæ consilium, dat literas ad Marchionem, vtq; ad se veniat, illum rogat, idq; quod è re vtriusq; negotium futurum dicit. Marchio, & si non ignorabat,

qua

qua de causa vocaretur, tantumq; præsidi suo fidebat, quod nisi suo iussu arcem traderet nemini, veritus tamen ne Reginæ indignationem in se concitaret, venit: & quod Regina voluit exequitur, præsidiq; præcipit, vt Reginæ iußis obtemperet. Regina arcis potita cum potuisset illam cuiuscunq; alterius fidei committere, nihilominus tamen Gonsalo illi ab Abila, cui ex pacto cũ Marchione, vt diximus, sequestro deponenda erat, credit. atq; ex conuento cũ Marchione vt satisfiat, certis quibusdam bonis viris facultatem concedit. Inde ad castra Cæcilia itinere vnius diei proficiscitur, vbi paucos dies immorata est, dum in oppidanorum iniurias animaduertit, læsisq; satisfieri iubet, dumq; ædilitates & decurionatus, villicatumq; oppidi, qui magistratus quotannis suffragatorum punctis creabantur, & in comitijs oriebantur contentiones, & ex contentionibus cædes, & vulnera: immortale odium, & non sanabile vulnus. Statuit deinceps, vt non annui, sed perpetui magistratus essent, primi autem in hunc modum creati sunt.

Ex vtraque factione certi quidam viri ex ipsis nominati sunt, ex his sortiri iußi quis cuique magistratui cederet, & cui sors contingeret, eius officium cum vita finiretur. atq; deinde in eius locum is sufficeretur, quem Rex & Regina, atque deinceps, qui pro tempore regni culmen obtineret, sufficiendum esse decreuerint. His peractis Regina Hispalim versus molitur viam, quo eundi neceßitas vrgebat.

REGINA *Hispalim adit, & quid illic egerit multis verbis enumerat.*

CAP. VI.

CAVSA *tam longam viam adeundi Reginæ fuit, quod lumen illud non modo Bæticæ, verum etiam totius Hispaniæ propemodum erat extinctum bello cum finitimis vrbibus, quæ alioqui sibi fuerant contributæ, & quasi vrbis Metropolitanæ, hoc est, matricis filiæ, & partita membra Asindũ, Astygi, Carmonia dissensionibus duorum eiusdem ciuitatis, qui totum populum in duas partes distrahebant, à Metymna asindica Enriqui Guzmani Ducis, Roderici Pontij à Germanica Legione Marchionis Gaditani. Non erat plebis à patribus dissensio illa, non ordinis equestris à senatu & plebe, non sacrorum à profanis, sed omnia totius corporis membra in factiones binas quæq; partita, inter patrem & filium, inter virum & vxorem, inter fratres propinquos, & affines discordiæ & simultates, hinc odia & inimicitiæ, quæ non sinebant illos esse quietos. Latius adhuc serpebat malum, quod se ad aliarum ciuitatum ditionem extendebat. Nam Cordubæ duæ quoq; erant factiones, altera, quæ Alphonsum Aquilarium Montillæ dominum, altera, quæ Iacobum à Corduba Egabrensem Comitẽ sequebatur. Atq; hæc duce à Methymna asindica, illa Mar-*

chioni Gaditano fœderatæ. Igitur Regina partem illam Bæticæ, quæ non solum vectigalia Regibus pendere consueuit ad belli supplendas necessitates, verum etiam ad ornamenta pacis, extraordinariosq; sumptus sufficit, Hispalim venit. Quæ ciuitas ex gentis illius consuetudine ludos magnificentissime parat, vrbem sertis & coronis, auleis & tapetis, velis & caustis, fontibus aqua & vino scaturientibus ornat, magnaq; omnium ordinum lætitia excipitur Regina omnium votis expetita, omnium precibus à Deo immortali postulata. Deducitur deinde ad templũ illud insigne virgini Deiparæ dedicatum, ex consortio cũ diuo Clæmente martyre atque Pontifice Romano, cui ædes illa fuerat à Ferdinando dicata, propterea quod in die illius festi vrbem illam ex Maurorum potestate ceperat, atq; ad Christianam religionem restituit. Diua igitur Dei genitrice eadẽq; virgine salutata, habitisq; gratijs pro tot tantisq; erga se coniugemq; suum Regem beneficijs, ad palatia Regum perducitur, quæ fuerant à maioribus suis pauimẽto vermiculato, parietibus musaicis, laquearibus cedrinis in pœnorum morem arte punica constructa. Cumq; ex itinere laboris per aliquot dies quieuisset à negotijs, audissetq; ciuium querelas, de ciuilibus criminalibusq; causis à multis temporibus non decisis, iubet institui septimum quemque diẽ Veneris, in quo ipsa pro tribunali sedẽs ius diceret. Sedebant ex altera parte Præsules, qui curiam comitabantur, & ex altera Regij Senatores & ciuilis Põtificijq; iuris peritissimi: ante se subsidebant tabelliones, Scribæ, Secretarij

& qui præerant à commentarijs, astabant, & qui insignia Regia præferunt lictores, nullæ dilationes, nullæ nũdinæ nisi in diem perendinũ tergiuersantibus reis conceduntur, si qua lis adeo implicita, quæ non posset breui tempore finiri, delegabat diffiniendam alicui ex iurisconsultißimis. Mirum dictu, intra bimestre tempus omnes, quæ impendebant, compositæ lites, aut per se ipsam, aut per illos, quibus causæ delegabantur in sceleratos facinorososq;, in depeculatores, decoctoresq;, in adulteros & stupratores, in grassatores & latrones animaduersum est, præterquã in eos, qui vertere solũ, aut in exiliũ timore aufugerũt. At ciues cũ viderẽt vrbẽ malefactoribus plenã, & esse neminẽ ferè quẽ non labes aliqua tangeret: si iustitiæ rigor in vniuersos sæuiret, fore, vt ciuitas desolaretur, adiungunt sibi Alphonsum Solisium Episcopũ Gaditanũ: qui eo tẽpore pro Petro Mendoza S. R. E. Cardinali atq; Archiepiscopo Hispalensi Vicariũ Prouisorẽq; agebat in illa ecclesia. Is cũ magna populi multitudine ex omnibus ordinibus collecta Reginã adit, proq; venia impetranda longã orationẽ habet, locisq; cõmunibus vtitur in cõmendanda iustitia, & misericordia, veritate & pace: ita tamen vt sit propensior in pacẽ & misericordiã. Afferebatq; illud ex Psalmographo. Misericordia & veritas obuiauerunt sibi, iustitia & pax osculatæ sunt, & de Samaritano (hoc est) de Iesu Saluatore nostro, qui vulnerato à latronibus in quos inciderat, infudit vinũ & oleũ, sed plus olei, quod leniret dolorẽ, quã vini, quod excitaret. Itẽq; illud, vt sitis filij patris

qui in cœlis est, qui facit solē suū oriri super bonos & malos. Quodq; & si nulla hominū societas sine iustitia diu stare posset, tamē cū iā flagitia & facinora crebrescāt, iustitiæ munus restringēdū est, nisi quatenus exēplo aliorū temeritas est cöercēda. Sed quid facias cū omnes pariter in eādē labē trahūtur? quid cū in eodē sunt? Quid igitur faciemus, inquies, ò Regina omniū mortaliū clarissima, atq; proinde indulgētissima? Nimirū, vt cōfugias ad sententiā illā Pœtæ, quæ iam abijt in Adagiū, quicquid multis peccatur, inultum est. Nam si iustitia (inquit) gladiū expresserit, omnia in antiquā solitudinē redigentur. Audacius aliquid dicā optima Princeps, quæ hanc mihi copiā dicendi concedere dignata es. Si in hoc lachrymabili bello, in quo cum Lusitanorū Rege non de gloria, sed de summa imperij decertastis, inclinante iam ad vos victoria, omnia pro iure uestro persequi velletis, nōne incideretis in illud prouerbium etiam vulgo comprobatum. Summum ius, summa iniuria est? an non potius illam sequeremini sententiam Senecæ Pœtæ tragici in Hercule furenti?

Si æterna semper odia mortales agent.
Nec cœptus vnquam cedat ex animis furor,
Sed arma felix teneat, infelix paret,
Nihil relinquent i bella. Tum vastis ager
Squallebit aruis, subdita tectis face
Altus sepultas obruet gentes cinis.
Pacem reduci velle victori expedit.

Victo necesse est.

Ad tandem in peroratione miserationis formenta, quæ Reginam faciendæ iustitiæ cupidam compescuit, eo que deduxit, vt omnes donaret venia, omniq; à crimi ne absolueret, præterquam eos, qui aut hæreseos impie tate, aut æris alieni debito erant obnoxij.

DVCIS á Methymna Oratio apud Reginam contra Marchionem, Gaditanum, & Marchionis excusatio.

CAP. VII.

POSTEAQVAM priuatorũ lites quie uerunt, duo illi principes duces, omnium malorum causa, inuicem se apud Reginam criminantur, altero in alterum omnem culpam reijciente. Dux á Methymna Asindica occasione arrepta priorem locum occupat, atque in hunc prope modum est alloquutus. Quanta Guzmanorum domus obseruantia & fides erga Hispanorum Reges decessores tuos clarißima Princeps fuerit, quam illustria in vniuersam Hispanam remp. beneficia extent, neminem esse opinor, quem lateat. Nam, vt omittam illa vetera, non est silendum, quod prodigio simile videtur, vnde familia nostra nobilitata est. Alphonsus petrides Guzmanus, qui præsidio Mellariam, quam existimo esse, quæ nũc dicitur Tarifa pro Xantho Hispanorũ

huius nominis Rege quarto tuebatur, cum obsideretur à Ioãne Regis fratre exule auxiliaribus Bellamarinorum Regis Abeniuza copijs adiutus, admoneretur q; vt munitionem traderet in Maurorum hostium potestatem, nisi mallet filium suum, qui à Mauro Rege in vinculis tenebatur, ante ipsius patris oculos trucidari, non modo Arcem non tradidit, sed & per muros pugionem proiecit, quo filius cõfoderetur. Quo miracula stupefactus hostis, & filium iugulari iußit, & deditionis spe sublata obsidionem soluit. Illud quoq; omnibus notum, quo pacto Enriquus Guzmanus nebulæ Comes secundus Ioannis Alphonsi primi Comitis eiusdem oppidi filius, idemque Alphonsi Petri de Guzmani nepos, cum terra marique oppugnaret Gebeltaricum à terra Ioannes filius pater meus, à maris Occeani parte ipse pater, idemque auus meus claßiarijs oppugnatoribus, æstu superueniente vndis obrutus est, cumq; se in scapham recepisset, potuissetq; incolumis euadere, dum misericordia pereuntium plures admittit, quam nauigium potuisset sustinere, ipse cum omnibus perijt. Quid de patre meo primo à Methymna Asindica Duce Ioanne Guzmano dicam? qua fide, qua constantia, qua vigilantia bello plus quam ciuili, quod pater tuus geßit cum fratribus suis patruelibus Ferdinandique Tarraconensium Regis patrui sui filijs, hãc ipsam vrbem defendit, cum reliquæ omnes ciuitates finitimæ ad illos defecissent. Qua felicitate, immo, qua celeritate Gebeltaricum illam familiæ nostræ fatalem post centum & triginta annos à Mauris possessam recepit, Chri

ſtianæq; fidei reddidit. Sed nolo Maiorum meorum obſequia in Reges ſuos debita commemorare, nam genus & Proauos, & quæ non facimus ipſi, vix ea noſtra voco, ſed tantum mea: quæ, quia omnibus nota ſunt, paucis perſtringã. Quanta labes vniuerſam Hiſpaniã inuaſit, poſtea quam Enriquus frater tuus gubernationis habenas remiſit, ſeq; totum paucorum amicorum arbitrio tractandũ dedit, noſti clariſsima Princeps omnes ciuitates ſiue volentes, ſiue nolentes aliquem ſibi ducem ex primoribus finitimis aſciuerunt, malueruntq; tyrannorum impotentiam pati, quam ſuo Regi ſeruire. Huic ciuitati duo imminebant, qui de principatu parati erant decertare, ego (vt ingenue fatear) & Rodoricus Pontius Marchio Gaditanus, ſed diſpari ex cauſa: ego, vt patriam mihi clariſsimam conſeruarem, atq; in obſequio regi ſuo debito continerem, atq; in eo ſtatu, quo illam à Maioribus meis accepi, perſtare ſuaderem, ille vero vt quacunq; ratione poſſet, eam labefactaret. Vterq; quidem noſtrum ciuis & indigena: ſed qua pietate fuerimus in rẽp. Hiſpalenſem, non dico me & illum, qui in hæc tempora incidimus, ſed mei atq; illius maiores, qui fuerant contemporanei: ciues ipſi ſunt teſtes, cum mei ſemper coluerint hanc vrbem quaſi matrem, illius vero tractauerint quaſi nouercam. Et nunc vterque noſtrum in ſuo ſtudio permanet, atq; maiorum ſuorum inſtituta perſequitur. Omitto Enriquo Rege, quid vterq; noſtrum egerit, ego pro hac vrbe, ille contra. Sed poſtea quam Celſitudo tua Hiſpanarũ rerum potita es, facta Regni diuiſione per Marchionẽ Ville-

natem, ego prior pro uobis in hac urbe signa, acclamationesq; sustuli, ille vero siue scelerum suorum pœnas timens, siue, quod est ingenio rerum nouarum cupido, statim adhæsit ijs ducibus, qui primi sumpserunt arma cōtra vos Reges clarißimi, atq; gubernationis vestræ initia interturbare, sunt conati: & ipse quoq; per se cum Lusitanorum Rege cœpit agere, quemadmodum illi hanc vrbem traderet. Habet Asindum equis & armis nobilem ciuitatem grandi præsidio oppressam, pulsis ciuibus: qui illius audaciæ non obtemperabant. Habet Arcem cum Oppido Alcala ad fluuiū irā in agro propemodum suburbano huius ciuitatis. Habet cōplures facinorum suorum adiutores & conscios, qui nihil magis spectant, quam huius vrbis direptionem: at imprimis Ferdinandum Ariam metatorem, qui Tarifam infreto gaditano Castellum munitißimum & Vtrariam pergrande municipium cum Arce munitum tenet. Quid autem hoc tempore cogitet, argumento est, quod neq; per literas quicquam benignum ad Celsitudinem vestram scripserit, quo se excusaret, neq; nunc quidem, cum sit tam prope, obseruantiā suam erga vos declaraturus venit. Erit igitur iustitiæ tuæ Regina clarißima bene de te, deque patria sua meritos premijs afficere, male vero meritos male perdere, atq; imprimis hanc ciuitatem vobis, atq; maioribus vestris obsequētem, malis perniciosisq; ciuibus purgare, bonis autem pacisq; amatoribus quietam relinquere. Ad hanc Ducis orationē Regina comiter & benigne respondet, obsequia sua erga Regiam celsitudinem & Maiorum suorum benefacta in

remp. Hiſpanā ſibi eſſe gratiſsima, atq; eo nomine ſe habitu ram rationem, vt non fruſtra fecerint ea, quæ ex officio bo ni viri facere tenebātur. Quod vero ad Marchionem per tinebat, ſe ea cauſa potiſsimū Hiſpalim veniſſe dixit, vt il- lius vrbis ſtatum componeret, pacificaretq;. At Marchio videns ſe eò Fortunæ delapſum, vt ſi quid antea ſimulaue- rat, iam ſimulare non poſset, cum præſertim nihil vnquā pa làm fecerit, quod poſſet dici factum, in quo Regia maieſtas imminueretur, Hiſpalim venit vno tantum familiari comi- tatus, atq; à ianitoribus in conclaue admiſſus, quò ſe iam Re gina receperat, ſuſpicatus, longa Ducis oratione, & cauſa, q̄ videbatur eſſe melior perſuaſam, alia via ſe inſinuauit, bre uiterq; illam ſic alloquutus eſt. En tibi Regina præpotens Marchio ille Gaditanus, quem aduerſarij mei apud te crimi nati ſunt, in manibus tuis eſt. Veni, non vt crimina illorum in ipſos autores retorquerem delicatiſsimas aures tuas obtū dens, ſed vt in me ab illis obiecta purgarem, atq; innocentiā meam oſtenderem, quæ me ſecurum facit, vt ſine vlla fide publica huc venirem. Veni inquam, non vt alios accuſem, ſed vt me ipſum à ſuſpicione de me concepta excuſem. Di cunt aduerſarij mei, me tenere armis oppreſſam Aſindum & Alcala ad Iram fluuium, ex hoc loco faciam tradi, cui Cel ſitudo tua iuſſerit. Quod ſi etiam ijs, quæ mei patrimonij ſunt, opus eſt, hoc loco & tempore tibi trado, quando me ipſum quoq; tibi tradidi. Quod vero ad ſuſpiciōem de me habitam attinet, ſi vllum fuerit repertum factum, aut dictum in quo Celſituninem veſtram læſerim, ecce me paratum, vt

læsæ maiestatis crimen tuæ Celsitudinis arbitrio luam. Quod si fui negligentior in declarando hunc animi mei sensum, hic ipse aduersarius meus fuit in causa, qui mihi domi negotium facessebat. Hac Marchionis oratione Regina placata ad tradendas munitiones illum, omni crimine absolutum, dimisit.

QVOD Regina receptis munitionibus, quæ ad Hispalim pertinebant, totam regionem illam pacauit.

CAP. VIII.

NVNQVAM putarat Dux à Methymna Asindica, Marchionẽ Gaditanum eò venturũ, sed neq; familiares amici opinati fuerant, quod obsequiũ exhiberet Reginæ, arcẽq; Asindicã traderet, cui Regina tradendam esse iuberet. Nunc vero cum viderent omnia cecidisse aliter, quã existimarãt, omnes spes suas, inanesq; cogitationes abiecerunt, atq; se paulatim ad alia studia trãstulere. Nam antea toti a spe belli gerendi contra Marchionem pẽdebant, seque locupletes facturos expectabant ex diuitijs agrestibus, quas Rustici agricolæ & Pastores illius iußibus subditi poßidebant. Nunc vero alios curare mercaturã, alios prædia colere, alios rem pecuariam exercere: & ex opificibus, turbaq; vrbana suã quisq; artẽ repetere. Itaq; Arce Asindica à Marchione tradita Ioãni à Robreto & munitione Alcala ad irã fluuiũ, imperat

Duci à Methymna, vt Marchionis exemplo & ipse tradat munitiones, quæ ciuitatem ad Hispalen. pertinebant, idq; nõ est cunctatus facere, ne videretur in exequendis Reginæ iussis segnior, quam fuerit Marchio. Fuerunt autem munitiones trans montes marianos Fraxinetum, Archium, Aracena, Alanisum, Constantina, citra montes Nebrissa, capita sancti Ioannis, Ponticulus, quibus præsidere bonos viros ciues Hispalenses, qui modo fuissent alterutrius factiõis exortes. Iussit quoq; nomine suo Ferdinando Ariæ metatori, qui præsidio Vtrariam tenebat, vt Oppidum cum Arce Hispalensibus redderet. Mellariam quoq;, quam iuniores in Tarifam commutarunt, restitueret Alphonso Enriquo Hispaniarum Arthithalasso, cuius præsidium hæreditario iure ad illum pertinebat: Ad hæc Reginæ iussa præmeditatus respondet, iniuste secum agi, si quod semel iure poßedit, sibi inuito subripiatur, Arces illas ab Enriquo Rege sub fide publica Gonsalo Saauedræ patri suo perpetuo iure traditas, seq; illius hæredem esse indubitatum, simulctiam Præsidi, qui pillo Vtrariæ Arcẽ tenebat, iubet, vt se muniat, tueaturq;, polliceturq; si Regina obsidionem tentauerit, se tempestiue suppetias laturum. Arcis præses non minori animo iussa metatoris accipit, quã illi fuit imperatum: parat omnia, quibus opus erat ad se, comitesq; suos propugnandos, qui & ipsi parati erant, aut munitionem creditam tutari, aut indubitatam mortem oppetere. Regina hominum pertinatiam audiens iubet illos magna cum diligentia obsidione cingi. Cohortes prætorianas, & qui ex curialibus armari potue-

runt, & eos qui sponte sua huic se necessitati obtulerunt, eodem mittit, tormentis & machinis muros quati præcipit, atq; ita per dies circiter quadraginta nihil prætermittitur eorum, quæ inter obsessores & obsessos in obsidionibus fieri consueuerunt. Igitur Regina cum videret negotiũ in dies protelari, Guterrium Cardenium Quæstorem suum maximum mittit, vt quo in statu sit res, inquirat, & quibus esset opus, cognoscat. Is cum primum Vtrariam accessit, præsidem hortatur vt deditionem faciat, antea quam Reginæ indignationem in se conuertat. Quod nisi faciat, atq; potius Fortunam quam rationem experiri mallet, se pro comperto habere illi breuiter esse pereundum. Ad hæc præses cum diceret nullas se deditionis conditiones velle audire, quin potius malle omnia perpeti, quæ victi à victoribus perpeti consueuerunt, Quæstor maximus videns se nihil proficere, neq; à peruicacia sua hominem posse reuocari, oppugnationẽ à quatuor partibus parari iubet, eò tormenta, machinas, stlopetas, & scorpiones, arietes, testudinesq; intendi præcipit, atq; sub primi lumina solis & ortus negotiũ incipi, qd' sine vlla intermißione ad vesperã vsq; perdurauit. Cũ ex vtraq; parte plures cecidissent, neq; iã obsessi oppugnãtiũ viris substinere possent, cũ recẽtes ex oppugnatoribus feßis vulneratisq; succederẽt, neq; obseßis requies vlla daretur, tãdẽ victi succubuerũt. Oẽs cæsi, aut ad mortẽ vulnerati præter duos & viginti, qui postridie Hispalim ad reginã in vinculis trãsuecti suspẽdio vitã finierũt. Nã Præses imprimis pugnãs miserabiliter & digne iã pierat.

QVOD Regina dum esset Hispali Ioannem peperit, qui fuit deinceps primogenitus Princeps, atq; hæres designatus.

CAP. IX.

DVM hæc administrãtur à Regina Hispali, Rex non cessat Castri Inui obsidionem interuisere, atq; mittere in consultationem freq̃ter, si quo modo arx illa siue dolo, siue pactione, siue quo cunq; alio modo sine viribus capi posset. Nam cum ratione situs oppugnatio foret periculosa, velletq; Rex non multo sanguinis dispendio negotium confici, Reficit cohortes, præfectos instruit, stipendia militibus soluit, & cætera, quibus se absente opus esset, imperat fieri: ipse ad Reginam properat in Bæticis rebus occupatam. Vbi cum per aliquot dies fuissent immorati, Regina, quæ ex longo temporis interuallo non pepererat, atque ea ex causa iam se inter effœtas numerabat, ex inopinato pregnans est inuenta, peperitque filium suum primogenitum Principem Regnorum hæredem, expuncta Elisabe iam septenni, quam, desperata virili prole, futuram Hispaniarum Principem iurauerant, atque ab aliis iurari fecerant. Natus est igitur Ioannes princeps Anno à salute Christiana Millesimo quadringentesimo duo de octogesimo tertio. KL. Iulias.

Ingens ex eo nuncio sequuta est lætitia per omnes terras

Hispanorum Principum imperio subiectas, quoniam natalis ille tranquillitatem, pacemque perpetuam omnibus pollicebatur. Illo eodem tempore Alboacen Granatensium Rex per legatos petijt inducias à Rege & Regina, responsumque legatis, induciarum conditiones placere sibi, modo soluerent censum à Granatensium Regibus Hispaniarũ Principibus pendi solitum. Legati rursus missi eadem de re, quod ad exactionem census pertinebat, respondent. Reges illos, qui soliti erant censum illum tributarium pendere, mortuos esse, neque iam in monetarijs officinis cudebatur aurum & argentum, nunc vero non fabricari nisi ferreas cuspides & spicula, quæ præfigerent hostibus, quibus se ab exactione illa tributaria liberarent. At nostri, tametsi responsum illud superbia, arrogantiaque plenum videbatur, quia tamen induciæ illæ vtrisque conducebant, & Lusitanorũ temeritas & audacia pendebat adhuc, temporarias inducias concedunt. Restabat rebelliõem vlcisci Metatoris Ferdinandi Saauedræ: principio illius bona publicantur, spoliatur honoribus, declaratur perduellionis reus, mittuntur Cohortes, cũ Præfectis, qui illũ quærant, quæsitumque vndecũque ad vltimum supplicium trahant. Sed cum esset vir nobilis, haberetque complures propinquitatis & affinitatis iure coniunctos, quorum obsequia in Lusitanorum bello fuerãt illustria, vt cumque merito venia donata, bona, honoresque restituti, præsidium Tarifæ cum Arce Alphonso Enriquo Hispaniarum Archithalasso restitutum. Petro Godoi, qui tres Carmonenses Arces præsidio tenebat, imperatum,

vt illas traderet, qui aliquandiu cunctatus dum rependi sibi nescio quos sumptus exigit, tandem Regis & Reginæ iram veritus nulla conditione tradit, traditasque Guterrio Cardenio Quæstori maximo sub fide publica credunt. Commendatarius quoque maxim9 Legionensis prouinciæ, qui Lusitano bello, quemadmodum sæpe dictum est, insignem operam nauarat. obsequiorum suorum fiducia petit à Rege & Regina, supplicatque, velint ius suum in magistratus petitione sibi seruari: se fuisse tredecim commendatariorum suffragijs creatum, Magistratu atque totius ordinis consensu pro magistro expeti, seque ita meritum de re publica Hispana, vt repulsam pati non mereretur. Regina vero & si cupiebat dignitatem illam in Regis capite collocari, tamen habita ratione commendatarij maximi tam præclare de se meriti, à Rege petit, vt illi cedat, neq; vllam esse rationem, vt in tam obsequentem amicum ingrati esse viderentur. Iubent itaq; illum à tredecim illis suffragatoribus & totius ordinis consensu & vna omnium voce magistrum creari, mittuntq; libellos supplices ad Pontificem Max. vt electio illa apostolicæ sedis autoritate confirmetur, id qd' est à summo Pontifice concessum. Quæstor vero maximus in locum Magistri in commendatarium maximum est suffectus.

REX Victoriam proficiscitur, vt cum Ioanne patre quasdam res commentaretur, & inde Hispalim ad Reginam redit.

CAP. X.

PACATIS

DACATIS Bæticæ contentionibus, munitionibusq; receptis, Rex, animo reuisendi patrem Tarraconensium Regẽ, à Regina digressus, ad castra Iulia venit, quorum arcem, quam Gonsalus ab Abila sequestro tenebat, in Xanthum ab Aquila ciuẽ, equitemq; Abilensem transferri iubet, præsidioq; & necessarijs alijs rebus instruit. Inde Victoriã recta proficiscitur, quò iam pridem constitutum erat, Tarraconensiũ Regẽ esse venturum, & quidem iam aduentabat, cum filius in occursum patri progrediens, cum iam congrederentur, filius patris dexteram manu prensans conatur illam exosculari, atq; ille diu reluctatus manum subducit, seq; ad filij sinistram locat. Cumq; ad Tarraconensis diuersorium sic venissent, Hispanus equo descendens patrem volebat in domũ deducere. At ille, absit, inquit, à me, atq; à dignitate tua fili charissime, vt cum sis Rex Hispaniæ, vnde mihi est origo, & cui oẽs ex eadem stirpe propagati obsequium, & obseruantiam debent, ego sim tibi dexter, & tu mecum sinester, hoc est exterior incedas, atq; ita pater filium comitatus est vsq; ad illi9 diuersorium, & inde ad suum redijt. Ortus est de inde sermo inter palatinos, vt fieri solet, an recte pater primas partes filio cesserit, & filius acceperit. Nam vterq; Rex erat, & Tarraconensis hospes Hispani filij, atq; idcirco maiori honore afficiendus: & ijs accedebat, quod erat pater. At alij dicebant recte factum esse, quod tametsi Reges erant, sed tamen ita dispares, quod filius ex toto, ex parte vero pater erat. Erat eo tempore præsens vir iuris

consultißimus, & orator satis vehemens & probatus, atq; antiquitatum, & exemplorum memoria præclarus, qui ea de re consultus ab hominibus ijs de rebus ignaris respondit, recte fecisse vtrumq; Regem, & patrem, qui filio primas cõcesserit, & filium, qui acceperit: atq; imprimis afferebat illud, quod. Q. Fabius maximus Consul, cum pater proconsul equo vehens illi obuiam proceßisset, imperauit lictori, vt iuberet patrem ex equo descendere, qui iussus paruit, filiumq; collaudauit. Atq; hunc tenorem vterque, in deferendis alteri honoribus, per totos illos viginti dies, quibus Victoriæ sunt comorati, in sedendo, & assurgendo, in deducendo, & reducendo, & cæteris in rebus omnibus, in quibus vita humana prioris, & posterioris ordinem posuit, seruauit. Igitur cũ primũ de re cõmuni cœpissent inter se commentari, primum de Regno Nauariæ constitutum est, vt decerneretur Phœbo ex filia nepoti Regis Tarraconẽsis, conseruareturq; in eo, tãquam vnus familiæ Regũ Tarraconensis prouinciæ, tametsi non per agnationem, sed per cognationem esset ex eadem familia ortus. Decreta quoque sunt multa alia ad Regni Tarraconensis, & Siciliæ, & Insularum nostri maris administrationem pertinentia. Inde digreßi, Tarraconensis Tarraconensem suam, & Hispanus Castri Inui obsidionem reuisit, quam offendit ex voto perpulchre instructã, & obsessos iam ad deditionem clamãtes, & libenter iam de se dedendi conditionibus audientes. Erant enim iam & numero multo pauciores, & viribus exhausti, atq; omniũ rerum, quæ ad victũ pertinebant co-

pia defecti. Cum enim res in eo esset statu, vt facile transigi posset, cœptum est agi de arcis deditione, & Rege cupido ad maiora eundi, & illis vltimum exitum timentibus sic cõuenerunt, vt præses cum suis satellitibus, bonisq; liberi abirent, quocunq; vellent, arcemque Regis arbitrio relinquerent, traditamque demoliri, atq; solo æquari iussit, illi vero in Lusitaniam transmigrarunt. His peractis Rex Hispalim ad Reginam proficiscitur, atq; inde Cordubam ire constituunt: vt quemadmodum res Hispalenses, ita & Cordubenses, quæ eodem morbi genere laborabant, aduentu præsentiaq; sua pacarent. Sed antea quam inde discederent, vt futuræ ciuitatis tranquillitati prospicerent, Marchioni postulanti, vt liceret sibi per regiam potestatem, æquo iure cum Duce a Methymna in patria communi viuere, responderũt, non esse è rep. Hispalensi, vt reditus in vrbẽ illi pateret, quod cum Marchio ægre tulisset, vt ipso exulante, æmulus in vrbe maneret, Duci quoq; à Methamna idem imperarunt. Illis namq; absentibus facile poterat ciuitas esse quieta, cũ causæ disceptandi tollerentur.

Decadis primæ & Libri septimi Finis.

Reliqui tres libri temporum iniuria desiderantur.

ÆLII AN TONII NEBRISSENSIS AVTORI-

tate Regia Hispanarum, atq; Hispanensium rerũ Historici in secundam Decadã, quæ est de bello Granatensi Præfatio, in qua ostenditur, neq; Principibus Hispanis fuisse vnquam ad bellum inferendum vires maiores, neq; hostibus ad propulsandum auctiores.

SEQVITVR *bellum Granatense, quod & temporis spacio, & expeditionum apparatu, & hostium robore, & locorum difficultate fuit maximum omnium, quæ post deletas Gotthorũ opes in Hispaniam vnquam gesta sunt. Superiorũ nãq; Regũ in Mauros expeditiones partim tumultuariæ, partim intercissæ multorũ annorum intercapedine fuerunt. At posteaquã semel Principes nostri bellum hostibus inferre decreuerunt, numquam cessatum est, quoad per continentes annos prope decem omnia sunt confecta. Nulla propemodum interea quies data militibus, non in domibus suis, non in æstiuis, non deniq; in*

hibernis, quin potius prioris cuiusq; victoriæ finis, principium erat sequentis. Quod si te ad belli apparatum conuertas, nihil defuit, quod ad maxima potentiæ vires ostentandas pertineret, non peditum, equitumq; cataphractorum, non leuis armaturæ numerus incredibilis, non carrucariorũ, mulionum suffarraneorum, non calonum, lixarum, pabulatorum copiosa multitudo, non tormentorum, machinarumq; genus vllum, non commeatus vsq; ad satietatem terra, mariq; aduecti. Nam quod ad hostes attinet, nunquam ad ea tempora res Maurorum fuerunt auctiores, & militum numero, robore, exercitatione armorum, atq; ad exercitus, stipendiaq; persoluenda ditiores. Ad septies mille stipendiarios equites è publico in belli procinctu semper habebãt, præter euocatorum, gregariorumq; innumeram multitudinem. Nam peditum tantus erat numerus, vt Granata ipsa in medio totius regni situ posita, neq; ad bellicos tumultus parata, vti ferebatur, solita sit per singulas vrbis portas, quæ numero erant septem, ferentariorum, sagittatorumq; ternos millenos effundere viros. Quod vero ad publica vectigalia pertinet, ad stipendia militum persoluenda, arces muniẽdas, machinas aptandas, aliaq; ad tantum bellum necessaria, si quis tractus illius angustias, & soli malignitatem, præruptaq; montium consideret, incredibile, quod sum dicturus, videbitur, dicam tamen nihilominus, septies cẽtum mille aureos patrios Regi suo Granatæ regnum quotannis pendebat, qui numerus ratione ponderis in ducales nostros aureos in decies centum mille excrescit. Vnde igitur dicet quispiam

ſub principibus noſtris tanta fiſci diminutio regni illius facta eſt? Quia nimirũ alia tributorum ratio ſub illorum Regibus quondam fuit, quam nunc eſt ſub noſtris. Illorum imprimis agricolæ & paſtores frugum, pecundumq; Regi ſuo pendebant ſeptimas, quemadmodum noſtri ſacerdotibus, & eccleſiæ, atq; ipſi etiam tantum decimas. Illis, quib⁹ non erant filij, neceſſe erat, Regem ex aſſe relinquere hæredem, & quibus erant, pro virili portione cum illis cohæredem inſtituere. Quo præterea die nouellæ pecudes, aut armenta cuiuſq; ſigno inurebantur, tertiam partem valoris quanti æſtimabantur, fiſco annotabant. Iam vero ex portorijs, vecturis, delationibus, calumnijs, innumeris exactionibus, incredibile dictu eſt, quantum regius cenſus augeretur. At vero apud noſtros nihil tale, aut ſiquid eſt, per quam modicum eſt. Quare nihil mirandum, ſi tantis copijs, tantiſq; rerum omnium facultatibus hoſtes freti tãdiu potuerunt principum noſtrorum potentiam ſuſtinere. Sed bene, quod tandem penes illos victoria fuit, qui erant, quẽadmodum iure, ita & armis, potiores.

ENVMERAT cauſas, cur iuſte Hiſpani principes bellum Granatenſibus Mauris intulerunt. Et quemadmodum Zaharacaſtellum in collimitio ſitum à Mauris captũ eſt.

CAP. Primum.

COMPOSITIS Hiſpaniæ rebus, quemadmodum in ſuperioribus decem libris præſcriptum eſt, iam Principum noſtrorum fortuna laborabat in inueniendis cauſis, quæ illos ocio, ac longa pace indormientes excitarent. Et ſi enim iam inde ab ineunte regni ſui exordio illa maxima cura eorum animis inſederat, quo pacto delere poſſent dedecus illud Hiſpaniæ, atq; proinde totius Chriſtianæ religionis inſigne opprobrium, ingruentia tamen negotia non ſinebant illos de tanti belli magnitudine cogitare, cũ præſertim ex ſuperioribus bellis, atq; rerum omnium perturbatione Hiſpana reſp. eſſet penitus labefactata. Et quamquã nulla belli iuſtior poterat uideri cauſa, quã pro religione contra nominis Chriſtiani hoſtes arma corripere, cũ aliqui philoſophi tradãt, eos, qui intellectu vigent, atq; ratione ſuapte natura, Barbarorum eſſe dominos, atq; eodem iure bellum illis iuſte inferri poſſe. Accedebant tamen aliæ propiores cauſæ, quæ nõ tam patiebantur noſtros tã longo tẽpore deſidere, atq; illa imprimis, quod ab heſternis nationibus iam pridem probro nobis obijciebatur, qđ nõ modo hoſtes in conſpectu noſtro, atq; ante oculos poſitos nõ ſubmoueremus, verũ etiã crebris nos iniurijs vltro laceſſentes vix poſſemus ſuſtinere. Quis enim ab orbe noſtro tam remotus, atq; rerum noſtrarum tam ignarus erat, qui neſciret agrorum populationes: armentorum, gregumq; cum ſuis paſtoribus direptiones: vicorum, caſtellorũq; expugnationes ab immaniſſimis hoſtibus illatas?

Erat & altera causa, quæ nos propensiori quodã modo stimulabat, ea q̃ maiorũ nostrorũ socordia fuerat abalienata, quæq; ad nos hæreditario quodã iure pertinebant, iusta clarigatione, ac longi postliminij iure nõ repetere. Quid? quod hostes cotidie magis magisq; inualescebãt, & in dies plura minabantur, atq; præclare nobiscum agi putabamus, si æquo cũ illis iure Hispanarum rerũ imperio potiremur. Superioribus his causis accessit alia propinquior adhuc, quæ belli hostibus inferendi occasionem faceret iustiorem. Nam principes nostri dũ student bella intestina, dissensionesq; ciuiles cõponere, atq; piratarum, grassatorũq; latrocinia cöercere, ac præterea leges ferre, quibus futuræ tranquillitatis, pacisq; fundamẽta iacerentur, permiserãt tẽporarias cum hostibus inducias fieri. Erat ea tẽpestate Maurorum Rex Hali Abenhazam vir in bellicis artibus apprime doctus, nec minus rerum nouarũ cupidus. Is cum intelligeret, nostros alijs in rebus occupatos, factus certior Zaharam, castellum id erat media regione inter Asindum, Arundamq; situm, negligẽtius custodiri, ac præsidio esse vacuũ, arripit occasionẽ, & contra fas, iuraq; fecialia, ac induciarum pacta conuenta castellum noctu oppugnat, ac non multo negotio capit: arcis præsidem, præsidiariosq; obtruncat: matres, virgines, viros, pueros q; vinctos cum armentis, & gregibus pecudum in speciem triumphi ducens, arce, castelloque validiori præsidio munitis victor se ad suos recepit. Eo tempore Rex & Regina Methymnæ ad Campum agebant: qui, eorũ, quæ ad Zaharã gesta sunt accepto nuntio, nihil cũctan-

dum efferati, omnia consilia in hostes vertunt, arma parant, exercitus conscribunt, pecunias vndecunque honeste possunt, magna cum diligentia conquirunt, cum primum fieri poßit bellum hostibus illaturi, illa maximè fiducia læti, quod violati fœderis, iurisque gentium nefas ab hostibus primum steterit. Et ne quid interea detrimenti limitanei paterentur, scribunt ad ciuitatum præfectos, ad arcium, castellorumque præsides, & ad eos duces, quibus prouinciæ Bæticæ, atque Murgitani regni ex antiqua Hispanorum consuetudine finium tuendorum cura demandata est, vt excubent in armis: arces, atque oppida muniant: limitesque summa vigilantia tueantur. Alphonso præterea Cardenio equestris ordinis, qui sub diui Iacobi nomine dicatus est Magistro, per literas imperant, vt quam maximo poßit equitatu astygitanam Coloniam insideat. Alterius quoque militiæ à Calatraua Cisterciensis Magistro Roderico Tellio Gironi, vt Mentesam præsidio teneat, omnibusque in commune edicunt, vt non modo hostium excursiones per agros compescant, verum etiam ipsorum fines populentur, ac ferro & igni vastatos reddãt. Quæ omnia nihilosecius, quam illis sunt imperata, exequuntur.

QVEMADMODVM Alama Duce Marchione Gaditano, & Iacobo Merulo ciuitatis Hispalensis præfecto expugnata, & capta est.

CAP. II.

DVM hæc per vtriusque partis limitaneos aguntur, Iacobus Merulus, quem Rex & Regina ciuitatis Hispalensis prætoribus, senatoribusq; assessorem dederant, atq; impendentis belli necessitatibus præfecerant, agit per exploratores, ac semitarum, diuerticulorumq; viros peritos, vt pertentēt oppidū aliquod, siue castellū hostile, si quo modo possit à nostris intercipi. Paucis post diebus referūt Malacam vrbē maritimā, atq; mediterraneā segniter, Alamā negligētius ab hostibus obseruari. Merulus rem omnem ad Rodericum Pontium Marchionem Gaditanum refert, atq; vterque Petrum Enriquez prouinciæ bæticæ præfectum in consiliū adsciscunt. Cumq; de alterutra vrbe petenda diutius consultassent, placuit tandem Alamam debere peti, propterea quod videbatur expugnatu, captuq; facilior. Omnibus visum facinus præclarum, atque omni laude dignissimum, & in quod esset totis viribus incumbendum. Sed quia grādiori exercitu opus erat, hortantur alios proceres, arciūq; præsides, vt veniant ipsi, aut auxiliares mittant copias. Enriquum Guzmanum à Methymna à Sindica ducem huius consilij non fecere participem ob antiquas simultates, quæ illi cum Marchione Gaditano intercesserant. Coiere ad negotium peragendum leuis armaturæ æquitum ad tria milia, peditum aliquanto numerus amplior, qui per mon-

tium anfractus, perq; iuga, vallesq; depressas, noctu magis quā die iter facientes non sine magna difficultate perueniunt tandem nocte intempesta in conuallem, quæ aberat ab Alama passuum circiter duo millia. Trecenti ex omni numero strenui milites iubentur sequi duces itineris. Cūq; vrbem propius accessissent, præmittunt excubias, vt captent, quid apud hostes agatur. Referunt, ab arcis parte omnia esse quieta, non circitorum exhortationes, non vigilum acclamationes, non denique vllum audiri strepitum. Igitur per amicæ noctis silentium scalas muro exteriori admouent, scandit primus omnium Ioannes Ortega, qui se profitebatur scalarium, vir paratus in vtrumq; facinus, siue rem conficere, siue certæ occumbere morti. Sequebatur illum Martinus Galindus paris audaciæ vir ab Astygi vrbe nobilissimus eques, sed à quodam familiari suo instantis periculi admonitus, locum cedit. Ille gradum occupat, qui ab Scalario interrogatus, quis tu es, qui me sequeris? Ioānes, ait ille, Toletan9. Subijcit Ortega, à Toleto in tanta re aliquid boni? Perge, inquit ille, nam paulo post experieris. Tum sequitur Martinus ipse Galindus, & post illos cōscendūt alij triginta, qui occupato exteriori arcis pomerio trāsiliunt murū interiorē, vigiles somno semisepultos trucidant, aliosq; ex eadem arce auxilio subeuntes pari ratione cōficiūt. In quo Toletanus ille (quēadmodū erat pollicit9) egregie rē gessit. Capiūtur mulierculæ cū pueris, præsidiarij ex muro deturbantur. Nostri arce potiti seras postici in agrū spectantis frangūt, socios in arcem ad se reci-

piunt. Oppidani, qui in media vrbis parte siti, summa in pace securi agebant nihil tale formidantes, terrore subito perculsi corripiunt arma, vt arci quamprimum suppetias ferant. Quam ab hostibus occupatum videntes murorum turres, & propugnacula, ciuitatis portas, & templa præsidio muniunt, vias ad arcem spectantes vallo, & fossa, beronibusq; occludunt, eòq; ferreos arcus, scorpiones, ballistas, sclopetas, & alia tormentorum genera comportant, sagittas, catapultas, phalaricas, glandes plumbeas, & saxeos orbes in arcis portam pariter intendunt, metuentes, id quod erat futurum, vt inde hostes ad vrbem diripiendã erumperent. Augebat illis animum ad obeundos labores, quod ad paucas horas expectabant suorum auxilia tum à castellis, oppidisque finitimis, tum etiam à Granata ipsa equitum, peditumq; egregia altrice, quæ non amplius quam triginta millia passuum aberat, & quæ vnius diei itinere posset longè maiorem exercitum auxilio submittere, quam noster esset. Quod ipsum nostros vehementer angebat, intelligebant namq;, si eo die tota vrbs in potestatem suam non venisset, omnes suos labores frustra susceptos, atq; postridie tantam hostium multitudinem superuenturam, ut neq; arcem tueri, neq; cum illis confligere, neq; illorum impetus sustinere, neq; se demum (nisi maximo accepto detrimento) posse ad suos recipere. Interim dum quid consilij capiant duces, exquirunt. Xanthus ab Abila Carmonensis arcis præfectus, vir nobilis, atq; animi præceps, qui & ipse insignem equitum cohortem ductabat, est ne quisquam

ex vobis, inquit, viri fortißimi, qui me in hostes erumpere volentem sequatur? Aderat forte pari magnitudine animi vir Nicolaus Rogius, & ipse arcuensis arcis praeses, qui ait, Ego te, mi Xanthe, (& si nemo alius sequar. Vnum & commune periculum, vna salus ambobus erit. Qui alios, vt sequerentur, exhortati, vix prima portarum limina attigerant, & in medio statim eruptionis conatu hostium telis obruuntur. Eorum caede nostri animo consternati diffidere rebus, incerti quid agant, quo se consilio ex tantis angustijs explicent. Visum est quibusdam arcem demoliri, seq; ante, quam hostes auxilio veniant, debere ad suos recipere. Sed Marchio, & prouinciae Baeticae praefectus, & Iacobus Merulus, & quibus erat animus praesens, ac bello viuida virtus, arcem nullo modo deserendam esse censent. Causabantur illi imprimis difficiles in vrbem aditus, hostium auxilio subeuntium in breui tempore aduentum, ac praeterea rerum commeatus penuriam. Hi vero contendunt ab incoepto nullo modo esse desistendum, & quando in arce capienda semel sibi bene cesit, vrgendos esse successus, atq; viam inueniendam, qua tota vrbs capiatur, & quo alacrius rem adoriantur, ciuitas diripienda militibus proponitur, vt quod cuiq; ex praeda cesserit, extra sortem poßideat, neq; in manubias redigatur. Itaq; placuit demoliri partem muri, qui arcem ab vrbe dirimebat. Per vrbis ruinas nostri duce Marchione agmine facto erumpũt, alij per arcis partem, alij per muros, qua parte erant arci continentes. Alij domorum culmina conscen

dunt, alij parietes communes suffodiunt, pars viarum angustias obsident, pugnatur vndiq; vehementer, eminus telis, comminus gladijs. Hos prædæ atq; victoriæ spes alit, illos vrbis amissæ desperatio agit præcipites, vtrosq; auxiliorũ aduentus acuit: nostros, vt ante hostium aduentũ rem peragant, illos, vt partem vrbis captæ integram seruent, qua suos opem laturos recepteut: pugnatum est tota die ad vesperam. Mauri deinde paulatim pugna cedere, seq; in templũ, quod non longe à muris erat, recipere. At nostri, ne quid intra muros esset hostile, oppugnationem templi non differunt: testudines, pluteosq; parietibus admouẽt, arietibus limina quatiunt, apponunt incendia, obsessi tandẽ partim capiuntur, partim trucidantur. Atq; ita nostri præda ingenti, & grãdi captiuorum numero, & quod iam inde ab initio petierant: florentissima vrbe potiuntur. In Alama expugnata damnum Zaharæ ab hostibus illatũ compensauimus, præterquam quod ad futuri belli momentum plus detrimenti in eius expugnatione intulimus, quam in illius amissione accepimus, quod postea totius belli exitu intellectũ est, parua Zaharæ amissæ (in limitibus præsertim) accepta iactura, atq; ingens Alamæ in hostilis regni visceribus illata, futuri euentus omen fuit, quod paruo nostrorũ detrimento dira calamitas, atq; pernicies erat hostibus accipienda. Quod & fanaticus quidã senex non dissimulauit, qui cũ primũ de Zahara expugnata nũtius Granatã est allatus, aut me, inquit, mea fallunt oracula, aut de regno Maurorũ in Hispania, quod per tot annos possederant, actũ est.

QVOD Granatensium Rex ex Alamæ nuncio cum ingenti exercitu venit, atq; oppidum à nostris captum oppugnat.

CAP. III.

EX Alamæ captæ nuntio ingens trepidatio Granatæ cõsequuta est. principio nemo erat, qui crederet nostros tantum facinus aggressuros, vt vrbem, in medys regni penetralibus sitam, attentarent. Sed postea quam vnus & item alter rem certiorem facit, atque alius tantum arcem, alius partem quoq; vrbis, alius totam vrbem captam nunciat, omnes in cõmune fortunam suam lamentari, lugere regnum, quod tanto tẽpore possederant, breui periturũ. Rex ipse tanti mali nuntio perculsus, rẽ ad populi primores refert, quod poßit esse tantæ calamitatis remediũ, exquirit. Placuit totis viribus incũbendũ, vt quã primũ suis laborãtibus, atq; in vltimo periculo cõstitutis ex præsentibus copys suppetias ferat. Deinde cum omni equitatu, peditatuq;, atq; tota regni mole laborandũ, vt hostẽ in medij regni visceribus exultãtẽ, abigãt. Mißi itaq; subsidio mille armaturæ leuis equites, qui postridie ei⁹ diei (quã vrbs capta est) sub primã lucẽ visi muros bis, terq; obequitarunt, vidẽtesq; omnia iã in hostium potestatẽ redacta, neq; quicquã auxilij suis præstare

posse redierunt, Rex interea scribit ad omnes omnium præfectos, atq; arcium præsides, vt pro negotij magnitudine cogant exercitus, quam maximos poßint, atq; ad Alamam obsidendam quatriduo conueniant. Intelligebat namque, omnem spem vrbis recuperandæ in celeritate positam esse, antea quam hostes se validiori præsidio muniant, & maiores Christianorum copiæ confluant: atque tormenta, & machinæ cum grandiori commeatu eò comportentur. Qui nihilosecius (quàm sunt iußi) ad locum, tempusq; constitutũ omnes conueniunt. Erat equitum ingens numerus, sed peditum incredibilis multitudo, inter quos sagittatores, sclopetarij complures. Castris positis constituunt ab omnibus simul partibus vrbem incessere: non diu, non noctu ab oppugnatiõe desistere, vt nostri ancipiti periculo distracti, atq; vigilijs, & laboribus defeßi cederent. At duces nostri multitudine hostium commoti nihilo segnius agunt, milites per murorum pinnas, propugnaculaq; partiuntur: cohortes, quæ laborantibus opem ferant, certis in locis disponunt. Ipsi per vrbis pomœria propugnatores hortantur, ne in tanto discrimine rẽ somniculose, negligenterq; agãt.

At hostes, tametsi non venerant instructi machinis, sulphurarijsq; tormentis, magno tamen animo, vel potius temeraria quadam desperatione muros vndiq; adoriuntur: pluteos, ac testudines murorum radicibus admouent, fundamenta suffodiunt, arietant portas, scalas admouent, nullũq; tempus intermittunt, in quo non hostibus obseßis negotiũ facessant. At nostri, & si numero pauciores erant, non

modo

modo superfuit animus ad deturbandum hostes, verũ etiã ausi portas erũpere, oppugnantes vltro incessebant. Cadebant ex illis complures propterea, quod ausu temerario, vel potius præcipiti quadam rabie concitati ad muros accedebant. Oppugnatũ, propugnatũq; est oppidũ eo die summis vtrinq; viribus. Sed Mauri cernentes nihil se ea oppugnatione proficere, statuunt flumen, quod vrbẽ præterlabitur, per inciles fossas diuertere. Nostri vero ne aquationis vsus interciperetur, cũ alioqui non essent in vrbe fontes, nõ putei, nõ cisternæ, coacti sunt pro aqua cũ hostib9 pugnã cõserere. Cũq; ex vtraq; parte cõplures caderent, non potuit effici, quo minus hostes magnã fluminis partem aliò diuerterent. Erat cuniculus ex vrbe pertendens ad flumẽ, aquationis vsui iam pridem ab oppidanis cõparatus. Sed cum ex diuersa fluminis ripa sagittis & missilibus aquatores summouerentur, non potuit euitari, quin pro vsu rei tã necessariæ ab vtrisq; diu noctuque pugnaretur, atque plures vtrinque caderent. Laborabant præterea nostri aliarum rerum multarum inopia. Nam cum iam inde ab initio vrbs capta diriperetur, multitudo ignara consiliorum putans vrbem non eo expugnatam, vt muniretur præsidio, sed vt direpta dirutaque desereretur: frumenta equis proculcanda spargunt, dolia & serias mellis & olei frangunt: atq; corrũpunt alia, quæ possent aliquãdo vsui esse futura. Duces nostri in tanta rerum omnium difficultate positi, ab vrbibus finitimis per literas auxilia petunt: proceres, primoresq; populorum ad ferendas suppetias hortãtur,

quanto in periculo sint exponunt. Ducem à Methymna Asindica ob memoratas simultates veriti sunt commonere, ne rogatum facerent deteriorem sibi, implacatioremq;, cum præsertim de tanta re illum à principio non consuluerint. Ad Regem præterea Reginamq; scribunt, quo in statu res sit, enarrant: atque, vt copias auxiliares quamprimum curēt mittendas, hortantur.

DE auxiliaribus copijs cum cōmeatu obsessis missis, & quod Rex è Methymna profectus magnis itineribus properat, vt negotio interesset.

CAP. IIII.

NVNTIO earum, quæ ad Alamam gerebātur ad finitimas nostrorum ciuitates allato, omnes se incredibili studio ad arma capessenda concutere, atque suis in tanto periculo positis ad auxilia ferenda cohortari. Sed imprimis Enriquus à Methymna Asindica Dux simultatū, quæ illi cum Marchione Gaditano intercesserant, aut obliuione sempiterna memoriam delens, aut ad tempus dißimulans, equites peditesq; aut suæ ditionis, aut sua æra merentes euocat, amicos rogat, omnes in commune ad ferendam laborantibus opem accendit. Exponit præterea publicè apud Mensarios ingentem pecuniarū aceruū, vnde stipendia gregarijs militibus per-

soluerentur. Atq; in hunc modum, quam maximo exercitu comparato, accedunt alteræ copiæ à Corduba, Astygi, Hispali, Asindo, cæterisq; Oppidis & municipijs in hostiũ collimitio positis. Conueniunt præterea eodẽ comes Acgabrensis & Alphõsus Aquilarius, atq; Limitaneorũ Præfecti, qui omnes grandi rerũ omniũ cõmeatu, & qui posset sibi, obsessisq; sufficere iumẽtis imposito, Alamã cõtenderunt. Mirum, tam breui tẽpore tantam equitũ peditumq; multitudinem potuisse vnũ in locum conuenire, atq; tanto omnium consensu, tantaq; animi alacritate ad præclarum facinus pergẽdũ, coniurasse. Erat ea tempestate Rex & Regina Methymnæ ad campũ, qui nuntio accepto de Alama à nostris expugnata, & deinde ab hostibus obsessa, nihil cũctandum esse rati, cunctis viribus opitulandum esse interclusis, decernunt, Ad Bæticæ prouinciæ ciuitates, Oppida, Castella, arciumq; præsides, & ad limitaneorum præfectos scribunt, vt sint in armorum procinctu. Ipse vero Rex, quo die nũtium accepit, à Regina digressus magnis itineribus Cordubam contendit. Erant in illius comitatu Beltranus Dux Alburquerquerus, Petrus Manriquus comes à Triuinio, Enicus Mẽdoza comes quoq; à Tendilla, quibus se deinde adiunxit Ioannes Siluius Cẽtifontanus comes ex Toleto vrbe regia progrediens in occursum. Cumq; peruenissent Adamuzum, oppidum est id à Corduba distans septentrionem versus passuum circiter millia viginti, mittit literas ad ducem Methymnæum, ad comitem Acgabrensem, ad Alphonsum Aquilarium: & ad alios cohortium præfectos,

imperans illis, ne properent, seq; expectent, velle se, dicit, ferendo subsidio interesse. Atqui duces, qui iam intra hostium fines exercitum ductabant, cum grandi armorum commeatusq; impedimento putantes iam non esse integrum, sed neq; tutum retrocedere, tum quod obsessi laborabant in summa rerum omnium inopia, tum etiam quod tantus exercitus non poterat diutius cõtineri, propterea quod ad paucos dies erat conductus, & paucorum dierum cibaria comportabantur, rescribunt ad Celsitudinem suam, se voluisse illius iussis obtemperare, sed rem eò loci deductam, vt iam non sit in ipsorum potestate, vt saluis rebus possent repedare. Orabant, obtestabanturq; illum, quando aliud fieri non poterat, id quod fecissent, boni consuleret. At Rex nihilo segnius institutum iter peragit, quo ad ventum est ad locum, quem accolæ Pontonem magistri vocant. Vbi certior factus exercitum procedere, neq; posse illum ob memoratas causas expectare, properabat tamen, vt copias consequeretur, nisi periculi à finitimis hostibus imminentis admonitus fuisset. Itaque statuit, Ramblæ, rei euentum expectans, immorari. Vbi vero postridie nuncium accepit de hostium fuga, deq; Alama obsidione soluta Cordubam rediit, quo venturam esse Reginam conuenerat, cum qua de futuri belli ratione consultaretur. Constabat namque Granatenses Mauros, dum haberent hostem in agro propemodum suburbano, nũquam quieturos, sed neque cessaturos ab obsidione repetenda, quo ad vrbem amissam recuperarent. Ex quo alterum è duobus erat necessarium, aut vrbem relinquendam,

aut bellum esse continenter gerendum. Nam quod erat tertium alternis mensibus tam grandem exercitum cogere, qui sufficeret ad commeatus importandos, infiniti cuiusdam erat sumptus, & vnde multo maius detrimentum nostri, quam hostes, acciperent.

SOLVITVR Alamæ obsidio: commeatus in vrbem importatur, Dux à Methymna cum Marchione ex antiqua simulta te in gratiam redit.

CAP. V.

MAVRVS deserta obsidione, cum se Granatam recepisset, nostri summa rerum omnium inopia laborantes, spem, metumq; interdubij pēdebant, cum speculatores nunciant auxiliares nostrorum copias aduentare. Erumpunt portis bipatentibus omnes, atque in occursum venientium hilares procedunt. Ruunt vtrique in amplexus, & oscula: dicunt, accipiuntq; salutem. Hi percontari, illi narrare pericula gestiunt. Hos iuuat, beneficia in tam bene meritos collocasse, hi conseruatores, atq; vitæ, salutisq; suæ autores venerantur. Iam Gaditanus Marchio acceperat, quanta animi alacritate Dux à Methymna se geßit principem in contrahendis auxilijs, quantaq; liberalitate in stipendio militibus persoluendo fuerit vsus, quantos præterea labores in ductādo

exercitu subierit, cum alioqui potuisset iure suo in aduersarij calamitate, aut lætari, aut saltem dißimulare. Ipse prior ducem adit, atq; post arctißimos amplexus dicta, acceptaq; salute huiusmodi verbis est vsus. Hic dies clarißime Dux, mihiq; imprimis obseruande controuersijs, simultatibusq; nostris finem imposuit, idemq; spero initium dabit necessitudinis, amorisque inter nos sempiterni. Nam & ego semper meminero beneficij à te hodie accepti, atq; salutis, quam tibi vni acceptam refero, & tu è diuerso cum de me cogitabis, de tua erga me benignitate memineris, & te meæ salutis autorem fuisse lætabere. Sed quando neque fortuna tua desiderat, vt tuis in me beneficijs gratiã referã, neq; pro tui animi magnitudine id à me exigis, reliquũ est, vt Deus immortalis, & mens sibi consia recti præmia digna ferant. Ad quæ breuiter Methymnæus Dux, missa, inquit, isthæc fac perquam illustris Marchio. Neq; enim decet in causa (maximè religionis Christianæ) bonos uiros priuatarum simultatũ meminisse, quin potius omnes offensas, si quæ hinc inde, aut illatæ, aut acceptæ sunt, condonemus patriæ, atq; nomini Christiano, æternaque obliuione sepeliamus. Nunc quando bene vtrisq; ceßit, genialis agatur iste dies, sitq; inter nos gratiæ reconciliatæ testis sempiternus. Iungũt itaq; hospitia, & quẽadmodũ est in adagio illo veteri, pares cum paribus facillime congregãtur. Sed quid nõ mortalia pectora cogit auri sacra fames? Cernens auxiliaris miles hospitẽ suũ seruis, ancillis, armis, omnique preciosa supellectili adauctum, cœpit inuidere, atque alius

alium mussans extimulare, cur non, inquiens, & nos quoq; ex præda pro virili portionem petimus, qui non minus in ferendo auxilio, quã isti in capienda vrbe laborauimus? Itaque cum postridie de relinquendo in vrbe præsidio, deq; reducẽdo exercitu á ductoribus ageretur, cœptum est non iam obscure, sed palàm, atque pro concione publica discepta ri de præda inter præsidiarios, sudsidiariosque diuidenda. Hi namque dicebant, deberi sibi nõ modo partem spoliorũ, sed & omnem prædam quando, vt ait pœta, non minor est labor, quam quærere, parta tueri. An qui in summa rerum omnium difficultate, atque angustia positi iam iam in hostium potestatem venturi erant, aut cædem miserandam subituri, non dederent se cum suis omnibus bonis, vitæ, salutisque suæ autoribus? pellẽ, inquit, scriptura sacra, pro pelle dabit homo pro anima sua. Illud insuper addebant ex limitaneorum iure, legibusque iam inde ab ipsa hominũ origine obseruatis, qui in hostium potestatem deuenerunt, sui iuris omniumque bonorũ suorum facultatem amiserunt, atque sui ipsorum dominium in victores transtulere. At vos, inquiunt, omniaque bona vestra, tam ea, quæ antea iure possidebatis, quam ea, quæ nunc ex belli huius manubijs obuenerunt, vestri iuris esse desiere, cum iam in hostium potestatẽ vẽtura essent, nisi nos auxiliũ tulissem9. Quæ igitur inuidia est, nõ cõcedere partẽ illis, qui uobis oĩa reddiderũt, vitam, libertatẽ, fortunasque omnes, tã iure antea possessas, quã nũc ex bello aduẽticias? Illi vero cõtra, immo inquiũt, quæ æquitas, quod iure nostrum semel esse cœpit, quidq;

vigilijs, & laboribus, atq; insuper vitæ periculo nobis accessit, atq; in censum nostrum iuste numerari debet, nobis inuitis velle præripere? At liberastis obsidione detentos, aperuistis viam, qua ciuibus vestris in patriam reditus pateret: fecistis, quod ex iure diuino, & humano facere debuistis. Nunc vero pro eo mercedem exigere, quod vltro bene fecistis, quæ humanitas est? immo quis pudor, atq; inciuilitas, beneficiũ semel bene collocatũ exprobrare? His se stimulis, atq; iurgijs in rixã, & ex rixa se in pugnã prouocantes, Dux à Methymna sic alloquitur. Quo pergitis ò cõmilitones mei, quis furor, iraq; mentem præcipitat? hoc tantum obsecro prohibete nefas, ne velitis pro parua bonorũ fortunæ accessione, tantã rei bene gestæ gloriã cõmaculare. Et quid aliud hostes nostri contra nos facerent, quam quod vos facere incipitis? Nunquid ea ex causa huc venimus, vt cum ciuibus nostris pugnam consereremus? an potius vt ex periculo, & obsidionis angustia explicaremus? Sinite igitur, rogo vos, habeant illi parua, atq; minuta fortunæ bona, quæ sibi sorte sua obtigerunt, dum modo vos beneficẽtiæ vestræ cõscientia fruamini, quæ sola bonis, atq; sapientibus viris præmiũ recte factorum semper fuit iudicata. Hoc clarißimi, deq; omnibus benemeriti Ducis sermone mitiores facti milites auxiliarij, cesserunt: puduitque illos incœpisse, quod non fuerunt consequuti. Tum exercitus parte cum omni commeatu, quem importauerant, in vrbis præsidio relicto, cæteri cum Duce, & Marchione in domos quisq; suas læti redierunt.

MAVRVS *Alamæ obsidionem repetit. Regina Cordubam venit, Bellum Mauris apparatu maiori decernitur.*

CAP. VI.

GRANATENSIVM Rex audito Ducis & Marchionis ex Alama diceßu, obsidionem maiore belli apparatu repetit, atq; die noctuq; omni ex parte oppugnari iubet. At Iacobus Merul⁹ Hispalensis ciuitatis præfect⁹, & Martinus a Corduba ex familia comitis Aegabrensis, & Ferdinādus Carillus vir nobilis, qui relicti fuerant vrbis tuendæ causa præfecti, stationes distribuunt, vigiles, circitoresq; partiuntur, & qua parte murus erat infirmior, strenuißimus quisq; miles collocatur. Cumq; per aliquot dies continuos omne tēpus mutatis opugnatoribus, nostros ad laßitudinem vsq; oppugnando defatigaßent, statuunt in matutino quodam diei crepusculo, qua parte munitionis nulla erat suspicio, scalas admouere. Iam que vigilibus trucidatis, ad septuaginta intra vrbem recepti erant, atq; ascendentium numerus magis magisq; augebatur. Ad clamorem tesseræ nostri excitati, arma corripiunt, admißosq; intra mœnia hostes cædunt, fugāt, atq; impulsos ex muris deturbant. Actum erat de retinenda vrbe, deq; omnibus, qui illam præsidio tenebant, actum quoq; de omni spe regni illius recuperādi, quod per septin

gentos annos hostes possederant, si non Hispanæ reip. fortuna vnum ex militibus potiendi, atq; aptandi spicula sagittis peruigilem seruasset, qui, hostium sciens strepitũ, socios dormientes ad arma capienda excitauit. Fuit nobis tam fatalis sagittarũ ille politor, quam Romanis anser ille Capitolinus, qui Senones mœnia subeuntes, iamq; pinnas murorum prensantes primus omnium sensit, atq; clangore suo vigiles propugnatoresq; excitauit. Maurus cernens se ea oppugnatione nihil proficere, obsidionem intermittit in aliud tempus, quo machinis, & oppugnatoribus, atq; tota illius regni mole auctus vrbem amissam recuperet. Regina interea, quã Rex Methymnæ reliquerat, cum ad bellum, quod cum Mauris gerebatur, in Bæticam proficisceretur, ad primores regni, ad ciuitates, & municipia, vnde poterat exercitus comparari, & ad euocatos, qui regia stipendia merebant, literas dat: quibus oẽs hortatur, vt ad certum diem sint in armorum procinctu, & se cum Rege agglomerent, vt quã maximo fieri poßit exercitu, hostium fines adoriantur. Comestabilem quoq; Hispaniarũ accersiri iubet, vt superioris Hispaniæ citra Taurum montem pro se, & pro Rege gubernationẽ cõmendet. Qui veniens, & qua ex causa iussus sit venire, factus certior, hac vna in re dicit se cogi nõ posse, neq; debere, vt Rege suo militante, atq; cũ hostibus rem gerẽte, Comestabilis in pace quietus & extra fortunam belli positus vitam agat. Non potuit Regina illius ad obsequium pronam volũtatem non laudare, laudatumq;, vt suum in bello munus exequeretur: seq;, vt ad Regem, quam primum fieri poßit, con

ferret, hortatur. Prouinciæ deinde administrationem in Archithalassum Regis transfert, quem regij consilij iure consultis præficit, atque prætoribus maximis, quibus in locis opus erat constitutis, quam magnis potest itineribus Cordubam ad Regem proficiscitur, nisi quatenus paucos dies dominicæ resurrectioni dedicatos Toleti immoratur. Quo tempore Regina Cordubam venit, nihil aliud ferè ad regium senatum versabatur, quam de Alama capta quid esset decernendum. Erant complures ex ordine equestri, atque senatorio viri rei militaris periti, quibus natura regionis, & loci situs erat notus, qui Regi & reginæ suadebant, vt demolirentur vrbem: quæ, nisi magno totius Hispaniæ dispendio, retineri non posset. Nam cum essent in medijs hostium penetralibus sita, esse opus quotannis quater, aut quinquies cōmeatus importari, quod tuto fieri non poterat, nisi toties equitatus ingens cogeretur. Quare belli gerendi ratio potior videbatur, vt euersa funditus Alama, consilia verterentur omnia, quemadmodum Loxa posset capi, quæ minōri sumptu capta retineri posset. Sed quia ciuitas illa grandior erat, & quæ, vt obsideretur, maiore belli aparatu indigeret, quam pro tempore illo esset in promptu, in aliud tempus obsidionem esse differendam, cum præsertim illa tēpestate Bætica rei frumentariæ penuria laboraret: satisque esset, quod Rex cum præsenti exercitu commeatum importaret Alamam, siue placeret vrbem dirui, siue muniri, præsidiarios milites omnium rerum egestate laborantes esse recreandos. At Regina, quæ propagandi fines Hispa-

niæ ingenti cupiditate flagrabat, non probauit illorum sententiam, qui dicebant Alamam esse diruendam, nec vlla ex causa cessandum ageredendo bello, quod semel inchoauerant, & cuius causa, quo tempore alijs rebus essent impliciti, ipsa cum Rege illuc venerant. Et quando illud oppidum fuit primum, quod ex hostium potestate in suam dicionē venerat, & vnde totius belli futuri auspicia erant capienda, nullo modo esse deserendum, sed potius in eo laborandum, quemadmodum Castella, & oppida, munitioneq; finitimæ caperentur, vnde hostibus damna inferrentur, & Almæ nostræ quies tranquillitasq; perueniret. Huic Reginæ tam piæ, honestæq; voluntati Rex accessit. Tum regni proceres, & qui aderant, & qui absentes postea aduenerunt, assēsi sunt: seq; ad bellum, quod impendebat, parant: atq; alacri animo se ad arma accingunt. Rex cum proceribus, qui aderant, & cum præsenti exercitu Astygitanam Coloniam petit. Fuerunt in illius comitatu ordinis Ecclesiastici Petrus Mendoza Cardinalis Hispanus, qui postea ex Archiepiscopo Hispalensi, fuit Toletanus Antistes: Ex eadem familia Iacobus Furtatus ex Episcopo Pallantino Archiepiscopus Hispalensis, & Alexandrinus Patriarca. & . S. R. E. Cardinalis. Ordinis equestris Magistri Alphonsus Cardenius miliciæ diui Iacobi: Rodericus Tellius Cisterciensis militiæ à Calatraua: A ponte Traiani, hoc est ab Alcantara Magister Ioannes Stunica nō adfuit, quia ætate pupillari sub patre Placentini Ducis erat positus. Ex sæculari militia Dux à Villa formosa Regis frater Nothus, Ludouicus Cincinna

tus à Methymna cœli Dux: Aenicus Lupides Cardinalis Hispani frater Infantatus Dux: Beltranus à Cauea Alburquerquerus Dux: Petrus Verascus Hispaniarum Comestabilis: Rodericus Pontius à legione Gaditanus Marchio: Iacobus Lupides Patiequus Villenatium Marchio: Alphonsus Tellius Vrennatum Comes: Iacobus à Corduba Aegabrensis Comes: Petrus Manriquus à Triuiuio comes: Aenicus Lupides Mendoza Tendillanus comes: Ioannes Siluius Centifontanus comes: Guterius à Septo maiori Caietanus comes: Alphonsus à Corduba domus Aquilariæ dominus. Alij quoq; ex equestri ordine viri principes, qui partim acciti à Regina, partim rogati, partim sponte, partim vltro venerunt. Nec defuerunt duo quæstores maximi, Ioannes Chaconius, & Rodericus Vlloa. Regij præterea census, & fisci procuratores, domusq; regiæ Villicus maximus Enriquus Enriquides. Tum lustrato exercitu censi sunt equites ad octo millia, peditum vero numerus amplior: ordinatisq; cohortibus ex Astygi Colonia cum ingenti commeatu Alamam petit. Iacobum Merulum, aliosq; Duces, & milites, qui cum illo erant, laudat, laudatosq; à præsenti militia soluit. In Meruli locum Ludouicum Ferdinandum comitem à Palma sufficit, & quadringentorum equitum cum suis ducibus præsidium illi relinquit: vrbem, quib9 in locis erat opus, munit, atq; omnium rerum copia, quæ sunt ad victum necessaria, in trimestre tempus instruit. Erant in ea vrbe tria Maurorum fana, mezquitas illi vocant, quas ex profano ritu expiatas Cardinalis Hispanus Regis & Reginæ iussu Christianæ

religioni dedicauit. Primam Dominicæ incarnationis nomine. Alteram diui Iacobi Hispanorum patroni. Tertiam Michaelis archangeli. Has Regina vaſis aureis, argenteiſq;, veſtibus & auleis, libris, cymbalis, tintinnabulis, & omnibus, quæ ad cultum diuinum neceſſaria ſunt, adornauit. Ipſa quoq; religionis ardore commota ſuis digitis textilia quædam velamina laborauit, quæ adhuc in templo illo primo manuum ſuarum monumenta extant.

REX Granatenſium agros populatur. Loxam obſidet, atq; obſidionē intermittit.

CAP. VII.

HIS ad Alamam peractis, Rex antea quam Cordubam rediret, campos Granatæ adiacentes obequitat, agrorum fruges in herba metit, arbores ſuccidit, & omnia vaſta redit. Interea Regina non ceſſat, alios principes, qui Regem non fuerant ſequuti, iteris conuocare: vrbes, oppida, municipia, & populos, vt ſe futuro bello, quod in Loxam parabatur, accigant hortatur. Ex omnibus quoq; locis vndecunq; fieri poterat, commodius frumenta, vina, ſuccidia, reliquumq; omnem cōmeatum in certum tempus, locumq; cōportari: machinas quoq; & tormenta, cæteraq; omnia, quibus ad obſidionem opus erat, aptari iubet. Interea Mauri cum intelligerent nos

ſtros omni bellico apparatu in illorum perniciem conuraſſe, & ipſi vires, & conſilia, quibus ſe tueantur, arceantq; noſtros, excogitant: aggeribus, foßis, vallis, & propugnaculis, muris, & pinnis, vrbes, oppida, & caſtella muniunt. In quanto ſint periculo transmarinos Mauros faciunt certiores, atq; auxiliares ab illis copias, & ad victum neceſſaria implorant. At Principes noſtri illorum conſilia præuertunt, nam ingenti omnis generis nauigiorum claſſe, in freto Gaditano comparata vti uſq; Mauritaniæ littora, portuſq; & ſtationes luſtrari iubent, ne quiſquam ex illis ad ſuos iuuandos tranſmeare, aut aliqua in re opitulari poſſet. Igitur Rex cum exercitu, quem Regina parauerat, dũ ipſe Alamam inſtruit, Granatenſiumq; agros populatur, cumq; omni commeatu, quem vnum in locum comportari iuſſerat, ad alterum exercitum proficiſcitur: atq; vtriuſque exercitus ordinatis cohortibus Loxam petit, atq; inter oliueta ſuburbana, quæ in vallibus, & collibus conſita Singilis amnis præterlabitur, caſtrametari iubet. Erat prope vrbem cliuus ex Loxenſium religione ſancto Alboacem ſuo dicatus, qui propterea, quod vrbi impendebat, & ſtationes in eo diſpoſitæ videbantur poſſe hoſtium eruptiones compeſcere, & caſtra reddere tutiora, iubet Rex conſidere Rodericum Tellium militiæ à Calatraua Magiſtrum, & Vrenatium Comitem illius fratrem: Gaditanum, quoq; , Villenatemque, Marchiones: & Alphonſum dom⁹ Aquilariæ dñm, ſtrenuos duces, & qui pulcherrimum equitatum, peditatumque ductabant. Cæteros, pro commodo quemque ſuo, atque, ob

ſidionis,quæ parabatur,tabernacula figere,& tentoria collocare iubet. Erant in vrbe ad tria millia armatorum ex omni Maurorum numero delecta ſub duce rei militaris experientiſſimo, Alatarũ,hoc eſt aromatopolam,illi vocabãt. Hi eruptionibus crebris laceſſebant noſtros,multaq; illis damna inferebant. Et quia caſtra erant anfractibus,præruptiſq; montium interciſa,non poterant ſibi inuicem auxilia mittere. Quarto die,poſtea quam Mauri ſunt obſeſſi,bonam armatorum partem in inſidijs collocant,partem in eos mittunt,qui ſancti Alboaceni cliuum inſederant. Committitur pugna cum ſtationarijs,atq; his militibus,qui erant in præſidio poſiti contra ſubitas Maurorum eruptiones:accurrunt ſubſidiarij,hoſteſq; ſubeuntes in fugam compellunt,fugienteſq; perſequuntur immemores caſtrorum,quæ ſine defenſoribus, & deſerta reliquerant. Interea ex inſidijs Mauri prodeuntes ex altera parte cliuum conſcendunt,caſtra oppugnant,capiuntq;. Quod cum noſtris eſſet nunciatum, in caſtra iam capta redeunt,eos hoſtes ex vrbe inſequuntur, noſtri ancipiti pugna diſtracti,& cum illis, qui caſtra diripuerant,ad horam integram pugnant, quoad ex alijs caſtris auxiaribus copijs ſubeuntibus hoſtes fundunt, fugant, atq; intra ſua mœnia includunt. In ea pugna complures primarij viri ceciderũt.ſed imprimis Rodericus Tellius à Calatraua Magiſter duabus ſagittis cõfixus interijt. Cuius mors non modo Regi & Reginæ, ſed quia curialium iuuenum erat Princeps, vniuerſæ iuuentuti flebilis fuit. Rex vero cum intelligeret,quanto in periculo eſſent,non modo ij,qui

Alboaceni

Alboaceni cliuum, sed etiam illi, qui alia loca insederant, cum neutri possent in hostiũ superuentu alijs auxiliũ ferre, statuit castra in locum tutiorem procul ab vrbe reducere, quoad geminatis copijs bina, aut terna castra possit vrbi admouere.

Neque enim aliter poterat obsidio coarctari, quo minus obsessi socios auxiliares possent admittere: & ea, quæ ad victum necessaria erant, in vrbem importari: itaq; statuit postridie eius diei castra mutare. Sed anteaquam præconis voce conclamari vassa iuberentur, plebei, & turbæ, & gregarij milites, & qui sub nullo certo duce militabant, cum viderent procerum tentoria reuelli, sarcinas, & impedimenta in vehes aptari, cliuumq; Alboaceni ab insessoribus deseri, atq; ab hostibus occupari, suspicati auxiliares copias nocte hesterna intra vrbem admissas hostium numerum auxisse, omnem spem suæ salutis in fuga posuerunt. Non illos pudor retinuit, non desertorum, castrorumq; ignominia, non timor, qui plerumq; degeneres animos arguit, quemadmodum generosos fiducia ex periculo explicat. Supererat hosti animus ad persequendos fugientes, nisi Rex equum conscendēs procerum cohortes lustrasset, acies trepidantiũ stetisset, labentesq; animos in pugnam reuocasset. In eo conflictu Comestabilis tria vulnera in facie accepit. Dux à methymna cœli equo deiectus ab ijs, qui illum obseruabant, pugnæ restitutus est. Comes Tendillanus, qui stationem habuit vrbis munitionibus proximam, prætermodum telis hostium impetitus cessisset in interitum, nisi Franciscus Stunica, qui patris sui Placẽtini Ducis cohortes ductabat, accurrisset, atq;

in summo periculo poßitum vitæ pugnæq; reddidisset. Gaditanus Marchio illa die insignem operam nauauit, qui cum suis pugnans non solum hostes repreßit, verum etiam cædẽ in eos ingentem edidit, atq; in vrbis muros impegit. In hũc itaq; modum mulionibus, & lyxis, calonibusq; spacium, atq; tempus datum colligendi sarcinas, & impedimenta iumentisq;, & carris imponendi, nisi quatenus vehiculorum defectu magna rei frumentariæ copia est relicta. Regina earũ rerum, quæ ad Loxam non satis feliciter gesta sunt, facta certior, indoluit, plusquã pro materia decuit, sed premens altum corde dolorem, spem vultu simulat, seq; maiori animo erigit ad ea, quæ restabant peragenda.

MAVRVS Alamam iterum obsidet, noster obsidionem soluit, vrbemq; commeatu instruit.

CAP. VIII.

QVI Alamæ præsidio cum Palmensi Comite, alijsq; ducib9 à Rege sunt relicti, cum audissent Loxæ obsidionem solutã, Regemq; copias inde mouisse, ex cuius captiuitate sperabant sibi faciliorem futuram militiam, nunc ex liberatione difficilem, periculosamq;, quod pro comperto habebant, hostes non quieturos, quoad Alamam in suam redigerent potestatem, mussantes, inter se dicebant, non esse expectandum, donec hostes

venirent,eosq; obsidione cingerent,quin potius vrbem esse diruendam,ipsos cum spolijs,atq; omni præda debere se ad suos,tutioraq; loca recipere. At comes,& qui cum eo duces in vrbis præsidio erant intelligentes,quam ignominiosum,ac turpe facinus esset,vrbem suæ fidei creditam desere re,dissuadent,hortanturq;,ne tale aliquid cogitarẽt,nũc precibus orant,nunc minis deterrent,nunc admonent,vt Regis aduentum rem integram reseruent,neq; quicquam interea ea de re statuant. His rationibus milites confirmati,obfirmant animos ad se,vrbemq; sibi commissam tuendã,aut mortem pulchrã sibi oppetendam. Et ecce Maurus cernens Loxam obsidione liberatam,Regemq; nostrum cum exercitu se Cordubã recepisse,cum duobus equitum millibus,& ingenti peditum numero Alamam inuadit,diu,noctuq; oppugnat, nostri propugnant,in eoq; dies aliquot insistitur. Sed obsessos alimenta,viresq; deficere,atq; in dies propugnantium numerus minui,vigiliarum,laborumq; vicißitudo crescere.

Illos tamen recreabat,reficiebatq; vna,& ea quidem certißima spes,quod breui Rex suppetias esset allaturus cum ingenti rerum omnium commeatu:neq; illos sua opinio fefellit, nam & ad constitutum diem venit,obsessores impugnantesq; fugauit,vrbem alimentis,& aliarum rerũ copia instruxit: duces,milites q; fessos recentioribus permutauit. Nam Palmensis Comitis in locum,Ludouicum Osorium Ecclesiæ Asturicensis Archidiaconum,qui postea mente sanus Præsul fuit,virum probum suffecit. Hisq; rebus peractis alteram per Granatensium agros excursionem facit,prædiorũ

villas, speculatorumq; turres diruit: frumenta, frugesq; in herba corrumpit: pecora, armentaq; abigit: pastores, agrorũq; cultores in speciem trimphi ante se captiuos agit, atq; sic cum integro exercitu Cordubam Victor redit. Quanta esset principum nostrorum potentia, quantaq; animi magnitudine bellum hoc inchoarũt, vel ex eo animaduerti potest, quod hoc eodẽ anno quater cõegerunt exercitũ, quã maxim⁹ poterat ex vniuersa Hispania comparari: quater hostium fines hostiliter ingreßi, omnia illius Regni penetralia proculcarunt: vnde sequuta est tãta rerum penuria, quæ ad victum pertinent, vt nisi gens illa cibi parcißima, vini abstemia, frigoris, calorisq; patiens, propositiq; tenax fuisset, vel sola huius anni diligentia potuisset illos in sui, rerumq; omnium suarum deditionem cogere. Sed neque in aduersis deerat illis animus, non solum ad impetus nostrorum sustinendos, verum etiam cum magis afflicti esse viderentur, ad hostes lacessendos supererat audacia. Ostenderunt hoc in obsidiõe Canneti, quod erat castellum nostrorum in collimitio vtriusq; regni positum, namq; dum hostes intra ipsorum fines omnia vastant, populanturq;, illi intra nostros Cannentum oppugnant, capiunt, diripiuntq;, & cum præda vtriusq; sexus, atq; omnis ætatis, conditionisq; mortalibus, in patriam victores redeunt. Quid? quod eodem ipso tempore, cum inter patrem & filium de summa regni certamen esset, omnesq; ciuium, populorumq; vires in duas factiones essent diuersæ, quarum altera patrem, altera filium sequebatur, neutra tamen à nobis in perniciem alterius auxilium petijt, sed ipsi

inter se priuatas inimicitias, nobiscum vero vno omnium consensu, consilioq; bellũ publice gerebant. Nam cum pater in regni sui primores quosdam nobiles sæuiciam exerceret, proximi, & affines non ausi alium sibi Regem creare, filiũ loco patris delegerunt, statueruntq; in regni culmine, Granata vrbe Metropoli cum suis munitionibus illi tradita. Pater regno pulsus Bastam vrbem amicam se contulit, inde simultates inter patrem & filium ortæ, atque inde cædes, mortesq;, & odia consequuta. Interea pater per temporis occasionem Alambram vrbis arcem, quæ pro filio stabat, admotis scalis intercepit, præsidioq; munit, inde per vias publicas erumpit: ciues, suas quisq; partes sequuti, vrbe in media vbiq; pugnant. Sed factio, quæ filium sequebatur, superior euadit, aduersariosq; tota ex vrbe fugat, Alambrã captam recepit, suoque Regi restituit. Et quamquam cõcordia illa discors hostium inter se victoriam nostram ex illis per aliquot annos remorata est, fuit tamen eis tandem exitio vltimo, quo sine multo sanguinis dispendio, minoriq; negotio se, omniaque sua tam sacra, quam profana nobis tradiderunt. Sed quia iam tempus erat, vt Rex & Regina alijs quoque rebus prospicerent, quam illis, quæ ad insequẽtis anni bellum pertinebant, antea quam è Corduba discederent, limitaneos, ducesq; limitaneorum certis in locis disponunt. Petrum Comitem à Triuinio, quem paulo ante Anagarensium ducem creauerant, Mentesanis finibus præesse voluerunt. Alphonsum Cardenium diui Iacobi militiæ Magistrum in Astigitanis considere. His duobus maximis

Imperatoribus iubent cæteros duces, Comites, Marchiones, & præfectos, ciuitatum, oppidorumq; prætores, & arcium castellorum præsides obtemperare. Commendantq; non solum, vt fines ab hostium incursu tueantur, sed etiam vt pro temporis opportunitate hostem adoriantur, atq; omnia ferro, & igni populentur. His rebus ita compositis cum Regina conualuisset è partu, quo Ioannam regnorum postea hæredem successtricem fuerat enixa, cum Rege Madritum proficiscitur.

REX & Regina Madriti Hispanas societates reformant, pecunias vndecunque honeste possunt æruscant, Nauariæ res nouas inchoant.

CAP. IX.

PRIMA nostrorum Principum, postea quam venere Madritũ, cura fuit reformãdi, atq; in pristinum statum redigendi societates, siue vt Hispanorũ vulgus nũc loquitur, fraternitates: quæ pro viatorum securitate fuerant in matricalensi Panhispanio constitutæ Legum autem illarum, quibus societates illæ fuerunt sancitæ, trasgressores, violatoresque mulctandos, aut repetundarum damnatos cum ignominia eijciendos imprimis esse iusserunt. Procuratores deinde illarum fraternitatum ex omnibus prouincijs iußi in vnum locum conuenire, is fuit Pintum, quod est oppidulũ diœceseos To

letanæ. Ii detulerunt querelas earum rerum, quæ vsquã in Hispania perpetratæ sunt, quod facinus mansit impunitum: in eos vero prætermodum est animaduersum, qui magistratus fraternitatis ærarium depecultati sunt, qui partem administrationis sibi comissæ negligentius exercuerunt.

Dati quoque iudices, qui repetundarum accusatos, aut damnarent, aut absoluerent. Eisdem quoque data facultas rogandi nouas leges, atque abrogandi veteres, prout reipublicæ vtilitas exigere videretur. Et quia recondi tum ærarium, neque fiscus, regiusque census erat satis ad tãtæ maiestatis molem sustinendam, statuunt, vndecumq; honeste possent pecunias ærusċare. Ab Hispanæ societatis procuratoribus petunt sedecim millia iumentorum, atque mulionum octo milia, qui iumenta omni genere commeatus onusta agerent, quo Alama instrueretur. A sede quoque apostolica auxilium implorauere ad stipendia militibus persoluenda, tam ijs, qui contra nominis Christiani hostes in limitibus gerebant bellum, quam ijs, qui in certis Hispaniarum partibus, quæ nondum satis erant pacatæ, in præsidijs agebant, quam ijs etiam, quibus erat opus ad custodiam Principum, & quicquid decreuissent executioni mandandum. Ad supplendos hos sumptus missa est à Pontifice summo cum senatus apostolici assensu facultas distribuendi centum millia ducalium aureorum per vectigalium Ecclesiasticorum classes, vt in redditibus onerandis ex iusticia distributiua nemini fieret iniuria. Ex ecclesiæ quoq; thesauro bullas mittit, q̃ cruciferis in Christia-

norum hostes euntibus, concedi solent, ea lege vt stipes ex fidelibus emendicatæ, non alia in re, quam in ipso bello cum hostibus gerendo insumerentur. Ad extraordinarios vero sumptus à mercatorib⁹, opitecensibusq; , & aßiduis ciuibus mutuo accipiunt, quod ad certum tempus esset reddendum. Et quia Regiæ domus inopia omnibus erat nota, ea contributio nemini visa est iniqua, cum præsertim illud mutuũ, quod impræsentiarum dabatur, suo tempore ad dominos esset redditurum. Per ea tempora nuntius Regi & Reginæ allatus est Phœbum Phœbi Nauariensis Regis filium, atq; Foxani Comitis pronepotem, ad quem regni successio pertinebat, in ætatis flore diem suum obijsse, ex cuius morte in Catharinã sororem regni hæreditas est translata. Ea in matris erat tutela. Cumq; ad eas simultates, quæ inter Gallos, & Hispanos oriebantur, magnum esset momentum, in quas partes Nauariæ regnum cederet, quod dotis nomine tradẽdum erat ei, quem Catharina maritum sortiretur, cœptum est in secretiori curiæ senatu agi, quemadmodum inter Ioannem Hispaniarum Principem, & Catharinam Nauariæ Reginam spõsalia fierent. Decretumq; , vt ad hoc peragendum, mitterentur legati ad Reginæ matrem, qui illam de recenti obitu filij consolarentur, & de filiæ matrimonio cum illa agerent. Mittendas quoq; censuerunt copias, quæ Nauariæ vrbes, oppida, castella, munitionesque occuparẽt, firmarẽtq; præsidijs, vt pro nobis starent, si quod de matrimonio cœptũ esset, transigeretur. Missus itaq; ex senatu regio Rodericus Maledonatus à Talabrica iuris consultißimus, qui le

gationis summam Nauariæ Principi exponit. Quot, & quanta inde commoda sequerentur, enumerat: enarrat præterea, quanta honoris accessio Nauariæ Reginæ fieret, si Hispaniarũ Principi nuptui daretur. Ad q̃ Nauariæ Princeps, tametsi affectu Gallis, quã Hispanis erat propensior, comiter tamen oratori respondet, se eo nomine posse fœlicem appellari, si contigeret sibi Hispaniarum Principem sortiri generum, atque parentes illius Regem & Reginam tot, tantarumque rerum dominos inter affines numerare.

Sed ea de re inconsulto Rege fratre suo, quicquam certi respondere, non esse honestum. Illo tamen consulto, se missuram Regi & Reginæ responsum ad ea, quæ proposita legatio continebat, atque ita legatus re infecta rediit. Interea Ioannes Riparius, qui Hispanarum cohortium præfectus erat, missus in Nauariam, vt se iungeret Lerinatium Comiti, cui Regis spuria soror nupta erat, Pompeiopolimque, & magnam illius regni partem affectu, præsidioque obtinebat, vtq; cõmuni vtriusq; cõsilio rem gererẽt, seq; ad excipiendos Gallorũ impetus pararẽt, si forte aliquid interea molirentur. Et ne inchoatum in Mauros bellũ refrigesceret, & res in Nauaria inchoatæ cessarent, Rex & Regina prouincias inter se diuiserunt. Hæc superiorẽ Hispaniæ partem, quæ Nauariæ finitima est. Ille Bæticam est sortitus.

REX *in Galliciam proficiscitur, contentiones inter Comites, Lemnium, & Beneuentanum componit.*

CAP. X.

ANTEA quam Rex in Bæticam proficisceretur, res nouæ in Gallicia ortæ illius iter remoratæ sunt. Nam cum Ferdinandus Acunia, cui Rex & Regina illius regni gubernationem commiserant, inter cætera oppida, & castella, quæ superioribus annis à corona regia fuerant abalienata, in censum regalem redegisset, arcem quoq; Augusti Luco impositam, quæ cum oppido ad Lucensem ecclesiam pertinebat, siue iure, siue iniuria dicioni regiæ subegit. Erat Episcopi frater Petrus Aluarus Osorius Lemni Comes, Pontisq; Ferrati dominus, atq; illius regni totius omnium facile princeps. Qui spoliati fratris (dolore cõmotus) arcem obsidet, tametsi Regis & Reginæ præsidio teneretur. Quorum iußibus, vt ab incœpto desisteret, cum excusationes quasdam ineptas afferẽs non obtemperaret, ne illius audacia relinqueretur impunita, Rex magnis itineribus, in Galliciam contendit. Et quamquam inter eundum accepisset nuntium de arcis obsidione soluta, nihilominus ire pergit: sed antea quam Asturicam vrbem accesßisset, de Comitis morte certior factus est, ibiq; per aliquot dies substitit, quoad tumultus quosdam sedaret, qui ex illius obitu oriebantur. Comiti Lemnio virili sexus non fuerant liberi, præterquã vnus, qui viuo patre vnum tantum procreauit nomine Rodericum, & eum quidem spurium, quem auus hæredem instituit. Isq; viuens, in bonorũ

possessionem misit, cui oppida, castella, arces, munitionesque tradidit. Mortuo igitur Comite Lemnio, Rodericus nepos aui titulum assumit, bonorum possessionem continuat, quem propinqui & affines, domestici & familiares, socij & amici, quos auus habebat quamplurimos, atq; vniuersa propemodum Gallecorum iuuentus sequitur. Erat altera ex parte Rodericus Pimentellus Beneuenti Comes, cuius filio ex Comitis Lemnij filiabus vna erat desposata, & quia filia erat legitima, Rodericus autem nepos spurius, & ex spurio filio natus, eodem iure asseuerabat omnia defuncti Comitis bona ad nurum suam pertinere. Idq; se non solum iure, sed etiam (si opus foret) armis persequuturũ. Comes Lemnius se iure potiori esse, & quod bona ex aui testamento posideret, & quod natalium defectus per apostolicæ Sedis literas iam esset suppletus. Itaq; cum alter iam posideret, alter de perturbanda possessione certaret, non experiri legibus, sed armis potius decernere, maluerunt. Vterque suos conuocat, ad arma omnia spectant. Atqui Rex, quod ad bellum in Bætica gerendum properabat, ne inter duos illustres viros pugnandi occasionem relinqueret, paucos dies alios Asturicæ immoratus est. Iubet imprimis, vt Comites vterq; suos, quos habebant in armis, domũ quęq; suam remitterent: deinde, vt ad se veniant, iusq; coram ipso persequantur: interponit inducias in tempus, quo lis tota cõponi posset, se rediturum cuiq;, quod suum esset, pollicetur. Comites non secus, ac iussi sunt, faciunt, nam & quis-

que copias dimittit, ad Regem venit, causamq; suam apud illum defendit, aduersarij rationes impugnat. Rex litem arbitrio iudicum dijudicandam remittit, alijsq; rebus ordinatis Madritum se ad Reginam confert, vt quod antea decreuerant, alter ad bellum cum Mauris in Bæticam, alter ad id quod in Nauaria inceperant exequendum, proficisceretur. Et ecce interim ab Italia negotium aliud exortum est, quod tametsi honestè poterant dißimulare, noluerunt tamen, quibus in rebus auxilio esse possent, operam suam nõ interponere. Erat in armis vniuersa Italia, propter ignominiosam mortem Archiepiscopo Pisano á Florentinis illatam. Erant præterea duæ factiones, altera Pontificis, & Venetorum: Florentinorum, & Ferdinandi Regis Neapolitanorum altera. His accedebant reliqui omnes Italiæ principes, & ciuitates, quæ sub reipublicæ forma gubernantur. Ferdinandi, Florentinorumque copiæ in agro Romano castrametantur, ciuitatem eò angustiæ deducunt, quam obseßi perpeti consueuerunt. Superuenit deinde Pontificis, Venetorumque exercitus, hostesque ex improuiso adortus fundit, fugat, castraque diripit. Ferdinandus copias fusas recipit, bellũq; ĩstaurat. Hinc cædes, agrorũ populatõnes, villarũ incẽdia per totã Italiã fiũt: neq; erat vnde tãtis malis remediũ afferri posset, nisi Principes nostri partim obseruantia erga Pontificem, partim Ferdinandi Regis cognatione, partim etiam populorum omnium misericordia permoti, componendæ discordiæ curam suscepissent. Mittunt itaque oratores ad Pontificem Maximum, ad Venetos,

& Florentinos, & ad alios principes, & ciuitates, quæ illos sequebantur: rogantq;, vt relictis armis concordiæ potius, & paci acquiescant, se velle, inter vtrosq; de pacis cõditionibus agere. Missi igitur legati Ioannes Gerundensis Episcopus, & Bartholomæus Berrius iuris, legumq; peritus. Qui ab omnibus, ad quos missi fuerant, comiter excepti, hos, & illos ambiendo Principum nostrorũ nomine nunc exhortationibus & monitis, nunc precibus & promissis, ita omnium animos flexerunt, vt non solum concordiæ, paciq; faciendæ sint assensi, verum etiam Regi & Reginæ eo nomine per literas gratias egerint, quod illos ex tantis molestijs, curisq; liberauerint. Missæ hac de re literæ breues à Pontifice, missæ & ab apostolico Senatu, missæ quoq; à populi Romani gubernatoribus ex vrbe Roma postridie Calendarum Ianuarij datæ. Anno à salute Christiana Tertio & Octogesimo super Millesimũ Quadringentesimum. Paucis diebus postea quam negotium peractum est in hunc modum, procuratoribus principum uocatis in senaculum, Pontifex pacẽ, pacisq; conditiones pronuntiare facit, Regis & Reginæ legatos cæteris omnibus nudis capitibus, genibusq; flexis, sedentes pileatosque laudat: principibusque, à quibus missi sunt, pro tam benigna opera gratias agit. Inter pacis conditiones vna fuit, vt bello spoliatis ablata bona redderentur. Venetorum procurator neq; venit vocatus, neq; conditionibus acquieuit, ex quibus Ferraria Venetorum armis occupata. Marchioni erat reddenda. Cæteri omnes in venetos arma mouẽt,

qui timentes in ipsorum excidium omnes Italiæ principes coniurasse, Turcarum societatem inire incipiunt, vt eorum auxilio, & se tueantur, & reliquis omnibus (nõ modo Italis, sed etiam Christi nomine signatis) bellum inferant. Eosdem Turcas Neapolitanorum Rex in Venetorum perniciẽ allicere tentat. Ad Regem & Reginam Treuentinum Comitem mittit, qui pro suscepto labore gratias agat, certioresq; faciat, quemadmodam Veneti concordiam totius Italiæ auersati, cum turcis societatem inire parant, vt Italiæ bellum inferant, atq; imprimis Siciliæ, insulisq; adiacentibus, quæ periculo maiori essent expositæ. Quare huiusmodi homines pro publicis hostibus habendos, quippe qui ex aliorum iactura viuant, atq; cum aliorum detrimento vires suas augere conentur. Ad hanc Treuentini Comitis legationem Rex & Regina respondent, se Venetos, Venetorumq; Ducem inter amicos numerare, neq; illos adhuc fecisse quicquam, cur essent ex amicitia semel inita submouendi, se tamen missuros ad Venetorum ciuitatem legatos, qui suaderent, vt modestius agerent, seq; intra fines suos continerent. Quodsi nolent assentiri, atq; in meliorem viã redire, tunc se, non modo illorum amicitiam abdicaturos, verum etiam illos pro hostibus habituros, atque ita orator dimissus, ad Regem suum reuersus est.

ÆLII AN TONII NEBRISSENSIS HISPANARVM ATQVE

Hispaniensium rerum historici Decadis Secundæ Liber secundus, De Canaria insula Regis & Reginæ auspicijs à Petro vera duce expugnata.

Caput Primum.

QVASI deessent Principibus nostris domestica negotia, quibus intenderent, ita nulli parcentes labori animũ suum huc atq; illuc diuidunt, in partesq; rapiunt varias, perq; omnia versant. Nam cum esset in manibus, atq; inter oculos haberent Granatense bellum, in quo tam de gloria, quam de summa imperij certandum erat, haberentq; res in Nauaria inchoatas, quæ cum Gallorum Rege præpotenti erant implicitæ, curas tamen suas in alterum orbem mittũt, non modo sæculi nostri hominibus, verum etiam (quantum suspicamur) antiquis omnibus incognitum. Et quemadmo-

dum in historiæ huius apparatu diximus, in oceano Atlantico, qui Europæ, atq; Aphricæ latera occidentalia abluit, cōplures sunt insulæ partim adiacentes continenti, partim in altum remotæ, atq; rursus, adiacentes duplices sunt, alteræ ad Europam, alteræ ad Aphricam pertinentes, de remotis Hispaniæ adiacentibus aliàs diximus, & fortasse dicturi sumus, nunc de adiacentibus Aphricæ littori occidentali, inter quas numerantur Canariæ, de quibus hoc in loco scripturi sumus, pauca dicenda sunt. Canarias à Canum magnitudine dictas fuisse, Plinius in historia naturali autor est, ex quibus Iuba Rex duos perduxit huiusmodi Canes, A Græcis fortunatæ sunt cognominatæ, de quibus tam pöetæ, quā historici multa fabulantur ad hunc locum minime pertinentia. Earum nomina Ptolomæus, Martianus, Plinius, atq; alij autores, tam Græci, quam Latini explicant, sed quibus non possumus nomina reddere, quibus nostro tempore nuncupentur. Nam & antiqui eas nouerunt, earumq; ambitus, & incolarum mores descriptos reliquerunt. Sed qua ex causa illarum celebritas ex memoria hominum oblitterata est, ignoratur, nauigationis defectu id esse factum credibile est. Illud certe constat, illarum notitiam ad nos peruenisse abhinc annos circiter Viginti supra Centum, sub initium regni Ioannis huius nominis secundi, qui sub Catharina matre, & Ferdinando patruo tutoribus regnare orsus est. Anno à salute Christiana Millesimo quadringentesimo quinto. Eo tempore Bethancor quidam Gallus, vt aiunt, natione, Infantis Regis tutores adit, ab illis impetrat facultatem

tatem explorandi maris Atlantici partem illam adhuc inco-gnitam, quæ occiduum Aphricæ latus abluit. Is igitur si-ue quod ab ijs, qui ante illum nauigarunt, aliquid audierat, siue quod fortunam suam experiri voluit, paratis nauibus eò nauigare cœpit, atq; in primam incidit, quam nostro tē-pore Lanzarotam corrupte, pro eo quod est lanceam ru-ptam, siue fractam, aut ipse ex facto vocauit, aut ab alijs sic antea vocatam acceperat, deinde illi proximam expugauit Fortem fortunam. Nam inter cognomenta fortunæ vnū est fortis, de qua Columella in horto. Et celebres fortis fortunæ dicite laudes. Varro quoq; de lingua Latina. Dies, inquit, fortis fortunæ dicti à Seruio Tullo Rege, quod is fanum fortis fortunæ secundum Tiberim extra vr bem Romam dedicauerat. Has duas insulas Bethancorus in cultum vitæ melioris, Christianamq; religionem conuer tit. Huius Bethancori hæredes Hispalensibus quibusdam ciuibus precio manciparunt, ex his deinde in alios, & ex alijs in alios, dominium in Ferdinandum Perazam, & Fer dinandum Arium deuolutum est. Horum maiores Gome ram, & Ferream non magno negotio expugnarunt, in eun-demq; cultum, religionemq; reduxerunt, nunc Guillelmus Peraza illas sub comitis titulo possidet. Restabant ad-huc ex septem insulæ tres, Canaria magna, Teneriphion, & Palma, barbarorum quidem situ, & inertia turpes, sed ingenio loci, & bonorum naturalium copia opulentæ. Has Rex & Regina cum vellent quasi prædia suburbana Hispa nijs iungere, classem parari, armis, commeatuq; instrui iu-

bent. Petrum à Vera, & Alphonsum Moxicam viros strenuos, atq; terrestris, naualisque pugnæ expertißimos præficiunt. Insulam de repente inuadunt. Barbari se more suo præparant, non hastilibus ferro prætentis, sed sudibus præustis: non saxis, & lapidibus ex fundis, & fustibulis, sed lacertorũ viribus, quasi ex ballista, aut tormẽto aliquo sulfurario contortis. Nullum oculis signum designabant, quod non telo contingerent. Iam vero ad excipiendos, euitandosq; ictus tanta erat dexteritas, vt teli venientis plagã sola corporis declinatione eluderent. Vidi ego Hispali, id quod mihi fuit miraculo, non ita cæteris, qui illud fieri sæpe viderant. Erat quidam ex ea insula Canarius, qui in eodem vestigio sinistri pedis insistens, ab octo paßibus volentibus illum saxo petere, se exponebat, fugiens plagam, nunc facta in alterutrum latus parua admodũ capitis declinatione, nunc totius corporis subtractione, nunc alterna crurum permutatione venientẽ ictum fugiebat, tantoq; periculo se toties percussori exponebat, quoties illi æreum quadrantem porrexisset. Quod ad victũ, vestitumq; pertinet, tanta cibi, potusq; parsimonia, tanta omnium membrorũ nuditas, vt facile & in promptu habere possent omnia, quibus ad propulsandas naturæ iniurias hominũ fragilitas indiget. Cũ huiusmodi hominũ genere ducibus nostris habendum erat negotium. Quibus accedebat altera difficultas ex inopia commeatus, qui longa nauigatione ex Hispania vsq; aduehendus erat, & quod bellũ non collatis signis gerendum erat, vt ex vno prælio breui

tempore victoria in alterutrã partem declinaret, sed quod expectandum erat, quo ad hostis pugnare vellet, ita se in cryptas, & cuniculos, in cauernas, & ferarum latibula abdiderant, vt nulla arte, nullis viribus elici inde possent. Sed principum nostrorum fortuna, quorum auspicijs res gerebatur, occasionem attulit, qua negotium compendio finiretur. Erant in ea insula Reguli duo, ex multis cædibus, & iniurijs vltro citroq; illatis ita discordes, vt nulla satisfactio posset illos in concordiam reducere. Ex his, alterum nostri duces sibi conciliant, eiusque opera vtuntur ad alterum Regem profligandum, atq; ita paucis diebus tota insula in Regis & Reginæ potestatem venit. Ciuitas qualiscumq; tunc erat, in metropolim omnium septem insularum erigitur, in eamq; ex Rubicone, quod erat Lanceæ ruptæ promontorium cum oppidulo, Episcopij sedes transfertur. Rex, cuius ope nostri Duces vsi sunt, cum vxore Regina ad Principes nostros Madritum missi. Adhuc duæ aliæ restabant insulæ debellandæ Teneriphion, & Palma, de quibus suo in loco dicemus, & quo pacto Alphõso ab Augusti luco rem gerente aliarum quinque numero, & cultu, & religione accesserunt.

STRAGES nostrorum in præruptis ad Malacam iugis accepta Magistro diui Iacobi & Marchiõe Gaditano ducibus.

CAP. II.

REGEM & Reginam ex tot, tantisq; victoriis exultantes, ne ex continuis successibus arrogantiores fierent, fortuna, vel potius diuina quædam prouidentia, dignata est admonere illos, vt meminissent se mortales esse, atque iuxta illud Psalmographi, non in curribus, non in equis, sed in nomine Domini esse fidendũ, hoc Regem admonuit, cum ad Loxam castrametatus obsidionem vrbis parabat, & perturbato exercitu rẽ inchoatã reliquit. Hoc iterum in memoriã illis reduxit illa calamitas, quam ad Malacam suis in ducibus experti sunt: Erat, quemadmodum in libro superiori dictum est, in Astigitana colonia Alphonsus Cardenius, diui Iacobi militiæ Magister, quem Rex & Regina limitibus illis tuendis præfecerant. Erat præterea finitimis in locis Rodericus Pontius à Germanica legione Marchio Gaditanus. Hi ab exploratoribus facti sunt certiores, esse montes non procul à Malaca mari nostro impendentes, Axarquiã Mauri sua lingua vocant, qui in colerentur ab agricolis, & pastoribus, vnde magna præda ex hostibus auehi posset. Esse præterea Malacam equitibus exhaustam, & loca, per quæ noster exercitus permeare, & remeare sine vllo impedimento posset. Et quia ad loca penetranda exercitu grãdiori opus erat, rem ad finitimos duces, & præfectos rei militaris deferunt, hortanturq;, vt ad tam

insigne negotiũ peragendum, omnes cõeant. Hi fuerunt Ioannes Siluius Centifontanus comes, qui prætoribus, decurionibusq; populi Hispalensis aßistebat, Alphonsus à Corduba domus Aquilariæ dominus, Petrus Enriqui prouinciæ Bæticæ præfectus, Garsias Manriqui Cordubæ, & Ioãnes Roboreus Asindi prætores maximi, arcium quoq; præsides, & regij exercitus duces. Qui omnes cum suis, & cum ciuitatum, & oppidorum populis, quibus præsidebant, ex composito ad diem certum Antiquariæ, quæ ciuitas est in hostiũ collimitio, conueniunt, partim armati, partim inermes. Neq; enim omnes bellũ hostibus inferendi causa coierant, sed alios res nouas videndi studium, alios emẽdi, vẽdendique, aut merces permutandi causa deduxerat, paucos Christianæ religionis amor, aut ex re bellica honoris amplificandi cupiditas exciuit. Erat itaq; non tam exercitus ad pugnã paratus, in qua plerunq; pauci superant multos, quam hominum quædam multitudo inordinata numerositas, & frequentia, quæ impedimento sibi esse solet, & quãquã iam decreuerant, Axarquiam esse petendam, denuo cœptũ est consultari, in quas potißimum partes copiæ ducerentur. Nam erant, qui dicerent, Axarquiã esse confragosam, atq; præruptis montium anfractibus intercissam, tandem placuit ire, quo illos fortuna sua trahebat, hoc est, quò illos exploratorum error impegerat. Ordinatis igitur cohortibus primæ partes obtigerunt Alphonso domus Aquilariæ domino, & prouinciæ Bæticæ præfecto, qui exploratores sequebatur, postremos tuebatur militiæ diui Iacobi Magi-

ster, mediæ comiti Centifontano, quem Hispalenses multi ciues nobilissimi comitabantur, Marchioniq; Gaditano cui Asindenses accedebant. Cæteri omnes in ternas has copias distributi, ab Antiquaria in auspicatis auibus profecti, die insequenti ad vesperam locum destinatum attingunt, & quia tanta hominum turba in tam longo temporis interuallo non potuit hostes latere, iam receperant se cum pecoribus, & armentis in loca tutiora. Pylas, faucesq; montium, & semitarum diuerticula occupant: armatisque muniunt: copiarum nostrarum primi in finitimos locos sparguntur: villas, vicosq; cultoribus vacuos incendunt: saltus ab armentarijs, pastoribusq; desertos reperiunt. Extremorum equites, quos Magister diui Iacobi ductabat, cum in confragosa quædam loca incidissent, neq; se satis explicare possent, ex castello proximo, quod Moclinetum appellant, erumpentes hostes inuadunt: turbatos, atq; quò se vertant incertos, cædunt cominus, & saxis, sagittisq; & telis eminus petunt. Magister ab anterioribus auxilium implorat. Accurrit Marchio cum equitatu, quem habebat paratissimum, illosque ex angustijs, in quibus hærebant, in patentiores expedit compos. Superueniunt etiam, qui omnem exercitum ductabant principes. Quid consilij capiant in commune consultant: inter omnes conuenit, se ab exploratoribus, & itinerum mensoribus fuisse deceptos, qui in loca illa deduxissent, vnde plus detrimenti, quam emolumenti essent reportaturi: relinquendam esse prædam, quam pertenuem & exiguam collegerant: deniq; con.

ſulendum eſſe ſaluti, quocumq; modo poſſent, nam honeſte iam non poterant, cum illis tanquam in viuaria concluſis hoſtium arbitrio eſſet pereundum. Nam quid facerent bi-dui inedia confecti? dici, noctiſq; laboribus & vigilijs de-feſſi? ab hoſtibus vndiq; circumuenientibus intercluſi? Su-peruenit aliud malum, quod fuit omnium pernicioſiſſimum, quod in tenebris res eſſet gerenda, & in locis, quos ipſi ignorabant, hoſtibus erant noti. Itinerum duces iuſſi, vt exercitum, qua melius ratione fieri poſſet, ex illis anguſtijs in apertos campos perducerent, vbi aut collatis ſignis cum hoſtibus ſit pugnandum, aut vnde reducibus in domũ cuiq; ſuam eſſet redeundum. At illi contra: ſiue quod iter igno-rabant, ſiue quod illis Dei voluntas omnem mentem abſtu lit, incipiunt ducere per arduum, & ſaxis, dumiſq; cliuum inæqualem, quà non pediti, nedum equiti patebat iter. Iamq; oboriebantur tenebræ, cum ſentiunt iuga montium, quà illis eundum erat, ab hoſtibus occupata. Regrediuntur itaq;, & in vallem, quam mediam torrens quidam præruptus ſe cabat, inopes conſilij deſcendunt. Erant à tergo præterea mõtes in præcipiti ſtantes, atq; vallibus impẽdentes, quos iam hoſtes occupauerãt. Noſtri ancipites, &, quò ſe potiſ-ſimũ verterẽt dubij, ſtabãt attoniti: expectãtes quid hoſtes facerent. At illi perpetem noctem clamoribus more ſuo montes, & valles implent, crebros excitant ignes, ſaxa rotatilia, rupeſque in hoſtes deturbant: atque interim auſi cominus accedere in illos, tanquã in ſignum poſitos, ſcorpio-num ſagittas, ſtlopetarum glandes, ſundarum, & fuſtibu-

lorũ saxa dirigũt, neq; veniebat telum, quod in cassum mit terετur, atq; ita ad mediã vsq; noctem nulla quies data. Cũ Magister, quousq; degeneres patiemur pro hostium libidine, quasi pecudes ad lanienam vinctæ, necari? At si desunt vires ò viri, non desit animus ad aperiendam viam, qua nobis aut saltem salutem consequamur, aut honestã mortem oppetamus. Et simul hoc dicens, cliuum ascendere cœpit, quem signis prætentis reliqui omnes, qui sub illo merebant, sequuti sunt, quo ad ventum est ad montis iuga, quæ iam hostes insederant: ibi pugnatũ est acriter, compluresq; vtrinq; ceciderunt. In ea pugna cæsus signifer, signumq; cum eo amissum, cæsus quoq; Ioannes Osorius ipsi Magistro arcta sanguinis propinquitate coniunctus, cæsus & Ioãnes Bazanus, & alij equestris ordinis complures viri nobilißimi. Marchio Gaditanus Magistri exemplum sequut[9] duce itinerum altero, atq; alia ex parte eundem cliuum conscendit, atq; incolumis in alterum montis decliue latus euadit, in eoq; locum eligit, in quo subsidiariam disponit aciẽ, qua & se tueretur, & eos qui sequebãtur palantes, sparsosq; ad se reciperet. Magister vero ex montium iugis repulsus ad eos duces, qui se à tergo sequebantur, ad glomerat, & quod reliquum erat noctis, in excipiendis hostium telis consumunt. Neque illis profuit in alteram se vallem recipere: nam & in eisdem iugis hostes se medios interposuerunt, ne se Marchioni coniungerent. Qui tametsi iuga montium euaserat, ociosus non erat. Dum enim expectat illos, qui à tergo sequebantur, non potuit effici, quo

minus cum hostibus esset pugnandum. Sed quæ potuit esse pugna, in qua ex altera parte vegeti, & recentes ex altera defatigati, & laßi erant? Alteri alacres ex præsenti victoria, alteri ex accepta calamitate animo deiecti. In ea pugna Marchio tres fratres amißit, Iacobum, Lupũ, atq; Beltrannum, duos quoq; ex fratribus nepotes Laurentium, & Emanuelum, quibus vero superfuerant vires, non illas ad pugnam, sed ad fugam collegererunt. Reliqui omnes aut cæsi, aut capti sunt. Magister militiæ sancti Iacobi, & Alphonsus domus Aquilariæ dominus, & Bæticæ prouinciæ præfectus nacti priuos quisq; suos itinerum duces per loca tesqua, & inuia, & qua neq; hostes quidem sequi poterant, incolumes euasere. Centifontanus Comes in angusto quodam loco deprehensus cum aliquandiu paucis comitatus pugnasset, victoribus tandem se dedidit, captusq; cum Petro Siluio fratre suo in vrbem Granatam in vinculis est duct⁹. Capti quoq; sunt præsides arcium Antiquariæ, Moronis, & Aßindi, Bernardinus Manriquus, Ioannes à Pineto, & Ioannes Montisaluus, & alij complures viri nobiles, quos erat infinitum numerare. Illud quoq; non omittendum, quod superat omnem fidem, binos, aut ternos ex hostibus ante se duxisse in vimculis captos senos, aut octonos.

Quid memoro viros? Mulieres quoq; ex vrbe Malaca egressæ ante se captiuos agebant, vt liqueat illud non hominum fuisse opus, sed Dei, cuius officium est deponere potentes de sede, & exaltare humiles. Id quod Lacedæmonius Chilon sciscitanti Aesopo quid Iupiter faceret, re-

ſpondit, extollit mites, atque ſuperbos deprimit. Hic eſt Iuppiter noſter, id eſt, iuuans pater, hic & ſol iuſticiæ: qui, vt ait Macrobius, fulgentia obſcurat, & quæ ſunt in obſcuro illuminat. Idē eſt Nemeſis, hoc eſt indignatio, qui virginis effigie contra ſuperbiam colitur.

MAVRORVM Rex iunior ab Aegabrenſe Comite, & regij miniſterij præfecto in pugna capitur.

CAP: III.

EX tanto mœrore, & luctu recreauit, refecitq; gentem Hiſpanam Dei benignitas, ne acceptæ calamitatis deſperatione langueſcens, ad inchoatum bellum fieret remiſsior, caſtigauit nãq; Hiſpanorum ſuperbiam, non vt animos ad pugnam remitterent, ſed ne per inſolentiam hoſtes contemnerent. Nam & pro nobis diuinum ſtare fauorem, vel his duobus argumentis demonſtratum eſt: quod, vt paulo ante diximus, ex vno, atq; ſimplici regno duos Reges excitauit, quodq; nũc dicturi ſummus, alter illorum in noſtrorum principum venit poteſtatem. Quis enim non uidet, ex diſcordia illa patris cũ filio factum eſſe diſsidium, vnde victoria noſtra de hoſtib9 originem duxit? Saluatore noſtro prædicēte. Omne regnũ in ſeipſum diuiſum deſoladitur. Quæ res in hũc modum eſt geſta. Ex duobus Maurorũ Regibus iunior, qui patre poten

tior erat, cernens se apud suos, vel ex ea causa maiorem in modum amari, quod Christianorum nomini esset infensior, atq; belligerandi cupidior, quam maximum potest equitatum, peditatumq; tam ex sua, quam ex patris factione comparat. Neque ita enim desidebant animis, vt non maius odium in Christianos, quam ipsorum inter se esset. Itaq; parato exercitu, quos potissimum fines hostiũ inuaderent cõsultantibus, placuit in Cordubenses, & Astygitanos irruere, propterea quod ex superiori strage ad Malacam accepta, totus ille tractus erat equitum, peditumque numero exhaustus. Lucenam itaque, & Aquilare, castellaque finitima petunt, agros populantur, arbores frugesque succidunt.

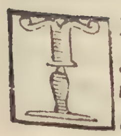
Nuntius ad Aegabrensem Comitem venit, qui ex Vaena oppido suo pergrandi equitum, peditumque semper habebat cohortes ad huiusmodi repentinos casus paratas. Is iungit se ministerij regij præfecto, qui Lucenæ oppidi erat dominus, qui duo comparato, nolo dicere exercitu, sed exercitus specie, in hostes eunt. Non credet posteritas, quod ego nunc scripturus sum, sed neque præsentes credent, si qui sunt, ad quos scripta mea peruenient, sed neq; ego crederẽ, si quis alius mihi narraret, sed habeo mille testes, qui mihi attestabuntur, quorum aliqui interfuerunt, alij ab ijs, qui interfuerũt, audierũt, aut si adeo sunt curiosi ab ipsis audire possunt. Si acie iusta, signisq; collatis fuisset dimicãdũ, cuiq; nostrũ cũ denis, decẽ cum cẽtenis, & centũ cũ millenis res fuisset peragenda. Mauri cum audissent nostros aduẽtare, castra tollũt, equos conscendunt, pedites, Rex iubet, ex

armentis pecoribus, & captiuis collectam prædam agere Loxam versus, ipse cum suis copijs expectat, an se hostes persequantur, interdum dum pedites, quos præmiserat, subsequitur. Iamque transierat locum, quem indigenæ Martini Cõdisali torrentem appellant, qui sex passuum millibus à Lucena distat, cum se hostes inuicem conspiciunt, subsistunt vtrique, Mauri, quid nostri auderent, nam contemnebant illos, quia multo pauciores erant, nostri, quo ad se pedites, qui sequebantur, sibi adiungerent. Equites auxilio peditum aucti ex vtrisq; agmine facto signis infestis inuadũt hostes, qui ex tribus equitum turmis vnam faciunt, quæ à tribus ducibus ordinaretur. Primus erat Rex ipse, alter exequendi iudicij prætor maximus, tertius quem Mauri lingua sua vocabant Alatar, hoc est Aromatarium. Qui barbaricum illud more suo inclamantes, quo etiam nos clamore cum hostium vires extenuare volumus, vti solemus, excipiunt nostros ex aduerso venientes tanto conatu, tantisq; viribus irruentes, vt neq; primos quidem incursus substinere potuerint. Hoc est illud grande miraculum, & quod alijs incredibile visum iri præfactus sum, versi deinde omnes in fugam dimissa præda vni tantum saluti prospicientes. Ast alia ex parte Alphonsus à Corduba domus Aquilariæ dominus, qui eo ipso tempore Antiquariæ morabatur, ad hunc nũtium cum præsenti equitatu superuenit, hostesque fugientes anteuertit, seque venientibus opponit in angusto quodam loco. Quos ipse à fronte, comes Aegabrensis, atq; regij ministerij præfectus à tergo ferientes, magnam in illos stragẽ

cedunt. In eodem loco inuenta sunt postea mille hostium cadauera, præter illos, qui (paßim fugientes) ceciderant. Rex ipse capt⁹, Alatar & duces alij hostium cæsi, atq; ita victores nostri ex eo conflictu redierunt in morem triumphi cum captiuis, & præda, quam ex hostibus auerterant, quæ in manubias redacta, in commilitonibus distributa est. Rex ipse captiuus extra sortem Comiti donatus, apud quẽ honorifice, atq; pro dignitate regia tractatus est. Et ne tantæ rei gestæ monumentum aboleretur à Rege & Regina Comitis in signibus additum est coronatum regis caput catenis vinctũ, & in ora clipei vexilla nouem, quæ in prælio fuerant ex hostibus capta. Et quia eiusdem victoriæ ministerij Regis præfectus fuerat particeps, eadem insigniorum ornamenta ab eisdem Principibus, & ob eandem causam, illi communicata sunt.

BELLI *apparatus, census illorum, qui cum Rege ad Granatensis regni populationem profecturi erant.*

CAP. IIII.

NTER *cætera negotia, quæ ad senatum regium cotidie referebantur, nihil erat frequentius, quam quemadmodum in Mauros bellum inchoatum ordine procederet, & quæ belli ge*

rendi ratio imprimis esset ineunda. Cumq; ea de re sæpe consultaretur, nulla potior inuenta est, quam vt ora maritima numerosa classe obsideretur, ne quid auxilij, aut cõmeatus à Mauritania inueheretur, atq; in finibus adhiberentur custodes, ne à terra aliquid alimenti ad hostes perueniret, aut per commercium, aut captiuorum redemptionem, aut furtim, aut alio quouis modo. Tertium restabat, vt per omnia regni hostilis penetralia fierent agrorum populationes, villarum, vicorumq; incendia: arborum, frugumq; succißiones, vt qui sine multa Christiani sanguinis effusione expugnari armis non possent, fame cogerentur in deditionẽ venire. Dispositis itaq; à terra, mariq; custodibus conuocantur omnes Hispaniæ principes, trium ordinum Magistri, Duces, Comites, Marchiones, Comestabilis, Metati, prouinciarum, vrbiumq; præfecti, arciumq; præsides, vtq; veniãt cum suis cohortibus, regia autoritate monẽtur, atq; in diem, locumq; certum, vbi Rex esset, omnes conuenire iußi. Coierunt itaq; in loco, qui ab incolis appellatur Carectum, vbi facto censu, inuenta sunt equitum cataphractorum, atq; leuis armaturæ decem millia penditum armatorum ad pugnam: ad succidendas arbores, frugesq; instrumentis rusticis armatorum triginta milliá: fabrorum, & machinariorum ingens numerus: mulionum, agasonumq;, & carrucariorum, qui iumenta, asinos, bouesq; agerent quadraginta millia, præter lyxarum, calonum, pabulatorum, frumentatorum, pistorum, coquorum, dulciariorum numerosam multitudinem, meretriciũ prostibularumque, & eorum, qui exercitu nulli sunt vsui, sed

magno potius impedimento magnam turbam. Exercitus vero à Rege in hunc modum est distributus. Magistro militiæ diui Iacobi, & Marchioni Gaditano, & Alphonso domus Aquilariæ domino, & Ludouico Ferranti, qui postea fuit Comes à Palma, priores sunt commissæ partes.

Posteriores vero Hemerocalio Comiti, & Ioanni Septo maiori Conchelli domino, & cohortium à Duce Infantatus missarum, & quas Dux à Methymna cœli misit præfectis, & Martino Alphonso Montis maioris domino. Mediarum partium cohortes hunc in modum dispositæ. Primam ducebat Garsias Lupides Patellanus Cisterciensis militiæ à Calatraua Magister. Secundam à Monteregio Comes. Tertiam Franciscus à Stunica præfectus copiarum, quas Dux placentinus pater, & quas eiusdem Ducis filius Cisterciensis Militiæ à Ponte Traiani Magister.

Quartam Guterius à Septo maiori Caietanus Comes, & Fredericus Ducis Albanorum filius. Quintam Dux Triciensis, cum ijs qui sub illo merebant, & qui à Martesa, & Vbeta, & Biacia venerãt. Sextam Dux Alburquerquerus, & Ioannes à Methymna Aßindica Ducis filius, qui ducebat copias ab Enriquo patre missas. In subsidiaria cohorte, quæ alijs omnibus maior, atq; firmior erat, Rex ipse medius ibat stipatus mille equitibus, quingentis cataphractis, totidemq; leuis armaturæ, qui ex cohorte prætoria Regis & Reginæ fuerant delecti: hanc ducebat Iacobus Lupides Paticquus Villenatium Marchio. Signũ vero regiũ præferebat Alphonsus Siluius, nam Ioãnes Siluius cuius hæ

reditario iure illud erat munus, Granatæ in vinculis adser uabatur, ex clade, quam ad Malacam accepimus, quemadmodum in superiori parte dictum est, captus. Ex alia quoque parte pedites cum suis centurionibus in cohortes distributi locos opportunos teneri iußi, ballistas, & tormenta, aliasq; machinas obseruabant equites, peditesq; ab Hispali, & Corduba, atq; Astygitana colonia, & reliqua omni Bætica mißi. Copijs hunc in modum ordinatis ventum est in locū, quem indigenæ equitem Colem appellant, vbi ea nocte substiterunt. Postridie eius diei hostium fines ingreßi prope Illoram oppidum arte, & ingenio loci muntißimum castrametati sunt: oppidani ex munitionibus erumpunt, & cū primis ex cohortibus nostris tumultuariam pugnam prætentant. Sed nostrorum viribus impulsi, cedunt, insequuntur nostri, atq; vtriq; simul oppidi suburbia intrāt. Inde quoq; hostes repulsi in castellum, arcemq; se recipiunt, vnde sagittis, telisq; petebant eos, qui frumenti areas mœnibus propinquas incendebant: inde quoq; tormentorum saxeis orbibus, & stlopetarum glandibus, mißilibusq; fugantur, atq; ita incendium peractum est. Et quia oppidum expugnari nō potuit, incensa quoque suburbia, mißi quoq; à Rege Comes Aegabrensis, & domus Aquilariæ dominus, qui cum parte exercitus Montis frigidi, castellorumq; agros vastarent. Atq; ita non modo Illora et Illoræ finitima prædia igni, ferroq; corrupta sunt, sed & omnia, quæ intra quatuor millia passuum erant, in cineres, fauillasq; abierunt.

Tagara

TAGARA oppidum capitur. Alama commeatu instruitur. Tendillanus Comes præsidio sufficitur.

CAP. V.

HIS rebus ad Illoram, Montemq; frigidum peractis castra mutantur in locos, vnde possent maiora detrimenta hostibus inferri. Nam quacunq; tantus exercitus procedebat, non solum pedites ad hoc munus designati, vt runcinis, falcibusq; messoribus, & fœnarijs, atq; rusticis securibus omnia arborum genera, frugesq; vastarent, sed & ipse castrorum tractus omnia sternebat: & milites è castris egreßi uillas, vicosq; finitimos, & molas aquarias, molendinaq; dolabris demoliebantur. Erat Tagara oppidum non minus, quam superiora munitum, quod inter Alamam, & Loxam positum nostris perniciosum, hostibus vero accommodum. Hoc iubet Rex oppugnari, fabri lignarij, & ferrarij operi se accingunt. Testudines, arietesq;, pluteos, vineas, turresq; ligneas aptant, oppugnatores ab omni parte machinas muris admouent, atq; murorum fundamenta rutabulis, & bidentib9 subruere tentant. Extra muros, & intra mœnia vehemēter laboratur, neq; vllum interea telorum cessat genus: oppugnatores ballistis, & tormentis: propugnatores cæmenticijs lapidibus, & ollis sulfure, ac pice plenis, & admoto igne ar

dentibus rem suam agunt. Obsessi tandē nostris instantibus cedunt, atq; deserta murorum defensione in castellum, arcemq; se recipiunt, oppidum hostibus diripiendum relinquunt. Capto oppido cœptum est deliberari de arce oppugnanda.

Erant, qui dicerent abstinendum esse ab oppugnatione, propterea, quod muri erant crassiores, atq; signino opere ex calce, & arena compacti, neq; aderant sulphurariæ machinæ ita grandes, quibus tam solida materia dirui posset. Alij dicebant admouendas esse machinas, atq; tentandum putres ne essent muri: An ita firmi, vt præsentes machinæ nō possent illos demoliri: Placuit Regi arcem debere oppugnari, propterea, quod tanta erat vtriusq; sexus & ætatis multitudo, quæ eò se receperat, vt deficientibus alimentis breui cogerentur se dedere. Iubet itaq; arcem à quatuor partibus oppugnari: Magistro militiæ diui Iacobi, & Marchioni Gaditano, & domus Aquilariæ domino primam commendat: Tricensi Duci, & Ludouico Ferranti Palmæ Comiti alteram: Garsiæ Ferranti Mārriquo cum copijs Cordubensibus tertiam. Ferdinando Verasco, qui Ducis Infantatus copias ducebat, alteram ex turribus, quæ pro arcis porta stabat, oppugnandam committit. Quisq; illorum, quibus ea cura demandata est, eodem temporis momento negotium rapit, pugnatur, propugnaturq; pro viribus ab vtrisq;, durat ea pugna ad horam diei nonam. Vulnerati ex vtraque parte cō plures viri nobiles. inter quos Enriquus Enriqui Regiæ domus maximus Oeconomus. Intermissa est ea oppugnatio, quod vtrique erant defatigati, vt amplius durare non pos

sent. Postero die repetita est oppugnatio tam acri, & vehemēti conatu, ac tam frequenti grandine telorum, vt Mauri non valentes impetum sustinere, cœperint cum oppugnatoribus de deditione agere. Induciæ in paucas horas datæ, quoad negotium cum Rege transigeretur, & sub fide publica missus illorum sacerdos, Alfaqui vocant illi, qui ipsorum nomine Regi arcem traderet, si vellet miseris vitam, atq; libertatem cum bonorum retentione concedere: vitam Rex facile concedebat, libertatem & bona condonare noluit propterea, quod ausi sunt bis oppugnationem expectare. Et erant Mauri, qui dicerent mortem potius oppetendam, quam vt se sine vlla conditione dederent. Alij nihil exicipientes, & Regis misericordiam spectantes, volebant se dedere. Interea nostri cum intellexissent hoc dißidio vires hostium, atque animos defecisse, instant oppugnationi, irrumpunt in arcem, repugnantes trucidant, nihil resistentes capiunt, bona diripiunt: præda Regis arbitrio pro cuiusq; dignitate, & rei benæ gestæ merito distributa, arcem cum castello, & oppido placuit dirui, atq; solo adæquari. Inde Rex cum exercitu Alamam proficiscitur, quam triginta mille iumētorum vehibus instruit, quibus commeatus importabatur, atque vrbis præsidio milites mille partim equites, partim pedites reliquit, quibus præfecit Enicum Lupidem Tendillanum Comitem, commendatq;, vt non modo arcem tueatur, sed & pro temporum occasione hostibus etiam bellum inferat.

GRANATENSIVM agrorum vastatio, atq; Regis in Cordubensem coloniā reditus.

CAP. VI.

INSTRVCTO Alamæ penario, & vrbis munitionibus refectis, omnis cura Regis in vastandos Granatæ agros traducitur. Illa enim fuit causa cur tanto exercitu, tantoq; rerum omnium apparatu hostium fines ingressus est, vt vrbē, quæ erat totius hostilis regni caput, & ciuitatem metropolim, ad alimentorum præcipue inopiam redigeret. Erat Granata quemadmodum in Decadis huius præfatione diximus, tanta equitum, peditumq; armatorum multitudine referta, vt nisi pergrandi nostrorum exercitu illa vastatio agrorum sine magno periculo fieri non posset. Ex Alama igitur profecti, non modo sternunt obiter omnia, quæ in via, aut viæ proxima erant, sed etiam longinquiora, quæ à dextris, sinistrisq; intra quatuor milia passuum ab vtroque latere continebantur, vt erant vici, villæ, armentorum stabula, magalia pecorum. speculæ, & turres, quo sepastores, & agricolæ temporibus dubijs, atq; suspectis recipiebant. Die tertia postea quam ab Alama discesserunt, in oppidulo Alendino, quod à Granata quatuor milia passuum distat, castra figunt. Est illud oppidum ad radices Orospe-

dæ montis positum contra collem niuosum, ab eo sic dictum, quod niuibus semper obrutus est. Ager illius in circuitu oliuis, & vitibus, atq; omnium generum arboretis consitus: vbi non sunt arbores, sata omni frumentorum genere, atq; leguminum & panici culta sunt. Hæc omnia Rex iubet succidi, & sterni, atq; lumariјs & messoriјs falcibus meti. Dum hæc à peditibus fiunt, equites, vt illos à quocumq; superuentu securos reddãt, certis in locis dispositi, tumultuarias pugnas cum hostobus exercent, qui deinde armatorum peditum auxilio aucti oppidum irrumpunt, diripiuntq;, & frumenti areas oppido propinquas igni corrumpunt. Die insequenti Rex cum omni exercitu cohortibus ordine suo dispositis suburbanos Granatæ agros populabundus inuadit, atq; proximè vrbem cum subsidiaria cohorte tota die ad vesperam vsque consistit, dum arborum, meßiumq; strages conficeretur. Et quia totus ager ille foßis incilibus, atq; voraginosis aquæ ductibus intercisus est, quorum diuerticula nostris incognita, hostibus explorata erant, certis in locis præsidiarias cohortes exponit, quæ vni succidendarum arborũ, meßiumq; studio intentis pericula prohibeant, securitatemq; præstent. Populatione itaque agrorum peracta, hostes cũ viderent, se nulla ex parte calamitatem illam prohibere potuisse, ad alias se vertunt artes: aquarum incilia perturbant, fontes veneno corrumpunt: pontones, & omnia, quæ nostris vsui esse poterant, intercipiunt. Peracta igitur agrorum vastatione ex voto, atque Regis sententia iubet mutari castra. Et cum adhuc tempus superesset, in quo ali-

quid fieri posset, quod ad bellum inchoatum nostris cõduce-ret, hostibus nocumento foret, deficiente tamen commeatu earum maximè rerum, quæ ad victum pertinent, coacti su-mus domum quisque suam repedare. Rex igitur Cordu-bam petit, vbi stipendia militibus: atq; arborum, meßiumq; succissoribus pactam mercedem persolui iubet. Mauri cum viderent se omni ex parte circumuentos à mari classe ingẽ-ti, à terra crebris præsidijs, regni penetralia ferro, igniq; de-solata, mittunt ad Regem legatos, qui pollicerentur suo, atq; regis ipsorum nomine, se redituros quotannis vim maximã Granatensium aureorum, atq; in eius tributi pignus impræ-sentiarum se daturos obsides nobilium filios, atq; ex regio sanguine procreatos. Rex negotium, in quo de re tanta a-gebatur, ad Reginam refert, quæ eo tempore in Cantabris Victoriæ morabatur intẽta rebus, quas in Nauaria inchoa-rat, & quæ ad prouinciæ illius administrationem pertinebãt. At Regina, tametsi nihil magis optabat, atq; ab immorta-li Deo precabatur, quàm vt videret diem, in quo vrbe Gra-nata, & Granatæ regno potiretur, ad Regis consultationem respondet, non placere sibi vllas hostibus inducias concedi.

Sed quia multa simul restabant peragenda non modo in Hispania, sed cum finitimis Nauariensibus, & Gallis, cum quibus de Ceretaniæ, deq; Ruscinonis Comitatu iam pridem lis pendebat, atque de Nauaria quoque spectabatur, non de-splicere tamen temporarias hostibus inducias concedi, dum-modo sequestro deponerent arces, & Castella, quo pigno-re tributum illud, quod se reddituros quotannis polliceban-

tur, esset certum, neque dubia fide soluendum. Nam qd' de obsidibus dicebant, apud illos, qui non multi obsides faciunt, nihil certi afferebat. De castellis, & oppidis sequestro deponendis non placuit hostibus, sed neq; Regi & Reginæ de dandis obsidibus conditio. Res itaq; infecta mansit, & Reginæ iussu, quæ in huiusmodi rebus erat scrupulosior imperatum, vt fines diligentius vtique obseruarentur, & quod in redimendis captiuis nullum fieret commercium, vnde aliquid alimenti hostibus accederet, quin potius ipsa patiebatur, ex re sua pecuniarum partem contribui, quã huiusmodi in rebus collusionem aliquam cum hostibus fieri.

DE reddenda libertate Maurorum Regi iuniori deliberatur, & primo quod non sit reddenda.

CAP. VII.

CVM adhuc Rex Cordubæ, et Regina in Cantabris Victoriæ moraretur, Maurorum Regis iunioris mater, et qui factionem illius sectabantur, miserunt legatos, qui agerent cum Rege nostro, quemadmodum Rex, qui apud Aegabrensis Comitem in vinculis erat, donaretur libertate, quam non gratis, sed ingenti precio dicebant se velle redimere. Imprimis perpetuo obsequio sui ipsius, & illorum, qui se in

Granatæ regno sequebantur. Deinde certo aureorum vectigalium numero, qui tributi nomine quotannis Hispanorũ Regibus penderetur. Tum Christianorum, qui in Granatæ regno captiui erant, certo quoq; numero eorum, quos Rex ipse nominaret. Rex audita legationis summa, dat literas ad Aegabrensem Comitem: vtq; ducat, aut mittat ad se Maurorum Regem, petit. At ille nõ grauate iußis Regis obsequutus, Regem captiuũ deducit. Laudatur Comes, atque honorifice ab Hispanorum Rege accipitur, gratiasq; illi agit, quod tam impigrè illius voluntati obtemperarit, Regem captiuum Martino Alarconi Porcunatis arcis præsidi adseruandum tradit: ipsum regem afflictum videre noluit, quoad decerneretur quid de illo statuendum esset, sed bene ut de se, deq; Regina coniuge speraret, illi nunciari iußit, vtq; interim hac vna spe captiuitatem suam cõsolaretur. Ad hæc tã benigna regiæ volũtatis oracula Maurus respõdet, se non posse sub tantis, ac tam beneficis Principibus in luctu, atq; mœrore esse, & quod vna tantum res in calamitate sua dolebat illi, quod videretur nunc neceßitate cõpulsus facere id, qđ cũ esset liber summopere concupierat, hoc est, subijcere se illorũ potestati, vt ab illis acciperet regnũ Granatense, quẽadmodũ auus patern9 su9 illud acceperat ab ĩmortalis memoriæ viro Ioanne Hispanorũ Rege secũdo socero suo, atq; Reginæ suæ cõsortis patre fortunatißimo. Et quia Regis præsentia alijs cõpluribus in locis desiderabatur, non modo in rebus, quas Regina in Nauariæ finibus inchoauerat, sed etiam in ijs, quæ in prouincia Tarraconensi per vr

bium præfectos, atque ciuitatum gubernatores administra-bantur: antea quam Rex ex Bætica proficisceretur, prospi-ciens bello, quod cum Mauris acceptum, atque deinceps ge-rendum erat, disposuit, quibus in locis opportebat, Limita-neorum militum cohortes, quibus præfecit & duces, qui fi-nes ab hostium incursibus tuerentur, & quoties illis videre-tur bellum inuicem inferrent. Quod vero ad Regem Maurorum iuniorem attinebat, retulit ad senatum, qui tunc frequens erat, non solum ex togatis ciuibus, atque ciuilis, & Pontificij iuris consultißimis, sed ecclesiarum etiam præla-tis, & totius Hispaniæ principibus viris. Mauri Regis procuratores pro libertate illius iudicanda offerebant, quem admodum paulo ante diximus perpetem Hispanorum Regi bus subiectionem, & aureorũ quotannis duodecim millia, & ex captiuis Christianis, qui in Granatensi regno inueni-rentur, tercentum eorum, quos Rex noster nominasset. Daturos quoq; se impræsentiarum pollicebantur obsides, fi-lium vnicum Regis legitimum cum alijs Maurorum illu-strium filijs, eorum scilicet, qui essent factionis eiusdẽ stu-diosi. Postulabant etiam captiui Regis nomine auxilium ad ea expugnanda oppida, & castella, q̃ post captiuitatem suam ab illo desciuerant ad Regem seniorem patrem suum, idq; nisi maturè fieret, alios ex desperatione suæ libertatis illorum exempla sequuturos. Sententiæ procerum, atq; in-fimatum etiam ea de re fuerunt variæ. Alij dicebant nul-la conditione reddẽdum esse, qui semel in vinculis tenere-tur. Alij contra, non modo reddendum esse libertati, verũ

etiam auctum præmijs, & honoribus dimittendum, afferebantq; vtriq; rationes, quibus sententiam suam tuerentur. Eorum, qui priorem deffendebant, princeps erat diui Iacobi Magister, qui post lõgam in senatu regio disceptationem huiusmodi apud Regem habuit orationem. Tria, inquit, sunt clarißime Rex, quæ veniunt in dubitationem, quoties de bello hostibus inferendo deliberatur. Primum de genere belli. Alterum, quibus medijs conatus nostri victoriam consequantur. Tertium, quo pacto ea, quæ victoria nobis peperit, quam diutißime conseruari poßint. Genus belli est ita iustũ, & honestum, vt nullum magis esse poßit: ita vtile & necessarium, vt nullo modo sit dißimulandum. Nam quid honestius excogitari potest, quam pro Christiana religione cõtra nominis Christiani hostes arma induere? Quid iustius, quam repetere armis ea, quæ iniuste nobis fuerunt erepta? Quid magis necessarium, quam aduersarios nostris iugulis intentos funditus perdere? Quid vtilius, quam fines nostros propagare, atq; hostium limites compescere? Sed hac de re nulla mihi controuersia est cum ijs, qui huic meæ sententiæ refragantur: idem sentimus, in eodẽ statu causæ sumus, de hoc omnis contentio est, sitne reddendus libertati Rex captus, an potius æternum in vinculis retinendus. Ex his duobus vtrum sit impendenti bello cõducibilius, nunc disceptamus. Est autem hoc bellum, cui nũc insistimus, non ita difficile, vt sit extimescendum: non ita facile, vt sit contemnendum. Quare pro belli magnitudine non omnia, neq; ab omnibus auxilia sunt quærenda, sed ea

tantum, quæ nos honestè iuuare possunt. Nunc autē pensitatis vtriusq; partis viribus, omnia sunt nobis potiora, militum numerus copiosior, corporis, atq; animi vires multo alacriores, belli gerendi duces præstantiores, machinæ, & quibus hostes petantur, & quibus nos ab hostibus tueamur, magnitudinis, & multitudinis incredibilis apparatus. De exitu vero huius belli quid illi timeant, & quid nos speremus, vel hoc est argumentū maximū, quod sæpe tentarunt emere pacē, vel saltem inducias, pollicentes maria, & montes auri, atq; tributi nomine perpetuā seruitutē. Quā oblatā conditionē quasi turpē reiecistis, quia vobis erat in animo non per partes, sed totā simul extinguere gentē Mahumeticā ex Hispania. Et quid prodest, posteaquā hoc bellum inchoatū est, tot fecisse belli apparatus, tot expeditiões, toties congregasse populos, tot adijsse labores, & pericula, si nunc in medio rerū conatu negotiū infectum relinquitur? Quod si hunc Regem, quem in vinculis habetis, iuri suo restituitis, omnia hæc perdidim9, ut de nobis dici posit illud, quod est in Græcorum prouerbio: oleum perdit, & impensam, qui bouē mittit ad ceroma. Atqui, inquiunt isti, pro libertate sua offert duodecim millia aureorū annua, dicāt mihi obsecro, quāta portio est hæc ex summa illorū millionū, quæ in hoc superiori biēnio exhausta sunt in huius belli sumptus? nō dico ex vectigalibus regijs & fisco: ex mutuis & exactionib9: ex impositionib9 & tributis: ex cruciatis & apostolicæ Sedis subsidijs, sed ex uiolēta cõuocatiõe, & delectu ciuitatū, oppidorū: ex coactiõe angariarū, & perangaria.

rum, per omnes totius regni populos. Atq;, vt iam veniam ad vltimum ex tribus illis, quæ proposui me dicturū, quomodo poßint, quæ in bello parta sunt, quam diutißime retineri, quæro ab istis, si captiuo Regi libertas redditur? an cum libertate etiam pars illa regni, quam nunc poßidebat, condonanda est? & altera pars, cōtra quam gesturus est bellum, cui cessura est, illi ne? an vobis, à quibus in auxiliū belli copias petit? Respondebitis, opinor, quod vtraq; pars vobis est cessura, quoniam semel seruitio suo libertatem emit, &, vt iurisconsulti dicunt, quicquid seruus acquirit, domino suo acquirit. Itane ò cæci fidendum est libertati alicuius, quam necesßitas dedit? Omnis seruitus violenta est, nihil autem est violentum, quod diutius permanere poßit. Cum viderit se liberum, dicet se non teneri reddere, quæ necesßitate coactus pollicitus est se daturum. Est igitur vero quam simillimum, quod libertus hic vester nō nobis, sed sibi ipsi militabit. Quid? quod neutra Maurorum factio isti obtemperabit. Non quæ patrem sequitur obseruantia suæ religionis, & obsequij, quod illi debent, non quæ ipsum sequitur, cum eum viderint deuinctum regibus, qui alienam religionem sequuntur. Atq;, vt vno verbo sententiam meam tibi ò clarißime Rex ostendam, ita sentio, bellum hoc prosequendum esse, Regem captiuum retinendum esse in vinculis, ne ex hoste vno, & eo quidem senecta ætate confectum, nobis faciamus duos integros, & geminatis viribus robustiores, neq; in libertate nomine tributi pendant vobis quantum, & quandiu ipsi volent, sed in

seruitute, & sub munitionibus vestro præsidio instructis redant quot annis, quantum Celsitudo vestra redendum esse statuerit.

MARCHIONIS *Gaditani oratio, quod Rex Maurorũ iunior sit reddendus libertati.*

CAP. VIII.

EORVM, *qui in senatu regio partem alteram tuebantur, sentiebantq; captiuum Regem libertate donandum esse, princeps erat Rodericus Põtius à Germanica legione Marchio Gaditanus, qui hac de re iussus à Rege sententiam dicere, huiusmodi habuit orationem. Ex tribus rebus, quas Magister militiæ diui Iacobi vir perquam illustris, dixit, de prima nullum est mihi cum illo certamen, nam de bello hoc prosequẽdo quid ego in secretiori senatu vestro, atq; hoc in loco publice, & alijs in locis cum familiaribus meis, & amicis priuatim dixerim, tu es mihi testis clarißime Rex, & illi, quibus cum hac de re sæpe sum loquutus. De quo nunc disceptamus, videndum, atq; imprimis discernendum, an ex miserãdi huius Regis captiuitate Celsitudini Regiæ, si detineatur in vinculis, aliquid honoris accesserit, magis quam gloriæ: & veræ laudis accederet, si libertate donaretur. Fuit quidem Regiæ maiestatis vestræ ab vno, atq; altero ex sub*

ditis Regem hostium prælio superari, captiuum in pompā triumphi duci, sed in vinculis detineri, per Deum immortalem obsecro, quid habet honoris? Quid? quod apud genus hoc hominum non est ita sanctum, ac venerabile nomē regium, quemadmodum apud nos, itaq; pro libidine, atque leui ex causa Reges abdicant, proscribunt, occidunt, atque in eorum locum alios sufficiunt. Quod si in viuos, & incolumes, atque in sua potestate constitutos hoc audent, quid non in captiuos facient? Et vt ex eis exempla petamus, ab eo, quod sæculo nostro fecerunt hoc ipso Rege capto, quē nunc in vinculis habemus, plerique omnes suæ factionis ad Regem patrem desciuerēt obliti, & nominis, & fidei, quā suo Regi obstrinxerant: vt Celsitudo vestra existimet, se non habere captiuum Regem, sed ex media plebe obscurū hominem. Sed videamus nunc, & æqua lance perpendamus, quid vtilitatis ex hac Regis captiuitate nobis accrescat, aut è diuerso quid detrimenti ex eius libertate. Dum inter se pater, & filius dißidebant, atque de principatu belligerabant, vterq; negotium nostrum agebat, vterq; nobis militabat. Neq; enim erant tantæ illorum vires, vt & nobis resistere, & inter se decertare possent. Nunc vero posteaquam iunior hic Rex captus est, & in vinculis tenetur, ex duobus ad monarchiam res est redacta, maius negotium nobis accesßit, quam prius erat, quoniam duplices illorum vires in vnum corpus coierunt. Quid igitur, inquies optime Rex, tu faciendum censes? nimirum, vt redintegretur discordia inter patrem, & filium Reges, & se mutuis

vulneribus conficiant, vt non sit nobis cum vno duplici bellum gerēdum, sed cum altero ex duobus, quorum alter pro nobis militans, faciat aduersarij nostri partem debiliorem. Restat nunc suspicio illa & timor, ne pater, & filius nomina pietatis, & naturæ pignora inter se redeant in gratiam. Hoc inter priuatos passim fieri solet, inter Reges vero nūquam, si semel regnandi dulcedine inescati sunt. Quoties legimus, non solum apud poëtas, sed etiam apud historicos, partim externos, partim domesticos, patres à filijs regno eiectos in exilio vixisse? Nam fratres à fratribus vulgare est, vsq; adeo, vt, quod ait poëta. Nulla vnquam potestas consortem patiatur. Quare pater, & filius nunquam cessabunt inter se certare, ille de regni possessione tuenda, hic de patre ex regni culmine disturbando. Alenda est igitur inter eos discordia, atq; non solum hic dimittendus, sed etiā, si potest fieri, tertius aliquis submittendus, vt si vnum è tribus sors interceperit, nunquam desint regni cōpetitores. Neq; multifaciendum est, quod de rebellione isti formidant, si non permanserit in officio: nam & ingrati crimen apud illum manebit, si fidem violauerit: apud te vero beneficentiæ, atq; magni animi opus immortale, cuius nunquam pœnitebit. Simul etiam & eodem facto apud omnes gentes potentiæ magnitudinem ostendes, cum audiuerint, Regi, cum quo bellum gesseris, dedisse libertatem, & in regni partem restituisse. Duabus igitur in rebus vno opere te cæteris præstare monstrabis, quas antiquitas Ioui tribuebat, quas et nos Deo nostro viuo, & vero tribuim9,

optimum, & maximum appellantes, optimum propter beneficentiam, qua erga cunctos mortales vtitur, & maximum propter omnipotentiam, quæ non per partes, vt cætera, sed per omnia se extendit. Per beneficentiam igitur captiuū donabis libertate, per potentiam non timebis rebellionem. Dicant igitur nunc isti, quis huic meæ sententiæ aduersantur, vtra sit fauorabilior, & magis ad pulchritudinem, honestatemq; accedens? mea, in qua dico Regem captiuum libertate donandum, an sua, in qua dicunt in vinculis, ac seruitute detinendum? Cumq; tria sint genera bonorū, propter quæ omnes omnia faciunt, vtile, iucundum, & honestum, quæ vtilitas prouenit ex vnius non Regis iam, sed hominis in seruitute, & vinculis positi captiuitate, cuius neq; tu poßis vti opera, neq; sui precio redimere? Quæ voluptas ex eius vinculis? an stridor ille catenarum, & manicarum, compedumq; strepitus delectat? Quæ pulchritudo, & honestas, vt te iuuet benefecisse, & benefactorum frui conscientia, atq; vnde spectare poßis gloriam immortalem? Hæc Marchionis sententia plerosq; mouit, non solum ex partis suæ studiosis, sed ex ijs etiam, qui antea refragabantur, atq; imprimis Rex ipse visus est propensior in eandem sententiam. Sed quia Magistro aliud videbatur, & plures quoq; illi assentiebant, placuit rem integrā ad Reginam referri. Quæ respondit, non displicere sibi, quæ Marchio sentiebat, præsertim cum de captiuorum redemptione agerentur, & quod maiorum suorum exemplo multi Maurorum Reges olim illi fuerint subditi, atq; tributarij.

Iussus

Iussus itaq; Rex iunior venire Cordubam, Regis nostri ad genua supplex cũ dextram manũ auersam exosculari vellet, eamq; vt porrigeret, ab astantibus admoneretur, propterea quod subditus, & tributarius, facerem, inquit Rex noster, si in illius regno mihi faciendum esset, nunc vero in nostro, quia hospes est, & libertate donatus, comiter, atq; honorifice tractari oportet. Factus igitur ex seruo libertus conceptis verbis iurauit se staturum pactis conuentis rerum omnium, quæ transacta fuerant, atque intra certum tempus omnia exequuturum: atq; ita liber, & multa supellectili, & vestium ornamentis donatus, in regnum suum rediјt, ex cohorte prætoria adhibitis custodibus, qui illum in patriam prosequerentur, incolumenq; reducerent.

MAVRORVM Regis senioris copiæ à Palmensi Comite ad Lupariam turrim deletæ,

CAP. IX.

MAVRORVM Rege iuniore dimisso, ordinatisq; rebus, quæ ad limites Bæticæ tuẽdos, & ad bellum hostibus inferendum pertinebãt, Rex è Corduba profectus iter suum ad Reginam tendit, quæ per id tempus Victoriæ in cantabris morabatur, atq; obiter illustrauit fanum illud per omnes Hispa

nias celebre, quod ad amnem Lupi diuæ matri Deiparæ dedicatum est, in quo nouendialibus vigilijs ex nostro religionis more operatus est. Interea Mauri, qui Regem seniorem sequebantur, cum audissent iuniorem impetrasse à Rege nostro non modo inducias, & pacem, sed etiam copias in auxilium contra partes illas, quæ patrem sequebantur, ad odium, quod antea illius habebant ex publica simultate, accessit aliud ex religione dicentes, illum rem impiam, atque nefariam, & contra Mahumeti legem fecisse, quod cũ Christianis fœdus percusserit in perniciem suæ gentis. Sed & pleriq; illorum, qui cum antea sequebantur, suæ religionis amore ducti, ab illo ad seniorem Regem defecerunt. Cumq; audissent Regem nostrum ad superiores Hispaniæ partes profectum, cõegerunt totas Granatẽsis regni vires, & vno omnium consensu ex equitibus, & peditibus facto pergrandi exercitu, statuunt Bæticæ nostræ fines inuadere, populari agros, & ferro, atq; igni omnia vastare. Erat genus hominum tam ex Christianis, quam ex Mauris, qui prædandi, atq; homines capiendi studio semitas obsidebant, atq; inde in viatores, & pecudum, armentorumq; pastores, & rusticos agrorum cultores grassabantur, Almoganares lingua punica vtriq; vocant: ex ijs Christiani septem fines hostium transgreßi, dum ex vertice quodam montis interdiu speculantur, quo in loco noctu grassarentur, ex specula prospiciunt Maurorum copias agminatim procedentes cõtra limites, qui ad Hispalim, & Aßindum pertinent. Hi omissa speculatione, cui erant intẽti, partiti inter se locos,

quo quisq; illorum esset iturus, vt nostros certiores faceret de hostium superuentu, alius ad Ludouicū Portucarrerium Palmæ ad Singilim dominum eo tempore, ac postea comitem, alius ad Astygitanā coloniā, alius ad Asindum, alij ad arciū præsides, & cohortiū præfectos eunt, illosq; monent, quò proficiscantur, & quid essent facturi. Palmensis comes eiusdem rei finitimos duces facit certiores, vt cum præsentibus copijs in certum locum cöeant, ipse cum amicis, & familiaribus, atq; domesticis suis, & alijs, qui se illi agglomerarāt, pergit in occursum eò, quò suspicio erat hostes esse venturos. Qui tripartito exercitu pylas, faucesq; montium peditum præsidio munierūt, ne postea occupatas à nostris cōfecto negotio, reditus in patriā intercluderetur. Equites in partes diuisi duas, altera ad agrorum excursiones, populationesq; missa: altera, quæ firmior erat, in insidijs collocata est. Excursiones in Vtrariæ agros faciūt, per cāposq; sparsi prædas agūt. In eos Portucarreri9 cū socijs, & cōmilitonibus exercitū mouet, in eosq; palātes irruit, ipsi se ad insidias recipiūt. Nostri cedētibus instant, quoad ventū est ad insidias. Et quia in partes duas erāt diuisi, in anteriore Moroni, & Vrsinæ oppidorū præsides, & cohortiū Magistri à ponte Traiani, & Hispanæ societatis præfecti, in hos insidiarū subsessores erumpunt. Pugnatur æquo Marte ab vtrisque, fractisque hastis iam cominus gladijs, & pugionibus res agebatur, superuenit Portucarrerius cum recentibus copijs, & non magno negotio hostes in fugam vertit, atque in duas partes diuisos, alteram persequitur,

alterain Marchionis Gaditani copias casu incidit, cum adhũc nuntium auxilio veniret Asidensibus, & suis comitatus. Cæsi sunt complures ex hostium principibus, & capta signa quindecim, quæ Portucarrerius cum huius victoriæ nuntio misit ad Reginam, quæ eo tempore in Cantabris agebat. Fuit tanta omnium lætitia ex eo nuntio, vt publicè sint decretæ supplicationes, candelæ, & funalia per vrbis vicos accensa. Regina vero tanti facinoris autorem, eiusq; victoriæ socios collaudat. Vxorem Palmensis comitis veste auro intertexta donat, qua in festo Magorũ, quos vulgus appellat Reges, quotannis vteretur, vt illius diei, in quo tanta res gesta est, sempiternum aliquod monumentum relinqueretur. Nec multos post dies Marchio Gaditanus cum ab exploratoribus accepisset Zaharam castellum, quod in belli huius initio diximus à Mauris captum, exhaustum esse incolis, & negligentius obseruari, atq; non difficulter capi posse, Portucarreriũ eundem acciscit, & ex Asindo, atq; finitimis (vndecunq; potuit) equitatum sibi adiungit, perq; mediæ noctis silentium Zaharam proficiscitur. Iuxta muros secreto quodam loco armatos decem ponit, & post illos proximè alios septuaginta, ipse autem cum reliqua manu non longe in insidijs latet. Sub primam lucem dimittit aliquot ex peditibus, qui per campos grassarentur. Ex castello erumpunt equites ad septuaginta, neq; enim plures erant, quos sequuntur vigiles, & circitores, & qui nocte hesterna in stationibus fuerant: murorumq; custodiam deserunt, non enim putabant interdiu castellum oppugnari posse,

Interea ex militibus nostris vnus scalas munitionibus ad= mouet, murum scandit, quem decem illi sequuntur, quos di ximus, partemq; muri occupant, pugnamq; cum Castellanis conserunt. Accurrunt reliqui septuaginta, atq; vnam ex portis capiunt. Qui ex castello eruperant, cum audissent hostes intra munitiones admissos, ad mœnia se recipiunt, quos insequuntur, qui latebant in insidijs, & cum fugienti= bus simul Castelli portas intrant. Castellani in arcem co= euntes obsidentur, & quia plures erant, deficientibus ali= mentis diu in obsidione durare non poterant, ex pacto arcē Marchioni tradunt, ipsis autem abeundi (quò vellent) per= missa libertas. Atque ita castellum nuper amissum Mar= chionis industria receptum est.

TENDILLANI Comitis in vrbe Alama Stratagema insigne, atq; aliæ res ibidem gestæ.

CAP. X.

HOC in loco restat nobis narrandum Strata= gema illud insigne, quod non solum per o= mnē Hispaniā celebratur, sed per vniuersum nominis Christiani orbem circumfertur. au= tor illius, atq; inuentor fuit Enicus Lupides Comes Tendil lanus, quem Rex & Regina præfecerant cohortium præsi dio, quas ad Alamam tutandam reliquerant. Is cum pri

mum huius negotij administrationem suscepit, milites nimia solutos licentia cöercuit, atq; imprimis Scipionis Aemilani, & Q. Metelli exempla sequutus aleatores & scorta, popinas & cauponas, & cætera exercitus impedimenta e castris sustulit, ipsos milites in studijs equestribus, pedestribusq; exercuit, in Granatenses agros, quoties dabatur occasio, excursores, atq; exploratores mittebat, neq; vnquam ipse quiescebat, neq; hostes quietos esse patiebatur. Tantumque terrorem Mauris finitimis incusserat, vt neq; suburbana prædia excolēdi tempus, locumq; daret: neq; saltem intra cubiculum somnos perpetes ducere, liceret. Hyems illa, quæ præcesserat, fuit pluuiosa, murique putres ebibebant imbres ex stillicidijs cadentes, cum subito compagibus saxorum solutis corruerunt, magnamq; vrbis partem nudā reliquere. Quod si casus tantæ calamitatis ad hostium aures peruenisset, actum erat iterum de Alama, multosq; per annos regni illius excidium immoratum fuisset. Ex illa murorum ruina tantus terror milites præsidiarios omnes inuasit, vt ex desperatione nihil iam nisi de fuga, & de vrbe deserenda cogitarent. Sed bene, quod Dei benignitas ducis mentē excitauit: atq;, vt ait Poëta, duris vrgens in rebus egestas: & illud. Ingenium mala sæpe mouent: & illud quoq;, & labor ingeniū miseris dedit. Iubet itaq; comes Tendillanus, qua parte murus ingentem fenestram patefecerat, consutis lintheis prætendi muri speciem, tam similem uero, vt procul aspicientibus nulla videretur esse differentia inter verum, & assimulatum. Et ne quis transfuga prode-

ret hostibus, quid intra vrbem accidisset, iubet diligentius portas, & posticos custodiri: ne quispiam temere intraret, & egrederetur, aut mœnia transiliret. Iubet interea partem muri lapsam substrui non opere tumultuario, sed ex calce, & cementicijs lapidibus multo firmius, quam antea fuerat. Sæpe hostium exploratores venerant captantes ex occulto, quid apud nostros ageretur, sæpe etiã excursores equites vrbem obequitabant, nunquam tamẽ senserunt quicquã in ea parte murorum fuisse immutatum, non colorem, non speciem, non quicquam aliud vnde ruina illa posset percipi.

Cumq; rei pecuniariæ inter milites maxima esset difficultas, propterea quod stipendia suo tempore non soluerẽtur, neq; de futura solutione certam haberent fidem, conuocatis omnibus dixit se habere pro certo, quod pecuniæ ad stipendia soluẽda iam essent à Celsitudine regia decretæ, seq; nõ modo in dies, sed in horas singulas spectare illas: quare, vt bono animo forent, hortatur: pollicetur q; se daturũ interea non veras, sed imaginarias pecunias, quibus inter se rerũ venalium commercia exercerent, fidemq; suam interponit, vmbratiles illas pecunias veris se redempturum Ex charta igitur panucea facit schedulas sua manu, atq; subscriptione signatas, quibus imponit nomina precium, quantum quæq; sit valitura: quasdam vocans numos aureos, quasdam argenteos, quasdam æreos, & in vno quoque genere plures differentiæ, puta asses, semisses, trientes, quadrantes.

Iubet, vt nemo suppositicias illas pecunias recuset. Ex illis ficticijs pecunijs stipendia militibus persoluta sunt, &

per illas emptiones, venditionesque factæ, tanta fuit Comitis autoritas, atque reuerentia. Idem quoque sumptu suo in Alcala regia vrbe Pharon erexit, constituitque vt per noctem perpetem funalia arderent, quò captiui ex vrbe Granata elapsi fugam erigerent. Hoc anno Ludouicus huius nominis vndecimus Gallorum Rex Ambasiæ diē suum obijt. Cui succeßit Carolus octauus. Hoc eodem anno Ioannes Lusitanorum Rex animaduerti iußit in *

* Vergancensem Ducem, de quo suspicio erat cum alijs ex eiusdem regni nobilibus in Regis necem coniurasse. Tres illius fratres in exilium mißi, Lusitanorum Comestabilis, & * * Comes Pharius, & Aluarus à Lusitania, qui postea fuit Hispaniarum Regis & Reginæ senatus princeps.

ptæ promontorium cum oppidulo, Episcopij sedes transfertur. Rex, cuius ope nostri Duces vsi sunt, cum vxore Regina ad Principes nostros Madritum mißi. Adhuc duæ aliæ restabant insulæ debellandæ Teneriphion, & Palma, de quibus suo in loco dicemus, & quo pacto Alphōso ab Augusti luco rem gerente aliarum quinque numero, & cultu, & religione accesserunt.

STRAGES nostrorum in præruptis ad Malacam iugis accepta Magistro diui Iacobi & Marchiōe Gaditano ducibus.

ÆLII ANTONII NEBRISSENSIS HISPANARVM ATQVE HISPANIENSIUM RERUM HISTORICI

Decadis Secundæ liber Tertius. De Ruscinonis & Ceretaniæ comitatu reddendo, & legationibus hinc inde ea de re missis.

Caput Primum.

VDOVICVS, *de quo in fine libri superioris diximus, cum moreretur, testamento suo iussit, Ruscinonis, & Ceretaniæ comitatus Ioannis Tarraconensium Regis hæredibus restitui, & qui viuens Ioanni viuenti, neque illo vita functo Ferdinando filio hæredi reddendum curauit, idem morti proximus conscientia teste coactus legitimis dominis reddi iubet. Fidemque publicam soluens, mittit literas ad eos, qui arces præsidio tenebant, vt transferrent possessionem in illos, quos Rex & Re*

gina Hiſpanorum Principes nominaſſent. Interim Ludo uicus moritur: quibus negotium demandatum erat, accepto nuntio de Regis morte executionem differunt, quo ad Carolus Rex Ludouici ſucceſſor conſuleretur, an quicquã noui ca de re vellet decernere, qui per literas iubet, executionem teſtamenti, & reſtitutionem illam debere protelari, quoad de integro eadem de re deliberaretur, quid fieri iure deberet. Mittitq; oratores ad Regem & Reginam, qui patris obitum, & ſuam in regnum Galliæ ſucceßionem nuntiarent: dicerentq; ſibi gratam fore ſocietatem, atq; amicitiam maiorum ſuorum cum Hiſpanorum Regibus ab antiquis temporibus obſeruatam, & vt ipſe quoq;, ſi ipſis videretur, inuiolabiliter obſeruarent. Cui legationi à Rege & Regina reſponſum eſt, ſe dolere, atq; ægre ferre obitum clarißimi Regis patris ſui, tum quod erat amicus, atq; fœdere ſibi coniũctus, tum etiam quod erat vir bonus, atq; ſociorum, & amicorum ſocius, et amicus: et quod magis in Rege laudandum eſt, iuſtus, ac timens Deum. Quod tamen eum relinqueret filium, qui patris mores imitaretur, amicoſq; et ſocios cõſeruaret, atq; in officio retineret, eo nomine ſe gaudere dixerunt, ſeque breui miſſuros legationem oratorum, qui partim de obitu patris Regem conſolarentur, partim congratularẽtur illi de noua regni ſucceßione, ſimul etiam, vt antiquum fœdus cum illo renouarent: et vt, quod pater moriens de Ruſcinonis, et Ceretaniæ comitatibus legauerat, executioni mandaret. In hæc verba oratores dimißi redierunt. Nec multo poſt mißi legati duo, Ioannes Riparius vir domi, et

militiæ insignis, et cum eo Ioannes Arius vnus ex regijs senatoribus, et qui postea fuit Episcopus Segouiensis, qui cum literis, et mandatis, simul etiam, et publicis instrumentis, atque facultate faciendi omnia, quæ Regis & Reginæ nomine facienda essent. Erat eo tempore Gallorum Rex Turoni, quas nostro tempore vocant Turres in Turenia, quo cum venissent, publice legatio exposita est, atque omnia peracta, quæ in mandatis habuerant. Ad quam legationem Rex ex scripto responderi iubet, sibi omnia esse grata, quæ Regis & Reginæ Hispaniarum nomine fuerunt exposita.

Quod vero ad Ruscinonis, & Cerctaniæ comitatus attinebat, quia inde videbatur instaurandæ societatis, & amicitiæ fundamentum pendere, respondet sine vlla conditione sibi placere fœdus cum Hispanorum Regibus, quemadmodum à maioribus suis semper fuerat percussum. De comitatibus vero Ruscinonis, & Ceretaniæ reddendis sibi, non constare, quo iure poßideret: atque si è posseßione cedendum sibi foret, aliam rationem futuram cum Hispanorum Regibus, eorum scilicet, qui Castellæ appellantur, atq; aliam cum Tarraconensium Rege, qui per Reginam coniugē Hispaniæ dotalis regno succeßit. Quare ea de causa dicit se missurum legatos viros bonos, & legum, iurisq; peritos, qui causam omnem cum Hispanorum iure consultis disputent, atq; decidant, quid vtriq; parti sit faciendum, quo minus antiquum fœdus inter Hispanos, Gallosq; violetur.

Hoc responso nostris oratoribus dato, quia videbant negotium, cuius causa venerant, in longum tempus differri,

neq; vnquam habiturum esse finem, statuunt contestari Regem ipsum, regiumq; senatum, atq; illius regni triplicem virorum ordinem, vt quoniam per ipsos staret, quo minus antiquum fœdus, & Hispanorum Gallorumq; societas instauraretur, neq; iustam esse causam, cur rei effect9 impediretur, immo prætextum non reddendi commitatus illos, quos iure diuino, & humano reddere tenebantur. Igitur coram omni populo, atq; imprimis ipsius Regis procuratoribus obtestati sunt ipsum cœli numen, & si vsquam iustitia est, & mens sibi conscia recti, deinde ipsum Regem, atq; alios omnes, qui partem aliquam publicæ gubernationis ab illo acceperant, vt quicquid detrimenti ex ea causa alterutri Regno accidisset, in caput illorum recideret, qui tantorum malorum occasionem dederint. Simul etiam obtestati sunt reum fore mulctarum, quæ sunt fœderis violatoribus impositæ, præter iuris iurandi contemptam religionem, quæ solum Deum habet vltorem. Ad hanc oratorum contestationem Gallorum Rex iubet responderi illud idem, quod antea responderat, cum primum ea de re fuerat postulatus, se velle, & quidem libentißime, stare pactis conuentis, & antiquo fœderi, quod maiores sui pepigerant cum Hispanorum Regibus, illis tamen quos appellant Castellanos: Ruscinonem vero, & Ceretaniam, quæ Gothalaniæ prouinciæ erant contributa, non pertinere ad Castellam, cum qua fœdus ab antiquo percussum erat. Nihilominus tamen se missurum legatos pollicetur, qui in ipsius Regis & Reginæ curia quæstionem illam disceptent, decidantq;, atq; dein-

de fœdus sanciant, atq; confirment. Atq; ita oratores infecto negotio, cuius causa venerant, dimimissi sunt, atq; à Rege digressi, redierunt.

ORATORES à Gallorum Rege dimissi, cum responso dubio de confirmando fœdere.

CAP: II.

GALLORVM Rex reputans secum ex responso, quod Hispanorum Principum oratoribus dederant, nihil aliud sequi, quã inter duos potentissimos Reges dissidium in vtriusque regni perniciem, tentauit oratores placare muneribus, atq; imprimis Ioannem Riparium, qui legationis erat Princeps. Nã cum illa fœderis antiqui renouatio fauorabilior esset Gallorum Regi, propterea quod in Regni nouitate non dum regnandi fundamenta iecerat, multaq; restabant illi peragenda, vt tuto regnare posset, rogabat illum, vt apud Regem & Reginam, suum illud responsum, quod dederat, leniret, interpretareturq;, vt qui nihil aliud magis cuperet, quam illorum beneuolentiam, societatemq;. Et quod de Ruscinone, & Ceretania responderat, in bonam partem acciperent.

Et quoniam cum Rege & Regina gratia, & autoritate tantum valeret, laboraret, quemadmodũ fœdus illud instauraretur, atq; pro virili sua parte inter vtrosq; Principes au

tor esset pacis. Et quo magis illum oppigneraret, mittit laborati argenti tot vasa, quibus abaci plures instrui possent. Et per structorem suum, qui argentum illud detulerat rogabat, vt munuscula sua non sperneret, sed tanquam pignus & monumentum amoris sui erga illum seruaret, daturus multo plura si rem inchoatam perficeret. Ioannes Ripari9 reputans secum id, quod futurum erat, nunquam fœdus illud bona fide percutiendũ esse, remq; eò venturam, vt nõ bono & æquo, sed armis decernenda foret, noluit Regis munera accipere, non superbia, aut quod Regem cõtemneret, sed ne vllũ beneficium apud se maneret ab illo profectum, cum quo publicas inimicitias paulo post exerciturus esset. Hoc Gallorũ Rex ægerrimè tulit, neq; potuit vincere oratoris contumaciam, quamquã iterum, atq; identidẽ misisset rogatum, ne munera sua sperneret. Rex & Regina cum ex responso Gallorũ Regis intellexissent, rem omnem ad arma spectare, mittunt cohortes ad Gothalaniæ & Ruscinonis, & Certaniæ fines, incipereq; iubent, ex ea parte bellũ inferre Gallis. Pendebant adhuc ex alia parte inimicitiarum causæ, qd Gallorum Regis ex sorore Nauariæ Regina neptis, quã Hispaniarũ Regina cupiebat Matrimonio iungere Ioanni primogenito suo Principi, causata ætatum disparilitatem, nupsit Ioanni Labritensium domini filio, natione & animi affectu Gallus erat, neq; dubiũ, quin bello Gallico inchoato Gallũ sequeretur, atq; per Nauariæ fines daret Gallis aditum in Hispaniã hostiliter penetrandã, visum est Regi & Reginæ, atq; belli gerendi consilio præfectis occupare, præsidioq; muni

re in ipso Nauariæ regno castella, & munitiones aliquas, q̃ pro illis starent. Munierunt itaq; Tutelam castellum arte, et natura firmißimum, atq; finibus custodiendis præsidia dispo suerunt, ne dum Ruscinonense Ceretanumq; bellum gereretur, aliquid detrimenti ex ea parte Hispania acciperet.

REGE & Regina absentibus, bellum cum Mauris per Hispanos proceres continuatur.

CAP. III.

QVAMquam Rex & regina cum eodem hoste duobus maximis bellis essent impliciti, altero Ruscinonensi pro vendicando comitatu, quẽ amiserant, & altero Nauariensi, quod putabãt ereptam sibi partem illam Hispaniæ, quam ex corpore auulsam dotis nomine, pro certo habebant, in suum corpus redituram, magis tamen stimulabat illos, quod bellum cum Mauris inchoatum intermittebatur, atq; refrigescebat. Et ne duces, per quos bellum postea erat gerendum, longa desidia torpescerent, scribunt, atq; per literas hortantur illos, vt aliquid agant interea, quod ad bellum postea gerendum conducat: vtq; agrorum populationibus, & incendijs intendant, neq; hostes in pace quietos esse sinant. Proceres itaq; Hispani se ipsos inuicẽ hortati, cũ quam maximis possunt copijs Cordubam conueniunt, atq; inde profecti Antiquariæ cãpos petũt.

Vbi exercitu lustrato censa sunt equitum sex millia, peditum vero ad millia duodecim. Qui omnes vno omnium consensu belli gerendi maximos duces deligunt Magistrum militiæ diui Iacobi, & Marchionem Gaditanum, & Alphõsum domus Aquilariæ dominum. Qui tres exercitus in cohortes distribuunt, & quid cuiq; sit agendum, ordinant, castra nebulonibus & scortis, alijsq; impedimentis purgant: partes exercitus priores sortiuntur domus Aquilariæ dominus, & regij ministerij præfectus, & Portucarrerius Palmẽsis comes, & prætorianarum cohortium præfecti Ioannes Almaraz, & Ioannes Merulus. Posteriores vero Commendatarius maximus à Calatraua militiæ cum Asindensiũ, & Astygitanorum, & Carmonensium ducibus. Medias vero partes obtinebant Magister militiæ diui Iacobi, & Marchio Gaditanus, & Martinus à Corduba, & Ferdinandus Carillus. Hi tres cohortium prætorianarum Duces, exercitibus hunc in modum ordinatis, campos Malacitanos populabundi inuadunt. Ex equitibus certis in locis præsidia disponunt: ne pedites, dum sata, segetesq;, & messes sternunt, dum vineta, oliueta, atq; aliorum generum arboreta succidunt, aliquid detrimenti paterentur. Hoc imprimis factum est in agris ad Aloram adiacentibus. Hoc deinde ad Choini, & Cazarabonellæ, & Sabineti, & Cartimæ uallibus, quibus in locis non defuerunt equitum, peditumq; pugnæ tumultuariæ, ad Cartimam præcipue: vnde pro hortorum suburbanorum defensione, equites cum peditubus ex castello erumpentes, cum priori exercitu nostro ausi sunt pugnam

gnam

gnam conserere, sed tandem repreßi, castelliq; muris impa-
cti hortorum defensionem, suburbanaq; ædificia hostibus di
ripienda relinquerunt. Inde in Pupianæ agros, arboretaq;
pergentes paria fecerunt ad Alauendinum vsq;, cuius incolæ
cum ducibus paciscebantur se daturos captiuos omnes Chri-
stianos, quos in vinculis habebant, dum modo arboribus par
ceretur: fecissentq; duces, nisi quod arborum succisores per a
gros sparsi iam prope omnia corruperant, in humumq; deie
cerant. Pars quoq; exercitus trans Cartimitanos montes tra
iecta in Pupianæ, & Churianæ, & Tympanitidis turris a-
gris quicquid frugiferum inuentum est, ferro, igniq; vasta-
uit. Dum hæc intra regni Granatensis viscera gerebantur,
claßis ex Hispali, & Asindo é regiõe ad Malacam ad nostri
maris oram maritimam accesserat omni genere commeatus
onusta, vnde refocillatis exercitibus tota belli moles in Ma-
lacitanos campos incubuit: omnia disturbat, nihil relinquit in
tactum ex ijs, quæ agri procreant, quæ boues arant, quæ ho-
mines ædificant: omnia, inquam, humi strata iacent, totumq;
negotium intra dies quadraginta peractum est. Inde in An
tiquariæ prata redierunt intra dies illos quadraginta, atque
inde domum quisq; suam repetit: admoniti tamẽ prius omnes,
vt ad certum tempus, locumq; conuenirẽt: vt, cum Rege, quã
breui venturum esse expectabant, Granatenses agros popu-
laturi redirent: simul etiam, vt Alamæ penarium, quod iam
exhaustum esse putabatur, omni commeatus genere instrue-
rent.

REX & Regina Turiassonam ad Taraconensium conuentum per agendum proficiscuntur.

CAP: IIII.

DVM hæc in partibus diuersis aguntur, Rex ex Bætica, & Regina é Bardulorum finibus profecti Victoriam eodem tempore conuenerunt. Et quia instabat dies, qua Turiassonæ celebrãdus erat Tarraconẽsium cõuentus iam pridẽ institutus, Rex & Regina simul eòdẽ peruenerũt. Cõueniũt prætereá oẽs regni primores, ciuitatumq; & municipiorum procuratores partim sponte sua, partim euocationibus admoniti. Pro Rege & Regina fisci procuratores in conuentu proposuerunt ærarium regiũ, & pecunias regijs sumptibus decretas exhaustas esse, impendere quoque multa, quibus opus esset ad bella, quæ necessario gerenda erant cum Gallorum Rege pro Ruscinonis, & Ceretaniæ comitatibus: cum Mauris pro Granatæ regno vendicando, & vnde stipendia solui possent prætorianis cohortibus, sine quibus regni summa constare non potest. Procuratores quoque ciuitatum, & populorum detulerunt querelas ex iniurijs à potentioribus illatis, & legibus in iuditio non seruatis, & fori consuetudine obsoleta. Succrescebantq; in dies negotia, quæ non videbantur finem habitura, & bellum cum Mauris inchoatum ex

populationum intermißione redintegrabatur, quæ superioribus annis per Aprilem mensem fieri consueuerant, qui iã maiori ex parte lapsus erat. Statuunt itaque curialia illa negotia, quæ suboriebantur, in aliud tempus differre, conuentumq; illum tantopere expetitum incipiunt soluere. Cumq; duo maxima bella iam inchoata essent, alterum cũ Gallis, & cũ Mauris alterũ: cœptũ est in senatu regio deliberari, vtrũ potius exequerẽtur: nã, duo maxima bella simul administrari posse, nõ videbatur. Regina, quæ nihil magis præ oculis habebat, quã Mahumeticũ nomen ex vniuersa Hispania tollere, Bæticãq; prouinciã ex limitanea mediã facere, huic bello intendẽdũ esse dicebat. Rex vero pro Ruscinonis, & Ceretaniæ Comitatu retinẽdo poti⁹ laborãdũ esse, quãto iusti⁹ videbatur sua repetere, quam inuadere aliena. Simul etiã dicebat, semper fore occasionem Mauros bello lacessendi, at Gallos, nulla vnquã fuit maior, cum Rex puer, & sub tutoribus esset, multisq; in regni nouitate negotijs implicitus. Pro vtraq; parte non deerant rationes, vtrum bellũ foret prosequendum, sed cum omnes cernerent Reginam tãto belli contra Mauros gerendi ardore inflammatam, pleriq; illius sententiæ acquiescebant. Sed ne omnino videretur voluntati Regis aduersari, hanc rationem excogitauit. Quid? inquit, ô coniunx dulcißime si Deo iuuante vtrumq; potest fieri, partiamus copias, tu cum tuis Tarraconensibus, & Valentinis, & Cathalanis, & Hispanorum, Castellanorumq; aliquot cohortibus Gallicum bellum procurato, ego bellum cum Mauris tanto sumptu, & impensis, & la-

boribus inchoatum prosequor. In hanc Reginæ sententiam vtraq; pars pedibus, manibusq; abierunt. Rex ad peragendum Turiassonæ conuentum mansit. Regina vero Bæticam versus iter tendit, quam Petrus Mendoza Cardinalis Hispanus est prosequutus: qui cum Toletum aduentassent, Toletanus Clerus Cardinali obuiam processit, atq; illum admonuit, vt consuetudinem ab antiquis temporibus obseruatam non perturbaret. Ea erat, vt cũ primũ illius Ecclesiæ Antistes vrbem ingrederetur, senatores, & equites, & ex ciuibus nobilissimi, & legũ, iudiciiq; administri illũ equo, aut mula, aut alio vehiculo insedentem pedites stiparent, atq; in tẽplum vsq; deducerent, vbi stipite crucis adorato in templi adyta penetraret. Regina intelligens negotium, quod agebatur, Cardinalem pompã illam recusantem rogat, vt mun⁹ suum exequatur, atq; per ipsam non stet, quo minus consuetum morem non perturbet. Absit à me, inquit ille, ò Regina omnium, quæq; fuerunt, clarissima, vt aliquis honor sit mihi alius potior, quam, vt liceat Celsitudini tuæ præstare obsequium debitum, & à tuis subditis exhiberi consuetum. Et quæ potest esse perniciosior consuetudo, quam faciat me minus obsequentem illi, cuius munere mihi cõstat, quicquid habeo, quicquid possideo: frangatur itaq; potius inepta hæc consuetudo, quæ iubet me ingratitudinis crimen incurrere, quã, vt quispiam possit dicere, quod Cardinalis Hispan⁹ vel vno temporis articulo fuerit Regina sui honoris autore vno gradu superior. Quod si opus est, in huiusmodi rebus cõsuetum morem obseruari, aliud tempus erit, in quo sine mea

ignominia, & pudore poßit hæc ciuitatis consuetudo retineri, & simul (hoc dicens) regalis mulæ habenas prensat, atq; in vrbis portas agit. Tres igitur dies, quibus resurrectionis dominicæ Pascha celebratur, Toleti feriatos ducunt. Quarto deinde die iter in Bæticam continuatur, in Oretaniamq; tandem perueniunt. Lustratisq; Mentesa, Biacia, Vbeta, Castulone, & Andugaro, vrbibus, deprauatos illarum ciuitatum mores emendauit: talos & taxillos, tesseras, pyrgos, turriculas, fritillos, atq; huiusmodi fortunæ ludicra, aleatoresq; omnium generum sustulit, atq; in alea se exercentes à Prætoribus, & iustitiæ administris animaduerti grauiter iußit. Mirum dictu, quod breui tempore vix reperiebatur, qui, se vidisse talis quempiam ludere, diceret, cum antea in cauponis, in popinis, in tabernis, in cellarijs vinarijs nullus esset ludus frequentior. Inde Cordubam Regina proficiscitur, quò iusserat conuocari omnes, qui superioribus annis ad bellum hoc gerendum vocari consueuerant, & postea nomina sua dederunt.

REX Turiaßonæ in conuentu manet, & Regina Cordubam proficiscitur, & Alora capitur.

CAP. V.

REX, qui Turiassonæ ad conuentum peragendum manserat, cum videret se nihil proficere in eo, quod postulauerat suppetias ad bellum pro Ruscinonis, & Ceretaniæ comitatu vēdicādo,

intelligens in bellum, quod Mauris inferendum erat, præsentiam suam desiderari, deserto conuentu Cordubam ad Reginam proficiscitur, quo iam Hispaniæ proceres conuocarat.

Machinas quoq; oppugnatorias, & sulphuraria tormenta parari iusserat à Gallia vsq;, & Germania machinarijs accersitis. Erat prætereа vehiculorum tanta multitudo parata, quanta opus erat ad onera importanda, tum commeatus, tum machinarum: & quia Rex non putabatur esse venturus, Regina Cardinali rei militaris summam cõmendat, duciq; maximum creat. Sed cum Rex superuenisset, omnia consilia sunt immutata, cœptumq; denuo consultari, quod belli genus inchoandum esset. Alij dicebant insistendum esse in eo, quod semel inceperant, in agrorum scilicet populatione, pascuorum direptione, vicorũ, villarumq; vastatione: quæ iam hostes ad summam prope inopiam redegerant, atq; adhibita maris acriori custodia, & à finibus prouiso ne quid alimenti ad eos perueniret, vt res breui conficeretur, nihil aliud opus erat, quam vt interiores agri vastarentur. Alij dicebant genus illud hominum non esse, qualis cæteri sunt mortales, sed tenui victu, nullo vini vsu inediæ, & sitis, frigoris, & caloris, & aliarum naturæ iniuriarum pacientissimi, & qui huiusmodi essent, longam obsidionem passuros cum longo obsessorum dispendio. Rex & Regina rationibus, quæ pro vtraq; parte referebantur perspectis, Aloram imprimis debere obsideri censent, propterea quod inde plura nocumenta nostris finibus ingruebant, & capto oppido tutius inde poterant regni illius interiora vastari. Posse autem fa-

esse capi, non erat dubium, considerata Maurorum, & muni tionis fragilitate, & machinarum numero, & magnitudine.

Et ne consilium hoc Aloram petendi ad hostes perueniret, secreto paucis communicatum est, atq; rumor in uulgũ spargi iussus, quod tota belli moles in Loxam parabatur, neq; enim putabant Aloram posse vllis viribus expugnari. Igitur cohortes more solito ordinatæ, simulantes, atq; predicantes se Loxam petere, subito in suburbanis Aloræ consederunt.

Oppidani trepidantes nihil omittunt, quod ad se tuendos pertineret. Rex machinas certis in locis disponi iubet, turres, et muros saxeis orbibus tundi, neq; cessatum est à tormẽtorum lusu, quoad turres duæ cum parte muri intercepta repente corruunt. Interea Mauri citra murum, qui ceciderat, tentarunt alterum ducere, sed sagittis, et stlopetis, et minorum machinarum ictibus repulsi, non potuerunt opus perficere. Sed attoniti, et amentes defensione deserta præsidem suum hortantur, contestanturq;, vt se, atq; oppidum quam meliori posit conditione Regis misericordiæ dederet. Iamq; parabatur oppugnatio ea parte, qua muri, turresq; ceciderant: iam plutei, et scalæ: iam arietes, et testudines: iam turres ligneæ, ciconeæq; muris admonebantur, cũ tres Mauri perfugæ ad Regem veniunt, quo in statu sint hostes narrant: si vita, et bonis mobilibus donentur nullam esse moram, quin se, atq; oppidum dedant, pollicentur. Rex per interpretem iubet oppidanis conditionẽ se dedendi: illi præsidem velit, nolit, deditionem facere compellunt. Captum est oppidũ. XI. KL. Iulias. Anno Christianæ salutis

M.CCCC.LXXXIIII. Christiani captiui, qui erăt in oppido à Rege sunt redempti. Fanum, quod erat hostium Mezquita, in honorem, atq; nomen diuæ Matris Dei incarnationi dominicæ dedicatum. Præsidium oppidi cum ducentis equitibus, totidemq; peditibus armatis Ludouico Portucarrerio Comiti Palmensi commendatum est. Murorum, turriumq; ruinæ instauratæ. Mauri sub fide publica iussi abire, quò vellent.

CARTIMITANAE vallis populatiões, & ad Cazarabonellam clades accepta, & Caietani Comitis occisio.

CAP. VI.

CAPTA Alora Rex iubet inde castra moueri in vallem Cartimitanam, præmittitq; Gaditanum Marchionem cum parte exercitus, in qua fuerunt equitum duo millia, peditum vero par numerus. Cui vallem ingresso incolæ oppidi Alozainæ occurrunt: se, atq; omnia sua bona profitentur velle Regi dedere, modo recipiat eos in fidem, atque tutelam suam.

Marchio negotium ad Regem refert, Rex respondet, vt illos suscipiat, fidemq; publicam nomine suo cum illis interponat, modo stĕt promißis de fidelitate, & obsequio Regi præstando. Rex cum vniuerso exercitu in eiusdem vallis oppidū munitißimū Cazarabonellā tendit, quā obsidiōe,

quàm poteſt arctiſsime, cingit. Equites ex oppido erumpentes inter prædiorum rusticorum macerias, & diuerticula nota, cum noſtris locorũ ignaris, tumultarias pugnas cõſerunt. Cadunt ex noſtris complures non magno hoſtium detrimento. Cohortium præfecti videntes ſuos extra ordinem palantes, fuſoſq; imprudenter ruere, iubent canere receptui, minuſq; audientes, atq; nimio pugnæ ardore inflammatos, reducere in ordines cum vellent, & ipſi quoq; in idem periculum incidere. Atq; imprimis Guterius à ſepto maiori Caietanus Comes, qui dum ſuos colligit, atq; in ordinem reuocare nititur, ex ſagitta lethale vulnus accepit. Agebat annum ætatis quartum & vigeſimum, dederatq; ſui magnum ſpecimen, qualis futurus eſſet vir, cum in adoleſcentia fuerit iuuentutis facile princeps. Fuit eius mors cunctis lachrymabilis, ſed præcipue Regi & Reginæ, non ſolum propterea quod in ætatis flore generoſus adoleſcens cecidit, ſed quia inſtantis belli ſucceſſum retardauit. Nam & ex eius morte hoſtibus accreuit animus, & noſtris imminutus eſt, tantaq; fuit vnius hominis iactura, vt qui paulo ante ſe dediderant, ſtatim rebellarint, & qui ſe dedere parabant, deditionem facere recuſauerint. Facta eſt tamen nihilominus agrorum vaſtatio ita, vt per totam vallem Cartimitanã colligendæ frugis nulla ſpes relinqueretur. Cumq; omnibus viſum eſt, per id temporis nihil reſtare, quod agi poſſet, placuit domum redire, & ipſo quidẽ Rege non aduerſante. At Regina, quæ tota pendebat ex ſpe, atq; nuntio rerum, quæ in exercitu agerentur, nocteſq;

& dies non cessabat mittere arma, cōmeatum, pecunias, & alia, quæ ad bellū prosequendum videbantur necessaria, cum audisset Regē cum omni exercitu redire, iamq; in Antiquariæ campis castra metatū, mittit literas cū mandatis scribens, se mirari cum anni tempus adhuc superesset, in quo aliquid agi poßit, cur rei bene gerendæ occasionem relinqueret. Et quādo exercitū haberet paratū, & machinas, & alia omnia, quæ ad bellum continuandum erant necessaria, aut Granatenses agros popularetur: aut oppidum aliquod obsideret: aut aliquid inueniret, in quo milites exerceret, ne longa inertia torpescerent. Puduit Regem, atq; proceres in studio belli contra nominis Christiani hostes gerendi superatos fuisse à Regina. Turbatisq; iam ordinibus, atque militibus ex parte dimißis, cohortes reuocant, in ordinemq; reducunt, atque in Granatensium agros redeunt, & quod ex superioribus populationibus relictum fuerat, vicorum, & villarum arbores, frugesq; succidunt: domorum, tectorumq; ædificia demoliuntur. Dilarumq; oppidum ad radices niuosi Montis positum, & Vgigarum, & Aciliam in suburbano Granatæ ipsius posita diruptioni exponunt: frumenti, atq; panici arcas comburunt: molas aquarias, partim longinquas, partim vrbi proximas disturbant. Et ne ex vrbe erumperent, qui in populatores agrorum, arborumque successores grassarentur, Rex cum cohorte prætoria contra vrbis portas duobus ab vrbe passuum millibus stetit., quo ad negotium confectum est. Ex alia parte Regina hortata fuerat, atque rogarat Ducem à Methymna

Asindica,& Aegabrensem comitem, vt dum Rex ad Granatam moraretur, non essent ociosi, sed hic contra Loxam, & ille contra Simonam hostium fines inuaderent. Qui Reginæ iussis obtemperantes pro virili parte, quæ illis cõtigit, nihil omiserunt intactum, quod hostibus vsui esse posset. Atq; rebus vtrobiq; in hunc modum gestis, recentẽ commeatum quinquies mille iumentorum vehes, quas Regina miserat, Rex Alamam importari iubet, & pro Tendillano comite Guterio Patellano præsidio vrbis supposito Cordubam petit cum integro exercitu, quoad Regina consuleretur, nunquid vellet opus aliud incipi, antea quam in domum quisque suam dimitteretur.

SEPTINILVM oppidum expugnatur, et Arundenses campi vastantur, atq; Rex & Regina Hispali agunt hyemem.

CAP. VII.

At Regina, cui nullũ tempus erat gratum, siue iucundum, quod non in bello cum Mauris consumeretur, & cur, inquit, hæc anni pars vltima sic prætcribit iners, quo minus aliquid agatur: sed quia potissimum ageretur non satis constabat, visumq; est tandem plerisque omnibus, Septenilum oppidum cum castello in finibus vtriusque regni positum debere

tentari, quo expugnato, & fines nostri ex ea parte pacabuntur, & hostiũ interius fierent angustiores. Igitur Rex cum exercitu cohortibus, quemadmodum superius dictũ est, ordinatis, è Corduba profectus Marchionem Gaditanum cum duobus equitum millibus, & conuenienti peditatu praemittit: qui, vt fieret certior, quo in statu oppidani essent, curauit ex pastoribus, & rusticis: aliquos comprehendi, à quibus accepit, nullos esse hospites, sed Castelli tantum incolas, & habitatores, qui tamen putarentur ad moenia, munitionesq; tuendas posse sufficere. Fixis deinde tabernaculis, machinisque & tormentis suis in locis dispositis, machinarij, & tormentorum praefecti opus suũ aggrediuntur, perq; dies tres, noctesq; continuas non cessant maioribus tormentis turres, murosque quatere, minoribus vero intra muros saxeos orbes paßim intorquere. Principio cum obsiderẽtur, coeperunt cum nostris pugnae simulacra conserere. Sed cum viderent, se non esse numero pares, & sagittarũ ictibus, & stlopetarum glandibus ex paucis in horas pauciores fieri, statuunt continere se intra munitiones: portas oppidi non solum obserant, sed structili opere ex lapidibus, & mortario claudunt. Cumque intellexissent parari oppugnationem, cui non poterant resistere, cum viribus, & armis non sufficerent, coeperunt, de se dedendi cõditionibus agere, quod facile impetrarunt, quoniam ex direptiõe praeda tenuis erat, & non tanti aestimanda, vt vel vno die tantus exercitus vno in loco immorari opportuerit. Iußi sunt igitur ex conditione, vt bonis suis suffarcinati abirent, da-

tis custodibus, qui illos ad Arundæ vsq; terminos deducerent. Rex oppidum ingressus murorum ruinas instaurare iubet, oppidi præsidium cum ducentis equitibus Francisco Enriquez commendat, quos armis, & alimentis instructos relinquit. Ipse cum exercitu, cohortibus ordinatis Arundã, quæ octo millibus passuum inde aberat, ciuitatem equis, & armis nobilem, & quæ illo tempore Asindum, aut Astygitanam coloniam animis, & viribus æquabat, contendit. Potuissetq; vrbem obsidere, sed quia instabat hyems, satius esse duxit, non tentare, quod effici fortasse non posset, agros tamen & omnia prædia rustica, & vrbana populatus, demolitus est. Rex itaque ex Arunda, & Regina ex Corduba ad certum diem Hispali conueniunt, vbi hyemem illã totam permanserunt, non solum regni gubernationi prospicientes, sed etiam ad insequentis anni bellum, quod erat cũ Mauris continuandum, expeditionem parantes. Sed neq; limitanei, qui Alamæ, & Aloræ, & Septenili in præsidijs erant reiecti, fuerunt interea feriati, in fines hostium excursiones cotidie, populationesq; faciebant, & quibus poterant in rebus, Regi Mauro iuniori suppetias ferebant.

HISPANAE societatis conuentus Orgazij agitur, in quo aureorum triginta millia per tributarios sparguntur.

CAP. VIII.

SOCIETATIS Hispanæ non solum Alphonsus à Quintanilla, & prouisor à villa Franca inuentores, quibus Rex & Regina autoritate sua curã demãdauerunt, ad omnia quæ ad illã pertinerent, sed & procuratores hoc ipso tempore instituerunt facere conuentũ. Cumq; de loco non conuenirent, omnibus tandem placuit esse Orgazium oppidum à Toleto distans Austrum versus passuum millia circiter viginti. Conuenerunt eòdem Dux à villaformosa Regis frater Nothus, qui tunc Dux erat maximus militum, illorum scilicet, qui societatis Hispanæ stipendia merebant, & Alphõsus Burgensis Conchensis Episcopus, qui eodem tempore regij senatus erat princeps. Inter cætera, quæ in eo conuentu ex primoribus institutis emendata sunt, & de nouo sancita, Alpõsus Quintanilla nomine Regis & Reginæ exposuit, id quod omnibus erat notum, quam exhaustũ esset publicum ærarium, & res fisci in quanta esset egestate, quot præterea sumptus emergerẽt cotidie, qui nulla euitari possent ratione, nisi totius regni summam perditum iri vellent. Quod si rem Hispanam saluam esse cupiebant, opus esse, ut non ægre ferrent, si per omnes Hispaniarum tributarios populos exactiones pecuniariæ spargerentur. Cumq; de summa disceptaretur, quantũ esset exigendum ad præsentẽ necessitatem supplendam, placuit aureorum ducalium triginta milla debere exigi, quibus opus erat ad persoluendas iumentorum diurnas mercedes: ad instruenda armis, & alimentis oppida in medijs hostiũ penetralibus relicta, quibus impri-

mis proſpiciendum erat. A cæteris autem rebus, quæ vi debantur impræſentiarum non ita neceſſariæ, iuſsit Regina ſuperſederi, ne exactiões cõtinuarẽtur, ſimul ve exigerẽtur.

QVOD Ioannes Luſitanorum Rex Ducem Auiſeum patruelem ſuum occidit.

CAP. IX.

SVB idem tempus Ioannes Luſitanorũ Rex Ducem Auiſeum patruelem ſuum propria manu confodit. Cauſa autem occidendi ex anno ſuperiori pendebat, quo tempore iuſſerat exerceri quæſtionem contra Ducem Guimaranenſem læſæ maieſtatis reum, quem damnatum iure capitali ſupplicio puniri fecerat, atq; illius fratres & propinquos, amicos & familiares exilio mulctari. Ex eo, inquam, tempore Ducis propinqui, & amici cœperunt minus familiares ſe Regi exhibere: obſequia conſueta, & debita minus obedire. Rex non ita beneuolum, ac familiarem ſe illis præſtare, inde querelæ, & detractiones, atq; in Regem maledicta paßim diſſeminare. Non potuit Regem latere, quæ illi minus prouidè in vulgus ſpargebant, patefacta eſt illi tandem coniuratio, aut certæ coniurtionis ſuſpicio. Ea erat de Rege occidendo, deque in eius locum ſufficiendo Duce Auiſeo, qui iam quaſi Rex ſalutabatur, ambiebatur, neque immaturos honores adoleſcẽs imprudens annuebat,

iam se coli, obseruari, atq; adorari patiebatur. Neq; deerant adulatores, hoc est blandi inimici, neq; Astrologi, & Mathematici, qui ex geneseos horoscopo illi regnum portenderent. Harum rerum factus certior Rex, qui alioqui adolescentem diligebat, quod frater illius erat patruelis, quod vxoris frater, quod adolescens annos vndeuiginti natus, secreto apprehendit illum, quasi filium monet, ne assentatoribus credat, ne se decipi sinat, ætatemque suam consideret, quæ tota pendet ex spe, cum pauca expertus nouerit. Sed cum ille in eisdem artibus permaneret, Rex magnanimus in adolescentem succensus, non poterat iam iram à multo tempore dissimulatam retinere. Cum igitur aliquando vidisset illum familiariter, vt solebat, cubiculum regium ingredientem, stricto pugione bis terque petit, humique porrectũ extendit, dicens. Siccine ò proditor te putabas pro Rege tuo regnaturum? Nunc morere, atque affer nuntium Guimaranensi Duci, quo in statu coniurationem ab illo inchoatam relinquas. Sæuitum est deinde in illius coniurationis socios. sepultæq; sunt conspirationis illius omnes reliquiæ. Ad tanti facinoris nuntium, quem Rex & Regina Hispali acceperant, non sunt facti penitus certiores, quo pacto res gesta est. Nam erant, qui dicerent, ducem non occisum, sed in vinculis asseruari iussu Regis, atque de illo quæstionem exerceri, quemadmodum de Guimaranensi Duce Rex fecerat. Miserunt itaque legatos, qui Lusitani acerbitatẽ in Ducem patruelem suum temperarent, lenirentque, ac suaderent, nullam vnquam de morte hominis cunctationẽ esse.

longam.

longam. Quod si iam de illo actum erat, nihilominus Beatricem defuncti Ducis matrem suo nomine consolarentur. Oratores fuerunt Enicus Manriquus Legionēsis Episcopus, & Gaspar Fabra ex Tarraconensi prouincia ordinis equestris vir nobilis. Qui quamquam apud Regem oratorio nomine functi non sunt, alterum tamen, quod in mandatis habuerũt, sunt exequuti, atque mortui Ducis matrem pro tempore, & pro materia sunt consolati.

REX iunior ex Almeria fugatus, ad hispanos se recepit, & frater illius iunior inuentus domi trucidatur.

CAP. X.

IN superiori libro scriptum est, causam iunioris Regis dimittendi fuisse, vt cum seniore de summa regni certaret, vtq; mutuis odijs, caedibus se vterq; conficeret, & nobis inter se decernentes militarent. Sed multo aliter postea euenit, quã à principio putabamus. Etsi enim inter patrem & filiũ de principatu magna erat simultas, & quae nullum esse habitura finem videbatur, maior tamen fuit suae religionis amor, qui non passus est, auxiliares Christianorum copias in alterius factionis partes admitti. Quare iuniore Rege libertati suae restituto, quia videbatur non sibi, sed liberta

tis autoribus regni culmen affectare, ex beneuolo suis factus est infensior, neq; iam fidei quicquam apud suos habere. Sola Almeria, siue volens, siue nolens, in officio mansit, atq; inde auxiliaribus copijs nostrorum adiutus, gerebat bellum aduersus alterius factionis partes, quod ipsum fecit illũ suis magis inuisum. Interea Mauri cum viderent Regem seniorem annis, & laboribus fessum, rem bellicam negligẽtius administrare, alium sibi ducem eligunt. ipsius Regis senioris fratrem Baadilum nomine, cui totius regni habenas commiserunt. Hic cœpit solicitare Almeriæ sacerdotes, quos illi vocant Alfaquies, atq; multa pollicitus per religionem suam rogare, vt sibi viam aperirent, qua possent iuniorem Regem capere, quippe qui iam non Mahumetæus, sed Christianus erat, Christianorumq; sectator. Sacerdotes conditionem accipiũt, atq; ex potentioribus oppidanis alios sibi adiungunt: tempus, locumq; constituunt, quò, & quando Baadilus sit venturus. Venit itaq; cum equitatu, peditatuq; quanto ad rem perficiendam opus erat. Tradita est illi ciuitas. Rex iunior, cum quæreretur, furtim elapsus est. Frater illius minor in domo regia est inuentus, qui cum alijs eiusdem factionis sectatoribus cæsus, trucidatusq; est: atq; ita ciuitas in potestatem Regis senioris venit: sed coactus tandem est, se regni administratione abdicare: & Baadilus frater pro Rege salutatus, habitusq; est.

AELLII ANTONII NEBRISENSIS HISPANARVM ATque Hispaniensium rerum historici Decadis Secundæ liber Quartus. In sequentis Anni. M.CCCC. LXXXV. apparatus belli.

Caput Primum.

ETSI omne tēpus illud, quo Rex et Regina Hispali fuerunt, fuit semestre, cōsumptū est tñ in administratiōe reip. tū animaduertēdo in eos, qui partē sibi cōmissam neglig ētius administrarūt, tū in eqs, qui ob ius dicūdū repetūdarū postulabātur. In legationibus prætérea audiēdis, quæ à diuersis partibus orbis mittebātur. Nullus tñ in aula principū frequētior erat sermo, quā de bello. qd' anno instanti, qui á natali Christiano erat millesimus quadringētesimus octogesim⁹ quintus, gerēdū erat. Hoc in senatu publico, hoc in illo secretiori, qui ad rē procurandā institut⁹ est, hoc in tota curia agebatur. Iā in locis publicis, in priuatis, in ecclesijs, in monasterijs, in vijs, in plateis, in cōpitis, in tabernis, & popinis de nulla alia re sermo oriebatur, quā de belli expeditiōe, q̄ parabatur. Anno superiori cū exercit⁹ dimittebatur, oēs fue-

runt admoniti, vt in annum sequentem primo vere in procinctu armorũ essent parati, atq; vt Cordubæ adessent iussi, hoc secundo, ac tertio in huius anni initio factum est.
Omnes ad prædictum tempus, locumq; conuenerunt, perinde ac iussi sunt, & multo quidem quam antea instructiores. Iã machinæ, & tormenta sulphuraria, & lignea per omnẽ hyemem parata erant. Iam carri & plaustra, boues & iumenta conuenerant, neq; aliud deerat quam Dux, qui tantam belli molem moderaretur. Sed non defuit, nam ad præscriptum tempus Rex & Regina cum omni sexus fœminei prole regia, & ex regni primoribus, qui regiam curiam frequentabant, Cordubæ adfuerunt ad idus Aprilis.
Exercitu in vnum locũ congregato in tanta procerum totius Hispaniæ celebritate maius certamen erat de ostentandis opibus, & potentia in corporis cultu, & sumptu cotidiano in culina, & penu omnium generum epulis vndecumq; petitis, vt conuiuia sumptuosiora pararent, quam de armorum cura quis pulchrior in armis appareret, quis equũ mollius agitaret, quis cursu pedestri reliquis præstaret. Rex & Regina per honestos, & religiosos viros procerum principes rogarunt, atq; obtestati sunt, vt ab eiusmodi inordinatis sumptibus temperarent, potiusq; intra modum, & parcius quam sumptuariæ permittunt leges se gererent, quã eos, qui dignitate inferiores erant, malo exemplo corrumperent. Hoc Principes ipsi faciunt, imprimis vno, aut duobus ferculis in cœna contenti. Hoc reliqui proceres imitantur, aut si affluentius conuiuia exercere volebant, luxu-

riæ suæ pudebat plures adhibere testes. Mirum dictu omnes certatim frugalitati operam dare, modestius mensas struere. Minores Abacos apponere. Exolctorum numerum minorem mensæ adhibere eorum, qui funalia per noctis tenebras præferrent, longus ille ordo ad duos, aut tres, vt multum reductus. Hic mos præferendi funalia per multos dies durauit. Fuit deinde inter belli duces contentio, vt instantis anni bellum inchoaretur. Omnibus ferè placuit Malacam debere peti, neq; Regi consilium displicuit. Sed prius alia oppida expugnari opus esse, quo tutius itinere terrestri in castra commeatus importari possent, & pabulatores liberius per campos pabularentur. Tentatum est, castellum montis Frigidi furtim capi, si quo modo per tenebras id fieri potuisset, sed frustra id tentatum est. Erant, qui dicerent obsidendum esse castellum, ne quid à tergo relinqueretur hostile. Alij vero dicebant castellum illud non esse tanti, vt tantus exercitus in tam parui momenti materia deberet immorari. Placuit itaq; Regi, totam belli molem inde promoueri in maioris negotij oppidum aliquod obsidendum.

CARTIMA, & Coinum castella munitissima obsidentur, & Benamaquex oppidum diruitur.

CAP. II.

CVMQVE duo essent castella inter se proxima, quæ ratio exigebat debere oppugnari, antequam Malaca obsideretur, & proceres, atq; rei militaris periti duces, vtrum prius oppugnandum esset, inter se decertarent, Coinum, & Cartima ea erant, quid prohibet, inquit Rex, quando copiæ supersunt, vtrumq; castellum obsideri? Hoc placet omnibus, quia Regi placuit. Mittit itaq; Magistrum militiæ diui Iacobi, & Hispaniæ Comestabilem, & Alphonsum domus Aquilariæ dominum, & Portucarrerium comitem Palmensem, qui Cartimam obsidione cingant. Simul etiã ex alia parte Marchionem Gaditanum, & Comitem Cluniensem, & Furtatum Mendozam, cum Cardinalis Hispani cohortibus, & præfectum Bæticæ mittit, qui eodem ipso temporis articulo Coinum obsideant, Rex ipse in vtriusque castelli conspectu medius castra metatur, vnde vtrisq; obsessoribus, quoties opus esset, posset auxilia submittere. Postridie eius diei obequitauit duo illa castella captans, vbi commodius castra collocaret. Cartimitanæ vallis incolæ, qui anno superiori intercedente Marchione Gaditano Hispanorum Regum obsequio se dediderant, deinde ad Coinũ accepta clade rebellarant, nunc fortuna iterum mutata, eadem (qua prius) perfidia, se iterum dediderunt, causati, quod non in potestate sua fuerit, in fide permanere. Benamachixcũ vocabatur oppidum, quod huiuscemodi dediticij incolebant. Quos Rex benignè alloquutus, muneribusq; affectos hortatus est, vt essent constantes in obsequio, neq; se,

vt antea feceránt, tam cito mutarent. Quod si minus possent facere, saltem se medios, atq; sequestres inter vtrosq; seruarent, quo ad omnis illa regio in Christianorum ditionem redigeretur. Agros illorum interea & saltus, sata, & arboreta rustica, & vrbana prædia iussit non attingi, neq; aliter tractari, quam si Christiani essent, atq; in hunc modum incolumes dimissi sunt, atq; proinde felices, si conditionem oblatam seruare voluissent. Sed non steterunt promissis: factique sunt multo (quam antea) deteriores, tum admittendo suos, tum arcendo nostros. Quod vbi Regi compertum est, iubet oppidum oppugnari, expugnatumq; dirui: in viros, qui ex oppugnatione superfuerant, passim sæuiri: ex primoribus oppidanis octo supra centum patibulo suffigi. Cætera multitudo ex omni sexu, & ætate sub hasta venum data, atq; in manubias redacta est. Quæ res, quemadmodum Benamachixi gesta, est per interpretes iussa denunciari Cartimæ, Coini, Mundæ, & in castellis omnibus, & oppidis finitimis, per eosdem quoq; interpretes totius vallis incolas omnes admonuit, vt se Regis clementiæ dederent, neq; vellent vltimã experiri fortunam, atq; omnia perpeti, quæ victoribus in victos facere collibuisset. Benamachixitanorũ exẽplũ poterat vicinos populos mouere, sed illi nihilo secius persistant, seq; pro vita, ac libertate tuenda periculis omnibus exponunt. Rex igitur partẽ exercitus & tormentorũ, ac machinarũ ad eos mittit, qui Cartimam obsidebant, partem ipse ad Coini obsidionem retinet. Coinum præter munitiones, quas arte, ac natura validissi-

mas habet, vndiq; cinctum est arborum: densis, atq; confragosis nemoribus, aggeribus & maceriis præruptas vias, in cilibus, foßis verticosos riuulos facientibus, vt dificile sit peruium, nisi indigenis, & quibus itinerum diuerticula nota sunt. Huic Rex iubet admoueri stationes, quam potest arctißimè, oppidani quam longißimè possunt à muris arcere. Hinc ab vtraque parte tumultuaria pugna conserta, mox & stataria. Tum stationes fixæ roborantur. Tormenta, & machinæ suum opus exercent. Murum, ac turres extrarias crebris ictibus quatiunt. Neq; cessatum à murorum concußione, quoad magna pars cum suis turribus cecidit, latusque apertum hostibus reliquit.

COINVM frustra oppugnatur à nostris Gomeritis adiuuantibus Coinates, sed tandem vtriq; se dedunt.

CAP. III.

EST in Mauritania hominum genus bellicosum, qui non sibi, sed mercede conducti aliis populis bella gerunt, Gomeres appellant: nomen, vt videtur, deductum à Gomer filio Iapheth, de quo in libro Geneseos, & in Paralipomenonis. Et nisi Iosephus in antiquitatibus, & Hieronymus in Hebraicis quæstionibus posteritati Iapheth tribuerent incola-

tum Asiæ, & nominatos à Gomer Iapheth filio primogeni to scriberent, fuisse cognominatos Galatas, qui proculdubio populi sunt Asiatici, videri poterant Gomeritæ, a Gomer filio Iapheth fuisse cognominatos. Sed hi, de quibus hoc in loco loquimur, non ad Gomer filium Iapheth, sed ad Phuth filium Cham filij Noæ referuntur, quibus partes Libyæ cesserunt habitandæ, quare hi Gomeritæ non à Gomer filio Iapheth, sed à Phuth filio Cham, sunt cognominati Phutei.

Ab his Gomeritis, quos diximus Lybiam incolere, appellatur nostro tēpore Velez la Gomera, et una ex quinq; insulis fortunatis la Gomera. Eo igitur tēpore, quo obsidebatur Coinū, ingēs multitudo Gomeritarū, quos dixim⁹ Mauritaniā īcolere, fretū Herculeū traiecere, nō tā vt stipēdia īter suos mererēt, quā amore religiōis inducti. Et Mūdæ, qd' dixim⁹ castellū Coino proximū, cōsedere, captātes occasionē obsessis Coinatibus se addere socios. Id quod Regem nostrū non latuit. Nam quid potuit latere vni tantum obsidionis curæ inuigilantem, ne quispiam ingrederetur, aut egredetur?

Quare custodijs alios custodes adhibuit, excubias extra castra per tramites, & diuerticula semper habuit. Sed nihil est audaciæ, atq; temeritati imperuium. Ex Gomeritis namq; vnus si quis, inquit, est viri fortißimi, quem Coinatum fortuna moueat, me sequatur, & simul hoc dicens sequentibus alijs compluribus in medios custodes irruit, viamq; vi aperit, & ad horam Coinates ex composito facta eruptione stationes nostrorum inuadunt, alios trucidant, alios fugāt, suos inter mœnia recipiunt, atq; tam præsenti, opportunoq; auxi-

lio adiuti animum ad se acrius tutandos erigunt. At Rex Gomeritis intra muros receptis nihilominus oppugnationẽ parari iubet: pluteos & testudines aptari: arietes & ciconias muris, atq; ruinis murorum admoueri. Primas oppugnationis partes Duci Anagarensi, & Beneuentano Comiti mandat, atq; alios, qui succederent, ordinat. Dumq; alia ad oppugnationem opportuna parãtur, quidam ex prætorianis cohortibus milites impatientes moræ, Duce Petro Alarconio ordinatam oppugnationem præuertunt: per murorum ruinas irrumpunt, intra muros recepti cum obuijs quibusq; pugnant, omnesque in fugam conuertunt, quoad in late patentem quandam viam est deuentum, vbi se Gomeritæ cum plusculis oppidanis agglomerauerant. Ibi pugnatum est acriter, atq; ex nostris complures ceciderunt redintegrante pugnam sæpius Petro Alarconio. Qui cum à suis admoneretur: vt se à pugna subtraheret, non, inquit, ea de causa in hoc certamen descendi, vt quispiam posset dicere Alarconium vidisse terga hosti vertentem.

Atque ita cum paucis circumuentus, fortiter dimicans confossus est, cecidit & Tellius Aquilarius vir nobilis, & qui se in armis sæpe ostentauerat. Cæteri in fugam conuersi, adiuuante magna ex parte mulierc ularum manu, quæ ex solarijs, & fenestris iactu lapidum, tegularum, & vrceorũ singularẽ viris operã nauarunt. Atq; hunc in modũ hostes mœnib⁹ exclusi sunt: oppidi oppugnatio deserta est; sed nõ cessatũ interea à murorũ cõcussiõe, & saxorũ ingẽtiũ iactu per totũ oppidum nihil intactum relinquentium.

HACTENVS in Nebrissensis archetypis & protocollis inuentum est, cætera incuria quorundam, & fucorum rapacitate nihil aliud rimantium, quam quomodo autorum lucubrationibus insidientur, perierunt.

ÆLII ANTONII NEBRISSENSIS EX GRAMMATICO ET RETHORE HISTORICI REGIJ DE BELLO NAUARIENSI, LIBER PRIOR INCIPITUR, CUI PRÆMITTITUR PRÆFATIO DE ANTIQUITATE, NOMINE, & SITU HUIUS REGNI.

NTER Gallos, Hispanosq; gentes belligerandi cupidas, natura ingenij humani cōscia Pyrenæi montis præcipitia posuit, vt vtriq; populi se intra fines suos continerent. Sed quò non penetrat hominis ambitiosa temeritas? Ecce Gothi Narbonensem Galliā Hispaniæ annectunt. Profugiq; à gente vetusta Gallorum Celtæ permiscent nomem Iberis. Sed omittamus nunc illa vetera, non videmus ætate nostra, partem Brachatæ Galliæ Tarraconensi contributam? non vidimus nuper factionis Gallicæ Principi Nauariam seruientem? Tametsi diuersa fuit ratio alteris in alterorum solo permutatis finibus aberrandi. Neq; enim Gallia Narbonensis sub Gothis tā

tum principibus Hispāniæ portio fuit, verum etiam sub Romanis, atq; ante Romanorum tempora totus ille tractatus Hispaniæ annumeratus est, At Nauariam, quis æquus rerum æstimator iudicet, ab Hispania posse disiungi? An cum natura voluerit nos à Barbarorum incursu præruptißimorum montium obiectu esse tutos, pateremur hostes intra patriæ nostræ regiones debachari? Quam ob causam hæc cura magnanimæ illi viragini Elisabæ Hispaniarum Reginæ semper insidebat, quemadmodum angulus ille à toto suo corpore diuulsus, vel permutatione, vel dotis nomine, vel alia quacunq; honesta ratione in formam pristinam redigeretur.

Semperque Horatianum illud in ore habebat: O si angulus ille proximus accedat, nostros qui fœdat Iberos. Nā præter iungendi pulchritudinem, verebatur ab ea parte nunquam Gallos esse quieturos. Hoc bis per oratores egit, & quidem summa diligentia, atq; etiam iniquis conditicnibus attentauit, vt Catharina Phoxensis comitis filia vnica, atq; proinde illius regni hæres Ioanni filio Hispaniarum Principi nuberet, atq; eadem via dotale regnum in suum corpus rediret. Sed fortuna in omnibus alijs indulgentißima hoc vnum illius fœlicitati denegauit, quippe quæ alia via tātæ rei gloriam dulcißimo coniugi reseruabat. Vtrunq; tamen Nauaria illa, quæ antea fuerat abscissa, iam nostra est, nobis ceßit, in censu nostro numeratur. Sed priusquam dicamus, quo iure, quibusq; viribus in nostram venerit potestatem, pauca nobis de nomine, de situ, de natura regicnis præmittenda sunt. Nauaria nomen est nouum, nuperq; ex

cogitatum: dicta (quantum assequi possumus) coniectura, quod Hispani vocant Nauas camporum areas planas, arboribusq; purgatas, quæ tamen habeant in circuitu syluas, dumetaq; fruticosa, & inde Nauaria fortasse dicta loca, quæ complures habeant huiusmodi Nauas. Hanc regionem ferè incolũt Vascones, in quibus ista numerantur, Pompelo imprimis regionis caput, quam Strabo Pompeiopolim vocat, sic dictã, quod sit à Pompeio magno, aut eius nomine condita, quo tẽpore contra Sertorium in ea regione bellum gessit Metello missus adiutor à senatu: est & Iturissa, & Alantona, & Cascantum, & quæ iam pridem nobis cesserant Tricium, Lucronium, & Quintiliani oratoris patria Calaguris. Terra tũ pecori, tum agricolationi apprimè fertilis, & quãquam Pyrenæo opposita, longè tamẽ Celtiberos, & Bardulos vtrinq; finitimos, & aëris clementia, & solis benignitate superat. Habet Nauaria in Galliam Aquitaniam duas tantum pylas, hoc est, portas, siue aditus: alteram per Runcatas valles, alteram per vallem Runcetanorum. Roças, hoc est, rũcas Hispani vocant vepreta runconibus instrumentis succisa, vnde vtræq; valles illæ, quæ non aliam, quam runcationis culturam admittunt, runceta possunt rectè appellari, & populi huiusmodi locorum incolæ Runcetani. Vtrumq; aditum Benearnensis Galliæ regiuncula excipit, dicta à Benearno oppido, quod Antonino pio autore distat à Cæsaraugusta millia passuum centum duodecim, atq; à summo Pyrenæo eadem via millibus passuum sex & triginta. Sed antea quam de bello Nauariensi scribere incipiam, quia uideo complures,

dubitare, frequenterq; disputare, quo iure Hispani Nauariam inuaserint, inuasamq; subegerint, pauca de huius belli iure hoc in loco dicamus.

DE IVRE gentium, & diuino, atq; humano, quo Hispani orbis moderator Nauariam obtinuit.

CAP. PRIMVM.

ETSI regni propugnandi libido non omnino caret vicij suspicione, cum Reges magis debeant fines tueri suos, quam inuadere alienos, Fit tamen aliquando, vt necessitate cogantur bellum succipere, quod esset alioqui iniustum, atq; proinde nefarium. Hinc est illud Augustini in quarto de ciuitate Dei volumine, belligerare, inquit, & perdomitis gentibus dilatare regnum, malis videtur felicitas, bonis necessitas: sed quia peius esset, vt iniuriosi iustioribus dominarentur, nō incongruè ista necessitas facit ex causa aliqua iniqua iustissimā. Vnde factum est, vt iniquitas illorum, quibus cum bella iusta sunt, regnū adiuuerit, vt cresceret. Itaq; Romani iusta bella gerendo, imperium ita magnum acquirere potuerunt, quia sortiti sunt hostes iniustos, quibus cum bella iusta gererentur. Atq; ita causas ex causis trahendo, eò vsq; peruenerunt, vt totius nostri orbis imperio potirentur. Nunquā enim hostibus bellū indixere, nisi per legatū facta imprimis

clarigatione, deinde per sacerdotem fecialem deuotione, dirarumq; imprecatione. Quare nihil mirandum est, si rector, idemq; mundi arbiter, qui dat, adimitq; regna, in cuius manu cor Regis est, & per quem Reges regnant, abstulit mentem Nauariorum Regi, indurauitq; cor illius, vt noster belli gerendi causam haberet iustiorem, atq; proinde membrum illud abscissum in suum corpus restitueretur. Neq; iniuria id, quod aduersarij putant, sed per leges diuinas & humanas, Pontificias & ciuiles, perq; ius ipsum, quod natura omnia animalia docuit, quodq; per omnes gentes ita dissseminatum est, vt nulla sit natio tam Barbara, atq; à communi sensu tam abhorrens, quæ non illi naturæ legi acquiescat, vt arma tenenti omnia det, qui iusta negat. Nam quid iniustius excogitari poterat, quam ad iustum bellum proficiscenti negare aditum, viamq; ex iure gentium cunctis mortalibus communem? Cum præsertim de regni indemnitate illi satis caueretur. Quid? non ex lege diuina, quæ naturali cõsentanea est, Moysi præcipitur, vt inuadat, ac deinceps possideat regnum Seon Regis Amorrhæorum, propterea quod denegauit filijs Israel tendentibus in terram promißionis transitum per fines suos? Mißit, inquit scriptura in libro numerum, Israel nuntios ad Seon Regem Amorrhæorum, dicens: Obsecro, vt transire mihi liceat per terram tuam, nõ declinabimus in agros, nec vineas: non bibemus aquas ex puteis, via regia gradiemur, donec transierimus fines tuos.

Qui concedere noluit, quin potius exercitu congregato egressus est obuiam in desertum, & venit in Iasa, pugnauitq;

contra

contra eum, à quo percussus est in ore gladij, & possessa est terra eius. Tulit ergo Israel oẽs ciuitates eius, & habitauit in vrbibus Amorrhæi. Eadẽ prope, atq; eisdẽ verbis scribuntur in Deuteron. In primo quoq; Machabæorũ volumine. Iudas, inquit, ex Galaaditis superatis rediens victor in terrã Iuda, venit vsq; Ephrõ, & hæc ciuitas magna, & munita valde in media via sita, & nõ erat declinare ab ea dextra, vel sinistra, sed per mediũ iter erat. Et incluserunt se, qui erãt in ciuitate, & obstruxerũt portas lapidibus, & misit ad eos Iudas verbis pacificis dicens, transeamus per terrã vestrã, vt eamus in terrã nostrã, & nemo vobis nocebit, tantũ pedibus transibimus. Et nolebãt eis aperire. Et oppugnauit ciuitatem illã tota die, & tota nocte: & tradita est ciuitas in manu eius, & perimerunt omnẽ masculũ in ore gladij, & erradicauit eã, & accepit spolia eius, & transiuit per totã ciuitatẽ super interfectos. His itaq; huiusmodi exẽplis manifestè ostenditur, quæ sit Dei voluntas transformãtis imperia, & mutantis regna, qui indurat cor Seon Regis Amorrhæorũ & Ephronitarũ, vt horũ spolijs Iudas poti retur, & illorũ ciuitates Israeliticus popul⁹ iuste possideret, sub illo prætextu, quod negauerunt id, quod iure gentiũ erat commune, sicut fluminis aqua, aëris spiritus, solis lumen.

Quid si ex causa aliqua nobis occulta voluit Deus Nauarriam materno rem gerente auo, à Ioanne in Carolum, hoc est, à Gallis ad Hispanos reducere? & quæ alia potuit iustior esse causa, quam quod regnum iniuste acquisitum, iuste amitteretur? Nam quis ignorat Blancam iuniorem Ioannis

Nauariæ, ac deinceps Tarraconensium Regis ex Blanca vxore filia Caroli procreatam, quæ fuit Enriquo huius nominis Hispanorum Regum quarto nupta, ac deinde repudiata, veneno interceptam a Leonora sorore, eiusq; marito Foxēsi comite, vt ad ipsos regni successio perueniret: id quod in illos male vertit. Nam intra dies quindecim postea quam sibi regium nomen adoptauit, miserabiliter, & digne periit.

Sed ex ea & Comite Phoxensi natus Gastonus, & ex Gastono Phœbus pater non diu vixerunt. Sed & Phœbus Phœbi filius in ipso ætatis flore raptus est, superstite Catharina sorore, qua sinistris auibus Ioanni vltimo Nauariensiū Regi nuptui dedita, dotale regnum ad Hispanos suos redactum est. Non vides quam veridice in hac familia expensum est, quod in Exhodo Hebræorum legis lator est interminatus? Ego, inquit, sum dominus Deus tuus fortis Zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios vsq; in tertiam & quartam generationem eorum, qui oderūt me. Illud quoq; ex libro Sapientiæ: Degeneres, inquit, stolones non agēt radices altas, neq; stabile firmamentum collocabunt. Per leges quoq; Pontificias, & ciuiles Ioannes Nauariæ Rex verè potuit regno spoliari, ex eo quod schismaticus, & schismaticorum fautor, atq; proinde hæretic9, læsæq; maiestatis re9, atq; eodem iure intestabilis ipse, & omnis eius posteritas Gentilico regno mulctanda, quod vtriusq; iuris consultißimi doctores multis argumentis, & rationibus, exemplisq; probant, ex eo, quod in sequentis historiæ Contextu narrabimus.

QVOD Nauariæ Rex fuit schismaticus, quia Gallorum Regis schismatici fautor.

CAP. II.

LVDOVICVS Gallorum Rex more gentis suæ homo leuissimus non contentus se intra peliculā suam, hoc est, intra regni sui fines continere, animū in Italiam iniecit, & quia intelligebat cum multis negotium sibi gerendum, quærit ex Italiæ principibus amicos, & socios, non optimates ex ciuitatibus, non iustos oppidorū dominos, sed quos audiebat violentā in subiectos exercere dominationem, quos rerū nouarū cupidos norat, quos deniq; ex professione hostes Ecclesiæ Romanæ sciebat. Torquebat tñ illum talia molientē Iulius secundus Pōtifex Max. patrimonij Ecclesiastici vindex acerrimus, idemq; fortissimus propugnator, quem solum videbat conatibus suis obstaturum, ac prætereaneminem. Agit cū Georgio. S. R. E. Cardinali Rotomagensi tempestate illa vtrumq; de Pontifice merito, in Gallia tamen Legato à Latere, homine ambitioso, nec minus res nouas moliendi cupido, vt cum reliquis Apostolici senatus conscriptis Patribus, quos ambire posset ipse per se, quosque antea Rex ipse pecunia, muneribusq; corruperat, indicant Pontifici Oe-

comenicum conciliū, crimina intendant, testes subornent, qui dicant se vidisse, quod non viderint, per quæ cogatur pōtificatu se abdicare rigid9 ille patrimonij ecclesiastici defensor, vt in eius locum adoptetur quispiā, qui omnia ex Galli Regis arbitrio faciat. Ex omni patrū numero quinq; tantū ad se pellexit, nam alijs oēs in officio apud Pontificem permāserunt, quos prouētibus ecclesiasticis, si quos habebant in Gallia, mulctauit, Gallis omnib9, qui sub ditionibus suæ imperio erant, Romana curia interdixit, edicto quoq; iussit, ne apostolicis literis quispiam obtemperaret, ex Ecclesiæ subditis amicis, & socijs, quos potuit, sibi conciliauit: quos non potuit, pro hostibus habendos esse censuit, atq; hunc in modum schismate, id est, diuisione facta, inconsutilē illā nostri Saluatoris tunicam, hoc est, ecclesiæ vnitatē lacerauit, quam neq; satellites quidem, & Christi carnifices soluere sunt ausi, seq; publicū hostem professus ecclesiæ Romanæ, apostolicoq; senatui bellum indixit. Iterum Bononia capitur à Pontifice, pulsa Bentiuolorum familia, quibus miserāda ciuitas miserā seruierat seruitutem. Flaminiæ quoq; ciuitates ad ecclesiam pertinētes Venetis iniuste poßidentibus detraxit. Ferrariam præterea, quam & Mutina sequebatur, ex manibus Alphōsi ducis per censuras apostolicas iam extorsurus erat, si nō hæc dira pestis negotium interpellasset. Ferrarienses namq;, atq; proinde Mutinenses nihil aliud sperabant, quam siue iure, siue iniuria dedere se Pontifici, atq; ab Alphonso decidere, qui non modo in ciues sæuißimam tyrannidem exercebat, sed & tributum, & tributariam obedientiā Pontificibus debitā

denegabat. Sed cum iam securis ad arboris radicem admo ueretur, ad quem Alphonsus confugeret, nisi ad fugitiuorum receptatorem? ad tyrannorum propugnatorē? ad facinoroso rum hominum singulare subsidium? Igitur Pontifex, quod iure non poterat, viribus assequuturus Bononiam venit, vt ex proximo rem gerat. Eò senatum apostolicum conuocat. Adsunt omnes præter paucos illos nigri genij notatos cau terio. Et ecce Gallorum Regis præfectus, qui Mediolanū præsidio tenebat, Bononiam venit cum exercitu, vrbem obsi det cum suo Pontifice, tormentis, machinisq; oppugnat, atq; fortaßis rem peregisset, nisi exercitus Hispanus à Neapoli, duce Fabricio columna Pontifici suppecias tulisset, cōegisset q; Gallos se in Mediolanum suam recipere. Sed alia ex parte Gallos ecclesiæ hostes fouere non cessat, Bentiuolis Bo noniam extorribus exercitum tradit: qui, dum Pontifex Ra uenæ ageret, recepti in vrbem à proditoribus quibusdam Bononiensibus, omnia sacra & profana, diuina & humana miscuerunt: arcem munitam à Pontifice sumptu immodico de moliūtur, statuam æream Pontificis nomine dicatam detur- bant, subiectisque ignibus confundunt, Ecclesiæ insignia ra- dunt, in quorum loco Gallica reponunt edicta, præconia, iu- dicia, omnia Galli regis nomine fiunt, in curiales, amicasq; Pontificis partes sæuiunt. Interea Cardinales illi, qui ad ec clesiæ hostes transfugerant, non concilium, sed concilij vm- bram simulant. Nam quis appellarit cōcilium, quod capite, quod pedibus, quod corpore, quod anima, quod spiritu deni- q; viuificante caret. Potificem citant, alios nostri orbis

Principes conuocant:terminos,intra quos sint conuocaturi, præscribunt:de summa vniuersalis Ecclesiæ decernere statuunt, Locum placuit esse Pisas,tempus Kalendas Septembris,vtrumq; tamen frustra. Nam & Florentini prohibiti sunt Pisas accedere,& cum loco tempus quoq;. Pontifex interea non cessat illos ad Ecclesiæ vnitatem hortari, ne sint tantorum causa malorum commonefacere,præscribit terminos,primo quinquaginta dierum,deinde quindecim,deinde octo intra quos resipiscerēt,& ad meliorem sensum redire possent: & ne quid fraudis subesse suspicentur, interponit fidem publicam,cuius sponsorem offert ipsum senatus apostolici consensum. At illi admonitionibus his facti multo deteriores,Pontificis indulgentiam interprætantur timorem,& à crimine maiores sumunt animos,multoq; pertinacius insistunt cœptis. Igitur Pontifex ira percitus,quādo longa patientia nihil proficit,gladium ex Petri manib9 corripit:in rebelles,contumacesq; stringit:honorum insignibus expoliat:dignitatibus ecclesiasticis,beneficijs omnibus mulctat obtentis,& ad obtinenda posthac inhabiles,& indignos facit. Ipsos,atq; ipsorum fautores schismaticos,atq; proinde hæreticos declarat:bona publicat:ad huius sententiæ executionē Christianos principes inuocat,atq; imprimis nostrum,vt Ecclesiæ causam tueatur. Qui tametsi eo tēpore in Africi belli expeditiōe implicitus erat,atq; in ipso Herculeum fretum traijciendi articulo intētus, nihilominus tamen respexit ad Petri nauicalam fluctuantem,& omissa in aliud tempus Africa,& exercitu,quem in Mauros parauc

rat, classe comparata equitum, peditumq; bonam partem in Italiam mittit, seq; vt Neapolitano præsidio iungant ducibus, atq; cohortium præfectis imperat, vt si qua in re fuisset opus, voluntati Pontificis obsequerentur. Antea tamen Gallum, quo cum non modo affinitas, sed etiam fœdus arctißimum erat, vt ab ecclesiæ iniuria se abstineat, ne hostes illius foueat, ne se sceleratis immisceat hominibus monet: initam cum illo amicitiam commemorat, quæ necessario soluenda erat, si ille contra Ecclesiam, ipse pro Ecclesia staret.

Itaq; franguntur fœdera, rumpitur amicitia: affinitas. quia vinculo arctiori conglutinata erat, dissolui non potuit: Bononia interim Pontificis iussu à nostris obsidetur, Galli bentiuolis auxilia mittunt, & quia in dies augebantur, cessere nostri, illi Rauenam obsident, nostri dum obsessis auxilia ferunt, non potuit euitari fatale illud, simul & lachrymabile prælium, in quo, propius fuere periculo, qui vicere.

Nam & victoria tandem apud Gallos permansit, non illa quidem incruenta, sed vti aiunt cadmæa, quippe in qua multo plures ex hostibus, quam ex nostris ceciderunt. Ex victoria Galli vitio gentis suæ facti insolentiores Rauenam oppugnant, expugnatamq; diripiunt: in omnem sexum, & ætatem bacchantur: non templis, non ædibus sacris, non Christo dicatis virginibus parcunt: tantumque Italiæ vniuersæ terrorem iniecere, vt de vrbe deserenda iam Romani agerent: idq; fecissent, nisi magnitudo animi, atq; præstantia Pontificis trepidantes, & attonitos, & iã nihil aliud (quã de fuga cogitantes) in vrbe reti

nuisset, deq; rep. Christiana bene sperare iussisset. P. Cornelio Scipioni Africano similis, qui post Cannensem cladem cum ex reliquijs Canusium plures perfugissent, deq; deserenda Italia nobilissimi quidam adolescentes deliberarent, stricto super capita consultantium gladio, iurauit se pro hoste habiturum, qui non in sua verba iurasset: efficitq;, vt omnes iureiurando astringerentur, nunquam se Italiam deserturos.

In hæc diuertimus, vt ostenderemus, quod præter ius illud naturale, ac diuinum, etiam per leges Pontificias, & ciuiles debuit regno mulctari Nauariæ Rex, quod per literas apostolicas identidem admonitus Gallum schismatis concinnatorem noluit deserere.

QVOD Hispanus Rex Christianos Principes hortatur ad bellum contra schismaticos gerendum, Regemq; Nauariæ dubium solicitat.

CAP. III.

IGITVR Hispani orbis moderator, cernens Gallorum rabiem magis magisque sæuire, illorum furori nihil iam posse obsistere, concutit illud consiliorium pectus fœcundum, & qua via pestilenti occurrat morbo, dies, noctesq; cogitat, statuit hostis vires, quas videbat in dies augeri, in partes distrahere. Enriquum Britanorum Regem, eundemque charissimum generum, ad quem ex iure Aquitania Gallia

pertinebat, vt Ducatum bello repetat, hortatur, auxilium pollicetur, vtq; iustior esset repetendi causa, apostolica intercedit autoritas, qua Gallum Aquitania priuat, Britannoq; occupandam exponit. Ex alia parte Maximilianum Cæsarem consocerum suum, atq; Caroli maximi Burgundionũ Ducis ex filia nepotis tutorem solicitat, vt ab vtriusq; Germaniæ finibus Gallum adoriatur. Italiæ respublicas, quæ belli euentum ancipites expectabant, ad societatem inuitat. Mittit itaq; Britannus copias suas, quæ in collimitio Bastulorum, Aquitannorumq; consederent: quibus, vt se Hispanorum exercitus iungeret commodius, per Nauariam iter aperiendum erat, cuius Rex in Gallorum partes videbatur esse propensior, siue quod natione Gallus erat, siue quod patrimonij sui bona pars in Gallia erat: quam, si sequeretur Hispanorum studia, videbatur amissurus, cum alioqui esset principis nostri beneficiarius. Nam quis ignorat, cum inter Phoxenses dominos, primum patrem, ac deinde filium, ac ex parte alia Ioannem Labritensis domini filium de Nauariæ regno iure, viribusq; certaretur, haberetq; vtraque pars suos fautores, Phoxenses Gallum, Labritensis Hispanum, nostro studio Ioãnem obtinuisse regnum? & eo nomine quæcumque fortuna sequeretur, adiuratißimus Hispanorum cliens esse deberet. Igitur ne quid detrimenti exercitus noster per alienos fines incedens pateretur, petit à Ioanne certa quædam pignora, quæ siue volentem, siue nolentem cogant in fide permanere, & quæ ea essent, quærenti, tres arces responsum est, stellam, Amaiam, & ad Py

renei Galliam spectatis radices sanctum Ioannem, post negotiū peractum redendas: interea tamen apud sequestros deponerentur Hispanos viros nobiles, & ingenuos, qui fide publica interposita pacta conuenta seruarent. Pollicetur praeterea noster, se redditurū Arcos, & Guardiam oppidula dico, quae quondam Nauariae regno fuerant contributa, indemnitatem insuper, quacunq; regius exercitus progrederetur, protectionē quoq; si Gallus bellum in Nauariam intentasset vnquam. De arcibus illis tribus sibi placere Ioānes respondet, de sequētibus non placere, nisi facerēt indigenae, dumq; tēpus de die in diem protrahit, secreto Gallū omnibus ijs de rebus facit certiorē, sibiq; vt auxilia mittat quam primum, etiam atq; etiam implorat, Hispanos esse in armorum procinctu, sibiq; viam ferro aperiendam, si non sit, qui obstet, non esse dubium. Nuntius earum rerū, quae in Hispania geruntur, ad Pontificem perfertur, cogit cōscriptorum patrum frequētem senatum, bono animo vt sint, hortatur, ex Hispania, vt quondam saepe, ita & in praesentiarū perditae rei spectandam esse salutem, dicit. Quare iuuandus est (inquit) optimus ille princeps, in cōmunes bonorum omnium hostes: noster vterq; stringendus est gladius, atq; dum saecularem alterum acuimus, interim spiritualem alterū in schismaticorum ceruices intentemus. Consultant itaq; Patres conscripti, quid nam sit de Nauariorum Rege decernendum. fit senatus decretum, in quod omnes pedibus, manibusque eunt, declaratus est schismaticus, atque proinde haereticus, quia identidem admonitus, pertinacius agebat, & se-

iam non obscure Gallum profitebatur. Mulctatur regno, & omnibus fortunis, non modo ipse, sed & vxor, & filij cum omni posteritate sua: in Hispanum omne ius regnandi transfertur. Gallus interim omnes copias suas cõtrahit, & quas in Italia in præsidijs habebat & quas in statiuis, aliasq; in Germania conscribit, Ioanni suo quamprimũ possit auxilium laturus. Sed dum ille moratur, noster negotium peragit. Intelligens namq; belli momenta in celeritate magis, quam in militum robore positam esse, Fœderico à Toleto Albanorum ad Tormim duci consobrino suo instantis belli summam commendat, præfectumq; exercitus maximum, siue vt more nostro loquar, Ducem generalem facit: quid illi faciendum sit, edocet: vt quam celerrime Nauariæ fines inuadat, hortatur, vt rem gerat strenue monet: & quia nullum esse bellum iustũ nouerat, nisi quod rebus petitis antea denunciatum sit & indictum, ne quid inexpertum relinquat, sæpe monitum, adhuc monendum esse dicit permeiatum, qui in curia nostra pro Ioanne procuratorio nomine oratorem agebat, nunciat, nisi è vestigio petitas arces, in quos vsus dictum est, traderet, se omnia rapturũ, qui citra & vltra Pyreneum ad illum pertinerent. Atq; in hæc verba orator dimissus est. At Nauarius his admonitionib9 nihilo melior factus, interea Gallũ solicitat, atq; si vult saluis reb9 adesse, ꝓperet auxiliũ ferre, neq; iã simulationi locũ esse denũciat, se ab Hispano ꝓ hoste haberi, hostẽ cũ ingẽti exercitu in limitib9 esse, neq; inuadẽdi regni occasionẽ intermissurũ, quod omni præsidio vacuũ esse optimè nouerat.

NOSTRORVM *militum numerus censetur, & qua via Pompelo cum magna regionis parte capta est.*

CAP. IIII.

ERANT *in exercitu nostro, partim ex stipendiatis militibus, partim ab Hispanis proceribus ad hoc bellum missis cataphractorum equitũ mille, & mediocris armaturæ mille quingenti, peditum vero ad sex millia, qui omnes ex imperio Regis conuenere Victoriam, sic appellant Bastulorum vrbem in Nauariæ collimitio sitam. Igitur Albanus iussu Regis, qui tempestate illa Burgis morabatur, exercitum educit, equites grauis armaturæ in centurias distribuit, singulis centuriones præficit. Leuioris armaturæ equites per suos duces partitur, pedites præterea in suos ordines dirigit. Hos comitabatur tormentorum, machinarumq; vis maxima: iumentorum quoq; ac cõmeatus pro militum numero copia satis magna, atq; hoc belli apparatu Nauariæ fines ingreditur. Nauaria iam inde à multis sæculis in duas factiones diuisa est, Agramontanorum alteram, ex qua Ioannes ipse Rex erat, alteram Beamontanorum, ex qua erat Ludouicus comes Lerinas, idemq; Nauariæ comestabilis, atq; Regi nostro non modo affinitate, verum etiam quadam singulari beneuolentia coniunctus. Huic Albanus primas exercitus nostri co*

hortes tradit. Nam eo tempore ob antiquas cum Rege suo simultates apud nos agebat regno extorris. At nunc in patriam reduci minutula quædã oppida, & castella, quæ antea fuerãt in illius clientela, nulla vi coacta se dedunt, alia præ timore in deditionem veniunt. Albanus non dediticijs modo, sed etiam dubijs parcendum esse iubet, neque in alios quam imperduelles, cõtumacesque sæuiendum esse præcipit, quæ Albani Ducis modestia magno fuit momento ad res alias conficiendas. Cumq; nihil offendisset hostile, et quod progredienti posset obsistere, quinis castris peruenit ad locum, qui ab ipsa totius regni capite Pompelone distat passuũ millibus octo, vnde vrbs ipsa facile perspici poterat: illic metari castra iubet, propterea qđ locus erat tũ pabulationi, tũ aquationi, tum lignationi cõmodus. Ioãnes interea cũ videret fortunas suas eò angustiarum deductas, vt neq; iam fallere hostem posset, neq;, Gallum deserere, integrum sibi videretur, statuit dotale regnum, dulcesq; relinquere sedes, non ausus hostem domi spectare, omnemq; recuperandi regni spem in Gallorum leuitate posuit. Quærentibus vero ciuibus suis, quid illos vellet facere, si hostes ingruerent, vt se tuerentur quandiu possent, respondit, sin minus, tẽpori cederent, salutiq; consulerent, dummodo scirent, se breui rediturum cum multo grãdioribus Gallorum copijs, quam essent Hispanæ. Atque triduo ante discesßit, quam vrbs dederetur. Atqui oppidani cum cernerent, se præsidio destitutos, & à Rege suo desertos, atq; ex alia parte hostem cum exercitu in campo medio exultantem, cum fortuna mutant

& fidem. Mittunt itaque oratores ex populi primoribus, qui cum victore de conditionibus deditionis agerent. Qui perhumaniter ab Albano excepti, mandata exponūt, petunt multa, vt pauca ex multis accipiant. Post longam concertationem, Albanus in pauca verba sententiam colligit, non solere, inquit, victoribus victos dare leges, sed ab illis datas accipere. Ite igitur & vestris ciuibus hæc dicta reportate, aut mihi extemplo sine vllis conditionibus se tradant, omnia sacra, & publica in manus meas permittant, ipsi cum libertate fortunis priuatis fruantur, aut si non placet illis hæc conditio, sciant se passuros omnia, quæ in vrbium expugnationibus accidere solent, omnis ætatis, & sexus cædes, sacrarum, priuatarumque rerum incendia, bonorum omnium direptiones. In hæc verba oratores dimißi, promissa, minasq; Ducis ad suos perferunt: & ne tempus in cassum abiret, atq; interea, hostis rem suam perageret, Albanus instandum esse ratus, postridie eius diei signa tolli iubet, copias omnes suas explicat, atque in suos ordines redigit, vrbem versus agmine infesto tendit. Cumque propius accesßisset tantum terrorem oppidanis incußit, vt mulierculæ, & pueri è muris manus tenderent supplices, victoris misericordiam implorantes. At proceres nihil iam de Gallico subsidio spectantes eosdem oratores remittūt, se velle ducis imperata facere, dicunt, modo illis diecula concedatur, non quo tam breui tempore auxiliares è Gallia copias spectarent, sed quo se possent apud reliquos mortales, atq; imprimis Regi suo excusare, quod neq; momento qui-

dem temporis hostem sustinuerint. Castris itaque in suburbio positis, tota illa nox in vigilijs perpes agitur, ne quid hostis ex loci occasione moliretur. Die insequenti, qui fuit dominicus, idemq; diui Iacobi Zebedæi festo celebris, atq; alia ratione magis adhuc celebrandus, quod erat annus Hispani iubilei à natali Christiano millesimus quingentesimus duodecimus. Magistratus ex vrbe progrediuntur, atque omnium ciuiũ nomine, se fortunasq; suas omnes Ducis fidei dedunt, stetque vt promißis, pactisque conuentis orant, obtestanturque. At ille nihil moratus vrbem ingreditur, inq; ipso portarum limine in verba vnius ex primorib9 procuratorio nostri Principis nomine iurant se, atque proinde Regem suum, cuius auspicijs, atque imperio rem gerebat, obseruaturum priuilegia, immunitates, libertates, tum publice, tum priuatim à Regibus suis antea concessas, neque passurum aliqua ex parte infringi, temerari, violari, quin potius, si in fide permanserint, alijs multo maioribus præmijs cumulaturum. Tum portarum claues in argumentum possessionis illi concessæ, atque hunc in modum ciuitas primaria cum omni regione contributa (præter admodũ pauca) Hispaniæ suæ annumerata est, cum fuisset per annos circiter sexcẽtos, vt ab Enico Arista incipiamus per indigenas, aut alium de ascitos Reges gubernata.

DE *toto Nauariæ regno, cum Pompelone pacato.*

CAP. V.

ALBANVS ciuitatis statu composito, præsidijsque, quibus in locis opus erat, dispositis, nūtios ad reliqua oppida, vicosque & castella, & munitiones, ac pagos mittit. Quid Pompelonenses fecerint, illis exponi iubet: vt matricis ciuitatis exempla sequantur, admonet, idq; per lictores, præcones, tibicines agit. At illi, siue nuntiorum contemptu, siue quod in dies Regem suū cum auxiliaribus copijs expectabant, siue quod nōdum quid essent acturi, constituerant, inducias consultationi, tempusq; petunt: nuntios inanes, dubiosq; remittunt. Dux vero instandum esse ratus, dumq; per hostes licet, nihil impacatum relinquere, alios autoritatis maioris viros mittit, qui pduellibus nuncient, nisi se intra paucas horas dedant, obsidesq; deditionis pignora mittant, proscripturum se illorum capita, publicaturum bona, omniaq; direptioni daturum minatur. Ad has Ducis minas, pollicitatiōesq; permoti, omnes statuūt se dedere sub eisdem conditionibus, quibus se metropolitanæ ciuitatis incolæ dediderant: fuere autem oppida, & municipia hæc ferè, Elūberri, Sanguessa, mons Regius, Amaia, Olitum, Taphalia, Tutela, præter arcem & Runcitanos, Escuanosq;, qui præruptißimorum montium, atq; locorum ingenio freti, turpe duxerunt non spectare belli euentum, neq; se venturo cum auxilijs Regi suo reseruare. Hispanus interea, nō cessat copias submittere, Nauariensemq;

exerci-

exercitum augere, non modo ad præsidia municipatim distribuenda, tuendosque regni fines, verũ etiã ad prosequendũ Regem profugũ, qui dicebatur ex Benearnensibus, Vasconibus Transpyrenæis copias parare, aut quibus se tueretur, aut quibus amißi regni fines inuaderet, quando Gallorum suppetiæ immorabantur. Cum Runcetanis, vallisq; Salazariæ incolis agit, vt se muniant, tueanturque, se velle apud eos Gallorũ auxilia spectare, dicit. Albanus à Rege suo admonitus Antonium à Cunia Zamoranũ Episcopũ ad Ioannẽ mittit, qui illi suadeat, vt resipiscat tandẽ, atq; Hispanis partibus adhæreat, neq; omnẽ suã spem in Gallorũ auxilio ponat. Quod si fecerit, se habere in mãdatis futurũ, vt regnũ restituatur, sin aliter sit animatus, videat, ne omnia, quæ sua causa sint prouentura, in autoris caput retorqueantur, & dum partem recuperare nititur, amittat & totum. Dum ad hæc peragenda orator properat, in media comprehensus via, atq; non satis modeste habitus est. Dubiumq; fuit, iussu ne Regis, an Benearnensium perfidia sit factum, qui natura immanes non legibus humanis, & diuinis, sed neque legi naturæ, atq; proinde iuri gentiũ astricti sunt. Sed quod à Rege tam fœdum facinus sit imperatum, non caruit suspitione, quod iuris humani violatores clarigatione iusta postulatum non reddiderint, neque Episcopus in libertatem restitutus, sed precio ingenti redemptus est. Eratq; in animo Duci exercitũ in autores violati iuris inducere, nisi qđ Tutela, Olitum, Taphalia, Stellatesque iam cum præside suo consentientes, cum audissent Ioannem cum Vallestribus qui-

busdam populis montium prærupta occupasse, cœperunt hærere, atq; se ancipites in belli euentum reseruare. Sed noster, nequid hostile à tergo relinqueret, substitit, vindictãq; in aliud tempus distulit, conuersusq; ad rebelles, siue dubios, omnia pacauit, atq; in statu firmiori relinquit. Antea vero quam exercitum duceret, siue in Regem profugum, siue in Runcetanos, Escuanosq;, siue vt se Britannis coniungeret ad commune bellum gerendum: libuit experiri Pompelonẽses animos, & quali fide in absentem futuri essent, prætentare. Coactis in diui Francisci æde huiusmodi apud illos orationem habuisse dicitur.

ALBANI *Ducis ad Pompelonenses oratio, atq; iuris iurandi de futura illorum fidelitate extorsio.*

CAP. VI.

SI *apud ignotos sermo mihi faciendus esset ciues Pompelonenses, possem ego vobis nunc commemorare, non Principis nostri res præclarè gestas, quæ adeo notæ sunt, vt cum admiratione per totum orbem terrarum circunferantur, non potenti æmulo, ac competitore superato dotalis regni membra diuersa in suum corpus redacta: non bonam Hispaniæ partem à pœnis per multa sæcula possessam: quasi longo postliminio Christianæ religioni redditam: non classes*

armatas in Perioecos, in Antichthones, in Ascios missas, superatosq; alterius orbis incolas, quos nemo vnquam attigerat, sed neq; audierat quidem, aut suspicatus fuerat. Non purgatam religionem pulsis, aut regeneratis Hæbræis, Mauris reconciliatis pseudo Christianis, atque omnium ordinum simulatis, falsisque fratribus in meliorem statum reductis, quæ adeo sunt illustria, vt non modo vobis, qui propemodum adfuistis, verum etiam cunctorum mortalium oculis sese cotidie ingerant, adeo stupenda, vt nulla vnquam ex hominum memoria delere posit oblinio. Sed hæc omnia fuere partim inauditæ cuiusdam felicitatis, partim singularis, ac pene diuinæ prouidentiæ. His tamen omissis, quod ad vos magis pertinet, quis vnquam fuit Rege nostro iustior? quis clæmentior? quis æquitatis, bonitatisque obseruantior? Sed hæ virtutes regiæ sunt: quid illæ priuatæ? liberalitas, comitas, affabilitas, cum maiestatis grauitate semper in vultu hilaritas.

Quis igitur se non putet beatum à tali principi gubernari? atque etiam beatiorem, cui liceat conspectu propiore frui? De titulo forsam dubitatis, doctoribus ciuilis, ac pontificij iuris consultissimis credite, bonis viris, atq; religiosis credite, ipsi denique vniuersali ecclesiæ, atque Apostolico senatui credite, qui Regem vestrum schismaticum, hæreticum, apostolicæ Sedis hostem publicum, atque reum læsæ maiestatis declararunt, bona publicarunt primo occupanti, atque nominatim principi nostro concesserunt.

Aut igitur totum hoc orthodoxæ fidei nomen est inane, aut Rex vester dijs, & hominibus inuisus, infamis, intestabilis ex Christianorum communione segregandus est, cui si quis est, qui adhæreat, qui faueat, qui Regem putet, qui Regem nominet, similis illi est, atq; vt Apostolus ait, communicat operibus eius. Atqui dicet quispiam ex vobis viri Pompelonenses, quis vnquam audiuit Regem, & eum quidem Regem, qui superiorẽ non habet, vocari in ius in auditum, causaq; in dicta condemnari, regnoq; spoliari? quasi nouum sit, & nunc primum ad aures vestras peruenerit, à summo sacerdote Reges mulctari regno, atq; imperio Imperatores. Non Zacharias Pontifex Childericum Gallorum Regẽ abdicare se coactũ, atq; religionẽ ingredi cõpulsum, propterea quod in iure reddendo negligentior erat, regni culmine deturbauit? inq; illius locum Pipinum substituit? Non idem Pontifex Desiderium Longobardorum Regem nouissimum, eundemq; ecclesiæ hostem regno priuauit? Non Stephanus secundus huius nominis Pontifex Constantinũ, & Leonem orientis imperio deiecit, propterea quod in ecclesiæ causa imploranti auxilium denegauit? Non Innocentius tertius Othonem quartum huius nominis Imperatorem imperio deturbauit, quod Federicum Siciliæ Regem impotentius persequebatur? Non Innocentius quartus eundẽ Federicum vtraq; Sicilia, & imperio mulctauit, propterea qđ Apostolicis præceptis non obedierit? Longum esset alios cõplures ex summorum Pontificum catalogo depromptos memorare, qui ex causis etiam leuioribus Imperatores, Reges,

Principes ex summo rerum fastigio deiecerunt. Quid? non & in veteri testamento sacerdotes, & Prophetæ Reges impios, principesq; iniquos regnorum administratione aut mulctarunt, aut mulctandi causa fuerunt? Sic per Samuelem prophetã Saul Rex regno excidit, sic per Ioiadam pontificem Athalia Regina. Sic per Hieremiam Sedechias. sic per Heliam Achaz. sic per Danielem Nabuchodonosor. & Balthasasar Chaldæorũ Reges, sic alij cõplures ex causa simili non solum regno, sed & vita priuati sunt. Et dubitat quispiam, omnem animam Deo esse subiectam, cui ipsomet testante, data est omnis potestas in cælo, & in terra? an de successoribus ambigitur, deq; potestate illis communicata? non est opinor quispiam ita demens, vt hoc dicat: consulite igitur in medium ciues optimi, & quo in statu res vestræ sint considerate. Rex meus tam armis, quam iure, & causa potior est, ad vos non pertinet cum illo de iure certare, curam hanc in Diuos reijcete: arma deponere victori expedit, victo necesse est, cui semel vinctas manus dedistis, eidẽ & animos dedite. Noluit Ioannes vobis esse Rex, nolite & vos illi esse subditi. Nam quod de auxilio dicebat sibi à Gallorum Rege mittendo, cur non & hic vobiscum expectauit, & qui pro tali tantaque vrbe non perstitit, pro qua tandem se periculis exponeret? Et quoniam Principi meo est in animo se Britannis coniungere, & bene iuuante Deo cõmuni bello arma in Aquitaniam transferre, atq;, vt vos in medio Hispaniæ regno tranquilla pace fruamini, Benearnenses, atque Transpyrenæos, Vascones armis debel

lare, nequid interea per otium moliamini, exigit à vobis fidem publicam, iurisque iurandi sanctißimam religionem, vt quod vobis felix, faustum, fortunatumque sit, iam non Galli, sed Hispani, non solum amore, sed etiam pietate deuincti teneamini: quod erit vobis non minus vtile, quam iucundum, Regi certe nostro quam gratißimum. Ad hanc Albani orationem postulatum est, in diem perendinum responsum differretur, idque supplicibus est concessum. Igitur primores populi cõmunicata re cum ciuibus suis, redeũt ad diem constitutum, referuntque in mandatis placere omnibus in communi, se victoris legibus subijcere, atque in illius verba iurare, se præstaturos omne obsequium, quod subditi regibus debent, modo liceat illis infame vasallorum nomen effugere. Nauariorum namq; vulgus inter subditum, & vasallum hoc distare putat, quod subditus antiquis, & consuetis tantum legibus, moribusq; obsequitur, atq; iuris dicundi magistratibus paret. At vasallus quicquid domino suo libitum fuerit, sine vlla exceptione paratus est excipere. Ad has supplicum voces Albanus, non æquum, inquit, postulatis viri Pompelonenses, qui victori modum imperandi præscribere vultis. Quod nisi extemplo abiurata pristini Regis vestri fide, in verba Hispani iuratis, vos illius fide permansuros, quandiu rerum vestrarum potietur, experiemini profecto (& quidem breui) quid victor armatus, idemq; iratus poßit. At illi videntes tergiuersationi suæ nullum locum esse relictum, abiurato priori Rege conceptis verbis iurant, se deinceps Hispanos, atq; Hispanis principibus de-

ditìtios fore, obtestantes ipsum ducem vt dictis, promis-sisque staret, id quod est à Rege postea confirmatum.

QVOD *pacata vrbe Dux Albanus Py renæum transilit, vt se Britan nis agglomeret.*

CAP. VII.

DVX Albanorum, cernens maiorem rei bene gerendæ vim in celeritate, & occasione, quã in robore, numeroq; militum consistere, cum præsertim ex vultu, verbisq; omnium alacri-tatem videret, statuit Transpyrenæum bella transmittere, vt totius negotij reliquias conficeret, seq; deinceps Britan-norum castris adiungeret: qui iam in Aquitaniæ finibus me-tabantur, vt omnium deinde consilio, vterque exercitus Aquitanicum bellum administraret, præmittit itaque equi-tum tres turmas, peditum vero ad tria millia, quorum præfectis imperat, vt Pyrenæi angustias, qua per Rũcatas valles iter in Gallias patet, occupent: sanctiq; Ioannis castel lum cum arce ad mõtis radicem positũ, quod iam inde ab ini tio belli nostris cesserat, validiori præsidio firmẽt. Castel-lani nãq; præsidiarijs non penitus obtemperabant, quin po-tius cum Transpyrenæis obsidere moliebantur. Erant præ-

terea Escuanorum, Runcetanorumq;, & Salazarensium valles, quæ aliquatenus culturam patiuntur, non satis pacatæ, ad quarũ incolas, ne quid à tergo lateribusq; detrimenti inferrent, partẽ exercitus mitti iubet, qui non magno negotio rem confecit, & cũ obsidibus in castra se receperũt. At in Garritanæ vallis incolas acrius sæuitũ est, tũ quod Hispaniæ iugũ non facile patiebantur, tum etiã vt alijs exemplo essent, quãta illos pericula manerent. Quo terrore finitimi omnes perculsi, pars in tutiores montiũ recessus fugerunt, pars victorũ arbitrio paruere. Accessit quoq; nostris castellum nomine mons Gelatus, opera, & industria * Villalbani centurionum præfecti. Qui cum audisset Gallorum copias aduẽtare, paulatimq; Saluaterræ, quod est oppidum * in dies increbrescere, vt hostem longius submoueret, castellũ expugnat, validissimoq; tercentorũ militum præsidio, triũq; centurionũ præfectura munit. Quo cum auxiliares Galli accessissent, facile à præsidiarijs repulsi sunt. Erat in animo Hispanorũ moderatori confecto bello Aquitanico, Ioanni Regi omnia restituere, si ad meliorẽ sensum quandocũq; redijsset, qui cum Locronium venisset, vt futuri belli necessitatibus prospiceret, accepto nuntio de Zamorani præsulis prehensione, atque vi contra ius gentium illata, dignas tanto Principe concipit iras, totusq; in vltionem iuris, religionisq; violatæ insurgit. Atq; imprimis concionibus crebris imperat publicari, declarariq; schismaticos Ludouicum Gallorum Regem, illiusque impietatis adiutores, fautoresque, ac nominatim Nauariorum

Regem, qui iam non dißimulanter se hostem Ecclesiæ profitebatur. Intelligensq; omnia iam ad arma spectare, bello prius hostibus indicto paulatim copias Albanorũ Duci submittit, tum ex euocaturum numero, tum ex curialium, euocatorumq; iuuentute, qui mira animi alacritate Gallorum vires experiri cupiebant. Igitur Albanus cum prespiceret copias suas in dies augeri, relicto in vrbe, castellisq; præsidio, quã tum esse op⁹ intelligebat, exercitum Pyrenen versus mouet, primaq; castra die altero metatus est ad Burgetum, quo in loco fuerat olim pugna illa memorabilis, in qua sub Alphonso Hispanorum Rege cognomine Casto, cum Mauritanorum auxiliaribus copijs, duodecim illi Pares in toto orbe decantati cum Imperatore suo Carolo magno profligati sunt. Vbi per aliquot dies immoratus dum tormenta, & machinæ, per montium cliuos, rupiumq; anfractus præcipitiaq; trahuntur, dum commeatus, & impedimenta vndiq; comportantur, dũ ex militibus tardiores, emansoresq; expectabat, tandem Pyrenæos saltus, atq; aquarum diuortia transgeditur, quo die ad sancti Ioannis castellum peruenit. Postridie eius diei de suo aduentu Britannos certiores facit, quas ducat copias, belliq; apparatum exponit: omne Nauariæ regnum Hispanis cessisse: nihil restare peragendum, nisi quod ad Britannos ipsos pertineret. Hortatur illos, vt copias simul iungant, Aquitaniamq; inuadant, Vaionamq; imprimis, ne quid a tergo reslinqueretur hostile. Erant in Britannorum exercitu sagittatorum ad octo millia, manus robore, atq; animo præstans.

His accedebant ex auxiliaribus Germanis hástatorũ, stlo-

petariorumq; ſexcenti, qui ſi ſe Hiſpanis agglomeraſſent, atque vno conſilio rem geßiſſent, nemo dubitabat, non modo Vaionam breui tempore expugnari potuiſſe, ſed victrices copias, nihil prohibiturum, quin intra paucos dies in agro Burdegalenſi metarentur. At Britanni mandatorum ſui Regis immemores, cœperunt inter ſe tumultuari, atq; in varias ſententias abire. Alij namq; inſtantis hyemis inclementiam cauſabantur, in qua nihil memorabile agi poterat, aut quod futuro bello conduceret: alios redeundi in patriam amor rapiebat, alios futuri euentus belli ſolicitabat. Erãt, qui opinarentur cohortium præfectos, atque exercitus Duces à Gallo pecunia corruptos ceßiſſe militum voluntati: alij ſuſpicabantur ex incerta quadam cauſa a ſuo Rege clanculum reuocatos. Quare vno omnium ſummatum, atq; infimatum conſenſu reſpondent, temporis importunitati obſequendum eſſe, atq; in patria commodius hibernaturos, quam ſub pellibus, & in tabernaculis in ſolo alieno. Pollicentur tamen ſe cum primo vere ad inchoatum bellum redituros, datoq; reſponſo naues conſcendunt, ſeq; in Britanniam recipiunt. Albanus vero audito Britannorum reſponſo, ſtatuit ſancti Ioannis arcem, caſtellumq; munire. Montem vero Gelatum, quia non facile præſidio teneri poterat, ne eò hoſtes aliquando potirentur, dirui, ſoloq; æquari iubet. Poſt Britannorum nanque diceſſum, erat illi in animo non tam alienos fines inuadere, quam Nauariæ regnum pacare, pacatumq; tueri.

QVOD Gallorum copijs Ioannes Rex auctus, ad vrbis se obsidionem parat.

CAP. VIII.

INTERIM Gallus accepto nuntio rerum, quæ inter Hispanos Gallosq; vltro, citroq; gerebantur, quodq; Britanni se in patriam recepissent, quod præterea Hispani illius copias lōgè à Nauariæ finibus submouerent, decernit maiori belli apparatu negotium facessere, turpe existimans Regem, qui sua causa regnum amiserat, in pristinum statum non reducere.

Igitur præsidia, quæ varijs in Cisalpinæ Galliæ locis dispo suerat, ad se vocat: ex Alpinis quoq; Taurinis, Sucüis, atq; Germanis, ad octo militū millia conducit. Leuis armaturæ equites Epyroticos complures adiungit, machinas vndecunq; potest comportari iubet, & quia Hispanus per præfectos rem gerebat, ipse quoq; summam belli Delphino cō mendat. Delphinum Galli Regem designatum appellant, quemadmodum Hispani Principem, hoc est, qui inde mortui Regis locum successurus est, addit & alios Duces, qui Delphino obsequantur, Do. Palizam. Do. Borbonium. Do. Dilautre viros nobilißimos, & qui copias ingentes ductare consueuerant. Quibus belli gerendi rationem in hūc modū præscribit, vt ad certū diem omnes ad limites conueniāt,

ſeq; Ioanni Regi, copijſq; illius, quas ex Benearnenſibus, Vaſconibuſq; contraxerat, ac præterea Limitaneis, qui Regni fines tuebantur, dijſq; earundem partium ſtudioſis adiungerent. Quibus in eũdem locum ad conſtitutum diem coactis, viſum eſt ſummo Duci, debere imprimis exercitum luſtrari.

Cenſaq; ſunt grauis, & leuis, mediocriſq; armaturæ peditum ad viginti millia: ſclopetariorum, haſtatorumq; & ſagittariorum par numerus. Ex equorum præterea tranſuectione probatorum equitum ad quatuor millia, Gallorum conſuetudine, multiplicata. Tum copiæ ad hunc modum partitæ, Ioanni Regi, cui adhibitus eſt Do. Paliza comes, Germanorum duo millia: Vaſconum, Benearnenſiumq; peditum quatuor millia, atq; equites mille decreti Do. Borbonio: atq; alteri Do. Delautre decernuntur ex Benearnenſibus, Vaſconibuſq; decem millia, quibus adduntur equites quadrigenti.

Reliquas vero copias Delphinus ſibi retinuit. Rex igitur Ioannes, per Runcetanorum valles copias ſibi creditas ducens, obiter caſtellum obſidet, cui præſidebat Valdeſius cohortis prætoriæ præfectus cũ peditibus, qui nuper in caſtris ſeditionem fecerant. Oppugnatur caſtellum vehementer ea parte, qua facilius captu videbatur, ſed non minori animo à præſidiarijs propugnatur. Poſtridie vero eius diei maiori conatu, Germani præcipue, rem adoriũtur, & tripartito agmine muros inuadunt. Ibi Valdeſius (quid alios facere oporteret demonſtrans) duabus tragulis perfoſus occũbit: ex cuius cæde negotio non magno Caſtellum capitur.

Seditioſi milittes illi paßim trucidantur, præter paucos,

qui se in arcem receperant, quin & ipsi facta deditione armis spoliati euascre. Ex alia vero parte Borbonius cum suo consorte Bardulorum fines depopulantur: vicos ferro, igniq; vastant: atq; sancti Sebastiani oppidanis, & finitimis tantum terroris incutiunt, vt satis habuerint, se defendere, nedum Hispano exercitui suppetias ferre. At Delphinus Ioannem regem per literas monet, vt quando semel illi bene cessit, Pompelonem recta copias ducat: se Albanorum ducem, quocunq; se receperit, obseruaturum, curaturumq;, ne suis laborantibus auxilio esse possit: ipse vrbem obsidione premat, experiaturq;, an in suis quondam ciuibus pristinus amor, obseruantiaq; resideat. At ille metatus est castra duodecim prope millibus passuum ab vrbe, ibiq; biduo moratus expectabat, ecquid ciues Pompelonenses causa sua molirentur. Quod si euestigio vrbem propius copias admouisset, quia non satis firmo erat præsidio munita, potuisset, & suis ad res nouas moliendas animum addere, & non magno labore hostem ex toto Regno fugare, cum pæsertim statim ad suum aduentum Stella, Olitum, Taphalia signa pro eo sustulissent.

QVOD Dux Albanorum ex Transpyrenæis montibus Pompelonem se recepit.

CAP. IX.

SED interim Antonius Fonseca alter ex duobus maximis quæstoribus, vir domi, militiaq; peritus, & qui in re bellica fortunam semper habuit obsequentem cohortibus aliquot Hispani Regis iussu comparatis, per noctis silētium mira celeritate superuenit, oppidaq; iam abalienata nobis restituit, atq; obsidibus acceptis præsidio firmauit. Ipse vero cum reliqua cohortiū parte se in vrbem recepit. Sed neq; Stellates diu in fide permansere, nam & præsidio excluso ad Ioannē desciuerunt, & acclamationibus crebris perfidiam suam testati sunt. Neq; violati iuris pœna fuerunt immunes.

Franciscus namq; Beamontanus Nauariensis Comestabilis frater collecta indigenarum manu de repēte superuenit, portam occupat, oppidumq; ferro, igni & direptione vastandum exponit: defectionis autores partim gladio cæduntur, partim se in arcem recipiunt, quam ille obsidione (quam potest arctißimè) cingit. Mœniaque firmiori multo præsidio munit. Albanus præterea cum videret Gallorum copias in dies augeri, suas vero cotidie imminui, statuit non decernere cū hostibus æquo Marte, signisq; collatis, sed aut ex occasione, aut ex loco superiori. Itaq; relicto præsidio in sancti Ioannis castello, quod solum Transpyrenæum à nobis stabat, nam mons Gellatus, ne hostes eo potirentur, iam in flammas, cineresq; abierat, statuit iugo montis superato Pompelonem totius regni columen se recipere, vrbemque tutari, in qua vna re totius belli summa, victoriaq; vertebatur. Quod sentiens Delphinus Ioannem Regem mo

net, vt Hispanorum summo Duci, quē erat credibile per Rū catas valles profecturū, se à fronte opponeret, seque a tergo persequuturū hostem pollicetur, vt ancipiti discrimine circumuallatus, & dubius, quò se potißimum verteret, cum spolijs victoriam hostibus cedat. At ille, tametsi instans periculum intelligebat, dißimulat tamen, ac spem vultu simulans, nullumq; timorem præ se ferens, cum magno tubarum, musicorumque instrumentorum, & bellicarum machinarum strepitu sub meridiem castra mouet, ac primo noctis conticinio ad Burgetum considet: postridie vero duodecim millibus paßuum confectis, altera metatur castra ad locum, quem incolæ Risonam appellant. Vbi ab exploratoribus factus est certior ab eo loco duobus tantum millibus paßuum Regem cum Do. Paliza distare, esseque illis in animo à tertia noctis vigilia copias mouere, atque montium portas occupare, qua patet descensus ad agrum Pompeloněsem.

At vero Albanus intelligens periculum instans, eòq; se neceßitatis deuenisse, vt alieno tempore, atq; ex inferiori loco, esset illi cum hoste maioribus copijs aucto decernendum, cum præsertim Delphinum à tergo instaturum putaret, à secunda noctis vigilia magno cum silentio castra mouet.

Et ne abeuntes hostis persentisceret, recta via prætorias per montium diuerticula, perque anfractus, condensaque syluarum copias ducit, donec superatis Pyrenæi iugis in loca plana descenderunt. Fonseca interim factus certior earum rerum, quæ in vtrisque castris gerebantur, simulat se per noctem velle eruptionem, atq; Ioannis Regis castra de

improuiso inuadere. Hortatur secreto fortißimum quenque, vt se ad tam præclarum facinus paret, sic tamen, vt simulatio ad hostes per exploratores perueniat, qui rem quasi veram Regi nunciant. At ille superuentus hostium nocturnos reformidans, vigiles, circitores, excubitoresq; maiori cum diligentia disponit, atq; in statione omnes manere iubet, existimabat nanq; vrbanas, atq; castrenses hostium copias ex composito castra sua inuasuras, atq; ita delusus de intercludendis hostibus, portisq; occupandis oblitus est, tandē sensit dolos, cum intellexit Albanum Ducem, copiasq; Hispanorum reduces, se in vrbem recepisse. Sub idem tempus Hispaniarum moderator, Regij ministerij præfectum, quem postea Marchionem Comariensem creauit, cum cohortibus mittit, qui Stellatis arcis obsidonē premeret, atq; diu, noctuq; oppugnaret, quoad in deditionem veniret. Intelligebat nanq; magnum in eo belli momentum versari, si antea quam Ioannes posset obsidionem soluere, in potestatem Hispanorum arx venisset. At præfectus rem non somniculose gerens, tormentis, machinis, crebrisq; armatorum oppugnatiōibus, eò angustiarum arcis præsidem deduxit, vt coactus sit pacisci, nisi intra paucos dies à Rege suo obsidione liberaretur, se arcem cum suis omnibus munimentis traditurum. Ex pacto igitur arx tradita, magnam nostris spem, maiorem Hostibus desperationem, attulit.

EIVSDEM

EIVSDEM AVTORIS DE BELLO NAVARIENSI LIBER POSTErior. Quod Rex Ioannes spe sua fraudatus maiores copias contrahit.

Caput Primum.

OANNES Rex cum videret oẽs suos cogitatus, multo aliter cessisse, quam putarat, non tam fortunam suam, quam negligentiam propriam incusans, missis à Delphino duobus alteris Germanorũ millibus, ad vrbis se oppugnationem parat, copiasq; suas vrbi primum ostentans, vt ciuibus animum adderet res nouas moliẽdi, non longe ab vrbe castra disponit: interq; metandum nostri voluerant castra turbare: pugnaq; tumultuaria, quid hostes auderent, experiri, nisi Dux tuendis potius mœnib9, quã extra muros pugnandi, tempus illud esse admonuisset: partitur itaq; milites per stationes, certisq; in locis præsidia disponit, quibus fortissimum quemq; ex proceribus præficit.

Lumina per compita, domorumque omnes fenestras accen di iubet. Ex factione Agramontanorum, quos putabat suspectos, vrbe pellit, vtque hostium fidem exploraret, sub medium noctis silentium, subornat tumult⁹ simulati conscios, qui ad arma vocent, qui hostes iam murorum culmina prensare dicant, atq; tota castra in vrbis oppugnationem ruere, iubet itaque signa moueri, tubas, & cornua bellicum canere. Accurrit quisq; ad stationem sibi destinatam, ibi oppidani. quem animum apud res Hispanas haberent, facile ostenderunt, fideiq; suæ argumentum ingens dederunt, quod armati Hispaniam identidem inclamitantes, quid sibi faciendum esset à Duce flagitabant, nec ab armorum concussione cessatum est, quoad tumultus simulatio est detecta. Postero die Ioãnes Rex è castris copiarum partem educit, ex vrbe præterea strenuißimus quisq; eruptionem facit, ex quo non potuit effici quin animosi iuuenes, cum paris animi iuuenibus congrederentur. Ibi Salmator quidam ex nostris, Gallum equitem cataphractum, qui alijs duobus altero equite, & altero pedite comitatus sese in armis ostendebant, solus inuadit, hastaq; in sinistrum humerum impacta, illum æquo deturbat. Ibi Pinnalosa ex cohorte prætoria eques nobilißimus, vnũ ex equitibus Epyrotarum aggressus, cum se ille ad alios gentis suæ decem recepisset, illo omisso alium ex eodem numero (qui procerior videbatur) hasta medium transfixit, cumque instarent cæteri, vt pudorem suum, & cõmilitonis cædem vlciscerentur, noster ex illorum medio elapsus paulatim se ad suos incolumem recepit. Die insequenti Ioannes ite-

rum cohortes per vrbis suburbana explicat, spectans an per seditionem factionis suæ ciues aliquid noui molirentur, neq; enim adduci poterat, vt existimaret ciues suos in tam præsenti auxilio quieturos. Erat inter amicos regios ex Vasconibus vir nobilis, idemq; auratus eques, qui genere, diuitijs, animiq;, ac corporis robore præstantior alijs videbatur, sed (vt in eiusmodi fortuna plerunque contingit) superbus, arrogans, iracundus, atq; animi præceps facilius cedit, Barronem Alimacum cognomine appellabant. Cumq; Regis præsentia suos in pugnam accenderet, nostriq; impetum multitudinis non sustinentes, sub vrbis mœnia, vallum, munitionesq; se reciperent, puduit Vasconem digna modo, atq; indigna loquutum, non aliquid egregium de se præstare. Isque alios, qui à tergo sequerentur hortatus, equo calcaribus incitato, in medios hostes haud dubium peritur⁹ incurrit. Vbi a duobus peditibus excipitur, equoq; deturbatus facta deditione tentauit se tribus aureorum millibus redimere. At pedites vindictæ magis quam aureorum cupidi superbum illum, atque arrogantem, & adhuc plura miserabiliter pollicentem, trucidarunt. Sunt qui dicant, Nauariensis Comestabilis iussu, propter antiquas cum illo simultates, occisum. Huius cæde alij deterriti paulatim pugna excessere, seque iam non patriæ assertores, & vindices, sed hostes professi agros populantur, vicos diripiunt, omnia profana, sacraque miscent.

DE suburbani agri à Gallis facta vastatione, & de prima vrbis oppugnatione.

CAP. II.

ERANT in suburbano agro sacrarum virginum templa duo, alterum Encratis martyris, alterum diuæ Claræ nomini dedicatum. In hoc potißimum Barbarorum impetus apparuit. Alij namque sponsarum Christi stupro incumbunt, alij cellarum penetralia rimantur, alij stricto ense necem edituis virginibus minantur, nisi auri, argentiq; defossa vasa indicent: alij frangunt, diruunt, resupinant quicquid illis fit obuium. Sed illud sacrilegium non est silentio prætereundum, quod à trecentorum Germanorum præfecto commissum est. Neque enim contentus sanctuaria profanasse, adyti fores effringit, argentum sacratißimi corporis Christi conditorium rapit, atque irreuerenter hostiam illam viuam, Deoq; placentem in medio altari sistit. Cumq; ab æditua templi increparetur, quod tam inhoneste corpus domini, Deique nostri attrectaret, hic, inquit, non Germanorum, sed Hispanorum Deus est. Sed piaculi huius vindictam iustum Dei iudicium in aliud tempus distulit, illud tamen non dißimulauit, quod ab altero Germano commissum est, qui cum sacrarij alterius fores effregisset, hostiamq; quasi profanum cibũ

deuorasset, conditorium ipsum auro, argentoque adfabrè celatum in priuatos vsus conuertisset, non multo post distento paulatim ventre medius crepuit, communicata scilicet cum illo proditoris Iudæ pœna, quandoquidem in mundi Saluatorem par fuit vtriusque sacrilegium. Sed quid in hominibus obscuris, & sine nomine immoramur? Audi facinus indignum clarißimi viri, qui erat filius Nothus domini Labritensis, idemque Ioannis Regis frater. Is quasi rem diuinam auditurus venit in templum, peractoque sacrificio accedit ad sacerdotem, sacerdotalibusq; vestibus illum spoliat: vasa sacra, quibus sanguis, corpusq; dominicum ministratur, diripit, profanatq;. Meminerat, opinor, verbi domini, quod in Exodo præceperat: Nō apparebis, inquit, in conspectu meo vacuus. At hic, qui ad rem sacram inanis venerat, dū vacua pudet redire manu, vasa sacra, vestesq; sacerdotales, quasi spolia ex hostibus refert. Hæc omnia in conspectu, atq; ante oculos ipsius Regis fiebant, qui tamen siue volens, siue inuitus dißimulabat. Cumque videret tempus tantum direptionibus dari, tentauit iterum vrbem oppugnare, atque iterum experiri ciuium suorum fidē, expectans, an in tali tempore aliquid pro se auderent.

At illi siue præsidij metu, quod suis capitibus imminebat, siue quod fortunam victoris sequuti iam non dißimulanter, sed ex animo à Gallis ad Hispanos desciuerant, à fide his data non discessere. Repulsus igitur inde, non sine magna suorum strage, non ad priora castra, sed ad alia, quæ longi9 ab vrbe aderant, se recepit. Vbi per aliquot dies immo

ratus fortunam suam lamentabatur, videbat namque milites tum auxiliares, tum etiam suos, non tam vrbis capiendæ, quam prædæ cupidus diem ex die protrahere: magis tamen angebat rei pecuniariæ, atq; proinde commeatus difficultas, sed imprimis quod hyems impendebat, in qua si semel exercitus dissolueretur, non facile postea cogeretur, Statuit itaq; semel de summa regni decernere, vrbemq; totis Gallorum, Germanorumq; viribus oppugnare. Quā ob causam alteras à Delphino copias, machinasq; oppugnatorias implorat, ipse interim scalas, ligneas turres, pluteos, arietes, testudines, vineasq; parat, totusq; in futuræ oppugnatiōis imagine versatur. At Do. Paliza, qui constantiam Hispanorū optimè nouerat, quippequi ex Neapolitano bello bis erat expertus Hispanorum robur, animiq; vigorem, suadet Regi, ne adoriatur negotium, quod efficere non poßit, etiam si omnis Gallorum sudor in eo vno opere diffundatur: quod si aliter ille esset animatus, se tamen habiturum esse rationem militum, qui suæ curæ demandati essent, neq; permissurum, etiam si cupiant, vires suas in casum effundere. His ducū altercationibus vltro citroq; agitatis, conuenit inter eos, vt Rex cum ditionis suæ militibus, hoc est, Benearnensibus, Labritensibus, Phoxensibus, Trāspyrenæisq; Vasconibus primas partes occupet, se autem cum Gallis, Germanisq; subsidio futurum, siue obseßis animus supersit facta eruptione in hostes ingruere, siue, quod erat credibile, Hispanus moderator suppetias obsidione laborantibus suis mitteret.

DE apparatu partis vtriusq; ad die insequentis oppugnationem, propugnationemque.

CAP. III.

FAMES interea non minus obsessores, quam obsessos vrgebat, atq; vtrosq; præcipitabat negotium omne in compendium mittere: obsessos, vt se ex obsidionis expedirent angustia, obsessores, vt capta vrbe spolijs onusti se in patriam, aut in hiberna reciperent. Rex itaq; alteris Germanorum copijs à Delphino auctus, atq; tormentis, machinisque munitus, vrbis oppugnationem parat, totusque in hanc vnam cogitationem fertur: non tam, vt recuperata ciuitate potiretur, quam, vt animus ex ciuium suorum sanguine saciaretur. Agricolas, pastoresque & omnem rusticam iuuentutem in ciuium perniciem natura propensam conuocat, illisque vrbis direptionem proponit. Quod oppidani formidantes, ducem obtestabantur, ne exponeret illos irato Regi trucidandos, ne ve vxores, liberosq; rapi, bonaque distrahi sineret. Quare illius genibus obuoluti supplicabant, Hispanum Regem faceret certiorem, quo in statu res Pompelonensium esset, mitteretq; quam primum suppetias, quæ sufficerent hostem ex Hispaniarum finibus propulsare, hoc ad illius fidem pertinere, quando semel se in illius potestatē

patrociniumq; dedidere. Ad hoc Albanus, ego, inquit, o amici si fidem vestram exploratam haberem, superest mihi animus præsentibus copijs vrbẽ hanc, vtcũq; munitam, non solum defendere, sed etiã in medio campo cum hostibus signis collatis decernere. Nunc vero satis habeo propugnare, qđ illi totis viribus oppugnare contendunt. Sed vos interim bono animo este, quiescite, atq; defensores vestros pro vobis, mœnibusq; vestris decertantes spectate. Hoc ducis sermone ciues confirmati, nihilominus tamen ad Hispanum Regem literas dant: hostium vires, & quid ab eis timeãt, exponunt: vt fortunarũ suarum misereatur orant, obsecrantq;.
Igitur Hispanus, ne rem fortunæ beneficio relinquat, exercitum ex Cantabris, Bardulis, Asturibus, locisq; finitimis cogit: alios qui longius aberant: euocari iubet: aut, vt in armorum procinctu sint, hortatur. Præsentibus copijs Triciensium ducem præfecit, atq; superuenientibus, ut se illi agglomerent ad certũ diẽ, locumq;, imperat. Ducem, vt quã primum laborantibus opẽ ferat, hortatur: Qui quam celerrime potest, ad Regiuæ pontem, quem locum ministerij regij præfectus præsidio tenebat, recta proficiscitur. Dumq; auxiliares copias expectat, nuntios Albano Duci mittit, qui dicant, se missum à Rege cum exercitu, laturum suppetias illi pro vtriusque arbitrio, proinde faceret se certiorẽ de belli gerendi ratione, modo, loco, & tempore. Ad hæc Albanus rescribit, vt coacto exercitu in eodem loco resideret, se illi significaturũ tempus, quando illius subsidio foret opus. Esse vero è rep. Hispana expectare, quid ĩterea hostes molirẽtur,

neq; enim dubitabat prope diem oppugnaturos vrbem, sed nihil inde periculi impendere, ea sibi erat fiducia ex militũ suorum alacritate, cumq; iam oppugnationis dies constituta instaret, comperit ex transfugis, & exploratoribus, qua ex parte hostes vrbem inuasuri essent. Ea erat statio Antonio Fonsecæ, quæstori maximo decreta, propterea quod murus è vetustate putris, atque proinde ruinosus erat, neq; in tam præcipiti necessitate à quouis alio facile muniri posset, cum propter nimias illius opes, amicos, & clientes, tum etiã propter singularem quandam viri solertiam ex rebus bellicis comparatam, in quibus iam inde ab ineunte adolescentia non solum interfuit, verum etiam præfuit, quam sæpissime. Is itaq; partem muri, quæ ab æde diui Iacobi protenditur ad portam, qua itur ad diui Francisci templum aggere, fossa, valloq; muniri iubet, atq; paris longitudinis, latitudinisque decem pedum alterum murum opere tumultuario intra mœnia ducit, quem ex terra pauito, trabibusq; contexta, beronibusque harena oppletis, & culcitris præmunit. Hunc imitatus Petrus Lupides Patellanus in statione sua munitionem alteram erigit inter flumen, vrbisq; muros, complexus molem, quæ faceret vrbis propugnacula firmiora. Alij præterea partem muri sibi designatam fulciunt, erigunt, instaurant, propugnaculisq; prætexunt. Igitur Rex coacto exercitu, infestisq; signis ad vrbem recta proficiscitur, & quam proximè potest, castra metari iubet. Postero deinde die, qui fuit festus diuæ Chatarinæ nomine relat⁹ in fastos, cum prima luce machinæ sulphurariæ, non contra quæstoris

maximi ſtationem, vt putabatur, ſed è regione ad murum, qui Oſornini comitis filio Garſiæ Manrico fuerat demandatus, viſæ ſunt. Neq; toto eo die ceſſatum eſt à torquendis ſaxeis orbibus, quoad bona muri pars cum ſuis munitionibus ſolo æquaretur. Sed pro muro putri, beronibuſque caducis, firmißima armatorum acies ſucceßit. Nam cum Cõmendatarius maximus pro muris ſe hoſtibus oſtendiſſet, puduit aulicos iuuenes non protegere virum, qui maiori negotio reſeruandus erat. Sed illos ſuperueniens Dux, e loco tam periculoſo iußit ſecedere, atq; hoſtem potius inter muri ruinas expectare monuit, quam ſe tormentorũ ictibus imprudenter obiectare. Sed nox ſuperueniens, certamen in aliud tempus diſtulit, requieſq; data eſt, non tam ſomno, quã reficiendis muris, munitionibuſque reponendis.

DE ſecunda oppugnatione vrbis à Gallis facta, & è diuerſo de Hiſpanorum propugnatione.

CAP. IIII.

DIE inſequenti omne tempus in quatiendis mœnibus contritum eſt non tanto impetu quanto ſuperiori. Nox deinde, quæ præceßit oppugnationis diem, barbaro more, tota conuiuijs, compotationibuſq;, ludis, iociſq; & iubilis, cantilenis, & clamoribus acta eſt, certatim omnes ad Regis prætoria concur

runt, & vicißim Do. Paliza tabernacula frequentat.

Alij primos sibi scalarum ascensus deposcunt, alij se signa posituros inter murorum ruinas pollicentur, alij ex Hispanorum manibus arma detracturos, alij deniq; (nisi confecto negotio) in castra non relaturos pedem. At Rex è diuerso, ijs, qui primum signa in vrbem retulissent, millenos aureos spondet, qui primi, qui secundi, qui deinceps manibus ruinarum summa prensassent gradatim præmia proponit. Do. Paliza barbam permulcens manu, at ego, inquit, prædico vobis ò milites, neminem vestrum ad nos rediturum, si promissa tentatis efficere. Cum primum illuxit, præconis voce omnes ad arma citantur, seq;, vt oppugnationi parēt, edicto monentur. Quæ vox cum primum in vrbe audita est, omnis ætas, omnis sexus ad pomeria, munitionesque concurrunt. Neque enim armati solum stationes sibi decretas, & designata subsidia occupant, sed & senes emeriti, ac pueri imbelles contos, & sudes conuehunt, atq; pro viribus suis quisque saxa, trabesque comportat. Mulierculæ ollas, ahenaque caldaria feruenti oleo, resina, pice, ac ex lixiuio cinere plena parant, quæ propugnaturi in muros subeuntium capita fundant. At qui Dux Albanus murum, qui partim dirutus, partim conquassatus erat, ne qua pars ductoris præsentia, testimonioq; orbaretur, tripartito diuidit, vnam Antonio Fonsecæ quæstori maximo, alteram Ferdinando à Vega diui Iacobi commendatorio maximo commendat, tertiam ipse sibi retinuit. Cumque

ſtrenuißimus quiſq; primas inſtantis periculi partes ſibi depoſceret: ne præſcriptus ordo turbaretur, iubet ſuum quēq; locum, ſibi iam inde à principio conſignatum, tenere: deinde tria diſponit ſubſidia, quæ vicißim laborantibus à prima fronte ſuccedant. Prætoriam vero cohortem in medio collocat, quæ in vtranq; partem proſpiciat, à frōte, ſi quo in loco eſſet opus ſubſidio, & oppidani aliquid à tergo molirentur. Quibus rebus ita ordinatis dum hoſtis incurſum omnes expectant, vt forti, magnoq;, & præſenti animo eſſent, hortatur. Alijs Hiſpanorum victorias de Gallis habitas narrat, quas nuper in Italia, quas annis ſuperioribus in Bardulorum finibus ad Fontem Rabidum, & ad Salſulas in Gallia Narbonenſi obtinuerant. Repetebat alijs Alphonſo Rege cognomine Caſto, Carolum magnum cum ſuis duodecim Paribus in eo ipſo loco fuſos, fugatos, profligatoſque.

Admonebat præterea, ne terrerent eos Germanorū vaſta corporis moles, vultuſq; truculenti: meminiſſentque potius, quod hiſtorici de illis produnt, habere cognationem quandam, & ſimilitudinem cum ſuis niuibus, quæ frigore rigentes calore reſoluuntur: & quemadmodum primi eorum impetus maiores eſſent, quam virorum, ita & ſequentes, poſteaquam caluerint, eſſe minores, quam fœminarum. Dū hæc intra muros geruntur, Ioannes Rex copias ſuas explicat, atq; ex amicis familiaribuſq;, & palatinis purpuratis tercentum deligit, quibus ex Gallorum primoribus in Regis gratiam complures annumerat. Hi ſequebantur purpureum ſignum quibuſdam aureis baltheis variegatum.

Hos obseruabant ex Transpyrenæis, Vasconibusq; sagitta tores, stlopetarijque, & velites ad octo pedium millia, post quos Germanorum sex millia procedebant. Extremas exercitus partes cum tribus cataphractorum millibus Do. Paliza tuebatur, nequid â tergo auxilia nostra molirentur, oppugnaturumque ordinem interturbarent. Ad vtrunq; armatorum latus Benearnensium, Labritensium, Phoxensiumq;, & gregariorum hominum multitudo erat, quæ scalas, arietes, testudines, aliaque opugnatoria instrumenta comportabat. Cumq; bona diei pars iam esset peracta, armatiq; omnes in procinctu essent, machinarij simul tormenta in partem muri librant, quæ in hoc fuerat reseruata, vt cum ictibus concussa rueret, nudata vrbe hostes irrumperent. Ea cum ingenti fragore subito cecidisset, tercentum illi, qui se Regis obsequio deuouerant, antesignanum suum sequuti fossam euadunt, munitionesque subeunt, & ruinarum fastigia manu prensant, pila, hastasque ferro acuto præfixas, contos, bipennesque secures in hostium ora prætendunt. Hos Germanorum quoque altera cohors sequitur, non tam propositi á Rege præmij spe ducta, quam gloria inferendi signa sua in vrbem. At contra Hispani arma armis, signa signis obuia conferunt, ferri aciem acie retundunt, manus manibus, brachia brachijs, pectora pectoribus impellunt. Nec vllum interea cessat telorum genus, non scorpionum sagittæ, non fustibulorum, fundarumq; lapides, non stlopetarum glandes plumbeæ, non machinarum saxei orbes contorti. Erat stans in præcipiti turris propu

gnaculum, quod tormentorum ictibus concussum repente corruit. Huius fragmenta multos ex nostris obruunt, sed Cōmendatarium maximum imprimis, Villalbanumq; Chiliarcum, quorum insignis opera huius dici fuit. Similis ruina oppreßit Petrum Manricum, cui semianimi expugna subtracto Ioannes Ramirus Cistercienſis ordinis à Calatraua eques religiosus succeßit. Neque quæstoris maximi sudor latere potuit, qui nunc militis, nunc ductoris, nunc hortatoris officio functus, suam atque aliorum stationes lustrans, voce, manu, & autoritate multa simul faciebat: frequētius tamen requirens partem muri sibi creditam, in qua ingens erat fenestra, quæ vrbis penetralia hostibus denudabat. Eam igitur, quia faciliores aditus ostendere videbatur, summis viribus oppugnant, sed non minoribus à nostris propugnatur. Cumq; neutri alteris cedere statuissent, ;cedebatur interim magna vtrinq; cædes. Neq; iam nostri pro mœnibus, atq; superiori ex loco rem gerebant, sed intercepto muro, quasi in medio posuit Deus omnia campo, daturus tandem victoriam causæ meliori. Tum Galli cernentes se nihil proficere, atq; plura vulnera accipere, quam inferre, paulatim pugna excedunt, atq; in tabernacula pedem referunt humeris portantes duodeuiginti insignium virorum cadauera, relictis in media fossa duob⁹ signis, quiq; illa obstinate pertinaciterq; tuebantur numero prope centum immortui hærentes, atq; illa complexi. Interea Rex accitis notarijs dictabat epistolas, quas ad Reginam, ad finitimos principes, ad amicos tabellarijs daret, quibus faceret illos certio-

res rerum omnium, quæ ad Pompelonem gerebantur, necq; restabat quicquam apponendum, nisi qua die, quotaq; hora fuisset vrbs capta. Sed cum vidisset omnes negotio infecto se in castra recipere, alios fessos diloricatis armis, alios vulneratos, alios timore, aut morte futura pallidos, audissetque sua causa tot amicos, familiaresque cæsos, flens, eiulansq;, pectusq; plangens, agnosco, inquit, fortunā meam, eoq; miseriarum me adductum, vt nulla poßit me fortuna facere felicem.

De Germanorū pollicitatione Regi facta, & de duobus Germanis, qui minabundi ad Ducem venere.

CAP. V.

REGEM sic aflictum, affectumq; Germanorum primores cōueniunt, bono animo esse, deq; suo regno bene sperare iubent, pollicentur, se die postero negotiū suscepturos, effecturosq; quod aliorum ignauia non esset factum, ac tradituros se per manus vrbem cum suis ciuibus, vt se de illorum sanguine ad satietatem vsq; vlcisceretur. His pollicitationibus recreatus, refectusq; Rex illis gratias agit. Illorum fidei, fortitudiniq; se, atque fortunas suas commendat. Re omni perdita, & complorata, quicquid acquisierit, in illorum potestate futurum pollicetur. Igitur Albanus, cum cerne-

ret hostes intermissa pugna secedere, quasi victor: vtq; suos animaret, alienisq; terrorem incuteret, iubet tympana cum cimbalis tintinnabulisque pulsari tubas, cornuaque, ingensq; classicum edere, & quasi victos, ac fugientes clamoribus prosequi. Sed anteaquam in prætorium se ille reciperet, murorum interrupta, minasque inuisit, ac refici, instaurariq; iubet: fossas & pomeria cruderari. Mœnia quoq; eò diligentius adseruari, quò propius hostes essent, atque male gestæ rei pudore magis irati. Vulneratos deinde consolatur, fortes laudat, atque omnes comiter, benigneq; affatur.

Die insequenti, qui fuit Christo à mortuis resurgenti dicatus, Hispani pro mœnibus in procinctu armati stetere, expectantes Germanos acrius quam in hesterna oppugnatione incessuros. Sed cum ad multam diem omnia in castris quieta vidissent, in alias curas animum conuertére. Alij munitiones reficere, alij arma infibulare, præpilare hastas, spicula producere. Pars iuuenum, quæ pugnandi erat auidior, portis erumpit, pugnasque tumultuarias conscrit. Erant inter eos ex Hispani Regis amicis, & familiaribus, Ioannes Albion ex Tarraconensi prouincia eques auratus, qui sclopetariæ glandis ictu perfossus subito corruit, magnumq; moriens amicis, quos habebat quam plurimos, desiderium sui reliquit. Primis deinde tenebris ecce duo ex Germanorum primoribus tibicine militari præuio, ad Nauariensis comestabilis stationem recta tendunt, velle se cum duce commentari non nihil, dicunt, quod in rem communem exercitus vtriusque foret. Albanus, quamquam statuerat nullam conditionem

ditionem audire, quæ ab hostibus offerretur, iubet tamen illos admitti, atq; dicendi (quid sibi velint) facultatem dat. Tunc alter illorum, qui procacior videbatur, huiusmodi sermonem habuit. Credo ego clarissime Dux Germanorũ mores, ex quorum numero nos sumus, dignationi tuæ notos esse, qui tametsi non sibi, sed illis militent, à quibus sint mercede conducti, non tamen fide minori, ac diligentia bella gerant, quam si aut de imperio, aut de suo capite res ageretur. Venimus huc ad octo armatorum millia virorum conducti à Rege Gallorum in auxilium Nauariæ Regis. Qui maioribus Regis vestri viribus regno pulsus, viribus quoq; restitui vult Gallorum Rex, cuius causa regnum amiserat. Quod vero ante hac multa sunt facta, quæ Regis vestri maiestatem offendunt, id nobis displicet, sed non aliter fieri potuit, quam factum est. Nunc vero cum res in eo sit articulo, vt Hispanorũ audacia cum suo Duce pœnas suæ peruicaciæ mox sit luitura, venimus rogatum, atq; admonitum, ne velitis experiri extrema illa, quæ victi à victoribus armatis, iratisq; perpeti consueuerunt. Nam quid spei reliquum est Hispanis numero paucis, fame confectis, muro, fossa, valloque nudatis, omnique auxilio destitutis, contra Germanorum tot phalanges armis instructas, corpore vegetas, atque in hoc deuotas, vt aut rem inchoatam efficiant, aut obstinate mortem oppetant? Suscepimus vero legationis hoc munus non cuiusquam iussu, sed sponte nostra, vt animũ nostrum vobis declararemus, & quod nos, in simili fortuna positi, faceremus. Quid illud esset, quispiam diceret:

Nimirum cederemus tempori, atq; victori herbam porrigentes, veniam peteremus. Quo in statu res vestræ sint, videtis, quæ vos pericula maneant, circunspicitis. Vna salutis spes reliqua est vobis, si vos sine vlla conditione victoris arbitrio dedideritis. Mites, atq; benigni sunt Duces nostri, ex fortuna sua metientur vestram, omne ius belli vobis remittent, atq; incolumes abire sinent, armis tantũ aliisque ornamentis spoliatos: quæ vobis etiam (ea est illorum mansuetudo) forte condonassent, nisi in prædam, manubiasque Germanorum iampridem fuissent ab ipso Rege designata.

DE ducis responso Germanis dato, & de obsidione relinquenda Gallorum consilium.

CAP. VI.

ATQVI Dux noster, tametsi erat natura placidus, atq; ineptiarum huiusmodi contemptor, ac derisor potius, subiratus tamen his Germani verbis. Vana, inquit, spes vos ò Germani tenet, qui ex animo vestro putatis hispanos nisi cibo, potuque ad satietatem vsq; refectos languidius arma tractare. Nesciebatis Hispanos in fame similes esse lupis, quos improba ventris exegit cæcos rabies, per ignes, per tela, per hostes cibum, si desit, quærere? Quod si numero

pauciores, fameq; debilitatos, atq; hostium cæde fessos, interceptisq; muris nudatos, nos putabatis, cur cessastis hodie occasionem arripere? socijsque vestris cæsis, fusis, fugatisq; opem ferre? atq; in oppugnationem inchoatam succedere? cum præsertim bona diei pars superesset, in qua possetis auaritiæ vestræ cupiditatem explere? Quòd si feriata vobis hæc dies fuit, crastina experiri potestis, an Hispanos vires defecerint, idq;(vt faciatis) rogo vos, sitisq; primi, in quos, quicquid virium nobis restat, effundamus. Hi nãq; commilitones mei dedignantur iam ignauos hostes sibi dari, neque præberi materiam, vnde poßint egregium aliquod facinus edere. In hæc verba illos dimisit interminatus, ne post hac, aut illi, aut alius quisquam huiusmodi nugas ad se perferant, sed aut veniant armati perfidiæ suæ pœnas luituri, aut victi, supplicesque à victoribus veniam petentes.

Nam quod egregius Poëta de populo Ro. scriptum reliquit, Hispani possunt sibi iustius vsurpare. Parcere subiectis, & debellare superbos. Hoc responso ducis tristes, ac demisso animo Germani in castra redeunt. Hispanorumque alacritatem, vigoremque animi socijs exponunt. Fames interea magna, magisque in dies extra intraque muros crescere, vtrosque cogebat armis decertare, atque finem bello imponere. sed Regem acrius vrgebat, quem non modo commeatus, & pecuniæ defficiebant, quod hyemis impotentia instabat, verum etiam quod ingentes copiæ ab Hispano Rege mittebantur, quæ suppetias Albano Duci ferrent, quæ si semel intra vrbẽ recipe

rentur, omnis spes sua in ventos esset abitura. Supplex itaq; Germanos rogat, vt stent promißis, fidem seruent, nihil spei sibi iam esse relictum, nisi in illorum fortitudine, hostiũ spolia, ciuiumq; bona illorum tradit, protestatur nihil sibi ex ea victoria nisi sanguinem ciuium expetere. Penituit Germanos tam temere operam suam fuisse pollicitos, tamque arduum, ac difficile negotium suscepisse, puduit tamen illos promissa non reddere. Respondent itaque perendinum in diem, vrbem captam se per manus illi tradituros, aut omnes ad vnum in medio opere pulchram mortem obituros. Huius tam perniciosæ pollicitationis Domi. Paliza factus certior, in tabernacula Germanorum tendit, illorumque præfectos, ac centuriones in vincula conijcit, atque insuper ignominiosis verbis increpat, quod se inconsulto rem tam inconsideratam, improuisamque attentarent, vnde non solũ ipsi miserabiliter, & digne perituri essent, sed & suo duci imprudentiæ, atque rei male gestæ notam inurerent. Quod si tale aliquid posthac vnquam admiserint, per Galli principis genium iurat, se in ipsos capitaliter animaduersurum.

Deinde in Regis prætorium tendit, quem cum se pugnæ aptantem offendisset, acerbius, quam regia dignitas sustineret, increpat illum, temeritatisque illi crimen obijcit, quippe qui tentet incassum vires effundere, atque florentißimas copias internectioni hostibus dedere. Quod si tam præceps animi, & consilij erat, vt suum tepmus, fortunamque non agnosceret, idque penitus volebvt, vt rei perditæ se, suosque omnes adderet, se tamen non passurum, vt

exercitum ſibi à Rege commiſſum hoſtibus ſine cauſa truci dandum obijceret. Sed neque cenſebat diutius in obſidione permanendum, cum iam hyems impenderet, famesque indies creſceret, nec eſſet vnde commeatus in caſtra ſatis commode comportari poſſet. Multi ſermones cum Rege, Regiſque familiaribus in hac diſputatione conſumpti ſunt. Sed Rex tandem inuitus ceßit conſilio Do. Palizæ. placuitque poſtridie obſidionem ſoluere, & ſub primam lucem vaſa conclamare, ſignaque tollere.

QVOD Galli ſoluta obßdione diſcedunt, quo die Dux Tricienſis cum auxiliaribus copijs venit.

CAP. VII.

IGITVR nocte in ſequenti à quarta vigilia, dum tormenta, machinæq; carris aptantur, binæ acies factæ ex omni equitatu, peditatuq; (quaſi ad pugnā paratæ) in procinctu ſteterūt. Principio noſtri pūtarunt Gallos ſe ad oppugnationē parare, quam erecto, & alacri animo expectabant, ſed cum illos vidiſſent in diuerſum paulatim ſecedere, omnes ſubito portis, ruiniſq; murorum erumpunt, hoſteſque inſequentes ad pugnam laceſſunt. At illi relicta machinarum parte, & quicquid exercitus inualidum, vulneribuſque, aut morbo confectu(m) erat, negligentes, compoſitis ordinibus bene-

ficio noctis se intuta receperunt, finemque insequendi nostri imposuere, qui propterea, quod pauciores erant, & perturbatis ordinibus, quantum quisque poterat, hostes insequebantur, ne quid detrimenti per noctis tenebras paterentur, in vrbem sunt regreßi: id quod gestum pridie calendas Decembris, qui est diui Andreæ nomine relatus in fastos. Postridie vero huius diei prima luce Galli copias suas in ordinem redegerunt, steteruntq; in procinctu quasi pugnaturi, siue vt suos aberrantes ex fuga reciperent: aut si nostri persequerētur, vt pugnarēt, si ex loci opportunitate facultas daretur, vel vt tutiores in fines suos abirent. Eodem die paulo ante solis occasum Dux Triciensis cum auxiliaribus copijs ad vrbem acceßit, erant in comitatu illius regalis ministerij Præses, quem diximus Reginæ pontem insedisse, Dux Secobriensis Hispani Regis fratris patruelis, Dux à Villa formosa, Dux Lunensis, Marchio Aquilarius, Comes ab Acuto monte, Comes à Ripa Gorza: & reliqua ferè omnis regalis curiæ iuuentus. Quos sequebantur equites mille quingenti, armis, auro, purpuraq; fulgentes. Peditum vero generis omnis armaturæ numerus fuit sex millium, quos ductabant Gometius Buitronis, Martinusque Auindanius, & Rengiphus. Crescebat indies auxilium, quod ad Reginæ pontem cogebatur. Sed Dux veritus, ne nostri fame, vulneribus, morbis, vigilijs, laboribusq; cōfecti Gallorum vegetam, atq; recentem multitudinē sustinere diutius non poßent, cum præsentibus copijs, atq; quā maximo potest commeatu in auxilium properat. Cuius ad-

uentus & si omnibus in commune fuit iucundus, ciuibus tamen longe magis, qui Regis irati sæuitiam in se, domosque suas pertimescebant. Albano tamen Duci non satis constabat fueritne gratus, an potius molestus. Dolebat namq; solidam sibi gloriam eripi, quam nemo cũ altero quocunq; libenter patitur esse communẽ: quiq; animi magnitudine præcellunt, libentius se fortunæ periculis exponunt, quam rei bene gerendæ alteri participent. Itaq; sæpe Ducem Triciẽsem per litteras & nũcios hortatus est, ne ferret suppetias, ni accersitus sibi: satis præsidij esse, non solum ad propulsandas ex vrbe hostium oppugnationes, sed etiam ad erumpendum, atq; medio campo collatis signis confligendum. Hos animos illi dabant Hispaniæ lumina, quæ in suo erant comitatu, & qui maioribus sæpe rebus non solum interfuere, sed etiam præfuerunt. Atque in primis duo fulmina belli Antonius Fonseca quæstor maximus, & Caucẽsium & Alabeiorum dominus, Ferdinandus à Vega Commendatorius maximus à Castella, nam alter à Legione Germanica tantum huic negotio interfuit. Coronarij quoque Centurionum præfecti Villalbanus, & Rengiphus, quorum opera compluribus alijs in rebus fuit insignis, sibi ipsis hoc tempore non defuerunt. Sed neq; Petrus Lupides Patelianus cum gentili suo Ioanne Patellano. Ludouicus quoq; à Corduba Comarensis Marchionis filius, atque alter Ludouicus à Cauea: Petrus & Ioannes ambo à Conta cognominati:

Iacobus Rogius, atque eodem cognomento Rodericus Diaz, Petrus Manricus, & Manricus quoque Garsias Co

mitis Ossornini filius, Iacobus Merulus, Ioannis filius ani-mos atq; nomē cognomēq; aui referens. Ioānes & Garsias vterq; à Vlloa cognominati, Comestabilis Nauariensis, Francus Bramontanus, Ioannes Carrenus, Alphonsus Car-rillus, Petrus à Tapia, Ioannes à Castella, Aluarus à Luna, Iacobus à Vera, Sanctius à Leiua, Manuel Benauidius. Nam quid ego Petrum Marchionem à Villafranca magni Ducis filium inter cæteros memorem? qui per vestigia pa-tris incedens hoc tempore silebitur, atq; aliàs meritis laudi-bus non fraudabitur. Quid alios complures eiusdem or-dinis viros? quos infinitum erat memorare, quorum fidu-cia, nihil erat, quod magnanimus Dux sibi non pollicere-tur, victoriam ex hostibus maxime, quam præ manibus ha-bebat. Vtcunq; tamen erat animatus agit hospitem lætum, Ducemq; aduentantem longè ab oppidi portis excipit, atq; data acceptaq; salute in templum misericordiæ, quod erat ex tra muros, quàm honorificentißime potest, illum collocat. Copias vero auxiliares eadem castrametari iubet, qua pau-lo ante Germani insederant. Hic dies, quo & Galli sol-uerunt obsidionem, & auxilium nostris superuenit, fuit ca-lendarum Decembris.

QVO *pacto Galli in fugam conuersi, iterum vr-bem obsidione cingere simulant, deq; nun-tio per Feciales ab illis misso, Du-cumq; nostrorū responso.*

CAP. VIII.

POSTRIDIE vero eiusdem diei Galli, qui nostris insequentibus trans fluminis pontem se in loca tutiora receperant, prima luce in campo radicib9 montium adiacente cohortibus ordinatis apparuerunt. Cumq; iam ab vrbe quatuor millibus passuum abessent, nostriq; putarent, illos nihil nisi de canendo receptui cogitare, de repente vrbem versus redierũt, incertũ qua ex causa. Sed quia trabas, plaustraq;, & carros præmiserant, non erat dubium illos substitisse primum, ac deinde regressos, vt sui exercitus reliquias colligerent, atq; præcedentium impedimentorũ terga redderent tutiora. Interim Dux noster non cessat Bardulos, & Vascones, Cantabrosq; exhortari per nuntios, vt vias corrumpant, atq; arborum ramis foßisque & aggeribus faciant imperuias: atq; hostes fame, ac frigore confectos ex superiori loco incesserent. Sed Galli, cum intelligerent nostros non esse numero pares ad decertandum Marte dubio, puderetq; illos huius belli principio magna pollicitos, nunc inglorios abiectosq; discedere, decreuerunt subsistere. Atq;, vt velamen aliquod pudori prætenderent, disponunt acies, cohortesq; in ordinem redigunt, mittũtq; Feciales ad Duces nostros, qui decernendi locum, tempusq; indicant, quod ipsum fuit argumento, illos non militum numero, non animi robore, non vlla alia re, quam commeatus, victusq;

penuria ab vrbis obsidione destitisse. Ad hanc Fecialium contestationem vterq; Dux alterum rogat, vt respondeat, comiterq; in collegam partes suas reijcit. Sed vicit tandem Albani Ducis vrbanitas. Erat autem Dux Triciensis, cum de rebus bellicis ageretur, paulo liberior, ne dicam iactãtiorem, is cum aliàs multa facete, & ex more suo solitus esset arroganter dicere in expeditionis huius initio, duo potißimũ illius dicteria circunferũtur. Nam cũ Gallorum Rex Hispanorum paupertatem exprobrans diceret: non amplius illos in hoc bello duraturos, quam dum emendicatæ stipes stipendio militum soluendo sufficerent. Hoc male salsus Rex dicebat alludens ad pecunias, quas ex sedis apostolicæ indulgẽtijs ad belli Mauritani sumptus exigebantur. Quid, inquit, Triciensis Dux nostra refert, armis an calathis hostium ora contundamus? Calathis nãq; solẽt mendici stipes frustaq; & quadras panis rogatas excipere. Cumq; illi rursus Albani Ducis auxilio proficiscenti Rex noster multa benigne polliceretur, seq; summissurum non solum copias commeatumq; rerum omnium, quæ sunt ad bellum necessaria, sed etiam pecunias stipendio militibus persoluẽdo necessarias, cœpit succinere carmen illud, quod est in ore omnium. Vamos nos (dixo el mi Tio) a Paris essa ciudad. Ac si diceret, nisi militũ, cõmeatus, stipendiaq; deficient, nulla per me mora erit, quin victor Parisios vsq; perueniam. Igitur nunc libertate vsus Fecialibus respondet se, non ea causa venisse, neq; id sibi a Principe, à quo mittebatur, mandatum, vt collatis signis decerneret, sed ad hoc tantum, vt obsessam vrbẽ firmiori præ

ſidio muniret. Neq; enim, inquit, de eo nunc certamen eſt, vter exercitus medio in campo ſit armis ſuperior, ſed ex duobus Principibus vter Nauariæ regno potiatur: in eoq; nunc victoriæ momentum conſiſtere, vt ille victor ſit, qui ſemel parta defenderit, poſſederitq;: ille victus, qui prætendit hoſtem poſſeſſiõe deturbare, nec tamẽ (quod aggreditur) efficit. Quod ſi Gallis, inquit, tantum animi ſupereſt, vt velint nobiſcum armis experiri, expectent aliquos dies, dũ Hiſpanorum copiæ, quæ me ſequuntur à Tergo, in vnum locũ conueniant. Tunc ſe cum collega ſuo non modo in agro Põpelonenſi, ſed in medijs campis pugnandi copiam daturos.

Hoc per Feciales reſponſo accepto, Galli e veſtigio, vt erãt in armorum procinctu, iter arripiunt, rectaq; ſe in patriam atq; ad ſuos recipiunt.

QVEMADMODVM Do. Paliza Ioannem Regem de regno recuperando diffidentem conſolatur, Ducemq; noſtrorum de perſequendis hoſtibus conſultatio.

CAP. IX.

REX interim Ioannes, qui vſq; in tempus illud ſpem metumq; inter dubius, atque animi pendẽs fuerat, nunc iam, cum videret ſuos, atque illos maxime, quibus plurimum fidebat, & in quibus omnẽ dignitatis recuperandæ fiduciam collocauerat,

non solum vrbis obsidionem deserere, sed etiam sic abire, ac si cò nunquam essent redituri: non vt antea spem vultu simulans, præmens altum corde dolorem, non fortunam suam lamentis questibusq; incusans, sed præ nimio dolore omnem tristiciæ imaginem facie ac vultu præferebat, vrbēq; nunquam amplius videndam, dotalesq; agros identidem respiciens attonito similis hærebat. Quem sic affectum Gallorum Dux *maximus* Paliza *multis exēplis ex historia, multisq; rationibus ex communi vita depromptis consolari nitebatur.* Sed *ille tanquam ægrotus iam deploratus, ac de salute desperans, nulla medicorum fomenta admittebat, neq; se aliqua ratione curari patiebatur.* Nam *quid faceret de tali regno expoliatus, atque re male gesta patrimonio orbatus? idque non tam aduersa fortuna, quam sua culpa: quippe qui nescierit inter duos* R*eges potentißimos se medium sequestremq; præstare, aut si non posset vtrumque, alterum ex illis saltem demereri.* Atqui Duces *nostri cũ viderēt, hostes nihil iam nisi de reditu in patriam, domosq; suas, atq; diuersoria nota cogitare, quid in tali tempore facto opus esset, inter se consultant.* Albanus *pallantes, fusos, & fame ac frigore confectos ad internectionem vsque persequēdos esse dicebat, neq; rei bene gerendæ occasionem tam certam, tam facilem, tam honorificam, gloriosamq; omittendam esse.* Tritiensi *vero dißimulandam esse hostium fugam, neq; illis instandum, ne ex desperatione cogerentur pugnam redintegrare, vnde est notum illud carmen.* Quondam *etiam victis redit in præcordia virtus.* Afferebatq; *multorum*

exempla, qui neceßitate cōpulsi ex victis euasere victores.

Referebat præterea Pyrrhi Epirotarum Regis præceptũ illud memorabile. Hostibus fugientibus non esse pertinaciter instandum. Petebat Albanus à Triciensi ex exercitu, quem vegetum recẽtemq; ductabat, aliquot equitum turmas, peditumq; cohortes, quæ hostem abeuntem insequerentur, nã suas causabatur partim vigilijs, partim morbis laboribusq; confectas. At ille, cui non placebat consilium illud de insequendis hostibus, dicebat se non ea causa venisse, vt medio in campo confligeret, sed vt obseßis, atq; vltima neceßitate & angustia positis opem ferret, idq; à Rege sibi in primis fuisse mandatum, atq; hunc in modum alter ab altero digresi sunt. Triciensisq; Lucronium cum suo exercitu ad Regẽ redit, Albanus vero in ciuitate iam quieta pacataq; permansit, quoad illam ordinaret, atq; per manus traderet, cui Rex tradendam esse decreuisset. Sed ne hostis intrepidus securusq; sic impune abiret, mittit litteras ad viros Principes, qui erant finitimi his locis, per quos Galli Germaniq; iter faciebant, hortaturque illos, vt fugientibus negotium facessant, neq; sinant illos sic quietos abire. Qui non segnius (quam imperatum est) iussa exsequuntur. Nam & Gongoræ dominus trecentos ducens equites agmina sequebatur, neque præ frigore ac fame consequi cessat: nam prima luce adortus partim cæsis, partim captis cum ducentis equitibus spolijsq; militaribus pe medias vrbis portas viasq; publicas victor regreditur. Ex altera quoq; parte Lizari dominus cum tercentum peditibus expeditis extrema Gallorũ agmina

insequutus inuadit Germanos, quos machinis asseruādis Galli præfecerant. At illi cum viderent Bardulorum omnes populos in vnum coiisse, impetumq; illorum nō posse sustinere, glandiaria tormenta in eos dirigunt, igneq; iniecto instantes glandibus perturbant: ipsique per fumum sulphurariasque tenebras elapsi, per anfractus, syluarumque diuerticula fugiunt. Quos vbi Barduli aufugisse intellexerunt, nam in principio subesse insidias aliquas suspicabantur, machinas inuadunt, iumentisque tenuiores reportandas imponunt, maiores vero plaustris, carrisque trahendas applicant. At non mediocri negotio in vrbem aduehunt, non sine quadam triū phi specie, nam & armatorum peditū ingens multitudo præcedebat, & non minor sequebatur acclamantium vno ore: Io Triumphe. Quod gestum est idibus Decēbris, hoc est, postridie eius diei, in quo Diuæ Luciæ festum celebratur.

Anno à salute Christiana Millesimo Quingentesimo duodecimo.

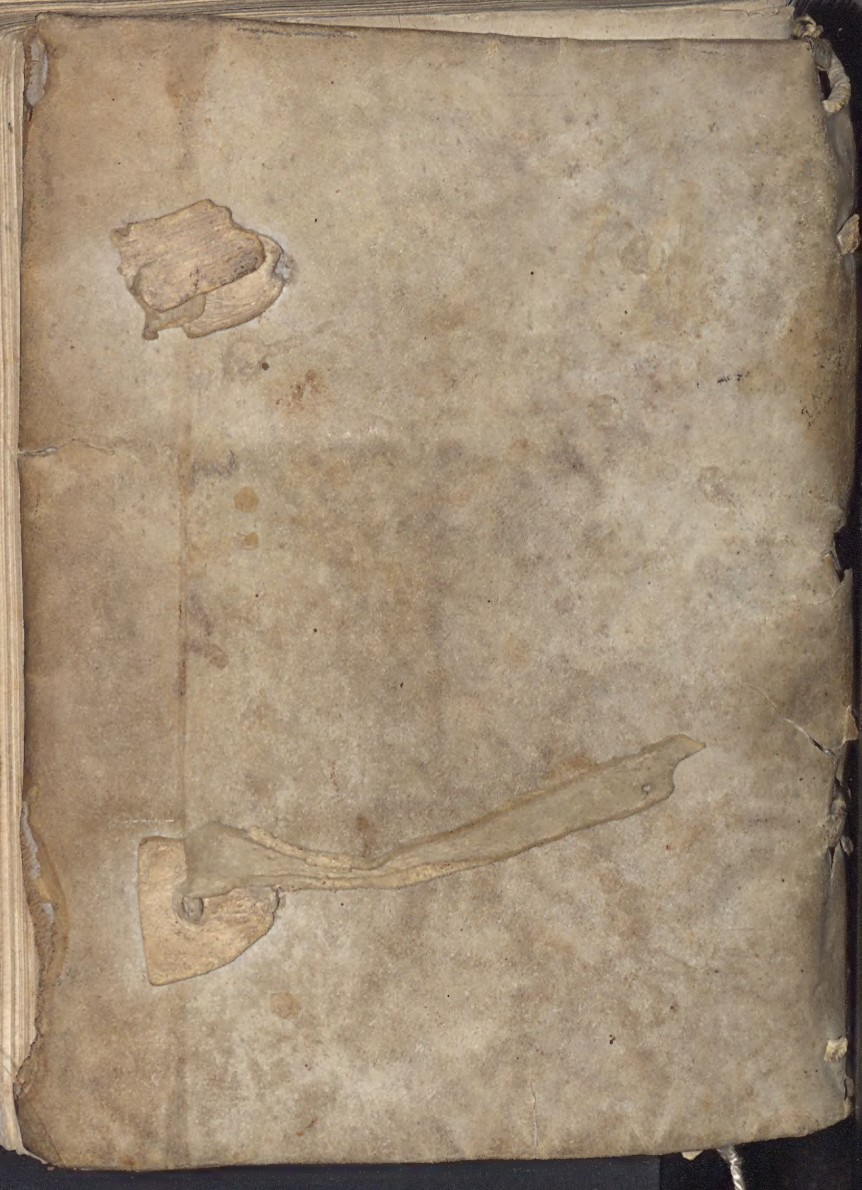
Belli Nauariensis finis.

APVD INCLYTAM GRANATAM. ANNO. M. D. L.

Aethereumq; cupis cognoſcere regnum.
Ex his difficilem tu tibi ſume viam.

26
14